УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС

НАУКОВА ДУМКА

Український правопис

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС

ЕЛЕКТРОННА БІБЛІОТЕКА
«ІЗБОРНИК» http://litopys.kiev.ua/
14.VIII.2012

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА ім. О. О. ПОТЕБНІ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС

Схвалений
Національною академією наук України,
Міністерством освіти і науки,
молоді та спорту України,
Міністерством культури України

КИЇВ НАУКОВА ДУМКА 2012

УДК 81'271.1

Розглянуто питання правопису основи слова, складних слів, закінчень відмінюваних слів, слів іншомовного походження та власних назв. Викладено найголовніші правила пунктуації.

Для фахівців та всіх, хто цікавиться питаннями правопису сучасної української літературної мови.

Затверджено до друку вченими радами
Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України
та Інституту української мови НАН України

Науково-видавничий відділ
словникової літератури

Редактори *Є.І. Мазніченко, Н.М. Максименко,*
О.В. Осадча

© Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України, Інститут української мови НАН України, 2012
© НВП «Видавництво "Наукова думка" НАН України», дизайн, 2012

ISBN 978-966-00-1263-9

ПЕРЕДМОВА

Правопис кожної мови складається з трьох підсистем: графіки (літер, якими позначають найтиповіші звуки та звукосполучення), орфографії (способів поєднання звуків і звукосполучень, що забезпечує однотипність написання слів) і пунктуації (розділових знаків, за допомогою яких позначають інтонаційне членування тексту).

Кожен із цих розділів має свою історію. Українська графіка (як і білоруська, болгарська, македонська, російська, сербська) бере свій початок від старослов'янського письма. У нинішньому українському алфавіті є тільки дві літери, що їх не було в кирило-мефодіївській абетці, — це **ґ**, яка відома з кінця XVI ст. і набула поширення в XVII ст., та **ї**, що спершу вживалася замість колишньої літери **ѣ** та на місці **е** в новозакритому складі, а згодом перебрала на себе функції позначення сполучення **й+і**. Слід ще згадати про специфікацію в українському правописі літер **е**, **є**, відсутню в інших кириличних правописах. Решта літер — це ті, що їх, на думку проф. І. Огієнка, знали вже в давньокиївський період, принаймні з VII ст. н. е. Правда, в старослов'янському алфавіті були й такі літери, які не відповідали жодним українським звукам, а тому вживалися непослідовно, а потім і зовсім зникли (**ж**, **ѧ**, **ѡ**, **ъ**, **ѕ** та ін.).

Отже, якщо брати до уваги графіку, то український правопис бере свій початок від кінця минулого тисячоліття. Щоправда, остаточне його становлення припадає аж на початок XX ст. Треба згадати й про те, що від 1708 року змінилося накреслення літер: традиційну кирилицю замінено так званою гражданкою — спрощеним кириличним письмом.

З розвитком нової української літературної мови — від часу видання «Енеїди» І. Котляревського — виникла потреба в зміні традиційного письма. Письменники, які писали живою українською мовою, мусили шукати засобів передавати справжнє звучання слів, а не йти за їх давнім традиційним написанням. Пошук цей був великою мірою стихійним, а тому від 1798 до 1905 року нараховується близько 50 різних (більш і менш поширених, іноді й суто індивідуальних) правописних систем [1]. Найпомітніші серед них правописні

[1] Див.: *Огієнко І.* Нариси з історії української мови: система українського правопису: Популярно-науковий курс з історичним освітленням. — Варшава, 1927. — С. 16—20.

системи О. Павловського, «Русалки Дністрової», П. Куліша, згодом Є. Желехівського. Як видно, у становленні українського правопису — вдосконаленні графіки й упорядкуванні орфографії — брала участь уся Україна: і Східна, і Західна. Синтез цієї праці зробили видатні українські вчені й культурні діячі: В. Антонович, М. Драгоманов, П. Житецький, В. Лисенко, К. Михальчук, П. Чубинський у 1-му томі «Записок юго-западного отдела Русского географического общества», що побачив світ 1873 року в Києві. Це перший справді фонетичний український правопис, якому, однак, випала нелегка доля. У 1876 році царський уряд прийняв закон, згідно з яким українські твори могли видаватися за умови, якщо в них «не было допускаемо никаких отступлений от общепринятого русского правописания...» Український правопис, таким чином, опинився поза законом, що тривало на підросійській Україні до революції 1905 року. Протягом 1907—1909 років виходить знаменитий словник української мови за ред. Б. Грінченка, в якому практично застосовано принципи фонетичного українського правопису. Вони й стають законом для всіх видань українською мовою. Проте офіційного українського правописного кодексу не було. У 1918 році вийшов друком його проект, запропонований проф. І. Огієнком, у доопрацюванні якого згодом взяли участь акад. А. Кримський і проф. Є. Тимченко. Він був виданий у 1919 році під назвою «Головніші правила українського правопису». Всі подальші зміни й доповнення до нашого правописного кодексу вносились саме в цей офіційно затверджений текст, що став законом.

Графіка відтоді не переглядалася, якщо не брати до уваги, що з 1933 року й до нинішнього видання «Українського правопису» з неї було вилучено літеру **ґ**.

Орфографія ж постійно вдосконалювалась, охоплюючи написання тих слів, які раніше не регулювалися силою закону. Особливо це стосувалося слів іншомовного походження, насамперед новітніх запозичень з європейських мов, а також грецизмів і латинізмів. Кожна мова запозичує іншомовні слова. Адаптуючи їх, роблячи своїми, мова-сприймач завжди зважає на їхнє походження. Тому одні правила застосовуються до власної та давно запозиченої побутової лексики (типу *вино, левада, крейда, плуг, шибка*), інші — до так званих інтернаціоналізмів, тобто поширених у більшості європейських мов слів-термінів, слів на позначення багатьох абстрактних понять (типу *авангард, ботулізм, вівісекція, гармонія, декаданс*), а також до чужоземних власних назв, деяких назв побутових предметів (типу *афіша, багаж, бакалія*). У травні 1928 року в Харкові відбулася правописна конференція, яка схвалила новий, розширений український правописний кодекс. Зберігаючи традиційну українську графіку, вчені докладно опрацювали орфографію та вперше унормували правила української пунктуації. Орфографія «Українського правопису», схваленого 1928 й виданого 1929 року, будувалася на компромісі: українські з походження слова писалися згідно зі східноукраїнськими правописними традиціями, а запозичені — згідно із західноукраїнськими. Такий симбіоз не припав до душі тодішньому партійно-державному керівництву, яке саме «закручувало гайки», і воно швидко його ліквідувало: наступне видання правопису (1933) було вже зорієнтоване тільки на східноукраїнські правописні традиції. Задля справедливості треба зазначити, що цей симбіоз і не міг бути життєздатним. Шкода, що не всі члени правописної комісії прислухалися до думки проф. І. Огієнка: «Наша літературна традиція по пам'ятках розпочинається з XI-го віку, — і в цих старих наших пам'ятках переховується й певна відповідь, в якій саме формі вживати нам чужих слів... Скажімо, коли ми споконвіку все писали *Амвросій, Ірина, ефір*, то яка ж рація міняти ці споконвічні свої форми на латино-польські *Амброзій, Ірена, етер?* Коли ми ще з початку своєї літературної мови чужі звуки **g, l, i** все передавали через *г, л, и* й писали *гигант, митрополит, Платон*, то чому я тепер повинен на все те махнути рукою й писати та вимовляти *ґіґант, мітрополіт, Плятон?*»[2]

І все ж «Український правопис» 1933 року видання був настільки знекровлений, що потребував грунтовного доопрацювання. Ця робота під керівництвом акад. Л. Булаховського завершилася в 1945 році, а в 1946 стабільний «Український правопис» було видано. Правописом 1929 року користувалися до 1939 року в Західній Україні; до сьогодні ним послуговується значна частина української еміграції, хоч багато видань використовують також дещо видозмінені його варіанти, видані в 1942 році проф. Я. Рудницьким і в 1943 році проф. І. Зілинським, або ж чинний «Український правопис».

Правопис 1946 року з невеликими змінами й доповненнями було перевидано в 1960 році мільйонним тиражем. Проте сьогодні це вже бібліографічна рідкість. Та й мова за ці понад 30 років не стояла на місці: з'являлися нові слова, тривав процес запозичення, поповнювалась наукова термінологія, свої вимоги до орфографії висувала перекладацька практика. Постало закономірне питання про чергове видання «Українського правопису». З цією метою Президія Академії наук України утворила представницьку Орфографічну комісію на чолі з акад. АН України В. М. Русанівським.

Робота Орфографічної комісії складалася з кількох етапів. На першому — підготовчому — в Інституті мовознавства було створено робочу групу в складі А. А. Бурячка, С. І. Головащука й Г. М. Колесника, якій доручалося розробити проект змін та доповнень, що повинні бути внесені до нового видання «Українського правопису». Робоча група мала керуватися такими загальними настановами: 1) не змінювати традиційної української графіки, але відновити порядок розташування літер в абетці; 2) не ускладнювати принципи написання українських слів новими правилами й винятками, а навпаки, намагатися зменшувати їх кількість за рахунок уніфікації однотипних явищ; 3) за можливості спростити правопис складних

[2] Там само. — С. 123.

слів, критично поставитись до правил, що регулюють уживання великої літери й под., тобто тих правописних моментів, які не випливають із мовної структури; 4) докладніше опрацювати правила щодо написання слів іншомовного походження, зокрема географічних назв та особових найменувань людей.

Вироблений робочою групою проект цього видання «Українського правопису» розглянула група вчених, які запропонували внести ще деякі зміни й доповнення. Після врахування всіх зауважень проект правопису було розмножено в кількості 140 примірників і надіслано для докладного розгляду в Міністерство народної освіти, Міністерство вищої освіти, Міністерство культури України, до редакцій українських газет і журналів, до творчих спілок і т. ін. Проект видання «Українського правопису» обговорювали також на кафедрах української мови університетів і педінститутів, на конференції Товариства української мови імені Тараса Шевченка «Просвіта». Орфографічна комісія після докладного розгляду кожного параграфа оновленого «Українського правопису» ухвалила його опублікувати.

Правопис — система, що саморозвивається. Тому цей процес необхідно відстежувати, упорядковувати, коригувати. Невипадково всі країни рано чи пізно стикаються з необхідністю відкоригувати правопис, оскільки відбуваються зміни у суспільстві, у мовній системі; мова, як живий організм, нарощується новими словами, видозмінюється і, ясна річ, набуває нових властивостей, які обов'язково треба побачити й зафіксувати.

Разом із тим слід пам'ятати, що мова повинна не роз'єднувати людей, а навпаки, об'єднувати.

УКРАЇНСЬКИЙ АЛФАВІТ

Аа,	**Бб,**	**Вв,**	**Гг,**	**Ґґ,**	**Дд,**		**Ее,**	**Єє,**
Жж,	**Зз,**	**Ии,**	**Іі,**	**Її,**	**Йй,**		**Кк,**	**Лл,**
Мм,	**Нн,**	**Оо,**	**Пп,**	**Рр,**	**Сс,**		**Тт,**	**Уу,**
Фф,	**Хх,**	**Цц,**	**Чч,**	**Шш,**	**Щщ**	**Ьь,**	**Юю,**	**Яя**

Примітка. Апостроф (') в алфавіт не входить і на розміщення слів у словнику не впливає; напр.: *бур'я́н, бу́ряний* стоятимуть поруч.

Сполучення літер **дж** і **дз** (для позначення зімкнено-щілинних звуків [д͡ж], [д͡з]) не входять в алфавіт; отже, такі слова, як *джерело́, дзвін*, стоятимуть у словнику під літерою **д**.

I. ПРАВОПИС ОСНОВИ СЛОВА

ЛІТЕРНІ ПОЗНАЧЕННЯ ЗВУКІВ[1]

ГОЛОСНІ

Ненаголошений О

§ 1. 1. У складах із ненаголошеним **о** пишеться та сама літера (буква) **о,** що й під наголосом: *боїться* (бо *бо́язко*), *голу́бка* (бо *го́луб*); *дощу́* (бо *дощ*), *робіть* (бо *ро́бить*), *розу́мний* (бо *ро́зум*).

О пишеться й у таких словах, де сумнівний із правописного погляду звук наголосом не перевіряється: *лопу́х, соку́ра, сою́з.*

2. У деяких словах на місці **о** перед постійно наголошеним **а (я)** маємо у вимові й на письмі **а:** *бага́тий, бага́то, бага́тство, бага́ття, бага́ч, гаря́чий, гаря́чка* (пор. *горі́ти*), *гара́зд, кажа́н, кала́ч, кача́н, хазя́їн,* а також у деяких похідних з іншим наголосом: *багати́р* (багач), *га́ряче́*; але: *гончар, коря́вий, лопа́та, пога́ний, роп а́, солда́т, това́р,* а також *богати́р* (велетень, герой), *монасти́р.*

Примітка. Про суфікси **-ова-, -ува-, -оват-, -овит-, -уват-** див. § 23, п. 8; § 24, п. 1.

Ненаголошені Е, И

§ 2. 1. У складах із ненаголошеними **е** та **и** пишеться та сама літера, що й під наголосом: *вели́кий, величе́зний* (бо *ве́лич*), *держу́* (бо *оде́ржати*), *клекоті́ти* (бо *кле́кіт*), *несу́* (бо *принесе́ний*), *шепоті́ти* (бо *ше́піт*), *криве́* (бо *кри́во*), *трима́ти* (бо *отри́мувати*), *широ́кий* (бо *ши́роко*).

У словах із постійним наголосом невиразний звук рекомендується перевіряти за словниками: *лева́да, лемі́ш, кишеня́, мину́лий.*

2. **Е** завжди пишеться:

а) у групі **-ере-** (повноголосся), а також у групі **-еле-:** *бе́рег, де́рево, се́ред; зе́лень, пелена́, се́лезень, ше́лест;*

[1] Щоб уникнути зайвого повторення «літера... на позначення голосного... (приголосного...)», далі вживатимуться в основному терміни «голосний», «приголосний», «звук» і т. ін.

б) у суфіксах **-еня-, -ен-, -енк-, -еньк-, -ер(о), -есеньк-, -ечк-, -тель:** *козеня́, доручений, Юхи́менко, ру́ченька, се́меро, мале́сенький, кни́жечка, вихова́тель;*

в) коли **е** при зміні слова випадає: *бе́резень* (бо *бе́реза*), *ві́тер* (бо *ві́тру*), *мі́тел* (бо *мітла́*), *справедли́вий* (бо *пра́вда*), *хло́пець* (бо *хло́пця*).

3. а) **И** пишеться в ряді слів у групах **-ри-, -ли-** між приголосними у відкритих складах: *брини́ти, гримі́ти, дрижа́ти, крива́вий, крини́ця, стрими́ти, трива́ти, тривога*), *глита́ти;*

б) інколи ненаголошений **и** в групах **-ри-, -ли-** перевіряється наголосом: *кришити (кри́хта, кри́шка), трима́ти (стри́мувати); блища́ти (бли́скавка).*

Відповідно до вимови в ряді слів не під наголосом пишеться **-рі-, -лі-:** *дрима́ти, дрімли́вий, дрімо́та, тріща́ти, перебрі́хувати; злі́тати.*

І

§ 3. На початку слова пишеться **і,** а не **и:** *і́м'я, інди́к, і́ній, і́нколи, і́ноді, і́нший, існува́ти, і́стина.*

Ї

§ 4. Літера **ї** на позначення звукосполучення **й + і** пишеться:

1. На початку слова й після голосного: *їжа, їжа́к, їзде́ць, їздити, їх, їхати; доїхати, приїхати, краї́на, мої́, твої́.*

2. Після м'якого приголосного (на письмі — з м'яким знаком): *Ана́ньїн, Віньї.*

3. Після твердого приголосного (на письмі — з апострофом): *з'їзд, об'їхати, Захар'їн.*

4. Також в іншомовних словах після голосного: *архаї́чний, героїзм, героїчний, егоїзм, егоїсти́чний, еліпсоїд, наївний, проза́їк, руїна, целулоїд* (див. ще § 90, п. 5, б).

Примітка. Ї не пишеться після префікса, якщо префікс закінчується голосним, а наступний склад починається з **і** (а не з **ї**): *переіна́кшити, доісторичний, поінформува́ти;* так само **ї** не пишеться у складних словах, де перша частина закінчується голосним, а друга починається з **і:** *староіндійський.*

Я, Ю, Є

§ 5. Літери **я, ю, є** пишуться:

1. На початку слова й після голосного для позначення звукосполучень **й + а, й + у, й + е:** *я́кість, зна́ю, твоє́,* а також після **й** у словах *війя (війю, на війї), ма́йя.*

2. Після приголосного для позначення сполучення м'якого приголосного з **а, у, е:** *ряд, лю́ди, оста́ннє.*

Апостроф

§ 6. Роздільність вимови **я, ю, є, ї** та попереднього твердого приголосного позначається апострофом.

Апостроф пишеться перед **я, ю, є, ї:**

1. Після губних приголосних (б, п, в, м, ф): *б'ю, п'ять, п'є, в'я́зи, у здоро́в'ї, м'я́со, рум'я́ний, тім'я, мереф'я́нський, В'ячесла́в, Стеф'ю́к.*

Примітка. Апостроф не пишеться, коли перед губним звуком є приголосний (крім **р**), який належить до кореня: *дзвя́кнути, ма́впячий, свя́то, тьмя́ний, цвях;* але: *ве́рб'я, торф'яни́й, черв'я́к.*

Коли такий приголосний належить до префікса, то апостроф пишеться, як і в тих же словах без префікса: *зв'язо́к, зв'яли́ти, підв'яза́ти, розм'якши́ти.*

2. Після **р:** *бур'я́н, міжгір'я, пір'я, ма́тір'ю, кур'є́р, на подвір'ї.*

Примітка. Апостроф не пишеться, коли **ря, рю, рє** означають сполучення м'якого **р** із наступними **а, у, е:** *буря́к, бу́ряний, кря́кати, рябо́й, ряд, крюк, Рєпін.*

3. Після префіксів та першої частини складних слів, що закінчуються на твердий приголосний: *без'язи́кий, від'їзд, з'є́днаний, з'їхати, з'яви́тися, об'є́м, під'їхати, роз'ю́шити, роз'ясни́ти; дит'ясла, пан'європе́йський, пів'я́блука;* але з власними назвами — через дефіс: *пів-Євро́пи* тощо (див. § 26, п. 1, д).

Примітка 1. Після префіксів із кінцевим приголосним перед наступними **і, е, а, о, у** апостроф не пишеться: *безіме́нний, загітува́ти, зекономити, зокре́ма, зуміти.*

Примітка 2. Про апостроф у словах іншомовного походження див. § 92, у прізвищах — § 104, п. 11, у географічних назвах — § 108, п. 8.

ЙО, ЬО

§ 7.1. Йо пишеться для позначення звукосполучення **й + о:**

а) на початку слова й після голосного: *його́, йому́, завойо́ваний, райо́н, чийо́го;*

б) після приголосного, переважно на початку складу: *батальйо́н, бульйо́н, вйо́кати, Воробйо́в, курйо́з, мільйо́н, серйо́зний, Соловйо́в.*

2. **ЬО** пишеться після приголосного для позначення м'якості приголосного перед **о:** *всього́, Ковальо́в, Линьо́в, льон, сьогóдні, сьóмий, трьох, цього́.*

Чергування голосних

Чергування О – І, Е – І

§ 8. 1. У сучасній українській мові звуки **о, е** (у відкритих складах) часто чергуються з **і** (в закритих складах):

а) при словозміні: 1) *водопóй — водопóю, дохíд — дохóду, кінь — коня́, кáмінь — кáменя, лíд — льóду, мій — мóго, сім — семú, ýстрій — ýстрою; ніч — нóчі — ніччю, пéвність — пéвності — пéвністю, рáдість — рáдості — рáдістю; вúселок — вúсілка, óсінь — óсені — óсінню, у велúкому — у велúкім;*

2) *гір — горá, ніг — ногá, осíб — осóба, слів — слóво, сíл — селó;*

3) *бáтьків — бáтькового, бáтькова; брáтів — брáтового, брáтова; Василíв — Василéвого, Василéва; ковалíв — ковалéвого, ковалéва; Петрíв — Петрóвого, Петрóва; шевцíв — шевцéвого, шевцéва;*

4) *Кáнів — Кáнева, Кúїв — Кúєва, Фáстів — Фáстова, Хáрків — Хáркова, Чернíгів — Чернíгова;*

5) *вівсá — овéс, вівця́ — овéць, вісь — óсі;*

6) *бíйся — бóюся, стій — стоя́ти;*

7) *вів, вівши — велá (вестú); замíв, замівши — замелá (заместú); міг, мігши — мóжу (моглá, могтú); ніс, нісши — несý (неслá, нестú); плів, плівши — плелá (плестú),* а також *рíс, рісши — рослá, ростú;*

б) при словотворенні: *будівни́к* (пор. *будóва*), *вíльний* (пор. *вóля*), *кíлля* (пор. *колá*), *піднíжжя* (пор. *ногá*), *подвíр'я* (пор. *дворá*), *робітни́к* (пор. *робóта*); *зíлля* (пор. *зелéний*), *сільськúй* (пор. *селó*) та ін.

О, Е, що не переходять в І

2. **О, е** не переходять в **і** у закритому складі в таких випадках:

а) коли ці звуки вставні або випадні: *вікнó — вíкон, земля́ — земéль, кáзка — казóк, сóтня — сóтень; вúтер — вúтру, вíтер — вíтру, вогóнь — вогню́, день — дня, роздéр — розідрáти, смýток — смýтку, сон — сну, трáвень — трáвня.*

Примітка 1. В окремих словах при їх зміні **о, е** не випадають: *лоб — лóба, мох — мóху, рот — рóта, лев — лéва.*

Примітка 2. За аналогією до форм *книжóк, казóк* маємо **о** між приголосними в родовому множини й від деяких іншомовних слів: *áрка — áрок, мáрка — мáрок, пáпка — пáпок* тощо; але: *парт, форм, сакль* та ін.;

б) у групах **-ор-, -ер-, -ов-** між приголосними: *торг — тóргу, хорт — хортá, смерть — смéрті, вовк — вóвка, шовк — шóвку.*

Виняток: *погíрдний* (пор. *погóрда*);

в) у групах із повноголоссям **-оро-, -оло-, -ере-,** а також **-еле-:** *горóд, морóз, пóдорож, пóрох, стóрож; вóлос, сóлод; бéрег, пéред, сéред, чéрез; зéлень, пéлех, шéлест* та ін.; але: *моріг, оборíг, порíг, сморíд;*

г) у родовому відмінку множини іменників середнього роду на **-ення:** *знáчень (знáчення), полóжень (полóження), твéрджень (твéрдження), твóрень (твóрення);*

ґ) в абревіатурах і в похідних утвореннях: *спецнáз, торгпрéд* та ін.;

д) у словах іншомовного походження: *агронóм, інженéр, студéнт, том* та ін.

Примітка. За аналогією з тими словами української мови, де є чергування **о, е** з **і,** таке чергування з'явилося й у деяких давно засвоєних словах іншомовного походження: *Антíн — Антóна, ґнíт — ґнотá, кóлір — кóльору, Прóкіп — Прóкопа; курíнь — куреня́, папíр — папéру.*

Відхилення в чергуванні О – І, Е – І

3. Є цілий ряд випадків, коли чергування **о, е** з **і** у відкритих і закритих складах відступає від наведених правил:

а) **і** наявне у відкритому складі в словах з вирівняною за іншими відмінками чи формами основою:

1) у формах називного відмінка однини: *гребінéць (гребінця́), дзвінóк (дзвінкá, дзвінкý, дзвінкóм), камінéць (камінця́), кíготь (кíгтя), кілóк (кілкá), кінéць (кінця́), нíготь (нíгтя), олівéць (олівця́), ремінéць (ремінця́), рівень (рівня),*

стіжо́к (стіжка́), стріле́ць (стрільця́), торгі́вець (торгі́вця), фахове́ць (фахівця́) та ін.;

2) у формах родового відмінка множини: *ві́кон (вікно́), ві́чок (ві́чко), гіло́к (гі́лка), зіро́к (зі́рка), кіле́ць (кільце́), лі́жок (лі́жко), ні́жок (ні́жка, ні́жки), пліто́к (пліт ка);*

3) у зменшених формах іменників за аналогією до таких форм, як *кіл — кілка́, міст — містка́, гірка* (де **і** в закритому складі): *кіло́чок, місто́чок, ні́женька, гі́ронька;* але: *слівце́ — словеч ко;*

б) у групах **-оро, -оло-, -ере- о, е** переходять в **і:**

1) у родовому відмінку множини іменників жіночого роду (здебільшого з рухомим наголосом) і в похідних від них іменниках на **-к(а)** зі значенням зменшеності: *борода́ — бори́д — бори́дка, борона́ — бори́н — бори́нка, голова́ — голі́в — голі́вка* (і *голо́вка* — з іншим значенням), *сторона́ — сторі́н — сторі́нка, чередá — чері́д — чері́дка;*

2) у родовому відмінку множини іменників здебільшого середнього роду й відповідних зменшених іменниках: *боло́то — болі́т — болі́тце, воро́та — воріт — воріт ця, долото́ — доліт — доліт це;* але: *де́рево — дере́в — деревце́, джерело́ — джере́л — джере́льце;*

3) у деяких похідних іменниках середнього роду з подовженим приголосним: *бездорі́жжя, Запорі́жжя, підборі́ддя, роздорі́жжя;* але: *лівобере́жжя, узбере́жжя;* а також без подовження: *безголі́в'я, поголі́в'я;* але *безголо́сся, повноголо́сся;*

в) **і** в закритому складі виступає у формах чоловічого роду однини дієслів минулого часу й дієприслівників із повноголоссям, якщо відповідні форми жіночого та середнього роду однини й форма множини мають наголос на кінцевому складі: *волі́к, волі́кши (волокти́), зберіг, зберігши (зберегти́), стеріг, стерігши (стерегти́),* бо: *волокла́, зберегла́, стерегла́; волокло́, зберегло́, стерегло́* та ін.; але: *боро́в, коло́в, моло́в, поло́в, поро́в,* бо: *боро́ла, коло́ла, моло́ла, поло́ла, поро́ла* та ін.;

г) у віддієслівних іменниках середнього роду на **-ння** і звичайно буває тільки під наголосом, а без наголосу — **е:** *носі́ння, ході́ння, вра́ження, заве́ршення, збі́льшення, зна́чення, поя́снення;* але: *варе́ння* (і *варі́ння, ва́рення* — процес), *вче́ння.* Так само **-ення,** а не **-іння** мають іменники, похідні від слів з основою на **-ен:** *наймéння;*

г) **о, е** наявні в закритому складі:

1) у непрямих відмінках іменників чоловічого роду з вирівняною за називним відмінком основою: *боре́ць — борця́ (борцеві, борце́м* та ін.*), ви́борець — ви́борця, лове́ць — ловця́, творе́ць — творця́; мото́к — мотка́, носо́к — носка́, па́росток — па́ростка; во́день — во́дню, коте́л — котла́, оре́л — орла́;*

2) у повноголосних формах **-оро-, -оло-** зі сталим наголосом іменників переважно жіночого роду: *коло́д (коло́дка), долóнь (долóнька), сорóк, огорóж, морóк, нагорóд* (від них немає зменшених форм з **і**); але: *доріг, доріжка, корів, корівка, беріз, берізка* (проте *бере́зка* — виткий бур'ян);

3) у родовому відмінку множини ряду іменників переважно жіночого роду: *будóв, вод, істóт, оснóв, підпóр, проб, субóт, топóль (топóлька), шкод; лелéк, меж, озéр (озéрце́), потре́б;* але: *осі́б, підкі́в;*

4) у прикметниках, утворених від власних імен на **-ов (-ьов, -йов), -ев (-єв):** *Ма́лишев — ма́лишевський, Па́влов — па́вловський.* Але в прикметниках, утворених від власних імен на **-ів (-їв),** зберігається **і (ї):** *Гаври́лів — гаври́лівський* (див. ще § 113, п. 2);

5) у ряді префіксальних безсуфіксних іменників типу: *затóн, затóр, переóр, потóп* (під впливом родового відмінка однини: *затóну, затóру, переóру, потóпу*); але звичайно: *потік, розгін, удій.*

Зрідка, навпаки, під впливом називного відмінка однини **і** поширюється на решту форм: *óпік* (родовий однини *óпіку*);

6) під наголосом у словотвірних частинах **-вод, -воз, -нос, -роб** складних слів, що означають людей за родом діяльності, та в похідних утвореннях: *діловóд, діловóдство, екскурсовóд; водовóз; дровонóс; хліборóб, хліборóбство, чорнорóб* і т. ін. Проте в словах, що означають предмети, та в похідних утвореннях такий **о,** незалежно від наголосу,

переходить в **і:** *водопровід, газопровід, газопровідний, електропровід, трубопровід;* у словах же зі складником **-воз** звук **о** здебільшого зберігається: *електровоз, лісовоз, тепловоз.* Незалежно від семантики слова в словотвірних частинах **-хід, -ріг** виступає тільки **і:** *всюдихід, місяцехід, пішохід, пішохідний, самохід, самохідний, стравохід, швидкохід, швидкохідний; козеріг і Козеріг* (сузір'я), *носоріг* і т. ін.;

7) у ряді слів книжного й церковного походження та в похідних: *Бог, верховний, виробництво, вирок, закон, законний, народ, народний, основний, потоп, прапор, пророк, словник,* а також за традицією в деяких прізвищах: *Артемовський, Боровиковський, Грабовський, Котляревський, Писемський* і т. ін.; але: *Верківський, Желехівський, Миньківський.*

Чергування Е — О після Ж, Ч, Ш, Щ, ДЖ, Й

§ 9. 1. Після **ж, ч, ш, щ, дж, й** перед м'яким приголосним, а також перед складами з **е** та **и** (яке походить від давньоруського **и**) пишеться **е:** *вечеря, вишень, джерело, женити, ніженька, пшениця, стаєнь, увечері, учень, чернетка, четвертий, шестиденка, щеміти, щетина.*

Після **ж, ч, ш, щ, дж, й** перед твердим приголосним, а також перед складами з **а, о, у** та **и** (яке походить від давньоруського **ы**) пишеться **о:** *бджола, будиночок, вечори* (пор. *вечеря*), *жонатий* (пор. *женити*), *іграшок, копійок, пшоно* (пор. *пшениця*), *чоловік, чомусь, чорний* (пор. *чернетка*), *чотири* (пор. *четвертий*), *шостий* (пор. *шести*), *щока.*

Примітка. У словах *ложечка — ложечок, книжечка — книжечок, лієчка — лієчок* і под. зберігається **е (є),** бо приголосний **ч** у наступному складі в давні часи був м'яким.

2. **О** виступає замість сподіваного **е** після шиплячих та **й** перед м'яким приголосним:

а) в іменниках жіночого роду ІІІ відміни в суфіксі **-ост(і):** *безкрайості, меншості, пекучості, свіжості* та ін. (відповідно до *вічності, радості* й т. ін., де **о** йде не після шиплячих);

б) у давальному й місцевому відмінках однини деяких іменників: *бджолі, на бджолі, на вечорі, пшоні, у пшоні, щоці, на щоці* (відповідно до більшості відмінкових форм

із наступним твердим приголосним: *бджола, бджолу, вечора, вечори* та ін.);

в) у закінченнях родового та орудного відмінків прикметників і займенників та числівників прикметникового типу жіночого роду: *безкрайої, безкрайою, гарячої, гарячою, нашої, нашою, першої, першою* та ін. (відповідно до *безкрайого, безкрайому, нашого* та ін. або до *другої, молодої* тощо, де **о** закономірне);

г) у похідних утвореннях типу *вечорити, вечоріє* (відповідно до *вечора, вечорові* й т. ін.), *чорніти, чорніє, чорниці, чорнити, чорнило* та ін. (відповідно до *чорний, чорного* тощо).

Примітка. У прислівниках типу *вороже, гаряче* після шиплячих пишеться **е;** але: *творчо, законодавчо, хижо* та ін.

Чергування голосних у дієслівних коренях

Чергування О — А

§ 10. 1. Це чергування відбувається в коренях низки дієслів, змінюючи їх значення. Дієслова з **о** звичайно позначають тривалу, нерозчленовану дію або одноразову, закінчену, дієслова з **а** — повторювану, багаторазову дію: *гонити — гнати, котити — качати, кроїти — краяти, ломити — ламати, могти, змогти, допомогти* та ін. — *вимагати, допомагати; скочити — скакати; схопити — хапати; стояти — стати.*

Однак більшість дієслів має кореневий **о,** що не чергується з **а:** *вимовити — вимовляти, вирости — вирощувати, простити — прощати, виношувати, відгороджувати, договорювати, заспокоювати, переконувати, установлювати* та ін.; але *випровадити — випроводжати.*

Е (невипадний) — І (невипадний)

2. Це чергування теж відбувається в коренях дієслів, змінюючи їх значення: **е** виступає в префіксальних морфемах дієслів доконаного виду, **і** — в дієсловах недоконаного виду: *вигребти — вигрібати, викоренити — викорінювати, випекти — випікати, замести — замітати, зберегти — зберігати, летіти — літати, наректи — нарікати, спосте-*

регті́ — спостерігáти, причепи́ти — чіпля́ти й чіпáти; так само *ви́волокти — виволікáти*, де **о** чергується з **і.**

Е чергується з і також у дієсловах із суфіксом **-ува-(-ювá-),** коли наголос падає на кореневий **і,** та в похідних від цих дієслів іменниках на **-ння:** *брехáти — набрíхувати, ви́коренити — викорíнювати, завертíти — завíрчувати, тесáти — затíсувати, чекáти — очíкувати; ви́коренення — викорíнювання, чекáння — очíкування;* так само *ви́полоскати — виполíскувати* (де **о** чергується з **і**); але: *виве́ршувати, заве́ршувати, переве́ршувати, потребувáти, прище́плювати.*

Е (випадний) – И

Випадний **е** чергується з **и** перед **л, р:** *беру́ — брáти — вибирáти, ви́стелю — ви́слати — вистилáти, завме́р — замри́ — завмирáти, запе́р — запри́ — запирáти, стер — зітри́ — стирáти* та ін.

Чергування У – В

§ 11. 1. В українській мові чергуються як прийменники **у, в,** так і префікси **у-, в-** у словах. **У** вживається для того, щоб уникнути збігу приголосних, важких для вимови:

а) між приголосними: *Наш учитель; Десь у хлібах кричав перепел;*

б) на початку речення перед приголосним: *У присмерку літають ластівки так низько* (Павличко); *Увійшли до хати; У лісі стояв гамір, пахло квітами;*

в) незалежно від закінчення попереднього слова перед наступними **в, ф,** а також перед сполученнями літер **льв, св, тв, хв** і под.: *Сидимо у вагоні; Не спитавши броду, не сунься у воду* (Приказка); *Велике значення у формуванні характеру має самовиховання; Одягнена у хвою, шумить дрімуча тайга;*

г) після паузи, що на письмі позначається комою, крапкою з комою, двокрапкою, тире, дужкою й крапками, перед приголосним: *Стоїть на видноколі мати — у неї вчись* (Б. Олійник); *Це було... у Києві; До мене зайшла товаришка, учителька із сусіднього села.*

2. **В** уживається для того, щоб уникнути збігу голосних:

а) між голосними: *У нього в очах засвітилась відрада* (Панас Мирний); *Була в Одесі; Прочитала в оголошенні;*

б) на початку речення перед голосними: *В очах його світилась надія; В Антарктиді працюють наукові експедиції;*

в) після голосного перед більшістю приголосних (крім **в, ф, льв, св, хв** і под.): *Пішла в садок вишневий* (Шевченко); *Люди врозкид розляглися в траві* (Гордієнко).

3. **У — В** не чергуються:

а) у словах, що вживаються тільки з **в** або тільки з **у:** *вдáча, вклад, впрáва, вступ* (і *удáча, уклáд, упрáва, устýп* — з іншими значеннями); *взаємини, влáда, влáсний, властúвість, вплив* і т. ін.; *увáга, удáрник, узбере́жжя, укáз, умóва, устáлення, устанóва, уя́ва,* а також у похідних утвореннях: *вступни́й, влáдáр, увáжність, удáрницький, умóвний* та ін.;

б) у власних іменах і в словах іншомовного походження: *Вдове́нко, Вру́бель, Владивосто́к; Угóрщина, Удовиче́нко, Урáл, увертю́ра, ультимáтум, утóпія* та ін.

Примітка. У поезії поряд із звичайною формою *Украї́на* іноді вживається *Вкраї́на.*

Чергування І – Й

§ 12. Сполучник **і** та початковий ненаголошений **і** в ряді випадків чергуються з **й** у тих же позиціях, що й **у — в.**

1. **І** вживається, щоб уникнути збігу приголосних, важких для вимови:

а) після приголосного або паузи, що на письмі позначається крапкою, комою, крапкою з комою, двокрапкою, крапками, перед словами з початковим приголосним звуком: *Нема вже тієї хатини. І я в сивині, як у сні* (Павличко); *Вірю в пам'ять і серце людське* (Б. Олійник);

б) на початку речення: *І долом геть собі село Понад водою простяглось* (Шевченко); *І приковують* [гори] *до себе очі, і ваблять у свою далечінь імлисту* (Коцюбинський).

2. **Й** уживається, щоб уникнути збігу голосних:

а) між голосними: *У садку співали Ольга й Андрій; Оце й уся врода* (Панас Мирний); *Квітли вишні й одцвітали* (Малицький);

б) після голосного перед приголосним: *Навчає баєчка великого й малого* (Глібов); *На траві й квітках росинки, шелестіння й гомін гілки, щебетання й пісня пташки* (Щоголів).

Примітка. Так само чергується початковий ненаголошений **і** з **й** у словах: *іме́ння — йме́ння, імові́рний — ймові́рний, іти́ — йти, іти́ся — йти́ся (іде́ться — йде́ться).*

3. Чергування **і — й** не буває:

а) при зіставленні понять: *Дні і ночі; Батьки і діти; Війна і мир;*

б) перед словом, що починається на **й, є, ї, ю, я:** *Ольга і Йосип — друзі; І раптом людська тінь майнула. Куди, для чого, хто і як?* (Рильський);

в) після паузи: *Щось такеє бачить око, І серце жде чогось* (Шевченко).

Чергування З – ІЗ – ЗІ (ЗО)

§ 13. Варіанти прийменника **з — із — зі** (зрідка **зо**) чергуються на тій же підставі, що й **в — у, і — й.**

1. **З** уживається:

а) перед голосним на початку слова незалежно від паузи та закінчення попереднього слова: *З одним рибалкою він дуже подружив* (Глібов); *Диктант з української мови;*

б) перед приголосним (крім **с, ш**), рідше — сполученням приголосних на початку слова, якщо попереднє слово закінчується голосним, а також на початку речення, після паузи: *Плугатарі з плугами йдуть* (Шевченко); *З її приїздом якось повеселіла хата* (Леся Українка); *Як сонях той до сонця, до Вкраїни свій погляд я з любов'ю повертав* (Малицький).

Щоб уникнути збігу приголосних, важких для вимови, вживають **із** або **зі.**

2. Варіант **із** уживається переважно між свистячими й шиплячими звуками **(з, с, ц, ч, ш, щ)** та між групами приголосних (після них або перед ними): *Тихович разом із сходом сонця зірвався на рівні ноги* (Коцюбинський); *Лист із Бразилії* (Франко); *І місив новий заміс із тіста старого* (Драч); *Родина із семи чоловік; Гнат... запріг коні й так їх гнав із села, що вони із шкури вилазили* (Стельмах); *А вже весна, а вже красна! Із стріх вода капле* (Нар. пісня); *Із шовку виготовили вітрила.*

3. **Зі** вживається перед сполученням приголосних на початку слова, зокрема коли початковими виступають **з, с, ш, щ** і т. ін., незалежно від паузи та закінчення попереднього слова: *Бере книжку зі стола* (Леся Українка); *Ви зустріли ворога з палаючою ненавистю в очах, зі зброєю в руках* (Яновський); *Зі школи на майдан вивалила дітвора* (Головко); *Війнув зі Сходу легіт волі* (Павличко); *Балада зі знаком запитання* (Драч).

Примітка. Зо як фонетичний варіант прийменника **зі** завжди виступає при числівниках **два, три:** *позичив зо дві сотні;* може виступати й при займеннику **мною:** *зі (зо) мною;* але тільки *зі Львова.*

ПРИГОЛОСНІ

Літера Г

§ 14. Літера **г** передає на письмі гортанний щілинний приголосний як в українських словах: *га́дка, гей, могу́тній, плуг,* так і в іншомовних (на місці h, g) давнішого походження: *газе́та, генера́л, гра́мота, Єва́нгеліє; Ге́гель, Гоме́р, А́нглія, Гаа́га,* а також у недавніх запозиченнях, часто вживаних, особливо в звукосполученнях **гео-, -лог-, -гог-, -грам-, -граф-:** *агіта́ція, агре́сія, горизо́нт, магази́н; географі́я, геоло́гія, педаго́г, кілогра́м, фотогра́фія* (див. ще § 87).

Літера Ґ

§ 15. Літера **ґ** передає на письмі задньоязиковий зімкнений приголосний як в українських словах, так і в давнозапозичених і зукраїнізованих: *а́ґрус, ґа́ва, ґа́зда, ґанджа, ґа́нок, ґату́нок, ґвалт, ґвалтува́ти, ґе́ґати, ґедзь, ґелґота́ти, ґерґота́ти, ґерґоті́ти, ґи́ґнути, ґирли́ґа, ґлей, ґнітт* (у лампі), *ґо́гель-мо́гель, ґрасува́ти, ґра́ти* (іменник), *ґратча́стий, ґре́чний, ґринджо́ли, ґрунт, ґу́дзик, ґу́ля, джиґу́н, дзи́ґа, дзи́ґлик* тощо та похідні від них, а також у прізвищах *Ґалаґа́н, Ґудзь* і под.

Примітка. У власних назвах іншомовного походження етимологічний g згідно з усталеною традицією вимовляється як **г;** проте збереження g у вимові не є порушенням орфоепічної норми. Отже, правильною є вимова: *Ґданськ і Гданськ, Ґренла́ндія й Гренла́ндія, Ґібралтар і Гібралта́р; Ґарібальді й Гарібальді, Ґе́те й Ге́те.*

Позначення м'якості приголосних

Коли пишеться Ь

§ 16. Знаком **ь** позначається м'якість приголосних звуків.

1. **Ь** пишеться:

а) після м'яких **д, т, з, с, дз, ц, л, н** у кінці слова та складу: *вісь, ґедзь, кінь, мідь, на́морозь, па́лець, суть, швець; бли́зько, во́сьмий, ганьба́, Грицько́, дя́дько, кільце́, молотьба́;*

б) після м'яких приголосних у середині складу перед **о:** *дьо́готь, дзьоб, льон, сьо́мий, трьох, тьо́хкати.*

Примітка. Про вживання **ь** у словах іншомовного походження див. § 93; у прізвищах — § 104, п. 9, 12, а; у географічних назвах — § 109, п. 9.

2. Зокрема **ь** пишеться:

а) у словах на:

1) **-зький, -ський, -цький; -зькість, -ськість, -цькість; -зько, -сько, -цько; -зькому, -ському, -цькому; -зьки, -ські, -цьки:** *близьки́й, вузьки́й, воли́нський, доне́цький; бли́зькість, лю́дськість; бли́зько, ві́йсько, бага́цько; по-францу́зькому (по-францу́зьки), по-украї́нському (по-украї́нськи), по-нім е́цькому (по-нім е́цьки).*

Примітка. У словах *баски́й, боязки́й, в'язки́й, дерзки́й, жаски́й, ковзки́й, пласки́й (пло́ский), порски́й, різки́й* і похідних утвореннях: *бо́язкість, в'я́зкість, ба́ско, рі́зко* тощо знак м'якшення не пишеться, оскільки тут **з, с** разом із **к** не творять суфіксів **-зк-, -ск-;**

2) **-енька, -енько, -онька, -онько; -енький, -есенький, -ісінький, -юсінький:** *ру́ченька, ба́тенько, голі́вонька, соколо́нько; гарне́нький, мале́сенький, свіжі́сінький, тонюсінький;*

б) після м'якого **л** перед наступним приголосним: *їда́льня, кільце́, кова́льський, па́льці, риба́льство, сільськи́й, спі́льник.*

Примітка. Не ставиться м'який знак після **л** у групах **-лц-, -лч-,** коли вони походять із **-лк-:** *ба́лка — ба́лці, га́лка — га́лці, галченя́, монго́лка — монго́лці, Ната́лка — Ната́лці, Ната́лчин, риба́лка — риба́лці, риба́лчин, спі́лка — спі́лці, спі́лчанський;* але: *Га́лька — Га́льці, Га́льчин;*

в) у родовому відмінку множини іменників жіночого роду м'якої групи І відміни й середнього роду на **-нн(я), -ц(е)** ІІ відміни: *друка́рень, їда́лень, крамни́ць, ма́триць, пісе́нь, робітни́ць, ста́єнь; бажа́нь, знань, кі́лець, мі́сць, серде́ць і серць;*

г) у дієслівних формах дійсного та наказового способу: *бу́дить, бу́дять, здає́ться, ко́сить, ко́сять, ко́ситься, ро́бить, ро́блять, ро́биться, хо́дить, хо́дять; будь, бу́дьте, вино́сь, вино́сьте, вино́сься, кинь, ки́ньте, стань, ста́ньте, трать, тра́тьте* (див. ще § 83, прим. 1).

Примітка. Про вживання **ь** у словах іншомовного походження та у власних назвах див. § 93; § 109, п. 9.

Коли Ь не пишеться

§ 17. Знак м'якшення **(ь)** не пишеться:

1. Після **р** у кінці складу або слова: *ві́рте, кобза́р, лі́кар, перевір, секрета́р, тепе́р, школя́р, Ха́рків.*

2. Після **н** перед **ж, ч, ш, щ** та перед суфіксами **-ств(о), -ськ(ий):** *інжене́р, і́нший, кі́нчик, ме́нший, то́нший, Уманщина; воли́нський, громадя́нський, освітя́нський, селя́нський; громадя́нство, селя́нство.* Але: *бриньча́ти, до́ньчин, ня́ньчин, ня́ньчити* та ін., бо в твірних іменниках між приголосними виступає **ь:** *бре́ньк іт, до́нька, ня́нька.*

3. Після м'яких приголосних, крім **л,** якщо за ними йдуть інші м'які приголосні: *ві́нця, кінці́вка, ко́ристю, ланцюжо́к, ра́дість, світ, свя́то, слід, сміх, сніг, сніп, сьогодні, танцюва́ти, ща́стя;* але: *різьбя́р* (і *різьба́р*), *тьмя́ний* і похідні від них.

Примітка. Коли **ь** уживається у формі називного відмінка іменника, то він зберігається й у всіх інших відмінках; коли ж у називному відмінку його нема, то й в інших відмінках він не пишеться; пор.: *Га́лька — Га́льці, дівчи́но́нька — дівчи́но́ньці, письмо́ — на письмі́, ре́дька — ре́дьці;* але: *га́лка — га́лці, сторі́нка — сторі́нці, па́смо — у па́смі.*

4. Після **л** в іменникових суфіксах **-алн(о), -илн(о):** *де́ржално, пу́жално, ціпи́лно* та ін.; але в зменшених формах **ь** пишеться: *де́ржальце, пу́жальце* й под.

5. Між подовженими м'якими приголосними: *буття́, воло́сся, галу́ззя, гілля́стий, життя́, каміння, лле́ться, прила́ддя, сі́ллю.*

6. Після **д, н, т** перед суфіксами **-ченк(о), -чук, -чишин:** *безба́тченко, Па́нченко, Фе́дченко; Радчу́к, Степанчу́к; Гринчи́шин, Федчи́шин;* але після **л** пишеться **ь:** *Миха́льченко, Михальчу́к.*

7. Після **ц** у кінці слів — іменників чоловічого роду іншомовного походження: *Гала́ц, кварц, пала́ц, паяц, Суе́ц, шприц,* а також у деяких вигуках: *бац, буц, гоц, клац.*

Зміни приголосних при збігу їх

Зміни груп приголосних -ЦЬК-, -СЬК-, -ЗЬК-, -СК-, -ШК-, -ЗК-, -СТ-

§ 18. 1. При словотворенні приголосні звуки часто змінюються:

а) група приголосних **-цьк-** змінюється на **-чч-** при творенні іменників із суфіксом **-ин(а):** *воя́цький — воя́ччина, коза́цький — Коза́ччина, німе́цький — Німе́ччина, туре́цький — Туре́ччина;* але: *га́лицький — Галичина́;*

б) групи приголосних **-ськ-, -ск-** змінюються на **-щ-** при творенні іменників із суфіксом **-ин(а):** *віск — вощи́на, лі́ска — ліщи́на, пісо́к (піску́) — піщи́на, полта́вський — Полта́вщина;*

в) групи приголосних **-ск-, -шк-** змінюються на **-щ-** при творенні прикметників та іменників із суфіксом **-ан-(-ян-):** *віск — вощано́ий — вощанка, до́шка — дощано́ий, пісо́к (піску́) — піщаний;*

г) групи приголосних **-ск-, -ст-** змінюються на **щ,** група **-зк-** на **-жч-** при творенні багатьох форм дієслів II дієвідміни: *ве́реск — верещати, верещу́, верещи́ш* і т. д.; *простити́ — прощати́, прощаю, прощаєш* і т. д.; *прощу́;* але: *простиш, простить* і т. д.; *брязк — бряжчати́, бряжчу́, бряжчи́ш* і т. д.;

ґ) групи приголосних **-ськ-, -зьк-** відповідно змінюються на **-щ-, -жч-** при творенні прізвищ на **-енко, -ук:** *Васько́ — Ва́щенко — Ващу́к, Іська́ — І́щенко — Іщу́к, Они́ськ — Они́щенко — Онищу́к, Водола́зький — Водола́жченко, Кузько́ — Кужче́нко.*

Примітка. У присвійних прикметниках від власних імен із групами **-ск-, -ськ-** с на письмі зберігається, а **к** переходить у **ч:** *Пара́ска — Пара́счин, Они́ська — Они́сьчин;* **-шк-** дає **щ:** *Мела́шка — Мела́щин.*

Зміни приголосних перед -СЬК(ИЙ), -СТВ(О)

2. Перед суфіксами **-ськ(ий), -ств(о)** деякі приголосні при словотворенні змінюються, змінюючи й самі суфікси:

а) **к, ць, ч + -ськ(ий), -ств(о)** дають **-цьк(ий), -цтв(о):** *гірни́к — гірни́цький, молоде́ць — молоде́цький, молоде́цтво, па́рубок — парубо́цький — парубо́цтво, ткач — тка́цький — тка́цтво;*

б) **г, ж, з + -ськ(ий), -ств(о)** дають **-зьк(ий), -зтв(о):** *боягу́з — боягу́зький — боягу́зтво, Запоріжжя — запорізький, Парижж — пари́зький, Пра́га — пра́зький, убо́гий — убо́зтво;*

в) **х, ш, с + -ськ(ий), -ств(о)** дають **-ськ(ий), -ств(о):** *залісся — залі́ський, птах — пта́ство, това́риш — товари́ський — товари́ство.*

Інші приголосні перед суфіксами **-ськ(ий), -ств(о)** на письмі зберігаються: *бага́тий — бага́тство, брат — бра́тський — бра́тство, заво́д — заводськи́й, інтеліге́нт — інтеліге́нтський, люд — людськи́й — лю́дство, пропагандист — пропагандистський, студе́нт — студе́нтський — студе́нтство.*

Примітка. Про творення прикметників із суфіксом **-ськ(ий)** від географічних назв і назв народів див. § 113.

Зміни приголосних перед -Ш(ИЙ) у вищому ступені прикметників (прислівників)

3. У вищому ступені прикметників і прислівників **г, ж, з** перед суфіксом **-ш(ий)** змінюються на **-жч(ий),** а **с + ш(ий)** — на **-щ(ий):** *висо́кий — ви́щий (ви́ще), вузькии́й — ву́жчий (ву́жче), дорогии́й — доро́жчий (доро́жче), ду́жий — ду́жчий (ду́жче), низькии́й —ни́жчий (ни́жче);* але: *легкии́й — ле́гший (ле́гше).*

Це стосується і дієслів, утворених від прикметників вищого ступеня: *бли́жчати, ву́жчати, кра́щати* та ін. і похідних від них іменників: *підви́щення* (від *підви́щити*), *подоро́жчання* (від *подоро́жчати*).

-ЧН-, -ШН-

4. Приголосні основи **к, ц(ь)** перед суфіксом **-н-** змінюються на **ч:** *безпе́ка — безпе́чний, безпе́чність, безпе́чно; вік — ві́чний, ві́чність, ві́чно; кіне́ць — кіне́чний, мі́сяць — мі́сячний, око́лиця — око́личний, пшени́ця — пшени́чний, рік — річ-ний, се́рце —*

серде́чний, со́нце — со́нячний, яйце́ — яє́чня. Приголосний основи **ч** зберігається: *по́міч — помічни́й, помічни́к; ніч — нічни́й, ячмі́нь — я́чний* (або *ячмі́нний*).

Виняток становлять слова: *двору́шник, міро́шник, рушни́к, рушни́ця, серде́шний* (у значенні «бідолашний»), *со́няшник, торі́шній.*

Примітка 1. Приголосні **ж, ч, ш, щ, т(ь)** у давальному та місцевому відмінках іменників (жін. р.) та в дієсловах перед постфіксом **-ся** на письмі зберігаються: *дія́чці, дочці́, квітці, кни́жці, ю́щці; не вріжся, не моро́чся, не мо́рщся, ра́дишся, спи́ться.*

Примітка 2. Глухі приголосні основи перед дзвінкими на письмі зберігаються: *боротьба́* (бо *боро́ти*), *молотьба́* (бо *молоти́ти*), *про́сьба* (бо *проси́ти*). Так само й дзвінкі перед глухими на письмі зберігаються: *ба́бка, борі́дка, во́гкий, дітя́р, кі́гті, кни́жка, легки́й, ні́гті;* але: *за́тхлий, зітхну́ти* (хоча *ди́хати*), *натхну́ти, тхір.*

Спрощення груп приголосних

-Ж(Д)Н-, -З(Д)Н-, -С(Т)Н-, -С(Т)Л-

§ 19. 1. У групах приголосних **-ждн-, -здн-, -стл-, -стн-** випадають **д** і **т:** *ти́ждень — ти́жня — тижне́вий; виїзди́ти — виїзни́й, по́їзд — поїзни́й; ле́стощі — уле́сливий, ща́стя — щасли́вий; вість — ві́сник, ко́ристь — кори́сний, честь — че́сний, я́кість — я́кісний;* але в словах: *зап'я́стний, кістля́вий, пестли́вий, хвастли́вий, хвастну́ти, хворостня́к, шістна́дцять* літера **т** зберігається.

Примітка. У прикметниках, утворених від іменників іншомовного походження з кінцевим **-ст,** літера **т** у групі приголосних **-стн-** зберігається, хоч відповідний звук і не вимовляється: *аванпо́ст — аванпо́стний, бала́ст — бала́стний, компо́ст — компо́стний, контра́ст — контра́стний, форпо́ст — форпо́стний.*

-З(К)Н-, -С(К)Н-

2. У групах приголосних **-зкн-, -скн-** випадає **к** при творенні дієслів із суфіксом **-ну-:** *бризк — бри́знути, брязк — бря́знути, блиск — бли́снути, писк — пи́снути, плюск — плю́снути, тріск — тріснути;* але: *ви́пуск — випускни́й, виск — ви́скнути, риск — рискну́ти.*

-С(Л)Н-

3. У групі приголосних **-слн-** випадає **л** *ма́сло — масни́й, мисль — уми́сний, навми́сне; ремесло́ — ремісни́к.*

Подвоєння та подовження приголосних

Подвоєння приголосних при їх збігу

§ 20. 1. Подвоєні приголосні маємо при збігу однакових приголосних:

а) префікса й кореня: *ввіч, ввічливий, віддáти, відділ, завви́шки, зза́ду, оббúти, роззброї́ти, роззя́ва.*

Примітка. Не подвоюються приголосні в таких словах, як *ото́й, оту́т, ота́к, ота́м, отепе́р, отоді́,* а також *оце́й* тощо;

б) кінця першої та початку другої частини складноскорочених слів: *військкома́т* (військовий комісаріат), *страйко́м* (страйковий комітет), *юннáт* (юний натураліст);

в) кореня або основи на **-н- (-нь-)** і суфіксів **-н(ий) [-н(ій)], -ник, -ниц(я):** *вина́ — безви́нний, день — де́нний, зако́н — зако́нний, кінь — кі́нний, причи́на — причи́нний; о́сінь — осі́нній, ра́нок — ра́нній; баштáнник, годи́нник, письме́нник; вико́нниця, Ві́нниця.*

Подвоєння **н** зберігається й перед суфіксом **-ість** в іменниках та прислівниках, утворених від прикметників із подвоєним **н:** *безви́нний — безви́нність — безви́нно, зако́нний — зако́нність — зако́нно, тума́нний — тума́нність — тума́нно;*

г) основи дієслова минулого часу на **с** і постфікса **-ся:** *ви́нісся, пáсся, розрі́сся, тря́сся.*

-ЕНН(ИЙ), -АНН(ИЙ)

2. Буквосполучення **-нн-** пишеться:

а) у збільшувально-підсилювальному суфіксі **-енн(ий):** *здорове́нний, силе́нний, числе́нний;*

б) у прикметниках на **-енн(ий), -анн(ий) [-янн(ий)]** зі значенням можливості або неможливості дії: *здійсне́нний, невблага́нний, недозволе́нний, недоторка́нний, незрівня́нний, незчисле́нний, непримире́нний, несказа́нний, нескінче́нний* та в прикметнику *стара́нний* з відтінком підсилення;

в) у прикметниках на **-енн(ий)** старослов'янського походження: *благословéнний, блажéнний, огнéнний, священний.*

Буквосполучення **-нн-** зберігається й в іменниках та прислівниках, утворених від таких прикметників: *здійснéнність, старáнність, старáнно, числéнність, числéнно* тощо.

Примітка. Н не подвоюється в дієприкметниках: *вúвершений, вúхований, зрóблений, індустріалізóваний, пóораний, скáзаний, спéчений,* як і в прикметниках на **-ений** з відповідних дієприкметників (з іншим наголосом): *варéний* (пор. *вáрений*), *печéний* (пор. дієприкметник *пéчений*) та ін., а також у прикметнику *довгождáний.*

Треба розрізняти такі слова, як *здійснéнний* (який може здійснюватися — прикметник) і *здíйснений* (який здійснився — дієприкметник), *нездолáнний* (непереможний) і *нездóланий* (якого не подолали), *незлíченний* (представлений у дуже великій кількості) і *незлíчений* (не порахований) та ін.

3. Подвоюються приголосні в словах: *боввáн, Гáнна, лляний, оввá, ссáти,* а також у похідних: *бовванíти, Гáннин, вúссати, ссавцí* та ін.

Подовження приголосних перед Я, Ю, Є, І

4. Приголосні **д, т, з, с, л, н, ж, ш, ц, ч** подовжуються (а на письмі позначаються двома літерами), коли вони стоять після голосного:

а) перед **я, ю, і, є** в усіх відмінках іменників середнього роду ІІ відміни (крім родового множини): *знарядддя, знарядддю, на знарядді* та ін.; *життя́, життю́, у житті́; мотýззя, у мотýззі; колóсся, колóссю, у колóссі; гілля́, гіллю́, на гіллі́; знання́, знанню́, у знанні́; збíжжя, збíжжю, у збíжжі; сторíччя, сторíччю, у сторíччі; піддáшшя, піддáшшю, на піддáшші;* а також у похідних словах: *гілля́ — гілля́стий, гілля́чка; життя́ — життéвий* (і *життьовúй*), *життéпис* та ін.; але: *знань, знарядь, піддáш, сторíч, уздь.*

Якщо в родовому відмінку множини іменники середнього роду закінчуються на **-ів,** подовження зберігається: *відкриття́ — відкриттíв, почуття́ — почуттíв;*

б) перед **я, ю, і, е** в усіх відмінках деяких іменників чоловічого та жіночого роду І відміни (за винятком родового множини із закінченням **-ей**): *суддя́, суддí, суддю́, сýддів* і т. ін.; *стаття́, статтí, статтéю* (але в родовому множини — *статéй*); *рілля́, ріллí, ріллю́, ріллéю; Ілля́, Іллí, Іллю́, Іллéю* та ін.;

в) перед **ю** в орудному відмінку іменників жіночого роду однини ІІІ відміни, якщо в називному відмінку основа їх закінчується на один м'який або шиплячий приголосний: *мóлодь — мóлоддю, мить — мúттю, мазь — мáззю, вісь — вíссю, міць — мíццю, сіль — сíллю, тінь — тíнню, пóдорож — пóдорожжю, ніч — нíччю, рóзкіш — рóзкішшю;* але: *мóлодість — мóлодістю, пóвість — пóвістю, кров — крóв'ю, мáтір — мáтір'ю, прúгорщ — прúгорщю.* У називному відмінку однини вони закінчуються на два приголосних (у тому числі **шч** — на письмі **щ**), губний або **р;**

г) перед **я, ю** в прислівниках типу *зрáння, навмáння, спросóння; попідвікóнню, попідтúнню;*

ґ) перед **ю, є** у формах теперішнього часу дієслова *лúти (лúтися): ллю, ллєш, ллємó, ллєтé, ллють, ллéться, ллю́ться,* а також у похідних: *вúллю, наллю́* та ін.

Примітка. Приголосні не подовжуються в словах: *кутя́, попадя́, свиня́,* у формах числівника *трéтя, трéтє* та ін.

ПРАВОПИС ПРЕФІКСІВ

З- (ІЗ-, ЗІ-)

§ 21. 1. Префікс **з** перед глухими приголосними **к, п, т, ф, х** переходить у **с**: *сказáти, спалахнýти, ствéрдити, сфотографувáти, схил.* Перед усіма іншими приголосними пишеться **з-** (іноді **із-**): *збáвити, звести́, зжúтися, ззирнýтися, зсадúти, зцíпити, зчепúти, зшúток, ізнóв.*

Префікс **з- (с-)** виступає переважно в словах, корінь яких починається голосним звуком або сполученням приголосного й голосного: *зекономити, з'éднувати, зігнорувáти, з'їзд, зорієнтувáтися, зумóвити, згáслий, змáзати, знадлúвий, скоротúти, склад* і под.

У тих випадках, коли корінь слова починається сполученням приголосних, як правило, пишеться префікс **зі-:**

зібга́ти, зігну́ти, зідра́ти, зізна́тися, зімкну́ти, зіпсува́тися, зістави́ти, зі́ткнення, зіщу́литися тощо. Префікс **зі-** вживається також у словах із коренем, перший склад якого становить сполучення губного та йотованого звукосполучення: *зів'я́лий, зім'я́ти, зіп'я́стися* тощо. У деяких словах префікс **зі-** чергується з **зо-:** *зігрі́вати* й *зогрі́вати, зімлі́вати* й *зомлі́вати, зіпрі́вати* й *зопрі́вати, зітлі́ти* й *зотлі́ти.*

БЕЗ-, РОЗ-, ЧЕРЕЗ- та ін.

2. У всіх префіксах — **без-, від- (од-), між-, над-, об-, під-, перед-, понад-, пред-, роз-, через-** — кінцевий дзвінкий приголосний перед глухими не змінюється: *безкра́їй, безкори́сливий, відкриття́, ві́дстань, міжконтинента́льний, міжплане́тний, надпоту́жний, обпали́ти, обтруси́ти, підтри́мка, передпла́та, передча́сний, понадпла́новий, представни́к, розтягну́ти, ро́зчин, розхита́ти, черезплі́чник.*

ПРЕ-, ПРИ-, ПРІ-

3. Слід розрізняти префікси **пре-** і **при-:** префікс **пре-** вживається переважно в якісних прикметниках і прислівниках для вираження найвищого ступеня ознаки: *прега́рний, презавзя́тий, прекра́сний, прему́дрий, прекра́сно, препога́но;* префікс **при-** вживається переважно в дієсловах, що означають наближення, приєднання, частковість дії, результат дії тощо, а також у похідних словах: *прибі́гти, прибудува́ти, прикрути́ти, прибо́ркати, пришви́дшити; прибу́ття́, притулок, при́браний, прива́бливо.*

Крім того, префікс **пре-** виступає в словах *прези́рливий, прези́рство* й у словах старослов'янського походження: *преосвяще́нний, преподо́бний, престо́л,* а префікс **при-** вживається в іменниках та прикметниках, утворених від поєднання іменників із прийменниками: *при́гірок, при́ярок; приbере́жний, прикордо́нний.*

Префікс **пріі-** вживається тільки в словах *пріізвисько, пріізвище, пріірва.*

ПРАВОПИС СУФІКСІВ

Іменникові суфікси

-ИК, -НИК та ін.

§ 22. 1. Суфікси **-ик, -ник, -івник, -чик (-щик)** пишуться з **и:** *бра́тик, ву́злик, передови́к; гірни́к, кулеме́тник; газівни́к, працівни́к; хло́пчик, пра́порщик.*

Примітка. Слід відрізняти український суфікс **-ик** від іншомовних **-ик, -ік (їк).** В іншомовних суфіксах пишеться **и** або **і (ї)** відповідно до правил правопису **и** та **і (ї)** в словах іншомовного походження: *істо́рик, ме́дик, фі́зик;* але: *меха́нік, проза́їк, хі́мік.*

-ИВ(О)

2. Суфікс **-ив(о),** що вживається для вираження збірних понять, які означають матеріал або продукт праці, пишеться тільки з **и:** *ва́риво, до́бриво, ку́риво, ме́риво, мере́живо, мі́сиво, моро́зиво, па́ливо, пе́чиво, пря́диво;* але: *ма́рево* (не матеріал і не продукт праці).

-АЛЬНИК, -ИЛЬНИК та ін.

3. У суфіксах **-альник, -ильник, -ільник, -альність** після **л** перед **н** завжди пишеться **ь:** *постача́льник, уболіва́льник, фрезерува́льник; волочи́льник, масти́льник; полільник; відповіда́льність, геніа́льність.*

-АЛЬ, -ЕНЬ та ін.

4. Кінцевий приголосний у суфіксах **-аль, -ень, -ець (-єць), -ість, -тель** завжди м'який, а тому всі слова з цими суфіксами пишуться з **ь:** *кова́ль, скрипа́ль; ве́летень, в'я́зень; бельгі́єць, мовозна́вець, перемо́жець; зда́тність, свіжість; вихова́тель, люби́тель.*

-ИНН(Я), -ІНН(Я) та ін.

5. Суфікси **-инн(я), -інн(я), -анн(я) [-янн(я)]** пишуться з двома **н.**

Суфікс **-инн(я)** вживається в іменниках середнього роду, що означають збірні поняття: *бобови́ння, гарбузи́ння, картопли́ння, павути́ння;* але: *каміння, коріння, насіння.*

Суфікс **-інн(я)** мають іменники середнього роду, що утворюються від дієслів із голосними основи **и** та **і:** *горі́ти — горіння, носи́ти — носіння, ходи́ти — ходіння, шарудіти — шарудіння.*

Суфікс **-анн(я) [-янн(я)]** мають іменники середнього роду, утворені від дієслів із голосним основи **а (я):** *гука́ти — гука́ння, гуля́ти — гуля́ння, зроста́ти — зроста́ння, сприя́ти — сприя́ння.*

Суфікс **-енн(я)** мають віддієслівні іменники середнього роду, в яких наголос падає на корінь: *зве́рнення, напру́ження, піднесення, удоскона́лення.*

-ЕН(Я) [-ЄН(Я)]

6. Суфікс **-ен(я) [-єн(я)]** вживається в іменниках середнього роду, що означають живі істоти: *вовченя́, гусеня́, чаєня́.*

-ЕЧОК [-ЄЧОК], -ЕЧК(А) [-ЄЧК(А)], -ИЧОК, -ИЧК(А) та ін.

7. Суфікси зменшено-пестливих слів **-ечок [-єчок], -ечк(а) [-єчк(а)], -ечк(о) [-єчк(о)]** не слід змішувати із суфіксами **-ичок, -ичк(а);** останні бувають тільки в словах, що походять від слів із суфіксами **-ик, -ищ(я):** *во́гничок, ко́шичок, ву́личка, па́личка.* В інших випадках уживаються суфікси з **е (є):** *верше́чок, мише́чок, краєчок; дівчечка, копієчка, Маріечка, річечка; вікно́нечко, слове́чко, яєчко.*

-ЕНК(О) [-ЄНК(О)], -ЕНЬК(О, А) [-ЄНЬК(О)]

8. Слід відрізняти суфікс **-енк(о) [-єнк(о)]** від суфікса **-еньк(о, а) [-єньк(о)]:** суфікс **-енк(о) [-єнк(о)]** вживається здебільшого в іменниках, що означають прізвища: *Гордієнко, Кравченко,* зрідка — у загальних назвах: *безбатченко, коваленко;* суфікс **-еньк(о, а) [-єньк(о)]** вживається для творення пестливих назв: *ба́тенько, конича́тенько, се́рденько; ніженька, топо́ленька.*

-ИСЬК(О) [-ЇСЬК(О)], -ИЩ(Е) [-ЇЩ(Е)]

9. За допомогою суфіксів **-иськ(о) [-їськ(о)], -ищ(е) [-їщ(е)]** утворюються слова переважно з емоційно-негативним відтінком від іменників усіх родів, причому після приголосного пишеться **и,** після голосного — **ї:** *гноїсько, дівчи́ська, хлопчи́ська; во́гнище, побо́їще, стано́вище.*

-ОВИЧ, -ІВН(А) [-ЇВН(А)]

10. При творенні чоловічих імен по батькові вживається тільки суфікс **-ович:** *Васи́льович, До́рошович, Ігорович, Мики́тович, Олексі́йович, Юрійович.*

При творенні жіночих імен по батькові вживається суфікс **-івн(а),** від імен на **-й — -ївн(а):** *Бори́сівна, Васи́лівна; Гордіївна, Сергіївна, Юріївна.*

Від таких імен, як *Григо́рій, Ілля́, Кузьма́, Лука́, Мико́ла, Са́ва, Хома́, Я́ків,* відповідні імена по батькові будуть: *Григо́рович, Григо́рівна; Іллі́ч, Іллі́вна; Кузьми́ч* (і *Ку́зьмович*), *Кузьмі́вна; Луки́ч, Луки́вна; Миколайович* (і *Мико́лович*), *Миколаївна* (і *Мико́лівна*); *Са́вич* (і *Са́вович*), *Са́вівна; Хоми́ч* (і *Хо́мович*), *Хомі́вна; Я́кович, Я́ківна.*

Примітка. При творенні імен по батькові в основах імен відбувається чергування **і** з **о:** *Антін — Анто́нович, Анто́нівна; Фе́дір — Фе́дорович, Фе́дорівна.*

-ІВК(А) [-ЇВК(А)], -ОВК(А)

11. В іменниках жіночого роду, утворених від іменників та інших частин мови, вживається суфікс **-івк(а) [-ївк(а)]:** *голі́вка, доліка, маївка, ножі́вка, поліка, спиртівка, частівка, шалівка, шихтівка.*

У деяких іменниках уживається суфікс **-овк(а):** *голо́вка* (капусти), *духо́вка, зарисо́вка, підгото́вка.*

-ОК

12. В іменниках чоловічого роду після приголосних уживається суфікс **-ок** із випадним **о** у непрямих відмінках: *вершо́к, гайо́к, кийо́к, кіло́к, лужо́к, стручо́к;* після м'яких приголосних перед суфіксом **-ок** пишеться **ь:** *деньо́к, пеньо́к.*

-ИР, -ИСТ, -ИЗМ, -ІР, -ІСТ, -ІЗМ

13. Іншомовні суфікси **-ир, -ист, -изм** виступають після **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р:** *бригади́р, командир; бандури́ст, дантист, пейзажи́ст; класици́зм, педанти́зм, терори́зм;* після решти приголосних пишеться **-ір, -іст, -ізм:** *вампір, гарнір, пломбір; піаніст, спеціаліст; модернізм, плюралізм;* але в утвореннях від власне українських коренів пишеться **-ист, -изм:** *боротьби́ст, побутови́зм, речови́зм* і т. ін.

Після голосних у цих суфіксах виступає **ї:** *акмеїст, героїзм, конвоїр.*

Прикметникові та дієприкметникові суфікси

-Н(ИЙ), -Н(ІЙ)

§ 23. 1. Суфікс **-н(ий)** уживається в переважній більшості якісних і відносних прикметників: *дру́жний* (спів), *за́хідний, мільйо́нний, прина́дний, приро́дний, фабри́чний.*

Суфікс **-н(ій)** уживається порівняно в небагатьох прикметниках (переважно відносних): *бра́тній, всесві́тній, горо́дній, да́вній, жи́тній, за́дній, кра́йній, лі́тній, майбу́тній, ма́терній, незабу́тній, освітній, пі́зній, ра́нній, самобу́тній, субо́тній, ха́тній* та ін. Суфікс **-н(ій)** уживається в усіх прикметниках прислівникового та іменникового походження, які мають перед цим суфіксом **ж, ш:** *бли́жній, вчора́шній, да́внішній, дома́шній, доро́жній, дру́жній* (потиск руки), *зо́внішній, коли́шній, му́жній, поздо́вжній, поро́жній, прийде́шній, ра́нішній, сіне́шній, спра́вжній, сьогодні́шній, туте́шній, худо́жній;* але: *поту́жний.*

Примітка. У прикметниках, твірна основа яких закінчується на **н**, приєднання суфіксів **-н(ий), -н(ій)** викликає подвоєння **н:** *знаме́нний, осі́нній, пли́нний, ра́нній, тума́нний.*

-АНН(ИЙ), -ЕНН(ИЙ), -АН(ИЙ), -ЕН(ИЙ)

2. Прикметникові суфікси **-анн(ий), -енн(ий),** які вживаються для підкреслення найвищої міри ознаки, пишуться з двома **н:** *невблага́нний, нездола́нний, неоціне́нний, несказа́нний, нескінче́нний, страше́нний*; але: *жада́ний.* Подібні прикметники завжди мають наголос на суфіксі, що відрізняє їх від дієприкметників, утворених від дієслівних коренів за допомогою суфіксів **-ан(ий), -ен(ий):** *ба́жаний, незлі́чений, неоці́нений, неподо́ланий, неска́заний, нескінчений.*

-ИЧН(ИЙ), -ІЧН(ИЙ) [-ЇЧН(ИЙ)]

3. Складні суфікси **-ичн(ий), -ічн(ий) [-їчн(ий)]** виступають, як правило, у прикметниках, похідних від слів іншомовного походження; при цьому після кінцевого основи **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р** уживається **-ичн(ий):** *істори́чний, класи́чний, математи́чний, ортопеди́чний;* після решти приголосних — **-ічн(ий):** *академі́чний, анархі́чний, археологі́чний, епі́чний, ідилі́чний, органі́чний;* після голосних — **-їчн(ий):** *архаї́чний, герої́чний, прозаї́чний.*

-ИН, -ЇН

4. У присвійних прикметниках, утворених від іменників першої відміни, після приголосних (крім **й**) пишеться суфікс **-ин:** *ба́ба — ба́бин, Га́ля — Га́лин, Ко́ля — Ко́лин, Мару́ся — Мару́син, свекру́ха — свекру́шин, ті́тка — ті́тчин;* після голосних — **-їн:** *Марі́я — Марі́їн, Софі́я — Софі́їн.*

Примітка. Приголосні **г, к (шк), х** перед суфіксом **-ин** змінюються на **ж, ч (щ), ш:** *О́льга — О́льжин, дочка́ — доччи́н, Мела́шка — Мела́щин, сва́ха — сва́шин.*

-ИН(ИЙ), -ЇН(ИЙ)

5. У прикметниках із значенням присвійності, утворених від назв тварин, після приголосних (крім **й**) пишеться суфікс **-ин(ий):** *бджоли́ний, голуби́ний, горобини́й, качи́ний, орли́ний;* після голосних і апострофа — **-їн(ий):** *змі́їний, солов'їний.*

-ИСТ(ИЙ), -ЇСТ(ИЙ)

6. Суфікс **-ист(ий)** уживається в прикметниках після приголосних: *барви́стий, голоси́стий, іскри́стий, пери́стий* (пірчастий; але: *пері́стий* — рябий), *променисти́й, урочи́стий;* після голосних — **-їст(ий):** *вибо́їстий, гноїстий, двоїстий, олії́стий, троїстий.*

-ЕВ(ИЙ), -ЄВ(ИЙ), -ОВ(ИЙ)

7. Суфікс **-ев(ий)** уживається в прикметниках, які мають перед цим суфіксом м'який або шиплячий приголосний і в яких наголос падає переважно на основу слова: *березне́вий, грушевий, овоче́вий, си́тцевий.* У прикметниках, у яких перед суфіксом виступають м'які **н, т** або **й,** пишеться **-єв(ий):** *алюмі́нієвий, дієвий, життєвий, значеннєвий, суттєвий.*

Суфікс **-ов(ий)** незалежно від наголосу вживається у прикметниках, які мають перед цим суфіксом твердий приголосний: *вітрови́й, казко́вий, кварцовий, палацо́вий, святко́вий, службо́вий.* Крім того, суфікс **-ов(ий)** уживається в прикметниках, які мають перед цим суфіксом шиплячий **(ж, ч, ш, щ),** м'який приголосний або **й,** причому наголос падає на закінчення: *бойови́й, гайови́й, грошови́й, дійови́й, дощови́й, життьови́й, крайови́й, нульови́й, речови́й, стильови́й.*

Ці ж правила поширюються на правопис суфіксів **-ов-, -ев-, (-єв-)** у присвійних прикметниках жін. і середн. роду: суфікс **-ов-** уживається в присвійних прикметниках, утворених від іменників твердої групи: *ма́йстер — ма́йстрова, ма́йстрове; Петро́ — Петро́ва, Петро́ве; робітни́к — робітни-*

ко́ва, робітнико́ве; Шевче́нко — Шевче́нкова, Шевче́нкове; суфікс **-ев-** (після голосного **-єв-**) уживається в присвійних прикметниках, утворених від іменників м'якої та мішаної груп: *Андрій — Андрієва, Андрієве; Ігор — Ігорева, Ігореве; кобза́р — кобзаре́ва, кобзаре́ве; скрипа́ль — скрипале́ва, скрипале́ве; сто́рож — сто́рожева, сто́рожеве; това́риш —това́ришева, това́ришеве.*

У відповідних присвійних прикметниках чоловічого роду суфікси **-ов-, -ев- (-єв-)** чергуються з **-ів (-їв):** *Василе́ва — Василів, ма́йстрова — ма́йстрів, Олексіє́ва — Олексіїв.*

-УВАТ(ИЙ) [-ЮВАТ(ИЙ)], -ОВАТ(ИЙ), -ОВИТ(ИЙ)

8. Суфікс **-уват(ий),** а після м'яких приголосних **-юват(ий),** уживається в прикметниках на позначення певного вияву ознаки: *горбува́тий, круглува́тий, синюва́тий, темнува́тий,* а також на виявлення невеликої міри властивості, схильності до чогось, позначуваної іменниковою основою: *дуплува́тий, злодійкува́тий, остюкува́тий, піскува́тий.*

Суфікс **-оват(ий)** уживається в прикметниках, якщо наголос падає на **о:** *плисково́ватий, стовбо́ватий.*

Суфікс **-овит(ий)** уживається на означення високого ступеня вияву ознаки: *гордови́тий, грошови́тий, таланови́тий.*

Дієслівні суфікси

-УВА- (-ЮВА-), -ОВА-

§ 24. 1. Суфікс **-ува- (-юва-)** пишеться в дієсловах: *забі́лювати, керува́ти, підпорядкува́ти, розсію́вати.*

У похідних словах і формах (віддієслівних іменниках та дієприкметниках) суфікс **-ува- (-юва-)** пишеться тоді, коли на перший голосний цього суфікса не падає наголос: *вивершувати — вивершування, вивершуваний; очікувати — очікування, очікуваний; підси́нювати — підси́нювання, підси́нюваний;* якщо на перший голосний суфікса падає наголос, то пишеться **-ова-:** *друкува́ти — друкува́ння;* але: *друко́ваний; малюва́ти — малюва́ння;* але: *мальо́ваний; підпорядкува́ти — підпорядкува́ння;* але: *підпорядко́ваний; риштува́ти — риштува́ння;* але: *ришто́вання, ришто́ваний.*

-ОВУВА-

2. У суфіксі **-овува-** перший голосний завжди наголошений: *завойо́вувати — завойо́вування, завойо́ваний; перемальо́вувати — перемальо́вування, перемальо́ваний; скупо́вувати — скупо́вування, скупо́вуваний.*

-ІР- (-ИР-)

3. Дієслова іншомовного походження, що мають у мові-джерелі суфікс **-ір-,** в українській мові втрачають цей суфікс у всіх формах: *загітува́ти — загіто́ваний, зареєструва́ти — зареєстро́ваний, інформува́ти — інформо́ваний, сконструюва́ти — сконструйо́ваний;* але в окремих словах для усунення небажаних омонімів суфікс **-ір-** (після **д, т, з, с, ц, ж, ч, ш, р — -ир-**) зберігається: *буксирувати* (бо є *буксува́ти*), *парирувати* (бо є *парува́ти*), *полірува́ти* (бо є *полюва́ти*), *репети́рувати* (бо є *репетува́ти*) тощо.

Суфікс **-ір- (-ир-)** уживається й у дієсловах типу *коти́рувати, лавірувати, марширува́ти, пікірувати, третирувати.*

ПРАВОПИС СКЛАДНИХ СЛІВ

ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ПРАВОПИСУ СКЛАДНИХ СЛІВ

§ 25. Складні слова можуть утворюватися за допомогою сполучних звуків і без них.

Сполучні звуки О, Е (Є)

1. Коли перша частина складного слова — прикметник, то сполучним звуком виступає **о:** *важкоатле́т, гірничопромисло́вий, чорногу́з, яснозо́рий;* якщо першою частиною такого слова є прикметник м'якої групи, то перед **о** пишеться **ь:** *верхньодніпро́вський, давньору́ський, середньовіччя, синьоо́кий.*

Увага. З цими словами не слід плутати складні слова, перша частина яких є вищий ступінь прислівника на **е:** *вищезга́даний, нижчепідпи́саний.*

2. Коли перша частина складного слова — іменник або займенник, то сполучним звуком буває:

а) після твердого приголосного, зокрема після шиплячого, звук **о:** *атомохі́д, грушоподі́бний, дощомі́р, самовчи́тель;* але: *кожум'я́ка, овочесхо́вище, очеви́дний;*

б) після м'якого приголосного (неподовженого), яким закінчується основа іменника м'якої групи, пишеться **е:** *бурело́м, землетру́с, працездáтний, яйцеподі́бний;* але: *коно́в'язь, коногóн, костогри́з, костоправ, свинопáс, свиномáтка;*

в) після **й,** яким закінчується основа іменника м'якої групи, або м'якого подовженого приголосного першої частини пишеться **є:** *боєздáтність, краєзнáвство; життєздáтний, життєпис, сміттєзбі́рник.*

Складні слова без сполучного звука

3. Складні слова можуть утворюватися без сполучного звука — шляхом безпосереднього приєднання основи до основи. При цьому перша основа може закінчуватися:

а) на голосний звук: *всюдихі́д, кількаразóвий, радіокомітéт;* у словах із числівниками **одно-, дво-, три-, чотири-:** *одноде́нний, двоя́русний, триніжок, чотирикýтник.* Також у словах із тими числівниками, що в родовому відмінку мають закінчення **-и:** *двадцятирічний, п'ятикýтний, семимúльний;*

б) на приголосний звук: *Болгрáд, Нóвгород;* в абревіатурах: *виконкóм, медінститýт;* у словах із числівниками **двох-, трьох-, чотирьох-,** якщо наступна частина починається голосними **а, о:** *двохосьовúй, чотирьохáктний.*

4. Складні слова можуть писатися разом і через дефіс.

Р а з о м пишуться:

а) усі складноскорочені слова й похідні від них: *Нацбáнк, Міносвíти, міськрáда, облвиконкóм, профспíлка, соцстрáх; профспілкóвий, соцстрáхівський.* Сюди належать і всі складноскорочені з першими частинами: **авіа-, авто-, агро-, біо-, вело-, водо-, газо-, геліо-, гео-, гідро-, екзо-, екстра-, електро-, зоо-, ізо-, квазі-, кіно-, космо-, лже-, макро-, мета-, метео-, мікро-, мілі-, моно-, мото-, нео-, палео-, псевдо-, радіо-, рентгено-, соціо-, стерео-, супер-, теле-, термо-, турбо-, фоно-, фото-** й под.;

б) складні слова, першою частиною яких є кількісний числівник (коли він не позначається цифрою): *двобічний, сімдесятиріччя, трикýтник, трипроцéнтний, чотиримісячний.*

Ч е р е з д е ф і с пишуться:

а) повторення того самого слова з метою підсилення його основного значення, зокрема: в дієсловах для підсилення інтенсивності дії: *писáв-писáв, робúв-робúв, ходúв-ходúв;* у прикметниках і прислівниках для вираження великої міри, ознаки: *бíлий-бíлий, легéнький-легéнький, багáто-багáто, сúньо-сúньо, тúхо-тúхо;*

б) поєднання синонімічних слів: *гúдко-брúдко, зрóдувíку, тúшком-нúшком, чáсто-гýсто;* антонімічних слів: *бíльше-мéнш, вúдимо-невúдимо;* близьких за значенням слів, що передають єдине поняття: *бáтько-мáти* (батьки), *хліб-сíль* (їжа); слів із тим самим коренем, але з різними закінченнями, префіксами й суфіксами: *велúкий-превелúкий, давнúм-давнó,* з *дáвніх-давéн,* з *дíда-прáдіда, мáло-помáлу, повíк-вíки, рáдий-радíсінький, сúла-силéнна, тúхий-тихéсенький.*

Примітка. Два однакові іменники, з яких один має форму називного відмінка, а другий — орудного, пишуться окремо: *кінéць кінцéм, однúм однá, честь чéстю, чин чúном.* Так само й займенники: *самá самотóю;*

в) поєднання слів, що означають приблизність: *день-дрýгий, годúна-дві, не сьогóдні-зáвтра, три-чотúри.*

Примітка. Поєднання слів зі значенням приблизності або певних числових меж можуть складатися й з двох числівників, позначених цифрами. У таких випадках між ними ставиться тире: *3—4 (дні), учні 8—10 класів;*

г) складні вигуки та звуконаслідування: *гей-гéй, ого-гó, бом-бóм;*

ґ) звуки в словах, що вимовляються протяжно: *По-одай, а то во-о-ни наморились уже й та-а-к біля мене* (Тесленко); *По-о-лк, стій!*

д) літерні абревіатури з належними до них цифрами: *Ту-154, ЗІЛ-111;*

е) літерні найменування паралельних класів у школах: *7-А, 10-В;*

є) терміни, до складу яких входить літера алфавіту: *П-подíбний, Т-подíбний;*

ж) літерні скорочення складних слів, які пишуться разом або через дефіс: *с.-г.* — сільськогосподарський, *с.-д.* —

соціал-демократ, соціал-демократичний, *ст.-сл.* — старослов'янський; але скорочення, утворені від словосполук, пишуться окремо: *с. г.* — сільське господарство.

§ 26. Складні іменники

1. Р а з о м пишуться:

а) складні іменники, утворені шляхом поєднання за допомогою сполучного звука двох або кількох основ, одна з яких — дієслівного походження: *вертоліт, лісосплáв, самохíд, силосонавантáжувач, тепловóз;*

б) складні іменники, утворені поєднанням прикметникової та іменникової основ за допомогою сполучного звука: *білокрíвці, чорногýз, чорнóзем;*

в) складні іменники, утворені за допомогою сполучного звука від двох іменникових основ: *верболíз, лісостéп, носорíг, трудодéнь, шлакоблóк;* але *людúно-день;* сюди ж належать іменники, першою частиною яких є незмінний іменник іншомовного походження (тут роль сполучного звука виконує останній голосний першого іменника: *автострáда, велотрéк, радіокомітéт*);

г) складні іменники, утворені з дієслова в наказовій формі та іменника: *горúцвіт, зірвúголова, перекотúпóле, пройдúсвіт; Непийпúво, Перебúйніс, Убийвóвк* (прізвища);

ґ) складні іменники, утворені з кількісного числівника у формі родового відмінка (для числівника *сто* — називного) та іменника: *дванадцятитóнка, сторíччя, стоп'ятдесятирíччя, шестидéнка.*

Примітка. У складних словах із числівником, який означає число двозначне, тризначне та інші, числівник звичайно пишеться цифрами й приєднується до другої частини слова за допомогою дефіса: *750-рíччя, 16-поверхóвий;*

д) складні іменники з першою частиною **пів-, напів-, полу-:** *півáркуша, півгодúни, півдюжини, півкарбóванця, півкóло, півмíсяць, півогірká, пів'яблука; напівавтомáт, напівсóн; полýкіпок, полýмисок.*

Примітка. Перед іменниками — власними іменами **пів-** пишеться через дефіс: *пів-Європи, пів-Кúєва;*

е) складні іменники, утворені з трьох і більше основ: *автомотогуртóк, світловодолікувáння, термогідродинáміка.*

2. Ч е р е з д е ф і с пишуться:

1) складні іменники, утворені з двох іменників без допомоги сполучного звука, незалежно від того, чи в даному слові відмінюються обидва іменники, чи тільки другий.

До слів з о б о м а в і д м і н ю в а н и м и ч а с т и н а м и належать:

а) іменники, що означають протилежні за змістом поняття: *купíвля-прóдаж, рóзтяг-стúск;*

б) іменники, що означають спеціальність, професію: *магнітóлог-астронóм, лíкар-екóлог;*

в) іменники на позначення казкових персонажів: *Зáйчик-Побігáйчик, Лисúчка-Сестрúчка.*

До слів із д р у г о ю в і д м і н ю в а н о ю ч а с т и н о ю належать:

а) іменники, в яких перше слово підкреслює певну прикмету чи особливість предмета, явища, названого другим словом: *блок-системá, буй-тýр, дúзель-мотóр, жарптúця, кóзир-дívка, крéкінг-процéс, Свят-вéчір, стоп-крáн;*

б) іменники, що означають державні посади, військові, наукові звання: *генерáл-губернáтор, генерáл-лейтенáнт, контр-адмірáл, прем'ép-міністр, ýнтер-офіцéр, член-кореспондéнт, штабс-капітáн;*

в) іменники, що означають складні одиниці виміру: *кіловáт-годúна, людúно-день, тóнно-кіломéтр;*

2) складні іменники з першою складовою частиною **віце-, екс-, лейб-, максі-, міді-, міні-, обер-:** *вíце-президéнт, екс-чемпіóн, лейб-мéдик, мáксі-спіднúця, мíді-мода, мíні-футбóл, óбер-мáйстер;*

3) іншомовні назви проміжних сторін світу: *норд-вéст, норд-óст;*

4) субстантивовані словосполучення, що означають переважно назви рослин: *брат-і-сестрá, люби-менé, розрúв-травá, чар-зíлля;*

5) скорочені іменники, в яких наводиться початок і кінець слова: *б-ка* — бібліотека, *вид-во* — видавництво, *д-р* — доктор, *ін-т* — інститут, *л-ра* — література, *т-во* — товариство, *ф-ка* — фабрика;

б) перша частина складного слова (яке пишеться разом або через дефіс), коли далі йде слово з такою ж другою частиною: *кулько- й роликопідши́пники, радіо- й телеапарату́ра, тепло- й гідроелектроста́нції.*

§ 27. Прикладки

Прикладки можуть писатися окремо й через дефіс, що залежить від семантики поєднуваних складників.

1. Якщо прикладкою виступає видова назва, то дефіс між означуваним іменником і прикладкою не ставиться: *мі́сто Ки́їв, рі́ка Москва́, трава́ звіробі́й.*

Якщо ж у ролі прикладки виступає родова назва, то між означуваним іменником і прикладкою ставиться дефіс: *звіробі́й-трава́, Москва́-рі́ка, Сапу́н-гора́.*

2. Якщо узгоджуваний іменник, що має атрибутивне (означальне) значення, виступає в ролі прикладки в постпозиції, він приєднується до пояснюваного іменника дефісом: *вовк-жаднюга, дівчина-красу́ня, хло́пець-богати́р.*

Якщо такий іменник виступає в препозиції до означуваного іменника, то він пишеться окремо: *богати́р хло́пець, жаднюга вовк, красу́ня дівчина.*

3. Якщо пояснюваний іменник і прикладка можуть мінятися місцями (причому атрибутивну роль виконує іменник у постпозиції), між ними завжди ставиться дефіс: *дівчина-грузи́нка* й *грузи́нка-дівчина, учи́тель-фізик* і *фізик-учи́тель, худо́жник-пейзажи́ст* і *пейзажи́ст-худо́жник.*

4. Якщо прикладка входить до складу терміна, вона втрачає атрибутивне значення, перетворюючи словосполучення на складний іменник без сполучного звука. Такі іменники пишуться через дефіс: *гриб-парази́т, жук-коро́їд, за́єць-руса́к, льон-довгуне́ць.*

§ 28. Складні числівники та займенники

1. Р а з о м пишуться:

а) складні кількісні числівники: *одина́дцять, п'ятдеся́т, три́ста (трьохсо́т, трьомста́м);*

б) складні порядкові числівники й схожі з ними прикметники, останнім компонентом яких є **-сотий, -тисячний, -мільйонний:** *дев'ятисо́тий, п'ятна́дцятий, п'ятсоттридцятити́сячний, шістдеся́тий, шістдесятип'ятимільйо́нний; багатоти́сячний, кількамільйо́нний.*

Примітка 1. Складені кількісні та порядкові числівники пишуться окремо: *ти́сяча п'ятсо́т три́дцять ві́сім, ти́сяча дев'ятсо́т ві́сімдеся́т во́сьмий.*

Примітка 2. Порядкові числівники, до складу яких входять слова **з половиною** й под., теж пишуться окремо: *три з полови́ною ти́сячний загін.*

2. Ч е р е з д е ф і с пишуться:

а) порядкові числівники, написані цифрами й літерами: *7-й, 10-ї, 11-го, 35-мільйо́нний, 3-ти́сячний, $4^1/_2$-ти́сячний;*

б) складні займенники з компонентами **будь-, -будь, -небудь, казна-, хтозна-** й под.: *будь-котри́й, будь-хто́, будь-чи́й, будь-що́, будь-яки́й; котри́й-будь, хто-бу́дь, чий-бу́дь, що-бу́дь, яки́й-будь; котри́й-не́будь, хто-не́будь, чий-не́будь, що-не́будь, яки́й-не́будь; ка́зна-що, хто́зна-яки́й;* але: *будь у ко́го, будь на чо́му, ка́зна з ким, ка́зна при ко́му* (бо в середині таких слів з'являється прийменник).

§ 29. Складні прикметники

1. Р а з о м пишуться:

а) складні прикметники, утворені від складних іменників, що пишуться разом: *електросилови́й* (електроси́ла), *лісостепови́й* (лісосте́п), *м'ясозаготіве́льний* (м'ясозаготі́вля), *радіофізи́чний* (радіофі́зика), *самохі́дний* (самохі́д), *теплообмі́нний* (теплооб'мін), *чорнозе́мний* (чорно́зем);

б) складні прикметники, утворені від сполучення іменника та узгоджуваного з ним прикметника: *загальноосві́тній* (зага́льна осві́та), *легкоатлети́чний* (легка́ атле́тика), *мовностильови́й* (мо́вний стиль), *народногосподарський* (наро́дне господа́рство), *народнопоети́чний* (наро́дна пое́зія), *первіснообщи́нний* (первісна общи́на), *правобере́жний* (пра́вий бе́рег), *сільськогосподарський* (сільське́ господа́рство), *східнослов'я́нський* (схі́дні слов'я́ни);

в) складні прикметники з другою дієслівною частиною: *волелю́бний, деревообро́бний, карколо́мний, машинобудівни́й.*

Примітка. Прикметники з другою префіксальною дієслівною частиною пишуться через дефіс: *вантажно-розванта́жувальний, контро́льно-вимі́рювальний;*

г) складні прикметники, в яких першим компонентом виступає прислівник: *важкохво́рий, внутрішньозаводськи́й, загальнодержа́вний;* так само й такі, в яких другою складовою частиною є дієприкметник: *вищезга́даний, нижчепідпи́саний, новоутво́рений, свіжозру́баний;* але: *тро́хи ви́ще зазна́чений* (параграф), бо є пояснювальне слово.

Примітка 1. Прислівники, утворені від більшості відносних прикметників, як правило, зберігають на собі логічний наголос і не зливаються в одне слово з наступним прикметником або дієприкметником: *абсолю́тно сухи́й, діаметра́льно протиле́жний, послідо́вно миролю́бний, ре́зко окре́слений, суспі́льно кори́сний, суспі́льно необхі́дний, хімі́чно зв'я́заний.*

Примітка 2. У складних термінах прислівник — компонент, що уточнює значення складного прикметника, пишеться разом із цим прикметником: *видовженотупоконі́чний, короткогрушоподі́бний, округлояйцеподі́бний;*

г) складні прикметники (з двох або кількох компонентів), у яких основне смислове навантаження передається останнім прикметником, а попередні лише звужують, уточнюють його зміст. Такі прикметники, як правило, мають термінологічне значення: *вузькодіале́ктне* (мовне явище), *грудочерева́* (перепона), *давньоверхньонімецька* (мова), *двовуглеки́слий* (газ), *лінгвостилісти́чні* (особливості); також: *глухоніми́й, сліпоглухоніми́й;*

д) складні прикметники, першою частиною яких є числівник, написаний літерами: *двадцятиповерхо́вий, семиразо́вий, стодвадцятип'ятирі́чний;* але: *125-рі́чний;*

е) складні прикметники, утворені з двох неоднорідних прикметників (зокрема, ті, які виражають відношення родової ознаки до видової): *поперечношліфува́льний* (поперечний шліфувальний верстат).

2. Через дефіс пишуться:

а) складні прикметники, утворені від складних іменників, що пишуться через дефіс: *ві́це-президе́нтський* (ві́це-президе́нт), *генера́л-губерна́торський* (генера́л-губерна́тор), *ди́зель-мото́рний* (ди́зель-мото́р), *соціа́л-демократи́чний* (соціа́л-демокра́т), *у́нтер-офіце́рський* (у́нтер-офіце́р).

Примітка. В окремих випадках, коли прикметник утворюється від сполучення іменника з прикладкою, дефіс не ставиться: *Москва́-рі́ка — москворі́цький;*

б) складні прикметники, утворені з двох чи більше прикметникових основ, якщо названі цими основами поняття не підпорядковані одне одному: *аграрно-сирови́нний, держа́вно-монополісти́чний, електро́нно-обчи́слювальний, культу́рно-техні́чний, лісопи́льно-струга́льний, ма́сово-полі́ти́чний, мо́вно-літерату́рний, навча́льно-виховни́й, науко́во-техні́чний, партійно-полі́ти́чний, пло́ско-опу́клий, постача́льно-збутови́й, свердли́льно-довба́льний, суспі́льно-полі́ти́чний, столя́рно-механі́чний;* а також узвичаєні: *всесві́тньо-істори́чний, літературно-худо́жній, наро́дно-ви́зво́льний, підзо́листо-боло́тний* тощо; між компонентами цих складних прикметників, не з'єднаними в одне слово, можна вставити сполучник **і:** *аграрний* і *сирови́нний, навча́льний* і *виховни́й* і под.;

в) складні прикметники, в яких перша частина закінчується на **-ико (-іко):** *буко́ліко-романти́чний, діале́ктико-матеріалісти́чний, істо́рико-культу́рний, меха́ніко-математи́чний, полі́тико-економі́чний;*

г) складні прикметники з першою частиною **військово-, воєнно-:** *військо́во-морськи́й, військо́во-спорти́вний, воє́нно-стратегі́чний.*

Примітка. Складні субстантивовані прикметники *військовозобов'я́заний, військовополоне́ний* пишуться разом;

г) складні прикметники, в яких перша частина не має прикметникового суфікса, але яка за змістом є однорідна з другою частиною й приєднується до неї за допомогою сполучного звука **о** або **е:** *м'я́со-во́вня́ний, м'я́со-моло́чний, крохма́ле-па́токовий.*

Примітка. Складні прикметники цього типу, що виступають як наукові терміни, пишуться разом: *головоно́гі, грудочерева́* (перепона);

д) складні прикметники, утворені з двох або кількох основ, які означають якість із додатковим відтінком, відтінки кольорів або поєднання кількох кольорів в одному предметі: *блакúтно-сúній, гіркувáто-солóний, кúсло-солóдкий, молóчно-бíлий, сíро-голубúй, тéмно-зелéний, червóно-зелéно-сúній;* але: *жовтогарячий, червоногарячий* (окремі кольори);

е) складні назви проміжних сторін світу: *півдéнно-схíдний, північно-зáхідний;*

є) складні прикметники, першим компонентом яких є числівник, написаний цифрами: *20-рíчний, 10-поверхóвий.*

§ 30. Прислівники

1. Р а з о м пишуться:

а) складні прислівники, утворені сполученням прийменника з прислівником: *віднúні, відтепéр, донúні, дотепéр, забагáто, задóвго, занáдто, набагáто, навíчно, надáлі, надóвго, назáвжди, назóвсім, нáскрізь, наспрáвді, невтямкú, негарáзд, отáк, отáм, отýт, пíдтюпцем, повсюди, подéкуди, позавчóра, позáторік, потрóху, утрúчі, якнайкрáще.*

Примітка. Від подібних прислівників слід відрізняти сполучення прийменників із незмінюваними словами, вживаними в значенні іменників. Такі сполучення пишуться окремо: *від сьогóдні, до зáвтра, на зáвтра, на пóтім (не відкладáйте цьогó до зáвтра, на зáвтра, на пóтім), за багáто, на багáто* (пор.: *забагáто гуляéш* і *за багáто рóків упéрше приїхав, стáло набагáто лéгше* й *зал на багáто місць*), *на добранíч, на урá;*

б) складні прислівники, утворені сполученням прийменника з іменником: *безвісти, безперестáнку, вбік, ввéчері, ввíч, вволю, вгóлос, вгорí, вгóру, вдень, взúмку, взнакú, відрáзу, вкрай, вкýпі, влад, влíтку, внизý, вночí, восенú, впáм'ятку, впень, вперéд, вперéміж, вперéміш, вплав, вплач, впóперек, впóру, враз, врáнці, врéшті, врíвень, врíвні, врóзкид, врóзліт, врóзсип, врóзтіч, вряд, всередúні, вслíд, всмак, вщерть, довéрху, довíку, довкóла, довóлі, догорú, додóлу, додóму, докýпи, донúзу, дотлá, дощéнту, зáміж, зáмужем, зáочі, запанíбрáта, запівнíч, зáраз, заразóм, зарáні, зарáння, зáсвітла, збóку, звéрху, звíку, згорú, здýру, ззáду, зіспóду, знúзу, зóзла, зóкола, зрáзу, зрáнку, зрáння, зрéштою, зрóду, зсередúни, нáбік, навéрх, наверхý, навеснí, навúворіт, навúліт, навíдліг, навíдріз, навíк, навíки, нáвіч, нагóру* (але: *нагорá*), *надвéчір, надвóрі, нáдголодь, нáдзелень, надмíр, надмíру, назáд, назáхват, наздогáд, назýстріч, наїздом, нанúз, нанизý, наостáнок, наостáнку, напáм'ять, наперебíй, напереváги, напередú, наперекíр, напереріз, напівдорóзі, напідпúтку, напокáз, наполовúну, напóхваті, напочáтку, напрúклад, напрóвесні, напролóм, напропáле, нарáз, нарéшті, нарíвні, нарóзхват, насúлу, нáскоком, наспíд, нáспіх, наспóді, насторóжі, наявý, óбік, óбіч, одвíку, опíвдні, опíвночі, óпліч, підрядом, пóбіч, поблизý, повéрх, повíк, повóлі, позáду, пóночі, пóпліч, пóруч, пóряд, посередúні, почáсти, скрáю, спéреду, спочáтку, убік, убрíд, увéчері, увíч, угóлос, угорí, угóру, удéнь, узúмку, узнакú, укрáй, укýпі, улáд, улíтку, унúз, унизý, уночí, упéнь, упередú, уплáв, уплáч, упóперек, упóру, урáнці, урéшті, урíвень, урíвні, урóзкид, урóзліт, урóзсип, урóзтіч, урядом, усередúні, услíд, усмáк, ушúр;*

в) складні прислівники, утворені сполученням прийменника з коротким (нечленним) прикметником: *віддáвна, востáннє, вручнý, дóголá, допíзна, завúдна, зáмолоду, зáново, звúсока, згáрячу, злéгка, злíва, знóву, зрíдка, напéвне, нарíвні, нáрізно, нашвидкý, помáлу, помалéньку, потихéньку, спóвна, спрóста, сп'яну;*

г) складні прислівники, утворені сполученням прийменника з числівником: *вдвóє, втрóє, вчéтверо* й под.; *впéрше, вдрýге, втрéтє* й под.; *нáдвóє, нáтрóє, начéтверо* й под.; *удвóх, утрьóх, учотирьóх* і т. д.; *воднó, заоднó, поодúнці, спéршу;*

ґ) складні прислівники, утворені сполученням прийменника із займенником: *внічию, втім, навíщо, нáщо, передусíм, почíм, почóму;* але: *до чóго, за вíщо, за що* та ін. в ролі додатків;

д) складні прислівники, утворені сполученням кількох прийменників із будь-якою частиною мови: *вдóсвіта, вподóвж, завбíльшки, завглúбшки, завдóвжки, завтóвшки, завчáсу, завширшки, знадвóру, навздогíн, нáвзнак, навкúдьки, навкóло, навкругú, навкулáчки, навмúсне, навпакú, нав-*

пере́йми, навпри́сядки, навпросте́ць, навря́д, на́вскач, на́вскіс, навскоси́, навспра́вжки, на́встіж, навтікача́, навздогі́н, наздогі́н, нао́сліп, напогото́ві, позавчо́ра, пога́торік, попідти́нню, спідло́ба;

е) складні прислівники, утворені з кількох основ (із прийменником чи без нього): *босоніж, водно́сталь, лівору́ч, мимово́лі, мимоїздом, мимохі́дь, мимохі́ть, насампе́ред, натще́серце, нашвидку́ру́ч, оба́біч, обі́руч, очеви́дно, повсякча́с, правору́ч, привелю́дно, самохі́ть, стрімголо́в, тимчасо́во, чимду́ж, чимра́з;*

є) складні прислівники, утворені сполученням часток **аби-, ані-, де-, чи-, що-, як-** із будь-якою частиною мови: *аби́куди, аби́як, аніскі́льки, анітеле́нь, анітро́хи, анічичи́рк, аніяк; дедалі́, деі́нде, де́коли, де́куди; чима́ло; щове́чора, щогоди́ни, щодалі́, щоде́нно, щодня́, щоду́ху, щомі́сяця, щомо́га, щонайбі́льше, щонайдо́вше, щонайду́жче, щонайкра́ще, щонайме́нше, щонайши́рше* й т. д., *щоно́чі, щоправда, щора́з, щора́зу, щоро́ку, щоси́ли, щохвили́ни*; але: *дарма́ що, по́ки що, ті́льки що, хіба́ що, чи що*; *якомо́га, я́кось* і *яко́сь* (з різними значеннями), *якра́з, якнайбі́льше, якнайду́жче, якнайдо́вше* й под.

Увага. Слід відрізняти прислівники, складені з прийменників або часток і різних частин мови, від прийменників або часток та іменників, прикметників тощо, коли останні зберігають у реченні свої функції як окремі частини мови, отже, і пишуться окремо. Пор.:

Він повернув ***убік;*** але: *Ударив* ***у бік.***

Спочатку *це не було ясно;* але: ***З початку*** *розмови вони зрозуміли вашу думку.*

Прочитай вірш ***напам'ять;*** але: ***На пам'ять*** *він подарував мені книжку.*

Всередині *щось дуже заболіло;* але: *Це правило шукай* ***у середині*** *розділу.*

Хлопці домовилися йти всі ***вкупі*** *до міста;* але: ***У купі*** *піску гралися діти.*

Зауважую вам ***востаннє;*** але: *Вони постукали* ***в останнє*** *вікно.*

Ми чуємо це ***вперше;*** але: *Зайдемо* ***в перше*** *село.*

Втім *я не заперечую;* але: ***У тім*** *спектаклі виступав і я.*
У нас ***чимало*** *є досягнень;* але: ***Чи мало*** *вам допомагали?*
Нащо *було починати справу?;* але: ***На що*** *ви натякаєте?*
Ми ***теж*** *виступали на зборах;* але: *Він говорив* ***те ж,*** *що і я.*
Якось *уже воно буде;* але: ***Як ось*** *і Марко на поріг.*

2. О к р е м о пишуться:

а) прислівникові сполуки, що складаються з прийменника та іменника, але в яких іменник звичайно зберігає своє конкретне лексичне значення й граматичну форму, особливо коли між прийменником і керованим ним іменником можливе означення до цього іменника (прикметник, займенник, числівник): *без ві́дома, без жа́лю, без кінця́, без кінця́-кра́ю, без кра́ю, без ла́ду́, без лі́ку, без мету́, без на́міру, без пуття́, без слі́ду, без смаку́, без су́мніву, без уга́ву, без упи́ну, без че́рги, в за́тишку, в мі́ру, в нагоро́ду, в но́гу, в о́бмін, в обрі́з, в по́зику, в ці́лості, до бі́са, до вподо́би, до гу́рту, до ді́ла, до загі́ну, до запита́ння, до кра́ю, до кри́хти, до ладу́, до лі́ха, ло лиця́, до мі́ри, до ногі́, до обі́ду, до оста́нку, до па́ри, до пня́, до поба́чення, до пори́, до пуття́, до ре́чі, до ре́шти, до сих пі́р, до смаку́, до сме́рті, до снагі́, до сьогодні́, за годи́ни, за дня́, за кордо́н, за кордо́ном, за раху́нок, за світла, з бо́лю, з-за кордо́ну, з кра́ю в край, з переля́ку, з ра́дості, з розго́ну, на бігу́, на бі́с, на вагу́, на ве́сну* (але: *навесні*), *на ви́бір, на видноті́, на відчай, на відмі́нно, на віку́, на га́муз, на го́лову, на ди́во, на дозві́ллі, на жа́ль, на зло, на зразо́к, на льоту́, на мить, на ніщо́, на о́ко, на поруки, на проща́ння, на ра́дість, на ра́дощах, на ру́ку, на самоті́, на світа́нку, на скаку́, на сла́ву, на сло́во, на смі́х, на со́вість, на со́ром, на ходу́, на шко́ду, на ща́стя, над си́лу, не з руки́, ні на гріш, під бо́ком, під го́ру, під си́лу, по зако́ну, по змо́зі, по зна́ку́, по можли́вості, по пра́ві, по си́лі, по со́вісті, по сусі́дству, по су́ті, по че́рзі, по щи́рості, у ви́гляді, уві сні, у по́мі́ч, у стократ, че́рез си́лу, як слі́д, як тре́ба;*

б) словосполуки, що мають значення прислівників і складаються з двох іменників (зрідка — числівників) та одного або двох прийменників: *від ра́нку до ве́чора, день у де́нь, з бо́ку на бік, з дня на де́нь, оди́н в оди́н, раз у ра́з, рік у рік, час від ча́су;*

в) словосполуки, які в реченні виконують функції прислівника та складаються з узгоджуваного прийменника (числівника, займенника) й наступного іменника: *дру́гого дня, таки́м чи́ном, те́мної но́чі, тим ра́зом, тим ча́сом;*

г) прислівники, утворені сполученням прийменника з повним прикметником чоловічого (середнього) роду: *в основно́му, в ці́ло́му;*

г) прислівники, утворені сполученням прийменника **по** зі збірним числівником: *по дво́є, по тро́є, по че́тверо* тощо.

3. Через дефіс пишуться:

а) складні прислівники, утворені від прикметників і займенників за допомогою прийменника **по** та закінчення **-ому** або **(-к)и:** *по-ба́тьківському, по-бойово́му, по-бра́тньому, по-господа́рському, по-і́ншому, по-коза́цькому, по-на́шому, по-сво́єму, по-сусі́дському, по-украї́нському, по-християнському; по-ба́тьківськи, по-брате́рськи, по-господа́рськи, по-лю́дськи, по-сусі́дськи, по-украї́нськи;* також: *по-латині.*

Примітка. У прислівниках цього типу, утворених від складних прикметників, що пишуться через дефіс, дефіс ставиться тільки після **по**: *по-соціалдемократи́чному;*

б) складні прислівники, утворені за допомогою прийменника **по** від порядкових числівників: *по-пе́рше, по-дру́ге, по-тре́тє* й т. д.;

в) неозначені складні прислівники з частками **будь-, -будь, -небудь, казна-, -то, хтозна-:** *аби́-то, бу́дь-де, бу́дь-коли, бу́дь-куди, де-не́будь, де́сь-то, ка́зна-де, ка́зна-коли́, коли́-будь, коли́-не́будь, куди́-будь, куди́-не́будь, та́к-то, хто́зна-як, як-не́будь;*

г) складні прислівники, утворені з двох прислівників: *врази́-оди́, десь-і́нде, десь-і́нколи, сяк-та́к* і т. ін.;

г) складні прислівники, утворені повторенням слова або основи без службових слів або зі службовими словами між ними: *будь-що-бу́дь, віч-на́-віч, всього́-на́-всього, дале́ко-дале́ко, де-не-де́, коли́-не-коли́, ле́две-ле́две, ось-о́сь, пліч-о́-пліч, хоч-не-хо́ч, як-не-я́к.*

§ 31. Прийменники

1. Разом пишуться:

а) складні прийменники, утворені сполученням одного або двох (іноді — трьох) прийменників із будь-якою частиною мови: *вна́слідок (уна́слідок), вподо́вж (уподо́вж), за́мість, навко́ло, наперед(о́)дні, наприкінці́, що́до;*

б) складні прийменники, утворені з двох простих прийменників: *за́для, зара́ди, навпро́ти, окрі́м, по́за, помі́ж, по́над, попере́д, посере́д, про́між.*

2. Через дефіс пишуться складні прийменники з початковими **з-, із-:** *з-за (із-за), з-над, з-пе́ред, з-під (із-під), з-по́за, з-по́між, з-по́над, з-по́під, з-по́середо, з-про́між.*

3. Окремо пишуться прийменникові сполуки *у (в) ра́зі, під кіне́ць, під ча́с, що́ ж до.*

§ 32. Сполучники

1. Разом пишуться складні сполучники, які становлять тісне поєднання повнозначних слів із частками або прийменниками: *адже́, аніж, втім, зате́, мо́вби, на́чеб, на́чебто, немо́в, немо́вби, немо́вбито, нена́че, нена́чебто, ні́би, ні́бито, ніж, о́тже, ото́ж, притім, прито́му, причім, причо́му, проте́, се́бто, то́бто, це́бто, щоб, якби́, якщо́;* також слова: *або́що, то́що.*

Увага. Сполучники *зате́, проте́, щоб, якби́, якщо́,* які пишуться разом, треба відрізняти від однозвучних самостійних слів, що пишуться з прийменниками **за, про** та частками **би, як** окремо. Так, сполучники **зате, проте** можна замінити одним із протиставних сполучників **а, але, однак,** тоді як прийменники **за, про** та вказівний займенник **те** такій заміні не піддаються. Пор.:

*Хоч не застав Івана дома, **зате** пройшовся;* але: ***За те** оповідання його похвалили.*

Сполучник **щоб** легко відрізнити від займенника **що** з часткою **б,** оскільки на займенник **що** виразно падає наголос. Пор.:

*Сказав, **щоб** усі прийшли;* але: ***Що б** ви сказали, коли б я не приїхав?*

Сполучники **якбú, якщó** можна відрізнити від однозвучного з ними прислівника **як** із часткою **би** та займенником **що** за допомогою контексту, бо на прислівник **як** завжди падає логічний наголос. Пор.:

Якби *тут був мій товариш!;* але: ***Як би*** *краще виконати завдання!*

Якщо *хочеш, допоможу тобі;* але: ***Як що*** *трапиться, нарікай на себе.*

2. О к р е м о пишуться:

а) сполучники з частками **б, би, ж, же:** *або́ ж, адже́ ж, але́ ж, а я́к же, бо ж, коли́ б, коли́ б то, о́тже ж, хоча́ б, хоч би;*

б) складені сполучники: *дарма́ що, для то́го щоб, за́мість то́го щоб, з тим щоб, з то́го ча́су як, незважа́ючи (невважа́ючи) на те що, пі́сля то́го як, при цьо́му, та й, та́к що, тимча́сом як, тому́ що, у мі́ру то́го як, че́рез те що* й под.

3. Ч е р е з д е ф і с пишуться сполучники **отóж-то, тúм-то, тíльки-но, тому́-то.**

§ 33. Частки

Розрізняють словотвірні частки, які, уточнюючи зміст окремих слів, є їх складовими частинами, і формотворчі частки, які вживаються лише в деяких формах слова для вираження граматичних значень (*хай, би* та ін).

А. С л о в о т в і р н і частки пишуться разом, окремо або через дефіс.

1. Р а з о м пишуться:

а) частки **аби-, ані-, де-, чи-, що-, як-** у складі будь-якої частини мови (крім сполучників прислівникового типу): *аби́що, аби́як, аніскі́льки, анітро́хи, анічогі́сінько, аніяк, дедалі́, де́коли, де́котрий, де́щиця, де́що, чимале́нький, чима́ло, щове́чора, щогоди́ни, щоде́нник, щодня́, щодоби́, щоду́ху, щонайкра́щий, щопра́вда, щора́зу, щоси́ли, якби́, якнайшви́дше, якомо́га, якщо́* та ін;

б) частки **би (б), то, що** в складі сполучників: *щоб, якби́, немо́вбито, ні́бито, або́що,* і частка **же (ж)** у складі стверджувальних часток *авже́ж, ато́ж* (див. ще § 32);

в) частка **-ся (-сь)** у зворотних дієсловах: *буду́ється, наї́вся (наї́всь);*

г) частка **-сь** у складі займенників і прислівників: *котри́йсь, котра́сь, котре́сь, яки́йсь, яка́сь, яке́сь; десь, коли́сь, хтось, щось;*

ґ) частка **не,** коли вона виступає в складі будь-якої частини мови (крім дієслова) в значенні префікса, тобто коли слово без цієї частки не вживається: *невíльник, негóда, недýга, нéжить, немовля́, ненáвисть, нéук; невгасúмий, непохúтний, незлічéнний, невпúнний, невсипýщий, негáйний, ненáвисний, ненастáнний, нестя́мний; невдóвзі, невúнно, невпúнно, незабáром, непорýшно, несамовúто, несказáнно.*

З дієсловами **не** пишеться завжди окремо, крім тих, що без **не** не вживаються: *невóлити, незчýтися, ненáвидіти, нестя́митися*, і тих, яким частка **не** надає нового значення: *нездýжати* (хворіти), *непокóїтися* (хвилюватися), *неслáвити* (ганьбити). Але залежно від значення дієслова частка **не** може писатися й окремо: *не здýжати* (не змогти), *не слáвити* (не прославляти);

д) частка **не** в складі префікса **недо-,** який означає дію, стан або якість, що виявляються в процесах, ознаках і предметах у неповній мірі: *недобачáти, недовикóнувати, недодéржати, недоїдáти, недоказувати, недолюблювати, недооцíнювати, недоплатúти, недочувáти; недовúконаний, недодéржаний, недозрíлий, недокáзаний, недооцíнений, недопúсаний, недоро́слий, недочýтий; недóбиток, недóїдок, недокрíв'я, недóлік, недóліток, недорíд, недостáча, недосяжність, недотéпа, недоторкáнність, недóук.* Якщо частка **не** виступає для заперечення дії, вираженої дієсловом із префіксом **до,** вона пишеться з таким дієсловом окремо: *він недочувáв;* але: *Він не дочув моїх слів;*

е) частка **не** з іменниками, прикметниками, займенниками та прислівниками, якщо вони в сполученні з **не** означають одне поняття: *невмíння, невóля, неврожáй, недóля, непрáвда, несподíванка; небалакýчий, невдáлий, невесéлий, невчéний, недóбрий, незбагнéнний, немалúй, неписьмéнний, несмілúвий; неабúхто, неабúякий; невдогáд, невжé, не-*

впáм'ятку, невтямкú, негáдано, недалéко, недармá, недýрно, нéхотя, а також: *незважáючи на..., невважáючи на..., немóв, ненáче.*

Примітка. Частка **не** пишеться окремо від прикметника, що має при собі як пояснювальне слово займенник або прислівник із часткою **ні,** а також окремо від прикметника, перед яким стоять: **далéко, зóвсім, аж ніяк:** *Ні до чого не здатна людина; Нітрохи не цікава лекція; Далеко не досконалий твір; Зовсім не великі обов'язки; Аж ніяк не приємні спогади;*

є) частка **не** з дієприкметником, якщо він є означенням іменника (а не присудком) і не має при собі пояснювальних слів: *незакíнчена прáця, нез'ясóвані питáння, нержавíюча сталь, неспростóвані фáкти;*

ж) частка **ні** із займенниками, якщо вона не відокремлена від наступного займенника прийменником, і з прислівниками: *ніхтó (нікóго), нічúй (нічиїм), ніщó (нічóго), ніякúй (ніякóму); нíде* й *нідé, нізáщо, нізвíдки, нізвідкíля, нíколи* й *нікóли, нінáщо, ніскíльки, нітрóхи, ніяк.*

2. О к р е м о пишуться:

а) частка **що** у сполуках *дармá що, тíльки що, хібá що, щó ж до;*

б) частка **то** в експресивних сполученнях *що то за, що то, чи то,* які виконують функції підсилювальних часток;

в) частка **не** зі словом, з яким вона не становить одного поняття, а є лише запереченням: *Не доля вирішує — людина творить свою долю; То не глибока річка клекоче, то шумить зелений ліс; Йому бракує не вміння виконати цю роботу, а бажання;* але: *Не через небажання, а через невміння він не виконав цієї роботи;*

г) частка **не** при дієсловах, дієприкметниках, що виступають у функції присудків, при дієслівних формах на **-но, -то** й дієприслівниках: *не мóже не бáчити, не підхóдячи блúжче, не поспішáючи; Ні вітерець не війне, ні хмарка не набіжить; Праця не закінчена; Праці не закінчено; Підлога не вимита; Підлоги не вимито;*

ґ) частка **не** з прикметниками у функції присудка, якщо часткою **не** заперечується ознака, виражена даним

словом: *Ця річка не широка* (заперечення); але: *Ця неширока річка впадає в Дніпро* (одне поняття).

Примітка. Якщо між **не** й відповідним прикметником-присудком за змістом речення можливе **є** (**був, булá** тощо), частку **не** слід писати окремо; якщо зв'язка на цьому місці порушує смисл, частку **не** треба писати разом: *Цей будинок не старий* (не є старий); але: *Цей будинок* (є) *нестарий* (тобто відносно недавно збудований);

д) частка **не** з дієприкметниками, якщо вони мають при собі пояснювальні слова: *Перед будинком чорніла площа, не засаджена квітами; Ця робота ще не доведена до кінця; Я відклав ще не дописаний лист;*

е) частка **не** з числівниками, займенниками та прислівниками займенникового походження, а також при прийменниках і сполучниках: *не три, не п'ятий; не ти, не цей, не інші; не інáкше, не так; не при..., не на...; не то.., не то;* також: *не раз;*

є) частка **не** з підсилювальними прислівниками та незмінюваними присудковими словами, а також при словах, що пишуться через дефіс: *не дýже, не зóвсім, не цілкóм; не від тóго, не дóсить, не мóжна, не трéба; розмовлáють не по-нáшому;*

ж) частка **ні,** вживана для заперечення наявності предмета чи ознаки, зокрема в деяких стійких словосполученнях без дієслова (присудка), що мають характер заперечного звороту: *ні живúй ні мéртвий, ні крóку дáлі, ні на мáкове зéрно, ні пáва ні ґáва, ні рúба ні м'ясо, ні се ні те, ні сюдú ні тудú, ні так ні сяк;*

з) частка **ні,** вживана як повторюваний єднальний сполучник із заперечним значенням або як підсилювальна частка: *Він не придатний ні до роботи, ні до розмови; Дитина ще не вміє ні ходити, ні говорити; Ні один не зробив так, як треба;*

и) частка **ні** в складі займенників, якщо в непрямих відмінках вона відділяється від займенників прийменником: *ні в кóго, ні до кóго, ні з ким, ні до чóго, ні за щó* й *ні на щó* (з різними значеннями), *ні на якóму.*

3. Через дефіс пишуться:

а) частки **бо, но, от, то, таки́,** коли вони виділяють значення окремого слова: *іди́-бо; дава́й-но; ті́льки-но; так-о́т, як-о́т; отаки́й-то, сті́льки-то, ти́м-то, я́кось-то; важки́й-таки́, все́-таки, діста́в-таки, та́к-таки.*

Примітка 1. Якщо між часткою та словом, до якого вона приєднується, стоїть інша частка, всі три слова пишуться окремо: *скі́льки ж то* (написано), *чи́м би то* (втішити).

Примітка 2. Частка **таки́** пишеться окремо від тих слів, яких вона стосується, якщо вона стоїть перед ними: *Він таки забіг до друга;*

б) компоненти **будь-, -будь, -не́будь, ка́зна-, хто́зна-** й под. у складі займенників і прислівників (див. § 28, п. 2, б; § 30, п. 3, в);

в) частка **не,** вживана як префікс в іменниках — власних назвах: *не-Євро́па;* але в загальних — разом: *нелюди́на, неісто́та;*

Б. Формотворчі частки пишуться окремо від інших слів, зокрема:

а) частки **хай, нехай́,** за допомогою яких утворюються форми третьої особи однини й множини наказового способу: *Хай живе мир між народами! Нехай міцніють дружні відносини між країнами!*

б) частка **би (б),** за допомогою якої утворюється форма умовного способу дієслова: *зайшо́в би, пішла́ б.*

В. Модальні частки теж пишуться окремо, а саме:

а) частка **же (ж),** що відіграє видільну роль у реченні: *Ходи ж зі мною; Він же великий учений;*

б) частки **то, це,** що мають у складі речення значення вказівності або визначальності: *На що то одній людині стільки грошей? Чи це вже й пожартувати не можна?*

ВЖИВАННЯ ВЕЛИКОЇ ЛІТЕРИ (БУКВИ)

Велика літера на початку речення

§ 34. З великої літери пишеться:

а) перше слово, яким починається текст;

б) перше слово в реченні:

1) після крапки;

2) після крапок, знака оклику й знака питання, коли ними закінчується попереднє речення;

в) перше слово кожного рядка у віршах незалежно від наявності розділового знака в кінці попереднього рядка (хоч і не обов'язково).

Примітка 1. Після крапок, які не закінчують речення, а стоять у середині його для позначення переривчастості мови та інтонаційних відтінків, перше слово пишеться з малої літери:
— Дивіться... он там... встає... він ще живий... Семен... Семен... (Коцюбинський).

Тихо стало в хаті;
Тільки наймичка шептала:
«Мати... мати... мати...» (Шевченко).

Примітка 2. Коли знак оклику чи знак питання, а також крапки стоять у кінці прямої мови, то наступне речення (слова автора) пишеться з малої літери:

— Так тому й буть! — усі гукнули (Глібов).
— Що з тобою? — допитувалась Маланка (Коцюбинський).

Я не Ганна, не наймичка,
Я... — та й оніміла (Шевченко).

Примітка 3. Після знака питання (іноді знака оклику — див. § 35, п. б, прим.), що стоїть у середині речення для надання питальної (окличної) інтонації словам, пишеться мала літера:

Що його турбувало? погода? далека дорога?
Сонце! сонце! — на гори й долини,
Сонце! сонце! — на води й поля.
Хай живе в вільній праці людини
України земля! (Тичина).

Велика літера при звертаннях і в ремарках

§ 35. З великої літери пишеться:

а) перше слово після знака оклику, яким відокремлюється звертання:

Вітре буйний, вітре буйний! Ти з морем говориш (Шевченко); *Нумо до праці, брати! Годі лякатись! На діло святеє Сміло ми будемо йти!* (Грінченко);

б) слово, що йде після вигуку або окличного слова, коли вони стоять на початку речення: *— Ха-ха! От ловко!* (Коцюбинський).

Примітка. Якщо вигук стоїть у середині речення, то наступне слово пишеться з малої літери:
Ждемо день і другий — гай-гай! — немає Тетяни (Васильченко);

в) ремарки-фрази (подані в дужках), що вказують на ставлення слухачів до слів (промови) якоїсь особи:

Слава й честь борцям за вільну незалежну Україну (Тривалі бурхливі оплески. Присутні встають і співають національний гімн) (З газети).

З великої літери пишуться й інші ремарки та посилання, взяті в дужки, що стоять після закінченого речення:

Українська культура з найдавніших часів, навіть у найтяжчі історичні періоди її існування, не була ізольованою від зовнішнього світу (З газети).

Велика та мала літери в рубриках

§ 36. 1) З великої літери пишеться перше слово рубрик тексту, якщо кожна рубрика закінчується крапкою:

Сьогодні о вісімнадцятій годині відбудуться загальні збори колективу з порядком денним:

1. Про завдання колективу видавництва у світлі прийнятого Закону про мови.

2. Звіт голови правління осередку Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Тараса Шевченка.

2) З малої літери пишеться перше слово рубрик, якщо вони відокремлені одна від одної крапкою з комою:

Біологічні механізми Землі вже давно не справляються з лавиноподібним техногенним забрудненням планети. Ситуація ускладнюється швидше, ніж вдається знайти гарантоване рішення. Основні компоненти забруднення сьогодні такі:

— зміна клімату під впливом парникового ефекту;

— виснаження озонового шару Землі;

— кислотне забруднення атмосфери й ґрунтів, хімічне забруднення планети;

— забруднення Світового океану;

— прогресуюче зникнення сотень видів рослин і тварин та збіднення генофонду Землі («Вісник АН України»).

Якщо такі рубрики граматично самостійні та структурно досить розлогі, то вони можуть починатися великою літерою:

Кожен функціональний різновид мовлення має свій набір комунікативно-семантичних інваріантів. У цьому плані видається важливим дослідження таких питань:

1. Визначення інвентарю комунікативних типів висловлень (інваріантів) у національній мові.

2. Опис цих інваріантів з опорою на синтаксичну структуру, інтонаційне оформлення й лексико-тематичне наповнення висловлення.

3. Зіставлення цих комунікативно-семантичних інваріантів у слов'янських мовах (З виступу в дискусії).

Велика літера після двокрапки, на початку цитати тощо

§ 37. З великої літери пишеться:

1) перше слово після двокрапки:

а) коли це початок прямої мови:

Горлиця питає: «Чи, може, хто гніздечко зруйнував?» (Глібов); *Пішла. А серце моє кричало: «Вернись, вернись, я все прощу!»* (Павличко);

б) коли цитата подається після слів автора як пряма мова, тобто пов'язується зі словами автора без сполучника й наводиться на початку речення:

Незабутній Максим Тадейович Рильський згадував: «Усе моє свідоме життя слово "Саксаганський" було для мене символом високої майстерності» (Зб. «В сім'ї вольній, новій»).

Примітка. Коли ж цитата входить до складу речення як його частина у формі підрядного речення, тобто пов'язується з головним реченням сполучником, або наводиться із середини речення, то вона, як правило, починається з малої літери (у другому випадку після двокрапки ставляться лапки, за ними — три крапки):

У виступі на загальних зборах АН України член-кореспондент М. Голубець відзначив, що «першою невідкладною справою є перебудова психіки вченого, організатора й керівника науки» (З газети);

2) з великої літери пишеться початкове слово виступу, постанови, протоколу, ухвали тощо після вступної (загальної) частини:

Дозвольте ж мені виразити означення суверенітету Республіки:

1. Земля та її природні багатства, води й повітряний басейн, що знаходиться в межах кордонів України, є власністю народу України.

2. На території України закони, прийняті Верховною Радою України, мають пріоритет перед законами, прийнятими установами [Радянського] *Союзу* (І. Р. Юхновський. Із виступу на загальних зборах АН України).

Велика літера у власних назвах

§ 38. 1. З великої літери пишуться індивідуальні імена людей, по батькові, прізвища, псевдоніми, конспіративні клички, прізвиська: *Іва́н Петро́вич Котляре́вський, Ле́ся Украї́нка (Ларі́са Петрі́вна Ко́сач), Марко́ Вовчо́к (Марі́я Олекса́ндрівна Вілі́нська), Ю́рій Клен (О́свальд Бу́ргардт), Дани́ло Га́лицький, Не́стор Літопи́сець, Олекса́ндр Не́вський, Яросла́в Му́дрий;* також: *Кобза́р* (про Тараса Шевченка), *Каменя́р* (про Івана Франка) тощо.

У складних прізвищах, псевдонімах та іменах, які пишуться через дефіс, кожна складова частина починається великою літерою: *Квітка-Основ'я́ненко, Нечу́й-Леви́цький, Сергє́єв-Це́нський; Жан-Жа́к, Зино́вій-Богда́н, Марі́я-Тере́за.*

Примітка 1. Різні частки (прийменники, сполучники, прийменники з артиклями) в середині прізвищ та імен іншомовного походження пишуться з малої літери: *Абд ель Керім, Бретóн де лос Еррéрос, Варнгóген фон Énзе, Кур де Жебелéн, Нур ед Дін.* Про написання службових слів, що виступають перед прізвищем, див. § 106, п. 1, г.

Примітка 2. Китайські прізвища та складні імена, які завжди стоять після них, пишуться з великої літери: *Мáо Цзедýн, Сунь Ятсéн, Тáо Юаньмíнь.*

Примітка 3. У корейських, в'єтнамських, бірманських, індонезійських і таїландських прізвищах та іменах усі складові частини пишуться з великої літери: *Кім Ір Сен, Лім Хон Ін; Фам Ван Донг, Хо Ші Мін; У Ну Мунг, У Чин Су; Вілуйо́ Пуспоюдо́, Суджоно́ Хадіното́; Кулáб Сайпрадíт, Луáнг Вічúт Ватакáн.*

Примітка 4. Про правопис східних власних імен (турецьких, єгипетських, азербайджанських та інших тюркського чи арабського походження зі складовими частинами **бей, заде́, огли́, паша́**) див. § 106, п. 2, д.

Примітка 5. Імена та прізвища людей, які стали загальними назвами людей і предметів, пишуться з малої літери: *донжуáн, ловелáс, мéнтор, меценáт, робінзóн, брáунінг* (пістолет), *галіфé* (штани), *дúзель* (двигун), *макінтóш* (одяг), *максúм* (кулемет), *рентгéн* (апарат), *френч* (одяг). Так само пишуться загальні назви, утворені від власних імен (прізвищ): *бонапартúзм, мічýрінець, пушкінíст, шевченкіáна.*

Прізвища людей, уживані в загальному значенні, але які не втратили свого індивідуального значення (не стали загальними назвами), пишуться з великої літери:

Нові появляються вчені з різних галузей науки й техніки — нові Мічуріни й Ціолковські (Тичина); *Потрібні нам і Гоголі, і Щедріни* (Сліпчук).

Якщо ж прізвища (імена) вживаються зневажливо, вони пишуться з малої літери: *квíслінги.*

Примітка 6. Назви народів, племен, а також назви людей за національною ознакою або за місцем проживання пишуться з малої літери: *арáби, африкáнці, латиноамерикáнці; ацтéки, ірокéзи, поляни; білорýс, латвíєць, росіянка, українець; запоріжці, киянин, львів'яни, полтáвець, полтáвка.*

2. З великої літери пишуться індивідуальні назви:

а) міфологічних істот і божеств: *Антéй, Аполлóн, Афíна, Ахіллéс, Бýдда, Венéра, Мóлох, Перýн.*

Примітка 1. Родові назви міфологічних істот пишуться з малої літери: *áнгел, дéмон, лісовúк, мýза, німфа, русáлка, титáн, фавн, фéя.*

Примітка 2. Індивідуальні міфологічні назви, що перетворилися в загальні або вживаються в переносному значенні, пишуться з малої літери: *мóлох війни; На спортивну арену вийшли сучасні геркулеси;*

б) дійових осіб у байках, казках, драматичних творах, хоч у звичайній мові вони вживаються як загальні імена: *Вóрон, Зáєць, Лисúця, Осéл, Щýка; Лісовúк, Мáвка, Перелéсник; Дід Морóз; Той, що грéблі рве; Червóна Шáпочка; Будяк, Троянда, Хліб.*

Примітка. Якщо назви персонажів із казок, творів для дітей і т. ін. не виступають дійовими особами окремих творів, а використовуються як загальні, вони пишуться з малої літери: *бáба-ягá, дід-морóз, івáн-покивáн.*

3. З великої літери пишуться назви найвищих державних посад України та міжнародних посад: *Генерáльний секретáр ООН, Президéнт Украíни, Головá Верхóвної Рáди Украíни, Генерáльний прокурóр Украíни,* а також найвищих державних посад інших країн згідно з вимогами дипломатичного протоколу (під час візитів до України тощо): *Президéнт Сполýчених Штáтів Амéрики, Прем'єр-мінíстр Канáди* і т. ін.

Примітка 1. Назви посад, звань, учених ступенів тощо пишуться з малої літери: *головá, декáн, дирéктор, мінíстр, рéктор, президéнт НАН Украíни, секретáр; академíк, генерáл-лейтенáнт, за-*

слу́жений діяч мисте́цтв, наро́дний арти́ст Украї́ни, лауреа́т Держа́вної пре́мії Украї́ни ім. Т. Г. Шевче́нка, член-кореспонде́нт; до́ктор нау́к, кандида́т нау́к.

Примітка 2. З малої літери пишуться також назви титулів, рангів, чинів: *баро́н, ге́рцог, граф, імпера́тор, князь, коле́зький асе́сор, коро́ль, принц, цар, шах.*

Примітка 3. Назви посад міністрів, послів, президентів академій тощо в офіційних документах, а також для підкреслення урочистості можуть писатися з великої літери: *Міні́стр осві́ти і нау́ки Украї́ни, Посо́л Респу́бліки По́льща, Президе́нт Націона́льної акаде́мії нау́к Украї́ни.*

Примітка 4. Умовні власні назви в актах, договорах та інших офіційних документах пишуться з великої літери: *Висо́кі Договірні Сто́рони, Автор і Видавни́цтво* тощо.

4. Клички свійських тварин, а також приручених чи дресированих звірів і птахів пишуться з великої літери: *Сі́рко́* (собака); *Сніжи́нка* (кішка); *Гні́дко́, Стрі́ла́* (коні); *Круторо́гий, Си́вий* (воли); *Рекорди́стка, Ли́ска* (корови); *Ра́ві, Ша́ші* (слони); *Кра́сень, Фарао́н* (папуги) та ін.

Примітка. Назви груп тварин, хоч вони й походять від індивідуальних кличок, пишуться з малої літери: *З випасу поверталися рекордистки й лиски.* Так само з малої літери пишуться назви порід тварин: *бульдо́г, вівча́рка, пінчер.*

5. Назви сортів рослин у спеціальній літературі пишуться з великої літери: *Анто́нівка, Бі́лий нали́в, Сніговий кальві́ль, Папері́вка* (яблуні); *Украї́нська гли́ва, Лісова́ красу́ня* (груші); *Реко́рд, Уго́рка* (сливи); *Шпа́нка ра́ння* (вишня).

Але в загальному вжитку вони пишуться з малої літери: *анто́нівка, гли́ва, уго́рка.*

6. Астрономічні назви (незалежно від кількості їхніх складників) пишуться з великої літери: *Вели́ка Ведме́диця, Козеріг, Марс, Моло́чний Шлях, Сату́рн, Юпітер.* Так само пишуться народні назви сузір'їв і галактик: *Вели́кий Віз, Кво́чка, Па́сіка, Чума́цький Шлях* тощо.

Примітка 1. Родові означення при астрономічних назвах звичайно пишуться з малої літери: *зі́рка Альтаї́р, коме́та Галле́я, Тунгу́ський метеори́т, сузі́р'я Вели́кого Пса, тума́нність Андроме́ди.*

Примітка 2. Слова *земля́, мі́сяць, со́нце* пишуться з великої літери тоді, коли вони вживаються як астрономічні назви: *Навколо Сонця обертається Земля зі своїм супутником Місяцем;* але: *обробіток землі, схід сонця.*

7. Назви сторін світу: *за́хід, пі́вдень, пі́вніч, схід, норд-о́ст, півде́нний за́хід* — звичайно пишуться з малої літери. Якщо під цими назвами розуміються краї чи народи, тоді вони пишуться з великої літери: *Дале́кий Схід, За́хідна Украї́на, краї́ни За́ходу, куро́рти Пі́вдня, наро́ди Пі́вночі, Півде́нне Поліссся, Пі́вні́чна Буковина́, Схід проки́нувся.*

8. Географічні й топографічні власні назви (незалежно від кількості їхніх складників) пишуться з великої літери, крім службових слів і родових означень (*зато́ка, мис, мо́ре, о́стрів, пік, хребе́т* і т. ін.): *А́зія, Антаркти́да, Балка́нський півострів, Бе́рингове мо́ре, Північнокри́мський кана́л, Володи́мир-Воли́нський, гора́ Говерла, Гри́бова губа́, Зеле́ний мис, о́зеро Ільмень, Кавка́зький хребе́т, пік Шевче́нка, Москва́-рі́ка́, Нага́єва бу́хта, прото́ка Па-де-Кале́, Пана́мський переши́йок, Пе́рська зато́ка, Пі́вні́чний по́люс, Східноєвропе́йська рівни́на, Ура́ло-Кушу́мський степ.*

Примітка 1. Коли означуване слово, що входить до географічної назви, не виражає родового поняття, то воно пишеться з великої літери: *Бі́ла Це́рква, Біловє́зька Пу́ща* (заповідник), *Булонський Ліс* (парк), *Вели́кі Лу́ки, Жо́вті Во́ди, Залі́зні Воро́та, Зеле́ний Гай, Микільська Слобідка, Нова́ Гвінея* (острів), *Товста́ Моги́ла, Я́сна Поля́на.* Так само з великої літери пишуться складові частини географічних назв, що означають титули, посади, фах і т. ін.: *мис Капіта́на Дже́ральда, набережна Лейтена́нта Шмі́дта;* також: *зато́ка Святого Лаврентія.*

Примітка 2. Прийменники, артиклі й сполучники в складі географічних назв пишуться з малої літери й відокремлюються дефісом: *Було́нь-сюр-Мер, Порт-о-Пре́нс, Ріо-де-Жане́йро, Сен-е-Уа́з, Фонте́н-сюр-Рон, Фра́нкфурт-на-Ма́йні.*

Артиклі й частки, що стоять на початку іншомовних географічних назв, пишуться з великої літери й приєднуються дефісом: *Де-Брейне́, Ла-Ма́нш* (протоки), *Ле-Крезо́, Лос-А́нджелес* (міста), *Лос-Фра́йлес* (острови).

Примітка 3. В іншомовних складних географічних назвах, що пишуться через дефіс, з великої літери пишуться й родові позначення: *Іссик-Куль* (куль — озеро), *Муюн-Кум* (кум — пісок), *По́рто-Але́гре* (порто — порт), *Ріо-Не́гро* (ріо — річка), *Ха́ра-Нур* (нур — озеро); але: *Алата́у, Амудар'я́, Дихта́у, Сирдар'я́.*

Якщо ж складова частина такої назви увійшла в українську мову як загальна родова назва, то вона пишеться з малої літери: *Варангер-фіорд, Дю-фіорд.* Так само з малої

літери пишуться й родові позначення в іншомовних назвах вулиць, майданів, бульварів: *Ка́йзер-плац, Лі́бкнехт-штра́се* (штрасе — вулиця), *Трафальга́р-сквер* (сквер — площа), *Тре́птов-парк, Уо́лл-стрит* (стрит — вулиця).

Примітка 4. Географічні назви, вжиті в переносному значенні, зберігають написання з великої літери: *Верса́ль* (у значенні «Версальський мир»), *Ка́нни* (у значенні «оточення та розгром»), *Мю́нхен* (у значенні «Мюнхенська угода 1938 р.»), *Парна́с* (у значенні «світ поезії»), *Седа́н* (у значенні «воєнний розгром»).

9. Назви вулиць (бульварів, провулків, проспектів), шляхів (залізничних, морських і т. ін.), каналів, течій (морських), а також майданів (площ), парків і т. ін. пишуться з великої літери, а їхні родові позначення — з малої: *Андрії́вський узві́з, Байка́ло-Аму́рська магістра́ль, бульва́р Тара́са Шевче́нка, Військо́во-Грузи́нська доро́га, ву́лиця Петра́ Сагайда́чного, Жито́мирська автостра́да, Львівська пло́ща, майда́н Незале́жності, Музейний прову́лок, Стри́йський парк, Півде́нно-За́хідна залізни́ця, Півні́чний морськи́й шлях, проспе́кт Дру́жби наро́дів, Ромода́нівський шлях, течія́ Гольфстрі́м.*

Якщо в назвах вулиць, проспектів, населених пунктів тощо слова *брід, вал, воро́та, міст, шлях, яр* і т. ін. вже не сприймаються як родові позначення, то вони пишуться з великої літери: *Бо́ричів Тік, До́брий Шлях, Кози́ний Брід, Кра́сні Воро́та, Кузне́цький Міст, Яросла́вів Вал* (вулиці); *Го́ла При́стань* (місто), *Кози́нські Горби́* (урочище), *Сухи́й Яр* (село).

10. Утворені від географічних найменувань назви тварин, птахів, страв, напоїв, тканин і т. ін. пишуться з малої літери: *босто́н* (тканина), *йоркши́р* (порода свиней), *лего́рн* (порода курей), *маде́ра* (сорт вина), *саяни* (напій), *сваля́ва* (мінеральна вода), *сенберна́р* (порода собак), *симента́лка* (порода корів), *тока́й* (сорт вина) і т. ін.

11. У назвах груп або союзів держав і найвищих міжнародних організацій усі слова, крім родових позначень, пишуться з великої літери: *Анта́нта, Балка́нські краї́ни, Європе́йське Економі́чне Співтовари́ство, Співдру́жність Незале́жних Держа́в, Всесві́тня Ра́да Ми́ру, Міжнаро́дний комітет Черво́ного Хреста́, Організа́ція Об'є́днаних На́цій, Ра́да Безпе́ки, Троїстий сою́з.*

12. Назви держав та автономних адміністративно-територіальних одиниць пишуться з великої літери. Причому, коли назва держави чи автономної республіки складається з кількох слів, то всі слова пишуться з великої літери: *Ара́бська Респу́бліка Єги́пет, Держа́ва Бахре́йн, Респу́бліка Білору́сь, Автоно́мна Респу́бліка Крим, Кита́йська Наро́дна Респу́бліка, Коре́йська Наро́дно-Демократи́чна Респу́бліка, Князі́вство Мона́ко, Королі́вство Бе́льгія, Респу́бліка Болга́рія, Респу́бліка І́ндія, Респу́бліка Ку́ба, Респу́бліка По́льща, Респу́бліка Руму́нія, Соціалісти́чна Респу́бліка В'єтна́м, Сполу́чені Шта́ти Аме́рики, Уго́рська Респу́бліка, Фра́нція.*

У назвах автономних областей та округів, а також країв, областей, районів, сільрад тощо з великої літери пишеться тільки перше слово: *Воли́нська о́бласть, Євре́йська автоно́мна о́бласть, Краснода́рський край, Не́нецький автоно́мний о́круг, Новомли́нівська сільра́да, Рожи́щенський райо́н, У́манська міськра́да.*

Це правило поширюється й на назви старого адміністративно-територіального поділу: *Бе́регівський о́круг, Ві́тебське воєво́дство, Ло́хвицький пові́т, Новоросі́йська губе́рнія, Со́сницька со́тня, Стародуб'ський полк, Черка́ське старо́ство.*

Примітка. Неофіційні назви держав, одиниць територіального поділу та образні назви географічних об'єктів пишуться з великої літери: *Буковина́, Вінниччина, Закавка́ззя, Закарпа́ття, Золотове́рхий* (Київ), *Наддніпря́нщина, Підмоско́в'я, Побу́жжя, Поді́лля, Поку́ття, Полі́сся, Приазо́в'я, Прикарпа́ття, Причорномо́р'я, Приура́лля, Росі́йська Федера́ція, Славу́тич* (Дніпро), *Слобожа́нщина.* У спеціальному стилістичному вживанні пишуться з великої літери й загальні назви: *Батьківщи́на* тощо.

13. У словосполученнях — назвах державних, партійних, громадських, профспілкових та інших установ і організацій як України, так і інших держав з великої літери пишеться тільки перше слово, що входить до складу назви: *Верхо́вний суд США, Генера́льні шта́ти Королі́вства Нідерла́ндів, Збройні си́ли Украї́ни, Наро́дна пала́та Респу́бліки І́ндії, Націона́льна ра́да Демократи́чної па́ртії*

Украї́ни, Націона́льна гва́рдія Украї́ни, Центра́льна упра́ва Всеукраї́нського това́риства «Просві́та» ім. Тара́са Шевче́нка.

Це стосується й назв державних установ минулого: *Держа́вна ду́ма, Зе́мський собо́р, Тимчасо́вий у́ряд.*

Але в назвах таких найвищих державних установ України, як *Верхо́вна Ра́да Украї́ни, Конституці́йний Суд Украї́ни, Кабіне́т Міні́стрів Украї́ни,* з великої літери пишуться всі слова.

Примітка. Традиційні, неофіційні назви закордонних державних органів, які періодично скликаються, пишуться з малої літери: *бундесра́т, джирга́, конгре́с, ландта́г, меджлі́с, націона́льні збо́ри, парла́мент, сейм, сена́т, сто́ртинг.*

14. У назвах міністерств і їхніх головних управлінь, а також у назвах інших установ та організацій, що складаються з кількох слів, з великої літери пишеться тільки перше слово: *Націона́льний банк Украї́ни, Міністе́рство осві́ти і нау́ки Украї́ни, Міністе́рство культу́ри і тури́зму Украї́ни, Пала́та мір і вимірни́х при́ладів, Українське това́риство охоро́ни па́м'яток істо́рії та культу́ри, Цивільний повітря́ний флот Украї́ни.*

Це правило поширюється й на офіційні назви:

а) установ місцевого значення: *Викона́вчий коміте́т Доне́цької обласно́ї ра́ди наро́дних депута́тів, Львівський обласни́й ві́дділ охоро́ни здоро́в'я, Чернігівська облспоживспі́лка, Шевче́нківський райо́нний ві́дділ наро́дної осві́ти міста Ки́єва;* але: *профко́м Ки́ївського націона́льного університе́ту, страйкко́м, фабко́м* і т. ін.;

б) партій України та інших країн світу: *Демократи́чна па́ртія Украї́ни, Лейбори́стська па́ртія Вели́кої Брита́нії, Республіка́нська па́ртія США;*

в) міжнародних і закордонних професійних, громадських та інших організацій: *Австралі́йський конгре́с тредюніо́нів, Америка́нська федера́ція пра́ці, Всесві́тній фо́рум украї́нців, Ге́льсінська спі́лка, Міжнаро́дна асоціа́ція украї́ністів, Наро́дний рух Украї́ни, Това́риство об'є́днаних украї́нських кана́дців, Федера́ція незале́жних профспіло́к Украї́ни.*

15. Правопис складених назв заводів, фабрик, комбінатів, виробничих об'єднань, шахт, підприємств, установ, а також наукових і навчальних закладів, кінотеатрів, театрів, парків культури та відпочинку, клубів тощо підпорядкований таким правилам:

а) якщо підприємство, установа, заклад і т. ін. мають символічну назву, номер чи носять чиєсь ім'я, то їх можна писати повністю або скорочено. При цьому в повних назвах початкове слово та перше слово взятої в лапки символічної (умовної) назви, ім'я тощо пишуться з великої літери, а всі інші слова — з малої: *Ки́ївський заво́д «Арсена́л», Виробни́че акціоне́рне това́риство «Поліграфкни́га», Доне́цька ша́хта «Ві́тка-Глибо́ка», Львівська сере́дня шко́ла № 1 і́мені І. Франка́, Деся́тий міжнаро́дний з'і́зд славі́стів, Націона́льна бібліоте́ка Украї́ни і́мені В. І. Верна́дського, Ки́ївський військо́вий о́круг.*

У скорочених назвах перше слово звичайно пишеться з малої літери, символічна назва (у лапках) — з великої: *ансамбль та́нцю і́мені П. Ві́рського, магази́н «Роксола́на», видавни́цтво «Весе́лка», спорти́вний ко́мплекс «Трудові́ резе́рви», стадіо́н «Дина́мо».*

Примітка. Якщо скорочена назва вживається замість повної (на вивісках, етикетках тощо), то її початкове слово пишеться з великої літери: *Комбіна́т «Прогре́с», Кооперати́в «Садівни́к», Сере́дня шко́ла № 2;*

б) перше слово власних назв академій, інститутів, науково-дослідних установ, кінотеатрів, театрів, музеїв, парків культури та відпочинку тощо пишеться з великої літери, незважаючи на те, що воно є родовим позначенням: *Націона́льна акаде́мія нау́к Украї́ни, Книжко́ва пала́та, Націона́льний худо́жній музе́й Украї́ни, Голосії́вський парк і́мені М. Т. Ри́льського, Націона́льна о́пера Украї́ни ім. Т. Г. Шевче́нка, Украї́нська акаде́мія друка́рства;*

в) з великої літери пишеться перше слово складених назв типу: *Ки́ївський буди́нок мод, Львівський пала́ц одру́ження, Ха́рківський клуб метробу́дівців.*

З великої літери може писатися перше слово й скороченої назви, якщо відповідна повна назва вже згадувалася в тексті, а також — на вивісках: *Будинок учителя, Український дім, Палац урочистих подій* і т. ін.

Примітка. Якщо до складу найменування установи входить словосполучення, яке може виступати як самостійна назва установи (без початкових слів), то воно пишеться з великої літери: *Оперний театр* (від *Національна опера України ім. Т. Г. Шевченка), Третьяковська галерея* (від *Державна Третьяковська галерея)* та ін.

16. Назви частин, відділів, відділень, секторів та інших підрозділів установ, організацій, а також слова *актив, збори, з'їзд, конференція, президія, сесія, симпозіум, рада* (інституту тощо) пишуться з малої літери: *сесія Київської обласної ради, кафедра української літератури Полтавського державного педагогічного університету ім. В.Г. Короленка, засідання президії Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, рада філологічного факультету, конференція Міжнародної асоціації україністів, сесія Хмельницької міськради, учена рада Інституту української мови НАН України.*

17. У складених назвах іноземних телеграфних агентств усі слова, крім родового імені, пишуться з великої літери й без лапок: *агентство Ренса Латіна, агентство Франс Пресс.* Щодо назв іноземних фірм, компаній, банків і т. ін., то вони беруться в лапки й з великої літери пишеться тільки перше слово чи власне ім'я, що входить до складу цієї назви: *фірма «Філко корпорейшн», компанія «Дженерал моторс», нафтохімічна компанія «Оксиденталь петролеум корпорейшн», банк «Гаранті траст компані».*

18. У назвах творів художніх, музичних і т. ін., наукових праць, газет, журналів, історичних пам'яток тощо перше слово пишеться з великої літери, а назва береться в лапки: *поема «Енеїда», повість «Тіні забутих предків», опера «Запорожець за Дунаєм», пісня «Стоїть гора висока», підручник «Історія України», кінофільм «Камінний хрест», картина «Запорожці пишуть листа турецькому султанові»;* газети: *«Вечірні вісті», «Вісті з України», «Голос України», «Літературна Україна», «Слово»;* журнали: *«Всесвіт», «Дзвін», «Наука і суспільство», «Кобета і жицє», «Україна»;* писемні історичні пам'ятки: *«Руська правда», «Слово о полку Ігоревім», «Літопис Самовидця».*

Примітка 1. У подвійних складених назвах творів, газет і т. ін. з великої літери пишеться також перше слово другої назви: *«Андрій Соловейко, або Вчене світ, а невчене — тьма», «Глитай, або ж Павук», «Дейлі телеграф енд Морнінг пост».*

Примітка 2. З великої літери, але без лапок пишуться назви культових книг: *Апостол, Біблія, Євангеліє, Коран, Псалтир,* а також назви таких релігійних понять, як *Бог* (але *бог Перун* і т. ін.), *Божа Матір, Син Божий, Святий Дух* і т. ін.

19. Назви аеропортів, вокзалів, станцій, портів, пристаней і т. ін. пишуться з великої літери: *аеропорт «Бориспіль», Київський вокзал* (у Москві), *станція Фастів-Перший, станція метро «Контрактова площа», порт Балаклава, пристань Ржищів* (на Дніпрі) тощо.

20. Умовні назви будинків відпочинку, пансіонатів, санаторіїв, дитячих таборів, готелів, кемпінгів, ресторанів, кав'ярень і т. ін. пишуться в лапках і з великої літери: *будинок відпочинку «Зоря», пансіонат «Здоров'я», санаторій «Україна», дитячий табір «Беркут», готель «Золотий колос», кемпінг «Чайка», ресторан «Либідь», кав'ярня «Мрія».*

21. Назви пам'яток архітектури, замків, храмів тощо пишуться з великої літери: *Андріївська церква, Золоті ворота, Колізей, Почаївська лавра, Хотинський замок, Софійський собор.*

22. Назви історичних подій, епох, війн, революцій, народно-визвольних рухів, повстань, революційних свят, знаменних дат і т. ін. пишуться з великої літери: *Велика французька революція, епоха Відродження, Вітчизняна війна, Коліївщина, Хмельниччина, Семирічна війна, Кривава неділя, Лютнева революція, Львівське збройне повстання 1848 р., Революція 1905 р., Паризька комуна, Льодове побоїще, Полтавська битва, Ренесанс, Перше травня, Міжнародний жіночий день, Новий рік, День учителя, День Незалежності України, Свято Перемоги.*

З великої літери пишуться й назви релігійних свят і постів: *Благовіщення, Вели́кдень, Іва́на Купа́ла, Петра́ й Павла́, Покро́ва, Різдво́, Те́плого Оле́кси, Успі́ння; Вели́кий піст, Ма́сниця, Петрі́вка, Пили́півка, Спа́сівка* тощо.

Примітка 1. Назви історичних подій, епох, війн, геологічних періодів тощо, які стали загальними, пишуться з малої літери: *гре́ко-пе́рські ві́йни, громадя́нська війна́, хресто́ві похо́ди, доба́ феодалі́зму, анти́чний світ, сере́дні ві́ки, середньові́ччя, неолі́т, палеолі́т, трипі́льська культу́ра, палеозо́йська е́ра.*

Примітка 2. Якщо початковий порядковий числівник у складеній назві написаний цифрою, то наступне слово пишеться з великої літери: *8 Бе́резня, 1 Тра́вня.*

23. З великої літери пишуться назви конгресів, конференцій, договорів, найважливіших документів тощо: *Конгре́с за́хисту культу́ри* (у Парижі 1935 р.), *Конститу́ція Украї́ни, Програ́ма ДемПУ, Потсда́мська уго́да, Версальський мир, Акт проголо́шення незале́жності Украї́ни, Деклара́ція прав люди́ни.*

24. У назвах орденів, відзнак, що складаються з кількох слів, тільки перше слово (крім родових) пишеться з великої літери: *о́рден Вітчизня́ної війни́, о́рден Дру́жби наро́дів, о́рден Незале́жності, о́рден Поче́сного легіо́ну, о́рден Пошани́.*

Якщо така назва береться в лапки, то теж із великої літери пишеться тільки перше слово та власне ім'я, що входить до складу цієї назви: *о́рден «Ма́ти-геро́їня», меда́ль «За відва́гу», меда́ль «За ви́звolення Варша́ви», меда́ль «За бойові́ заслу́ги», меда́ль «Партиза́нові Вітчизня́ної війни́».*

25. З великої літери в лапках пишуться назви літаків, автомобілів, тракторів та інших машин, пов'язані з найменуванням моделі, заводу, фірми, що їх виготовляють: *літа́к «Анте́й», автомобі́ль «Та́врія», авто́бус «Тури́ст», комба́йн «Ни́ва», тра́ктор «Білору́сь».*

Це правило поширюється й на назви виробів, продуктів, що стали фірмовим або сортовим їх означенням: *цуке́рки «Столи́чні», цигарки́ «Украї́нські», вино́ «Перли́на сте́пу», цуке́рки «Пташи́не молоко́».*

26. З великої літери пишуться:

а) прикметники, утворені від власних особових назв за допомогою суфіксів **-ів (-ов-а, -ов-е, -ев-е), -їв (-єв-а, -єв-е), -ин (-ин-а, -ин-е), -їн (-їн-а, -їн-е),** якщо вони означають належність чогось даній особі: *Андрієві книжки́, Грінче́нків словни́к, Марії́н лист, Тичи́нине сло́во, Шевче́нкові поезії;*

б) прикметники, які входять до складених особових назв людей як прізвиська: *Володи́мир Вели́кий, Дани́ло Га́лицький, Дюма́ Ста́рший, Карл Смілу́вий, Костянти́н Багряноро́дний, Олекса́ндр Не́вський, Яросла́в Му́дрий;*

в) прикметники, утворені від іменників — власних назв, якщо вони входять до складу назв, які за змістом дорівнюють словосполученням «імені когось», «пам'яті когось»: *Но́белівська пре́мія, Франківська кімна́та, Шевче́нківська пре́мія.*

Примітка. З малої літери пишуться присвійні прикметники, утворені від власних особових імен:

а) за допомогою суфіксів **-івськ- (-ївськ-), -инськ- (-їнськ-):** *бальза́ківські тради́ції, франківські соне́ти, шевче́нківський стиль;*

б) якщо вони входять до складу стійких фразеологічних сполучень або наукових термінів: *а́вгієві ста́йні, ахіллє́сова п'ята́, го́рдіїв ву́зол, дамо́клів меч, езо́півська мова, прокру́стове ло́же, ю́дині срібняки́; архіме́дова спіра́ль, базе́дова хвороба, бертоле́това сіль, ві́ттова хвороба, гайморова порожни́на, піфаго́рова теоре́ма.*

Велика літера в складноскорочених назвах

§ 39. 1. Скорочені назви (абревіатури) установ, закладів, організацій тощо, утворені з частин слів, пишуться двояко:

а) з великої літери, якщо ці слова вживаються на позначення установ одиничних: *Укрінфо́рм, Укрпрофра́да, Укоопспі́лка;*

б) з малої літери, якщо такі слова є родовими назвами: *медінститу́т, облвиконко́м, райви́но, райра́да.*

2. Складноскорочені назви, утворені з початкових (ініціальних) букв імен власних і загальних, пишуться великими літерами: *АТС, КНР, НЛО, СНД, УРП, УТН.*

Примітка. Скорочення від загальних назв, які вимовляються як звичайні слова (без вставних звуків), пишуться малими літерами: *рагс (до ра́гсу), неп (під час не́пу).* Такі слова звичайно відмінюються.

Так само відмінюються ініціальні скорочення типу *БАМ*, а їхні закінчення, що пишуться з малої літери, приєднуються до останньої літери абревіатури без будь-якого знака (апострофа, коми): *з БАМу, на БАМі, з ВАКу, ВАКом, ТЮГу, ТЮГом.*

Графічні скорочення

§ 40. Від абревіатур слід відрізняти умовні графічні скорочення, які вимовляються повністю й скорочуються лише на письмі. Графічні скорочення (крім стандартних скорочених значень метричних мір: *м — метр, мм — міліме́тр, см — сантиме́тр*) пишуться з крапками на місці скорочення, при цьому зберігається написання великих та малих літер і дефісів, як і в повних назвах: *півн.-сх.* (північно-схі́дний), *півд.-зах.* (півде́нно-за́хідний), *Півн. крим. кана́л* (Північнокри́мський кана́л).

До найпоширеніших загальноприйнятих скорочень належать такі:

акад.	— академік	*о.*	— острів
вид.	— видання	*обл.*	— область
гр.	— громадянин	*оз.*	— озеро
див.	— дивись	*пор.*	— порівняй, порівняйте
доц.	— доцент	*проф.*	— професор
ім.	— імені	*р.*	— рік, річка
і т. д.	— і так далі	*рр.*	— роки
і т. ін.	— і таке інше	*с.*	— село, сторінка
і под.	— і подібне	*ст.*	— станція, сторіччя
напр.	— наприклад	*т.*	— товариш, том
н. е.	— нашої ери	*тов.*	— товариш
до н. е.	— до нашої ери	*тт.*	— товариші, томи

Слова не скорочуються на голосну, якщо вона не початкова в слові, і на **ь**. Наприклад, слово *селя́нський* може бути скорочене: *сел., селян., селянськ.* При збігу двох однакових приголосних скорочення треба робити після першого приголосного: *стін. календар, ден. норма.* При збігу двох (і більше) різних приголосних скорочення можна робити як після першого, так і після останнього приголосного, залежно від структури слова: *власноруч.* або *власноручн. (власнору́чний)*, але тільки: *власт. (власти́вий).*

ПРАВИЛА ПЕРЕНОСУ

Орфографічні правила переносу

§ 41. Частини слів з одного рядка в другий слід переносити за складами: *га́й-ка, зо́-шит, кни́ж-ка, ко-ло́-дязь, па́ль-ці, садів-ни́к, Ха́р-ків.*

При цьому:

1. Не можна розривати сполучення літер **дж, дз,** які позначають один звук. Отже, переносити можна лише так: *гу́-дзик, хо́-джу.* Якщо **дж, дз** не становлять одного звука (це буває, коли **д** належить до префікса, а **ж** або **з** — до кореня), то їх слід розривати: *над-звича́й-ний* (а не *на-дзвича́йний*), *під-жив-ля́ти* (а не *пі-дживля́ти*).

2. Апостроф і м'який знак при переносі не відокремлюються від попередньої літери: *бур'-я́н* (а не *бур-'я́н*), *кіль-це́* (а не *кіл-ьце́*), *Лук'-я́н* (а не *Лук-'я́н*), *ни́зь-ко* (а не *ни́з-ько*).

3. Одна літера не залишається в попередньому рядку й не переноситься в наступний: *ака-де́-мія* (а не *а-каде́мія*), *Ма-рі́я* (а не *Марі́-я*), *олі-ве́ць* (а не *о-лі́ве́ць*). Так само не можна поділяти на частини для переносу такі двоскладові слова, як *або́, моя́, о́ко, ши́я* тощо.

4. При переносі складних слів не можна залишати в кінці рядка початкову частину другої основи, якщо вона не становить складу: *багато-ступінчастий* (а не *багатостулінчастий*), *восьми-гра́нний* (а не *восьмиг-ра́нний*), *далеко-схі́дний* (а не *далекос-хі́дний*).

5. Не можна розривати ініціальні абревіатури, а також комбіновані абревіатури, які складаються з ініціальних скорочень і цифр: *АЕС, ЛАЗ-105, МАГАТЕ, МАУ, НТШ, УАПЦ.*

6. У решті випадків, які не підходять під викладені вище правила, можна довільно переносити слова за складами: *Дні-про́* й *Дніп-ро́, Оле-кса́ндра* й *Олек-са́ндра, сестра́* й *сест-ра́.* Це правило поширюється й на суфікси: *бли-зьки́й* і *близь-ки́й, видавни́-цтво, видавни́ц-тво* й *видавни́цт-во, га́ли-цький* і *га́лиць-кий, росі́й-ський* і *росі́йсь-кий, убо́-зтво, убо́з-тво* й *убо́зт-во, суспі́льс-тво* й *суспі́льст-во.*

Технічні правила переносу

§ 42. 1. Не можна переносити прізвища, залишаючи в кінці попереднього рядка ініціали або інші умовні скорочення, що

до них відносяться: *Т. Г. Шевче́нко* (а не *Т. Г.// Шевче́нко*), *гр. Іване́нко* (а не *гр.// Іване́нко*), *акад. (доц., проф.) Гончаре́нко* (а не *акад. (доц., проф.)// Гончаре́нко*), *тов. Гнатю́к* (а не *тов.// Гнатю́к*).

Примітка. Якщо імена, звання тощо подаються повністю, то прізвища (а також по батькові) можна переносити: *Тара́с Григо́рович Шевче́нко* й *Тара́с // Григо́рович Шевче́нко, акаде́мік // Ага́нгел Кри́мський* і т. ін.

2. Не можна відривати скорочені назви мір від цифр, до яких вони належать: *1917 р.* (а не *1917 // р.*), *150 га* (а не *150 // га*), *20 см*^{3} або *20 куб. см* (а не *20 // см*^{3} або *20 // куб. см*), *5 г* (а не *5 // г*).

Примітка. Якщо назви мір подаються повністю, то їх можна переносити: *1917 // рік, 150 // гекта́рів* і т. ін.

3. Граматичні закінчення, з'єднані з цифрами через дефіс, не можна відривати й переносити: *2-й* (а не *2- // й*), *4-го* (а не *4- // го*), *10-му* (а не *10- // му*) й т. ін.

4. Не можна розривати умовні (графічні) скорочення типу *вид-во, і т. д., і т. ін., та ін., т-во* тощо.

5. Не можна переносити в наступний рядок розділові знаки (крім тире), дужку або лапки, що закривають попередній рядок, а також залишати в попередньому рядку відкриту дужку або відкриті лапки.

ЗНАК НАГОЛОСУ (')

§ 43. Знак наголосу ставиться на маловідомих словах (локалізмах і т. ін.), а також тоді, коли слово може вживатися з двома наголосами, змінюючи при цьому своє значення; пор.: *Ми схо́дили на гору* й *Ми сходи́ли на гору та повернулися додому ще завидна; Обра́зи* (від дієслова *обража́ти), о́брази* (художні, літературні), *образи́* (ікони).

ІІ. ПРАВОПИС ЗАКІНЧЕНЬ ВІДМІНЮВАНИХ СЛІВ

ІМЕННИК

Поділ на відміни

§ 44. За належністю до роду та за відмінковими закінченнями всі іменники поділяються на чотири відміни.

І відміна: іменники переважно жін. й деякі іменники чол. роду, а також спільного роду із закінченнями **-а, -я** в називному відмінку однини: *вага́, ги́ря, маши́на, па́ртія, пра́ця; воєво́да, дя́дя; голова́, сирота́, уби́вця.*

ІІ відміна: а) іменники чол. роду з кінцевим приголосним основи та із закінченням **-о** в наз. відмінку (переважно назви осіб): *бік, ве́летень, заво́д, край, ма́йстер, това́риш; ба́тько, Дніпро́, Петро́; тату́ньо;*

б) іменники середн. роду із закінченнями **-о, -е, -я** (крім іменників із суфіксами **-ат-, -ят-, -ен-** при відмінюванні): *вікно́, мі́сто; мо́ре, по́ле, прізвище; весі́лля, життя́, знання́;* також іменники всіх родів із суфіксами згрубілості **-ищ-е, -иськ-о**: *вітри́ще* (від *ві́тер*), *дівчи́ська* (від *дівча́*), *свекру́шисько* (від *свекру́ха*).

ІІІ відміна: іменники жін. роду з кінцевим приголосним основи: *вість, любо́в, міць, річ, ро́зкіш, сіль, тінь,* а також слово *ма́ти*, в якому при відмінюванні з'являється суфікс **-ер-.**

ІV відміна: іменники середн. роду:

а) із закінченнями **-а, -я,** що приймають перед більшістю відмінкових закінчень суфікси **-ат-, -ят-:** *гуся́ (гуся́ти), дівча́ (дівча́ти), лоша́ (лоша́ти), теля́ (теля́ти);*

б) із закінченням **-я** (із суфіксом **-ен-** при відмінюванні): *ім'я́ (імені), пле́м'я (пле́мені).*

Поділ на групи

§ 45. Іменники І та ІІ відміни поділяються на три групи: тверду, м'яку та мішану.

I відміна

1. Тверда група

До твердої групи належать іменники жін. роду із закінченням **-а** (крім тих, основа яких закінчується на шиплячий приголосний): *жі́нка, маши́на, перемо́га, сівба́, фа́брика,* а також іменники спільного роду (чол. і жін.) із цим же закінченням: *голова́, дружи́на, каліка, недоріка, непоси́да, сирота́, ста́роста* та чол. роду (назви осіб): *Мики́та, Микóла, Сáва* тощо.

2. М'яка група

До м'якої групи належать іменники жін. роду із закінченням **-я:** *бу́ря, друка́рня, земля́, надія, пісня, робітни́ця, сім'я́;* іменники спільного роду з цим же закінченням: *суддя́, уби́вця* тощо та іменник чол. роду *Ілля́.*

3. Мішана група

До мішаної групи належать іменники жін. роду із закінченням **-а** та з основою на шиплячий приголосний: *ве́жа, гу́ща, їжа, ка́ша, кру́ча, межа́, пло́ща, ти́ша,* а також іменники спільного роду із закінченням **-а** та з основою на шиплячий приголосний: *ліврша́, міхоно́ша;* іменник чол. роду *вельмо́жа.*

II відміна

1. Тверда група

Чоловічий рід

До твердої групи належать іменники чол. роду з кінцевим твердим приголосним основи (крім шиплячих) і з закінченням **-о:** *дуб, пала́ц, темп, уда́рник, у́спіх; ба́тько, Петро́;* переважна більшість іменників на **-р:** *вир, ви́хор, відва́р, двір, жир, сир, сто́вбур, сто́ляр, я́вір;* сюди ж належать іменники *звір, кома́р, снігу́р,* які, проте, в називному відмінку множини мають закінчення м'якої групи: *звірі,*

комарі́, снігурі́, а також усі іменники іншомовного походження на **-ер, -ір, -ор, -ур(-юр)** і з постійно наголошеними **-ар (-яр), -ир:** *інжене́р, ма́йстер, шофе́р; папі́р, сувені́р; дире́ктор, профе́сор, семафо́р; абажу́р, гіпю́р, каламбу́р; база́р, гекта́р, коміса́р, футля́р, ювіля́р; бригади́р, каси́р, командúр, пасажúр.*

Середній рід

До твердої групи належать іменники середн. роду із закінченням **-о:** *вікно́, залізо, ко́ло, місто, село́.*

2. М'яка група

Чоловічий рід

До м'якої групи належать іменники чол. роду з кінцевим м'яким приголосним основи: *боєць, ве́летень, зви́чай, край, учи́тель, Бене́дьо;* сюди належить частина іменників із суфіксами **-ар, -ир,** які в однині мають наголос на корені: *бóндар — бóндаря, кóзир — кóзиря, лíкар — лíкаря, пúсар — пúсаря,* а також іменники, у яких при відмінюванні наголос переходить із суфікса на закінчення: *буквáр — букваря́, вівчáр — вівчаря́, друкáр — друкаря́, інвентáр — інвентарю́, календáр — календаря́, кобзáр — кобзаря́, пролетáр — пролетаря́, секретáр — секретаря́, шахтáр — шахтаря́; гузúр — гузиря́, проводúр — проводиря́, пухúр — пухиря́* та ін.

Середній рід

До м'якої групи належать іменники середн. роду із закінченням **-е** та **-я** (без суфіксів **-ен-, -ят-** при відмінюванні й переважно з подовженням кінцевого приголосного основи): *го́ре, місце, мóре, пóле; життя́, завдáння, збíжжя, здорóв'я, змагáння, знаря́ддя, лúстя, облúччя, пíр'я, пóлум'я, сім'я, тім'я.*

3. Мішана група

Чоловічий рід

До мішаної групи належать іменники чол. роду з кінцевим шиплячим приголосним основи: *вантáж, дощ, стóрож, слухáч, ткач, товáриш;* іменники всіх родів із суфіксом **-ищ-е:** *вітри́ще, баби́ще, ю́рмище;* також іменники на **-яр** (назви людей за родом їхньої діяльності), у яких при відмінюванні наголос переходить із суфікса на закінчення: *вугля́р — вуглярá, каменя́р — каменярá, пісня́р — піснярá, скляр — склярá, тесля́р — теслярá, школя́р — школярá.*

Середній рід

До мішаної групи належать іменники середн. роду із закінченням **-е** при основі на шиплячий приголосний: *ло́же, плечé, прíзвище, я́вище.*

§ 46. ЗРАЗКИ ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ

Перша відміна

	Тверда група		М'яка група	
	Однина			
Н.	фа́брик-**а**	робітни́ц-**я**	надí-**я**
Р.	фа́брик-**и**	робітни́ц-**і**	надí-**ї**
Д.	фа́бриц-**і**	робітни́ц-**і**	надí-**ї**
Зн.	фа́брик-**у**	робітни́ц-**ю**	надí-**ю**
Ор.	фа́брик-**ою**	робітни́ц-**ею**	надí-**єю**
М.	...фа́бриц-**і**	...робітни́ц-**і**	...надí-**ї**
Кл.	фа́брик-**о**	робітни́ц-**е**	надí-**є**
	Множина		
Н.	фа́брик-**и**	робітни́ц-**і**	надí-**ї**
Р.	фа́брик	робітни́ць	надíй
Д.	фа́брик-**ам**	робітни́ц-**ям**	надí-**ям**
Зн.	фа́брик-**и**	робітни́ць	надí-**ї**
Ор.	фа́брик-**ами**	робітни́ц-**ями**	надí-**ями**
М.	...фа́брик-**ах**	...робітни́ц-**ях**	...надí-**ях**
Кл.	фа́брик-**и**	робітни́ц-**і**	надí-**ї**

Мішана група

	Однина	Множина
Н.	пло́щ-**а**	пло́щ-**і**
Р.	пло́щ-**і**	площ
Д.	пло́щ-**і**	пло́щ-**ам**
Зн.	пло́щ-**у**	пло́щ-**і**
Ор.	пло́щ-**ею**	пло́щ-**ами**
М.	...пло́щ-**і**	...пло́щ-**ах**
Кл.	пло́щ-**е**	пло́щ-**і**

Друга відміна

Тверда група

	Однина		
Н.	робітни́к	сталева́р	міст-**о**
Р.	робітник-**á**	сталева́р-**а**	міст-**а**
Д.	робітник-**о́ві (-у́)**	сталева́р-**ові (-у)**	міст-**у**
Зн.	робітник-**á**	сталева́р-**а**	міст-**о**
Ор.	робітник-**о́м**	сталева́р-**ом**	міст-**ом**
М.	...робітник-**о́ві, -у́**	...сталева́р-**ові, -і**	...міст-**і**
Кл.	робітник-**у́** робітни́ч-**е**	сталева́р-**е**	міст-**о**
	Множина		
Н.	робітник-**и́**	сталева́р-**и**	міст-**á**
Р.	робітник-**ів**	сталева́р-**ів**	міст
Д.	робітник-**ám**	сталева́р-**ам**	міст-**ám**
Зн.	робітник-**ів**	сталева́р-**ів**	міст-**á**
Ор.	робітник-**ámи**	сталева́р-**ами**	міст-**ámи**
М.	...робітник-**áх**	...сталева́р-**ах**	...міст-**áх**
Кл.	робітник-**и́**	сталева́р-**и**	міст-**á**

М'яка група

	Однина			
Н.	учи́тель	секрета́р	край	мícц-**е**
Р.	учи́тел-**я**	секретар-**я́**	кра́-**ю**	мícц-**я**
Д.	учи́тел-**еві(-ю)**	секретар-**éві (-ю)**	кра́-**єві (-ю)**	мícц-**ю**
Зн.	учи́тел-**я**	секретар-**я́**	край	мícц-**е**
Ор.	учи́тел-**ем**	секретар-**éм**	кра́-**єм**	мícц-**ем**
М.	...учи́тел-**еві, -і, -ю**	...секретар-**éві, -í, -ю**	...кра́-**ї, -ю**	...мícц-**і**
Кл.	учи́тел-**ю**	секрета́р-**ю**	кра́-**ю**	мícц-**е**

Множина

Н.	учител-**і́**	секретар-**і́**	кра-**ї́**	місц-**я́**
Р.	учител-**і́в**	секретар-**і́в**	кра-**і́в**	місць
Д.	учител-**я́м**	секретар-**я́м**	кра-**я́м**	місц-**я́м**
Зн.	учител-**і́в**	секретар-**і́в**	кра-**ї́**	місц-**я́**
Ор.	учител-**я́ми**	секретар-**я́ми**	кра-**я́ми**	місц-**я́ми**
М.	...учител-**я́х**	...секретар-**я́х**	...кра-**я́х**	...місц-**я́х**
Кл.	учител-**і́**	секретар-**і́**	кра-**ї́**	місц-**я́**

Мішана група

Однина

Н.	това́риш	школя́р	прі́звищ-**е**
Р.	това́риш-**а**	школяр-**а́**	прі́звищ-**а**
Д.	това́риш-**еві (-у)**	школяр-**е́ві (-у́)**	прі́звищ-**у**
Зн.	това́риш-**а**	школяр-**а́**	прі́звищ-**е**
Ор.	това́риш-**ем**	школяр-**е́м**	прі́звищ-**ем**
М.	...това́риш-**еві, -і, -у**	...школяр-**е́ві, -і́**	...прі́звищ-**і**
Кл.	това́риш-**у**	школя́р-**е**	прі́звищ-**е**

Множина

Н.	товариш-**і́**	школяр-**і́**	прі́звищ-**а**
Р.	товариш-**і́в**	школяр-**і́в**	прі́звищ
Д.	товариш-**а́м**	школяр-**а́м**	прі́звищ-**ам**
Зн.	товариш-**і́в**	школяр-**і́в**	прі́звищ-**а**
Ор.	товариш-**а́ми**	школяр-**а́ми**	прі́звищ-**ами**
М.	...товариш-**а́х**	...школяр-**а́х**	...прі́звищ-**ах**
Кл.	товариш-**і́**	школяр-**і́**	прі́звищ-**а**

Третя відміна

Однина

Н.	ра́дість	тінь	по́дорож
Р.	ра́дост-**і**	тін-**і**	по́дорож-**і**
Д.	ра́дост-**і**	тін-**і**	по́дорож-**і**
Зн.	ра́дість	тінь	по́дорож
Ор.	ра́діст-**ю**	тінн-**ю**	по́дорожж-**ю**
М.	...ра́дост-**і**	...тін-**і**	...по́дорож-**і**
Кл.	ра́дост-**е**	тін-**е**	по́дорож-**е**

Множина

Н.	ра́дост-**і**	тін-**і**	по́дорож-**і**
Р.	ра́дост-**ей**	тін-**ей**	по́дорож-**ей**
Д.	ра́дост-**ям**	тін-**ям**	по́дорож-**ам**
Зн.	ра́дост-**і**	тін-**і**	по́дорож-**і**
Ор.	ра́дост-**ями**	тін-**ями**	по́дорож-**ами**
М.	...ра́дост-**ях**	...тін-**ях**	...по́дорож-**ах**
Кл.	ра́дост-**і**	тін-**і**	по́дорож-**і**

Четверта відміна

Однина

Н.	курч-**а́**	ім'-**я́**
Р.	курч-**а́т-и**	ім-**ен-і**, ім'-**я́**
Д.	курч-**а́т-і**	ім-**ен-і**
Зн.	курч-**а́**	ім'-**я́**
Ор.	курч-**а́м**	ім-**ен-ем**, ім'-**я́м**
М.	...курч-**а́т-і**	...ім-**ен-і**
Кл.	курч-**а́**	ім'-**я́**

Множина

Н.	курч-**а́т-а**	ім-**ен-а́**
Р.	курч-**а́т**	ім-**е́н**
Д.	курч-**а́т-ам**	ім-**ен-а́м**
Зн.	курч-**а́т(а)**	ім-**ен-а́**
Ор.	курч-**а́т-ами**	ім-**ен-а́ми**
М.	...курч-**а́т-ах**	...ім-**ен-а́х**
Кл.	курч-**а́т-а**	ім-**ен-а́**

УВАГИ ДО ПРАВОПИСУ ОКРЕМИХ ВІДМІНКІВ

І відміна

§ 47. А. Однина

Родовий відмінок

1. У родовому відмінку однини іменники першої відміни мають закінчення **-и, -і, -ї.**

а) **И** мають іменники твердої групи: *кни́жки, маши́ни, перемо́ги, роди́ни, фа́брики.*

б) **І** (після голосного та апострофа — **ї**) мають іменники першої відміни м'якої та мішаної груп: *бу́рі, мрії, надії, пра́ці, робітни́ці, сім'ї́; кру́чі, межі́, пло́щі, ти́ші.*

Примітка. Форми родового відмінка однини та називного множини нерідко розрізняються наголосами; пор.: *дочки́ — до́чки, землі́ — зе́млі, кни́жки — книжки́, межі́ — ме́жі, сестри́ — се́стри, сім'ї́ — сім'ї.*

Давальний відмінок

2. У давальному відмінку однини іменники першої відміни мають закінчення **-і,** після голосного та апострофа — **-ї:** *кни́жці, маши́ні, перемо́зі, фа́бриці; бу́рі, надії, робітни́ці, сім'ї́, статті́; кру́чі, межі́, пло́щі, ти́ші.*

Знахідний відмінок

3. У знахідному відмінку однини іменники першої відміни твердої та мішаної груп мають закінчення **-у,** м'якої — **-ю:** *кни́жку, маши́ну, перемо́гу, фа́брику; кру́чу, межу́, пло́щу, ти́шу; бу́рю, надію, робітни́цю, сім'ю, статтю.*

Орудний відмінок

4. В орудному відмінку однини іменники першої відміни твердої групи мають закінчення **-ою,** м'якої та мішаної груп — **-ею,** після голосного та апострофа — **-єю:** *кни́жкою, маши́ною, перемо́гою, фа́брикою; бу́рею, надією, робітни́цею, сім'єю, статте́ю; кру́чею, межею́, пло́щею, ти́шею.*

Місцевий відмінок

5. У місцевому відмінку однини іменники першої відміни мають закінчення **-і,** після голосного та апострофа — **-ї:** *на кни́жці, на маши́ні, у перемо́зі, на фа́бриці; у бу́рі, у надії, при робітни́ці, у сім'ї́, у статті́; на кру́чі, на межі́, на пло́щі, у ти́ші.*

Примітка. Перед закінченням **-і** в давальному та місцевому відмінках приголосні **г, к, х** переходять відповідно в **з, ц, с:** *нога́ — нозі́, рука́ — руці́, му́ха — му́сі.*

Кличний відмінок

6. У кличному відмінку однини іменників першої відміни вживаються закінчення **-о, -е, -є, -ю.**

а) **О** мають іменники твердої групи: *дружи́но, Га́нно, кни́жко, Миха́йлівно, перемо́го, се́стро.*

б) **Е** мають іменники м'якої та мішаної груп, **є** — іменники м'якої групи після голосного та апострофа: *во́ле, зе́мле, Ка́тре, робітни́це; ду́ше, кру́че; Маріє, мрієї, сім'є, Соломіє,* а також *Ілле́.*

в) **Ю** мають деякі пестливі іменники м'якої групи: *бабу́сю, Га́лю, до́ню, мату́сю, тіту́сю.*

Примітка. У звертаннях, що складаються з двох власних назв — імені та по батькові, обидва слова мають закінчення тільки кличного відмінка: *Га́нно Іва́нівно, Маріє Васи́лівно.*

§ 47. Б. Множина

Називний відмінок

1. У називному відмінку множини іменники першої відміни твердої групи мають закінчення **-и,** м'якої та мішаної груп — **-і,** після голосного та апострофа — **-ї:** *книжки́, маши́ни, перемо́ги, фа́брики; бу́рі, надії, робітни́ці, статті́, сім'ї́; кру́чі, ме́жі, ми́ші, пло́щі;* також іменники чол. і спільного роду: *ста́рости* (і з іншим значенням *старости́*), *су́дді, си́роти.*

Родовий відмінок

2. У родовому відмінку множини іменники першої відміни мають нульове закінчення або закінчення **-ей, -ів.**

а) Нульове закінчення мають іменники твердої, м'якої та мішаної груп: *баб* (і *бабів*), *верст* (від *верста́* — давня міра відстані), *верств* (від *верства́* — шар) і *версто́в* (від *верства́* — давня міра відстані), *ви́гід* (від *ви́года*) і *вигод* (від *вигода*), *губ* (і *губів*), *доріг, маши́н, назв, свобо́д, фа́брик, шкіл; бур, доло́нь, леге́нь* (і *леге́нів*), *надій, робітни́ць; круч, меж, площ.*

б) Кілька іменників жін. роду закінчуються на **-ей**: *мише́й, свине́й, семе́й, статте́й* (від *статтяґ*) та ін.

в) Закінчення **-ів** мають деякі іменники чол. роду: *су́ддів, старости́в,* окремі іменники жін. роду (див. вище п. а), а також прізвища: *Журбів, Чупри́нків* і т. ін.

Примітка 1. В іменниках, які мають у називному відмінку однини перед закінченням сполучення двох приголосних, у родовому відмінку множини між ними з'являється **о** або **е.**

О з'являється в тих іменниках, які мають після приголосного основи суфікс **-к:** *до́чок, книжо́к, ку́льо́к, мисо́к* і т. ін., а також в іменниках *гра* (мн. *ігри*), *ку́хня, пове́рхня, сосна́, су́кня: ігор, ку́хонь, пове́рхонь, со́сон* (і *со́сен*), *су́конь.* В інших іменниках з'являється **е (є):** *бо́єнь, во́єн* (і *вій*н), *до́мен, копа́лень, ла́зень, мі́тел, шабе́ль.*

Вставних звуків, як правило, не буває в іменниках іншомовного походження: *арф, догм, пальм, шайб;* тільки в іменниках на **-к(а)** за аналогією до відповідних українських з'являється **о:** *а́рка — а́рок, ма́рка — ма́рок.*

Примітка 2. В іменниках іншомовного походження з подвоєними приголосними в родовому відмінку множини це подвоєння зберігається: *бонн* (від *бо́нна*), *булл* (від *бу́лла*), *ванн* (від *ва́нна*), *вілл* (від *ві́лла*), *панн* (від *па́нна*).

Давальний відмінок

3. У давальному відмінку множини іменники першої відміни мають закінчення **-ам, -ям.**

а) Закінчення **-ам** мають іменники твердої та мішаної груп: *книжка́м, маши́нам, фа́брикам; кру́чам, ме́жам, пло́щам.*

б) Закінчення **-ям** мають іменники м'якої групи: *бу́рям, надіям, робітни́цям, сім'ям, статтям.*

Знахідний відмінок

4. У знахідному відмінку множини іменники першої відміни мають форму, однакову з формою називного або родового відмінка множини, причому:

а) іменники — назви осіб та істот мають форму, однакову з формою родового відмінка множини: *ведме́ди́ць, вовчи́ць, листоно́ш, молоди́ць, робітни́ць, украї́нок.*

Примітка. Іменники — назви деяких свійських тварин уживаються також у формі, однаковій із формою називного відмінка: *гна́ти ове́ць* (і *ві́вці*), *па́сти корі́в* (і *коро́ви*), *годува́ти свине́й* (і *сви́ні*);

б) іменники, що не означають істот, уживаються у формі, однаковій із формою називного відмінка множини: *книжки́, маши́ни, фа́брики; ву́лиці, друка́рні, мрії, сім'ї; кру́чі, ме́жі, пло́щі.*

Орудний відмінок

5. В орудному відмінку множини іменники першої відміни мають закінчення **-ами, -ями, -ми.**

а) Закінчення **-ами** мають іменники твердої та мішаної груп: *книжка́ми, маши́нами, фа́бриками; кру́чами, ме́жами, пло́щами.*

б) Закінчення **-ями** мають іменники м'якої групи: *ву́лицями, друка́рнями, мріями, робітни́цями, сім'ями, статтями.*

в) Закінчення **-ми** (паралельно з формами на **-ами, -ями**) мають лише поодинокі іменники: *воріть*ми́* (і *воро́тами*), *курми́, сліз*ми́* (і *сльоза́ми*), *сви́нь*ми́* (і *сви́нями*).

Місцевий відмінок

6. У місцевому відмінку множини іменники першої відміни мають закінчення **-ах** для твердої та мішаної груп і **-ях** — для м'якої групи: *у книжка́х, на маши́нах; на кру́чах, на ме́жах; у статтях, у сім'ях.*

Кличний відмінок

7. У кличному відмінку множини іменники першої відміни мають форму, однакову з називним: *баби́, до́чки, жінки́, робітни́ці.*

II відміна

А. Однина

Родовий відмінок

§ 48. 1. У родовому відмінку однини іменники чол. роду залежно від їх значення мають закінчення **-а, -я** або **-у, -ю**. Іменники середн. роду закінчуються тільки на **-а** (у твердій та мішаній групах), **-я** (у м'якій групі): *міста, села́; плеча́, прізвища; знання́, знаря́ддя, мо́ря, обли́ччя, по́ля.*

2. Іменники чол. роду в родовому відмінку однини приймають закінчення **-а** (у твердій та мішаній групах), **-я** (у м'якій групі), коли вони означають:

а) назви осіб, власні імена та прізвища: *промо́вця, робітника́, студе́нта, теслярá, учи́теля; Андрія, Дмитра́, Дорошенка, Франка́;* також персоніфіковані предмети та явища: *Вітра, Ліса, Моро́за* та ін.;

б) назви тварин і дерев: *ведме́дя, во́вка, ду́ба, кілка́, коня́, пса, я́сеня;*

в) назви предметів: *гвинта́, замка́, малю́нка, ножа́, олівця́, піджака́, плаща́, портфе́ля, стола́* (й *сто́лу*);

г) назви населених пунктів: *Воро́нежа, Голосіє́ва, Жито́мира, Ки́єва, Ло́ндона, Лу́цька, Ми́ргорода, Но́вгорода, Пари́жа, Свято́шина, Терно́поля, Ха́ркова.*

Примітка. Але **-у, -ю** пишеться у складених назвах населених пунктів, другою частиною яких є іменник, що має звичайно в родовому відмінку закінчення **-у**: *Дави́дового Бро́ду, Зелено́го Га́ю, Кра́сного Лима́ну, Крово́го Ро́гу, Черво́ного Ста́ву, Широ́кого Я́ру* тощо;

ґ) інші географічні назви з наголосом у родовому відмінку на кінцевому складі, а також із суфіксами присвій-

ності **-ов-, -ев- (-єв-), -ин- (-їн-)**: *Дінця́, Дністра́, Іртиша́, Колгу́єва, Орла́, Остра́, Пиря́тина, Псла, Пскова́, Те́терева;*

д) назви мір довжини, ваги, часу тощо: *гектара́, гра́ма, ме́тра, мі́сяця, проце́нта, ти́жня* (але *віку, року*); назви місяців і днів тижня: *вівто́рка, жо́втня, листопа́да* (але *листопа́ду* — назва процесу), *понеді́лка*; назви грошових знаків: *гроша́, до́лара, карбо́ванця, фу́нта сте́рлінгів, черві́нця;* числові назви: *деся́тка, мільйо́на, мілья́рда*;

е) назви машин і їх деталей: *автомобі́ля, ди́зеля, комба́йна, мото́ра, по́ршня, тра́ктора;*

є) терміни іншомовного походження, які означають елементи будови чогось, конкретні предмети, геометричні фігури та їх частини: *а́тома, като́да, ко́нуса, ра́діуса, ро́мба, сегме́нта, се́ктора, си́нуса, шкі́ва* тощо, а також українські за походженням суфіксальні слова-терміни: *відмі́нка, дода́тка, займе́нника, знаме́нника, име́нника, трику́тника, чисе́льника, числі́вника* тощо; але: *ви́ду, ро́ду*, також *си́нтаксису, скла́ду, спо́собу* (про інші категорії термінів див. п. 3).

3. Закінчення **-у** (у твердій і мішаній групах), **-ю** (у м'якій групі) мають іменники чол. роду на приголосний, коли вони означають:

а) речовину, масу, матеріал: *азо́ту, асфа́льту, бальза́му, борщу́, во́дню, во́ску, га́су, гі́псу, грані́ту, ква́су, кваску́, ки́сню, льо́ду, ме́ду, медку́, піску́, по́роху, си́ру, спи́рту;* але *хлі́ба;*

б) збірні поняття: *анса́мблю, а́тласу, батальйо́ну, березняку́, вишняку́, га́ю, гу́рту, загра́ду, капіта́лу, карава́ну, каталогу, ко́дексу, колекти́ву, лі́су, оркестру, па́рку, по́лку, пролетаріа́ту, реманенту, ро́ю, са́ду, сушняку́, те́ксту, това́ру, то́му, тріумві́рату, хо́ру;* сюди належать назви кущових і трав'янистих рослин: *барві́нку, бузку́, буркуну́, горо́ху, звіробо́ю, молочаю́, очере́ту, чагарнику́, щавлю́, ячме́ню* (але *вівса́*), а також назви сортів плодових дерев: *кальві́лю, ренету́, ренклоду* та ін.;

в) назви будівель, споруд, приміщень та їх частин: *вокза́лу, ґа́нку, да́ху, заво́ду, за́лу, за́мку, кана́лу, коридо́ру, магази́ну, мезоні́ну, метрополіте́ну, мо́лу, пала́цу, по́верху, сара́ю, ти́ну, універма́гу, ши́нку;* але (переважно з наголосом на закінченні): *бліндажа́, гаража́, куреня́, млина́, хлів*а́*;* **-а (-я)** вживається також в іменниках — назвах архітектурних деталей: *е́ркера, карни́за, по́ртика;* обидва закінчення — **-а (-я)** та **-у (-ю)** приймають іменники: *мо́сту* й *моста́, парка́ну* й *паркана́, пло́ту* й *плота́;*

г) назви установ, закладів, організацій: *інститу́ту, клу́бу, комісаріа́ту, комите́ту, університе́ту, шта́бу;*

ґ) переважна більшість слів із значенням місця, простору тощо: *абза́цу, байра́ку, ва́лу, кра́ю, лима́ну, лу́гу, майда́ну, ро́ву, ручаю́, сві́ту, ури́вку, я́ру;* але: *горба́, ху́тора* тощо, а також зменшені форми на **-к-**: *ліска́, майда́нчика, ставка́, яркá;*

д) явища природи: *ви́хору, ві́тру, вогню́, гра́ду, гро́му, дощу́, жа́ру, землетру́су, і́нею, моро́зу, тума́ну, урага́ну, хо́лоду;*

е) назви почуттів: *бо́лю, гні́ву, жалю́, стра́ху́;*

є) назви процесів, станів, властивостей, ознак, формацій, явищ суспільного життя, загальних і абстрактних понять: *авра́лу, бі́гу, ви́нятку, га́ласу, гри́пу, дисона́нсу, доста́тку, екза́мену, е́кскурсу, е́кспорту, зву́ку* (але як термін *зву́ка*), *ідеа́лу, інтере́су, кано́ну, ка́шлю, кло́поту, колокві́уму, конфлі́кту, кри́ку, ле́ту (льо́ту), ля́пасу, мажо́ру, міражу́, мі́німуму, мо́дусу, моме́нту, при́нципу, прогре́су, проце́су, реалі́зму, регре́су, ре́йсу, ремо́нту, ри́тму, ру́ху, світо́гляду, со́рту, спо́рту, спо́собу, сто́гону, ти́фу, то́лку, хи́сту, хо́ду, шу́му;* але: *ривка́, стрибка́, стусана́;*

ж) терміни іншомовного походження, що означають фізичні або хімічні процеси, частину площі й т. ін.: *ана́лізу, електро́лізу, і́мпульсу, си́нтезу, ферме́нту,* а також літературознавчі терміни: *альмана́ху, е́посу, жа́нру, журна́лу, мі́фу, на́рису, о́бразу, памфле́ту, рома́ну, сти́лю, сюже́ту, фейлето́ну* тощо;

з) назви ігор і танців: *баскетбо́лу, ва́льсу, волейбо́лу, краков'я́ку, та́нцю, те́нісу, футбо́лу, хоке́ю;* але: *гопака́, козака́;*

и) більшість складних безсуфіксних слів (крім назв істот): *водого́ну, вододі́лу, водопрово́ду, живо́пису, живопло́ту, манускри́пту, родово́ду, руко́пису, суходо́лу, трубопро́воду;* але: *електрово́за, пароплáва;*

і) переважна більшість префіксальних іменників із різними значеннями (крім назв істот): *ви́бою, ви́падку, ви́слову, відбо́ю, ві́дгуку, заробі́тку, за́пису, зато́ру, о́піку, о́пуху, по́буту, по́штовху, прибу́тку, при́кладу, про́воду* (дріт), *сувою́, у́сміху, у́спіху;*

ї) назви річок (крім зазначених у п. 1), озер, гір, островів, півостровів, країн, областей і т. ін.: *Аму́ру, Бу́гу, Га́нгу, До́ну, Дуна́ю, Єнісе́ю, Ні́лу, Ре́йну, Се́йму; Байка́лу, Ельто́ну, Мічига́ну, Сві́тязю, Ча́ду; Алта́ю, Ельбру́су, Памі́ру, Ура́лу; Кі́пру, Ко́тліну, Кри́му, Ро́досу, Сахалі́ну; Ка́ніну, Пелопоннесу; Алжи́ру, Афганіста́ну, Казахста́ну, Єги́пту, Іра́ку, Китаю́; Донба́су, Ельза́су, Кавка́зу, Сибі́ру.*

Примітка. У ряді іменників зміна закінчення впливає на значення слова: *алма́за* (коштовний камінь) — *алма́зу* (мінерал), *а́кта* (документ) — *а́кту* (дія), *апара́та* (прилад) — *апара́ту* (установа), *бло́ка* (частина споруди, машини) — *бло́ку* (об'єднання держав, партій), *буряка́* (одиничне) — *буряку́* (збірне), *ва́ла* (деталь машини) — *ва́лу* (насип), *елеме́нту* (абстрактне) — *елеме́нта* (конкретне), *інструме́нта* (одиничне) — *інструме́нту* (збірне), *ка́меня* (одиничне) — *ка́меню* (збірне), *кли́на* (предмет) — *кли́ну* (просторове поняття), *по́яса* (предмет) — *по́ясу* (просторове поняття), *раху́нка* (документ) — *раху́нку* (дія), *те́рміна* (слово) — *те́рміну* (строк), *фа́ктору* (чинник) — *фа́ктора* (маклер) і т. ін.

Давальний відмінок

§ 49. У давальному відмінку однини іменники другої відміни мають закінчення **-ові, -еві, -єві** або **-у, -ю.**

1. Закінчення **-ові** (у твердій групі), **-еві** (у мішаній групі та в м'якій після приголосного), **-єві** (у м'якій групі після голосного та апострофа) мають іменники чол. роду (за винятком зазначених у п. 2 б): *буди́нкові, відмі́нкові, дире́кторові, ду́бові, ма́йстрові, на́хилові, Петро́ві, піоне́рові, робітнико́ві, ро́зумові; ве́летневі, журавле́ві, ка́меневі, пне́ві, секретаре́ві, това́ришеві, шахтаре́ві; добро́дієві, кра́єві, носі́єві, Сергі́єві, солов'є́ві.* Ці ж іменники приймають і закінчення **-у (-ю)**: *буди́нку, відмі́нку, дире́ктору* й т. д.

Паралельні закінчення **-ові** та **-у** мають також іменники середн. роду із суфіксом **-к-**, що означають малі істоти: *дитя́ткові — дитя́тку, немовля́ткові — немовля́тку, порося́ткові — порося́тку, теля́ткові — теля́тку, ягня́ткові — ягня́тку.*

Примітка. Коли в тексті зустрічається поряд кілька іменників чол. роду у формі давального відмінка однини, то для уникнення однаманітних відмінкових закінчень слід спочатку вживати закінчення **-ові, -еві (-єві),** а тоді — **-у (-ю)**: *Симоне́нкові Василю Андрі́йовичу, Леоні́дові Миколайовичу Іване́нку, добро́дієві бригади́ру.*

2. Закінчення **-у** (у твердій і мішаній групах), **-ю** (у м'якій групі) мають:

а) іменники середн. роду: *мі́сту, селу́, сві́ту; при́звищу; знанню́, знаря́ддю, обли́ччю, підда́шшю, роздорі́жжю; се́рцю, со́нцю.* У деяких словах можливі також закінчення **-ові, -еві**: *ли́хові, мі́стові, се́рцеві*;

б) іменники чол. роду на **-ів (-їв), -ов, -ев (-єв), -ин, -ін (-їн):** *Ки́їв — Ки́єву, Колгу́єв — Колгу́єву, Лебеди́н — Лебедину́, Ле́рмонтов — Ле́рмонтову, Львів — Льво́ву, о́стрів — о́строву, Пу́шкін — Пу́шкіну, рів — ро́ву, Ха́рків — Ха́ркову.*

Знахідний відмінок

§ 50. У знахідному відмінку однини іменники другої відміни мають форму, однакову з формою родового або називного відмінка.

1. Форму, однакову з формою родового відмінка, мають усі іменники чол. роду, які означають істоти, а також персоніфіковані явища: *будівника́, доповіда́ча, коня́, хло́пця; Ві́тра, Моро́за.*

Примітка. Деякі іменники, переважно назви побутових предметів, можуть мати паралельні форми, спільні з формами або родового, або називного відмінка: (зрізав) *дуба́* й *дуб*, (дав) *карбо́ванця* й *карбо́ванець*, (написав) *листа́* й *лист*, (узяв) *ножа́* й *ніж*, (поклав) *олівця́* й *олівець*, (поставив) *плуга́* й *плуг.*

2. Усі інші іменники чол. роду, а також іменники середн. роду в знахідному відмінку мають ту саму форму, що й у називному: *буди́нок, декре́т, інститу́т, колекти́в, міст, наро́д, полк, стиль, стіл, сон, ячмі́нь; корі́ння, мі́сто, мі́сце, мо́ре, село́.*

Орудний відмінок

§ 51. В орудному відмінку однини іменники другої відміни мають закінчення **-ом, -ем (-єм)** і **-ям, -им.**

1. Закінчення **-ом** мають усі іменники чол. та середн. роду твердої групи, **-ем** (після голосного та апострофа

-єм) — іменники чол. та середн. роду мішаної та м'якої груп (крім іменників середн. роду, що закінчуються на **-я**): *ма́йстром, мі́стом, робітнико́м, село́м; бійце́м, кобзаре́м, коне́м, кущем, мі́сцем, мо́рем, ножем, плече́м, прізвищем, секретаре́м, слухаче́м; пиріє́м, ро́єм, солов'є́м, урожа́єм.*

2. Закінчення **-ям** мають усі іменники середн. роду на **-я:** *життя́м, змага́нням, знанням, знаря́ддям, кі́ллям, ли́стям, лу́б'ям, обли́ччям, підда́шшям, роздоріжжям, ща́стям.*

3. Закінчення **-им** мають в орудному відмінку:

а) іменники — прізвища чол. роду твердої групи на **-ов, -ев (-єв), -ів (-їв), -ин, -ін (-їн):** *Ба́бкіним, Виногра́довим, Зве́гінцевим, Ільїни́м, Ковале́вим* (від *Ковалів*), *Ле́синим.* Однак неслов'янські прізвища, які закінчуються на **-ов, -ин, -ін,** мають в орудному відмінку однини закінчення **-ом:** *Бю́ловом, Да́рвіном, Ча́пліном;*

б) іменники — географічні назви середн. роду із суфіксами присвійності **-ов-, -ев- (-єв-), -ин- (-їн-),** що відмінюються як прикметники: *Горо́шине — Горо́шиним, Котеле́ве — Котеле́вим, Михалко́ве — Михалко́вим.*

Але іменники — географічні назви чол. та середн. роду із суфіксами **-ов, -ев (-єв), -ів (-їв), -ин, -ін (-їн),** що не відмінюються як прикметники, мають в орудному відмінку однини закінчення **-ом:** *Бородіно́м, Голосі́євом, Ки́євом, Лебедино́м, Оре́хово-Зу́євом, Пско́вом, Свято́шином, Ха́рковом.*

Місцевий відмінок

§ 52. У місцевому відмінку однини іменники другої відміни мають закінчення **-ові, -еві (-єві), -у(-ю), -і (-ї).**

1. Закінчення **-ові** в твердій групі, **-еві** (після голосного та апострофа **-єві**) у м'якій та мішаній групах мають:

а) іменники чол. роду, що означають істоти: *при ба́тькові, на бра́тові, при вчи́телеві, на коне́ві, на носі́ві, на робітнико́ві, на това́ришеві;*

б) іменники середн. роду твердої групи із суфіксом **-к-** (назви істот): *на дитя́ткові, на теля́ткові, на хлоп'я́ткові.*

Примітка. Іменники чол. роду, що означають осіб, а також зазначені іменники середн. роду мають у місцевому відмінку однини поряд із закінченнями **-ові, -еві (-єві)** й закінчення **-у (-ю):** *при ба́тьку, на робітнику́, на дитя́тку, на теля́тку.* Іменники чол. роду, що означають істот (не осіб), мають у місцевому відмінку однини поряд із закінченнями **-ові, -еві (-єві)** й закінчення **-і (-ї):** *на коні́, на осля́, на ти́грі.*

2. Закінчення **-у** (після голосного **-ю**) мають:

а) іменники чол. та середн. роду твердої групи із суфіксами **-к-, -ак-, -ик-, -ок-, -к(о),** що означають неістоти: *у буди́нку, у ві́йську, у гурткý, на держаку́, на до́щику, у лі́жку, на літаку́, у мі́сячнику, у мішку́, у підраху́нку.* Вживаються також і паралельні форми з **-ові:** *у буди́нкові, на держако́ві, на літако́ві, на лі́жкові* тощо;

б) іменники чол. роду односкладових основ із закінченням **-у (-ю)** в родовому відмінку, якщо наголос у місцевому відмінку переходить з основи на закінчення: *у бою́, на льоду́, на снігу́, у соку́, у степу́, на шляху́.*

3. Закінчення **-і** (після голосного та апострофа **-ї**) мають:

а) іменники чол. роду (переважно безсуфіксні), що означають неістоти: *в а́кті, на бе́резі, на гру́нті, у декре́ті, у дзьо́бі, у кра́ї, у листі́, на місяці, на по́версі, на поро́зі, на стовпі́, на ремо́нті, у те́мпі, у це́нтрі, у шта́бі.*

Примітка. Деякі іменники цього типу можуть мати паралельні закінчення **-і (-ї)** та **-у (-ю),** що залежить від місця наголосу в слові: *у гаї — у гаю́, у краї́ — у краю́, на то́рзі — на торгу́;*

б) іменники середн. роду твердої групи (без суфікса **-к-**), а також мішаної та м'якої груп: *у місті, на селі́, на письмі́, у сло́ві; на підда́шші, на плечі́, у прізвищі, на роздоріжжі, у стано́вищі; на обли́ччі, у житті́, на пригір'ї, на подві́р'ї, на по́лі.*

Примітка. Із прийменником **по** можуть уживатися паралельні закінчення **-у (-ю)** та **-і (-ї):** *по Дніпру́ — по Дніпрі́, по місту — по місті, по селу́ — по селі́;* для позначення часу вживається тільки закінчення **-і:** *по обі́ді, по закінченні.*

Кличний відмінок

§ 53. Іменники другої відміни в кличному відмінку закінчуються на **-у (-ю), -е.**

1. Закінчення **-у** мають іменники твердої групи (зокрема, із суфіксами **-ик, -ок, -к-о**), іншомовні імена з основою на **г, к, х** і деякі іменники мішаної групи з основою на шиплячий приголосний (крім **ж**): *ба́тьку, си́нку,*

удáрнику; Джéку, Жáку, Людвігу, Фрідріху; погóничу, слухáчу, товáришу, також іменники *дíду, сúну, тáту.*

2. Закінчення **-ю** мають іменники м'якої групи: *Віталію, вчúтелю, Грúцю, крáю, лíкарю, мíсяцю, пролетáрю, розмáю, яcеню.*

3. Закінчення **-е** мають безсуфіксні іменники твердої групи, іменники м'якої групи із суфіксом **-ець** та деякі іменники мішаної групи, зокрема власні назви з основою на **ж, ч, ш, дж** і загальні назви з основою на **р, ж:** *Богдáне, гóлубе, дрýже, козáче, мóсте, óрле, Пéтре, сóколе, Степáне, чумáче; жéнче* (від *жнець*), *крáвче, молóдче, хлóпче, шéвче* (але: *бíйцю, знавцю*); *гусляре, Дóвбуше, мáляре, стóроже, тесляре, школяре.*

4. Прізвища прикметникового походження на **-ів (-їв), -ов, -ев (-єв), -ин, -ін (-їн),** як *Глíбов, Королíв, Пýшкін, Романúшин, Тютчев, Чапáєв, Щóголів,* при звертанні мають як форму називного, так і форму кличного відмінка: *Глíбов і Глíбове* та ін.

Географічні назви, до складу яких входять зазначені суфікси, мають у кличному відмінку закінчення **-е:** *Кúєве, Лебединe, Львóве.*

Примітка 1. У звертаннях, що складаються з двох загальних назв, форму кличного відмінка має як перше слово, так і друге, хоч друге слово може мати й форму називного відмінка: *добрóдію бригадúре (бригадúр), пáне лейтенáнте (лейтенáнт).*

Примітка 2. У звертаннях, що складаються із загальної назви та імені, форму кличного відмінка набуває як загальна назва, так і власне ім'я: *брáте Пéтре, дрýже Грúцю, колéго Степáне, пáні Катерúно, товáришу Віталію.*

Примітка 3. У звертаннях, що складаються із загальної назви та прізвища, форму кличного відмінка має тільки загальна назва, а прізвище завжди виступає у формі називного відмінка: *дрýже Максúменко, колéго Іваничýк, добрóдійко Скирдá, товáришу Гончáр.*

Примітка 4. У звертаннях, що складаються з двох власних назв — імені та по батькові, обидва слова мають закінчення кличного відмінка: *Володúмире Хомичý, Галúно Іллівно, Маріє Васúлівно, Пéтре Кузьмичý, Ярослáве Андрíйовичу.*

Б. Множина

Називний відмінок

§ 54. У називному відмінку множини іменники другої відміни мають закінчення **-и, -і (-ї), -а (-я).**

1. Закінчення **-и** мають усі іменники чол. роду твердої групи: *батькú, берегú, горóди, директорú, завóди, клáси, лісú, піонéри, робітникú, тáти, футлярú;* але *дрýзі.*

Примітка. Іменники чол. роду із суфіксами **-анин (-янин), -ин, -їн** у множині втрачають **-ин (-їн):** *болгáри, громадяни, кияни, львів'яни, селяни, татáри, хазяї (хазяїнú);* але: *грузúни, осетúни, русúни.*

2. Закінчення **-і** (після голосного та апострофа **-ї**) мають іменники чол. роду м'якої та мішаної груп, а також деякі іменники середн. роду: *вéлетні, герóї, ковалí, крáї, купцí, лікарí, пролетарí, секретарí, солов'ї, теслярí, школярí; ножí, слухачí, товаришí; óчі, плéчі, ýші* (частіше *вýха*).

3. Закінчення **-а** (у твердій і мішаній групах), **-я** (у м'якій групі) мають усі іменники середн. роду: *дéна* (від *дно*), *містá, пéра, стремéна; прізвища, явища; знання, моря, облúччя, піддáшшя, поля, прислів'я, роздоріжжя.*

Кілька іменників чол. роду другої відміни мають у називному відмінку множини паралельні закінчення **-и** та **-а:** *вýси — вýса, ґрунтú — ґрунтá* (збірне), *рукавú — рукáва, хлібú — хлібá* (збірне), *вівса — вівсú;* але тільки *тáти* (від *тáто*).

Родовий відмінок

§ 55. У родовому відмінку множини іменники другої відміни мають закінчення **-ів (-їв),** нульове закінчення та **-ей.**

1. Закінчення **-ів** (після голосного та апострофа **-їв**) мають іменники чол. роду та іменники середн. роду на **-е, -я:** *батькíв, берегíв, вóльтів, герóїв, дрýзів, дощíв, крáїв, мéтрів, óмів, пíдписів, робітникíв, солдáтів, солов'їв, степíв, товаришíв, школярíв; верхів'їв, відкриттíв, життíв, міжгір'їв, морíв, нагір'їв, подвір'їв, полíв, покриттíв, почуттíв, прислів'їв.*

Примітка. Деякі іменники чол. роду мають і нульове закінчення (основу): *вáтів (ват), кіловáтів (кіловáт), тáтів (тат), чобіт,* а також після числівників: *сім днів* (і *день*), *сто раз* (і *разів*), але *днів сім, разів сто; сім чоловік,* тобто «сім осіб», але *сім чоловíків* — «сім осіб чоловічої статі», *чоловік із двісті,* а також ті іменники, що втрачають у множині суфікси **-ин, -їн:** *болгáр, громадянин, селянин, татáр;* але: *грузúнів, осетúнів.*

2. Нульове закінчення мають усі іменники середн. роду на **-о, -е** та більшість на **-я** (переважно з попереднім м'яким подовженим приголосним **н**): *бажáнь, болíт, вагáнь, верховíть, весíль, вíдер, вíкон, долíт, завдáнь, засíдань, знань, кíл, кíлець, колíс, місць, озéр, облúч, пальт, питáнь, піддáш, полóтен, посилáнь, прíзвищ, роздорíж, серць* (і *сердéць*), *сíл, слів, сприйнятъ, хýтер, яéць;* але: *морíв, полíв* (рідше *пíль*).

Примітка. При збігові двох приголосних у кінці основи при нульовому закінченні часто з'являється вставний **о** або **е:** *вíкон, повíсом, сýкон; болíтець, вíдер, вікóнець, гáсел, ден* (від *дно*), *кíлець, озéрéць, пíрець, рéбер.*

3. Закінчення **-ей** мають деякі іменники чол. роду: *гостéй, грóшей, кóней* і середн. роду: *очéй, плечéй* (і *пліч*), зрідка *ушéй* (перев. *вух*).

Давальний відмінок

§ 56. У давальному відмінку множини другої відміни іменники чол. та середн. роду мають закінчення **-ам** (у твердій і мішаній групах) і **-ям** (у м'якій групі): *батькáм, робітникáм, слухачáм, товаришáм, тракторáм, колíнам, містáм, прíзвищам, сéлам; краям, пролетарям, шахтарям;* також *друзям, місцям, морям, облúччям, питáнням, роздорíжжям, узвúшшям.*

Знахідний відмінок

§ 57. У знахідному відмінку множини іменники другої відміни мають форму, однакову або з називним, або з родовим відмінком множини, причому:

1. Іменники, що означають істоти, мають закінчення, однакове з родовим відмінком множини: *вчителíв, героїв, кравцíв, лікарíв, óленів, піонéрів, робітникíв, хрущíв* (але: *пітú в партизáни, перейтú в робітникú*).

Примітка. Назви деяких свійських тварин мають переважно форму, однакову з родовим відмінком: *волíв* (і *волú*), *кóней* (і *кóні*).

2. Усі інші іменники мають форму, однакову з називним відмінком множини: *берегú, трактори́; вантажí, олівцí; містá, сéлища; моря́, облúччя, поля́, узвúшшя.*

Орудний відмінок

§ 58. В орудному відмінку множини іменники другої відміни мають закінчення **-ами, -ями, -ми.**

1. Закінчення **-ами** (у твердій та мішаній групах), **-ями** (у м'якій групі) мають іменники чол. та середн. роду: *берегáми, робітникáми, товаришáми, трактоpáми; вýхами, містáми, прíзвищами, сéлами, яви́щами; ковалями, пролетарями, шахтарями; знаряддями, місцями, облúччями, полями, роздорíжжями, узвúшшями.*

2. Закінчення **-ми** (паралельно з формами на **-ами, -ями**) мають іменники чол. та середн. роду: *гíстьмú* (частіше *гóстями*), *грíшми* (й *грошúма*), *кíньми* (й *кóнями*), *чобíтьмú* (й *чобóтями, чóботами*); *колíньми* (й *колíнами*), *колíсьми* (частіше *колéсами*), *крúльмú* (частіше *крúлами*).

Примітка. Іменники середн. роду *óко, плечé* мають в орудному відмінку множини закінчення **-има:** *очúма, плечúма.*

Місцевий відмінок

§ 59. У місцевому відмінку множини іменники чол. та середн. роду мають закінчення **-ах** (у твердій та мішаній групах), **-ях** (у м'якій групі): *на берегáх, на робітникáх, у сéлищах; у календарях, на шахтарях; на місцях, на облúччях, на роздорíжжях, на узвúшшях, на чóботах (чобóтях).*

Кличний відмінок

§ 60. У кличному відмінку множини іменники другої відміни мають форму, однакову з називним: *братú, робітникú; дíячí, товаришí; крáї, учителí, пролетарí; моря́, сéла.*

III відміна

§ 61. Однина

1. У родовому та давальному відмінках однини іменники третьої відміни мають закінчення **-і:** *вíсті, гáлузі, любóві, мóці, нóчі, óсі, пóдорожі, стáлі, тíні, фáльші.*

Примітка. Форми непрямих відмінків від іменників, що означають абстрактні поняття простору: *височíнь, глибочíнь, далечíнь, широчíнь,* крім знахідного та орудного, вживаються рідко; їх замінюють відповідні словоформи із суфіксом **-ин(а):** *височúна́, глибочúна́, широчúна́.*

2. У знахідному відмінку однини іменники цієї відміни мають форму, однакову з називним відмінком.

3. В орудному відмінку однини іменники цієї відміни набувають закінчення **-ю,** причому:

а) якщо основа іменника закінчується одним приголосним (крім губного та **р**), то після голосного перед закінченням **-ю** цей приголосний подовжується (на письмі подвоюється): *височíнню, вíссю, волосíнню, в'я́ззю, га́луззю, загúбеллю, мíддю, мíццю, сíллю, тíнню; нíччю, по́дорожжю*;

б) якщо основа іменника закінчується сполученням приголосних або на губний **(б, п, в, м, ф),** а також на **р, щ,** то подовження не відбувається: *ве́рф'ю, вíстю, жо́вчю, кíновар'ю, кро́в'ю, любо́в'ю, ма́тір'ю, нéхворощю, О́б'ю, ра́дістю, я́кістю.*

4. У місцевому відмінку однини вживається закінчення **-і:** *при вíсті, у га́лузі, у до́повіді, на о́сі, у по́дорожі, у тíні.*

5. У кличному відмінку, що вживається переважно в поезії, іменники цієї відміни мають закінчення **-е:** *вíсте, любо́ве, ра́досте, сме́рте.*

§ 62. Множина

1. У називному, знахідному та кличному відмінках множини іменники третьої відміни мають закінчення **-і:** *відповíді, вíсті, о́сі, тíні; но́чі, по́дорожі.*

2. У родовому відмінку множини виступає закінчення **-ей:** *відо́мостей, відповíдей, вісте́й, га́лузей, до́повідей, областе́й, осе́й, тíней; ноче́й, по́дорожей.*

3. У давальному відмінку множини виступає закінчення **-ям** (після шиплячого **-ам**): *відповíдям, вíстям, о́сям, тíням; ночáм, по́дорожам.*

4. В орудному відмінку множини вживається закінчення **-ями** (після шиплячого **-ами**): *відповíдями, вíстями, костя́ми (кістьмú), о́сями; ночáми, по́дорожами.*

5. У місцевому відмінку множини вживається закінчення **-ях** (після шиплячого **-ах**): *у відповíдях, у вíстях, на о́сях, у тíнях; по ночáх, у по́дорожах.*

§ 63. ВІДМІНЮВАННЯ СЛОВА М Á Т И

	Однина	Множина
Н.	мáт-**и** (рідко — мáт-**ір**)	мат-**ер-**í
Р.	мáт-**ер-і**	мат-**ер-**íв
Д.	мáт-**ер-і**	мат-**ер-**я́м
Зн.	мáт-**ір**	мат-**ер-**íв
Ор.	мáт-**ір'-ю**	мат-**ер-**я́ми
М.	...мáт-**ер-і**	...мат-**ер-**я́х
Кл.	мáт-**и**	мат-**ер-**í

IV відміна

§ 64. Однина

1. У називному, знахідному та кличному відмінках однини іменники четвертої відміни мають закінчення **-я** (після шиплячого **-а**): *галченя́, голуб'я́, гуся́, дитя́, ім'я́, козеня́, пле́м'я; коліща́, курча́, лоша́.*

2. У родовому відмінку однини вживаються форми на **-ят-и** (після шиплячого **-ат-и**) та **-ен-і:** *галченя́ти, голуб'я́ти, гуся́ти, дитя́ти, козеня́ти; курча́ти, лоша́ти, коліща́ти; íмені* (та *ім'я́*), *пле́мені* (та *пле́м'я*).

3. У давальному відмінку однини вживаються форми на **-ят-і** (після шиплячого на **-ат-і**) та **-ен-і:** *галченя́ті, гуся́ті, дитя́ті, козеня́ті; курча́ті, лоша́ті; íмені, пле́мені.*

4. В орудному відмінку однини вживається форма (без суфікса **-ят-, -ат-**) на **-ям** (після шиплячого **-ам**), а іменники із суфіксом **-ен-** мають паралельні форми на **-ен-ем** і **-ям:** *галченя́м, гуся́м, дитя́м, козеня́м; курча́м, лоша́м; íменем* і *ім'я́м, пле́менем* і *пле́м'ям.*

5. У місцевому відмінку однини вживаються форми на **-ят-і** (після шиплячого **-ат-і**) та **-ен-і:** *на галченя́ті; на курча́ті; в íмені, у пле́мені.*

§ 65. Множина

1. У називному та кличному відмінках множини іменники четвертої відміни мають форму на **-ят-а** (після шиплячого **-ат-а**) й **-ен-а:** *гуся́та, теля́та; курча́та, лоша́та; імена́, племена́.*

2. У родовому відмінку множини виступає нульове закінчення на **-ят** (після шиплячого **-ат**) і **-ен:** *гуся́т, теля́т; курча́т, лоша́т; імéн, племéн.*

3. У давальному відмінку множини вживаються форми на **-ят-ам** (після шиплячого **-ат-ам**) і **-ен-ам:** *гуся́там, теля́там; курча́там, лоша́там; іменáм, племенáм.*

4. У знахідному відмінку множини іменники четвертої відміни мають форму, однакову з називним відмінком: *коліща́та; імена́, племена́;* з родовим відмінком (для назв людей): *дівча́т, хлоп'я́т;* або обидві форми (для назв тварин): *гуся́т* і *гуся́та; курча́т* і *курча́та, ягня́т* і *ягня́та.*

5. В орудному відмінку множини вживаються форми на **-ят-ами** (після шиплячого **-ат-ами**) та **-ен-ами:** *гуся́тами, ягня́тами; курча́тами, лоша́тами; імена́ми, племена́ми.*

6. У місцевому відмінку множини вживається форма на **-ят-ах** (після шиплячого **-ат-ах**) і **-ен-ах:** *на гуся́тах, на ягня́тах; на курча́тах, на лоша́тах; в іменáх, у племенáх.*

§ 66. ВІДМІНЮВАННЯ ІМЕННИКІВ, ЩО МАЮТЬ ТІЛЬКИ ФОРМУ МНОЖИНИ

1. У називному відмінку вживаються:

а) закінчення **-и:** *в'я́зи, гу́си, ді́ти, збо́їни, кросі́вки, ку́ри, лю́ди, но́чви, окуля́ри, са́ни, сі́ни, схо́ди, штани́.*

Примітка. Деякі іменники, як *гу́си, ді́ти, ку́ри, лю́ди,* мають форму однини, але від інших основ: *гу́ска, дити́на, ку́рка, люди́на;*

б) закінчення **-і** (після голосного **-ї**): *го́рдощі, граблі́, две́рі, дрі́жджі, коно́плі, поми́ї, ра́дощі, хи́трощі;*

в) закінчення **-а** (зрідка **-я**): *ви́ла, воро́та, дро́ва, я́сла, я́сна, ві́нця.*

2. У родовому відмінку виступають:

а) закінчення **-ей**: *гро́шей, гусе́й, двере́й, куре́й, люде́й, сане́й, сіне́й;*

б) закінчення **-ів**: *в'я́зів, граблі́в* (і *грабе́ль*), *дрі́жджів, кліщів, окуля́рів, схо́дів, хи́трощів;*

в) нульове закінчення: *вил, воріт, дров, збо́їн, конопе́ль, лещат, ночв* (частіше — *ночо́в*), *я́сел, я́сен.*

3. У давальному відмінку виступають:

а) закінчення **-ам** після твердого приголосного, коли в називному відмінку іменники мають закінчення **-и, -а** або **-і** (після шиплячого): *весе́лощам, ви́лам, воро́там* (і *воро́тям*), *в'я́зам, но́чвам, ра́дощам, схо́дам, штана́м* (і *шта́ням*), *я́слам.*

Винятки: *гу́сям, ді́тям, ку́рям, лю́дям, са́ням, сі́ням;*

б) закінчення **-ям** після голосного та після м'якого приголосного, коли в називному відмінку іменники закінчуються на **-і, -ї, -я:** *ві́нцям, грабля́м, две́рям, поми́ям.*

4. У знахідному відмінку вживаються форми:

а) однакові з називним відмінком: *ви́ла, ві́нця, граблі́, коно́плі, окуля́ри, са́ни, я́сла;*

б) однакові з родовим відмінком (для назв людей): *ді́тей, люде́й;*

в) обидві форми (для назв деяких свійських тварин): *гусе́й* і *гу́си, куре́й* і *ку́ри.*

5. В орудному відмінку виступають:

а) закінчення **-ами** в іменниках, які в називному відмінку мають закінчення **-и, -а** або **-і** (після шиплячого): *ви́лами, но́чвами, схо́дами; весе́лощами, ра́дощами;*

б) закінчення **-ями** в іменниках, які в називному відмінку закінчуються на **-і, -ї, -я:** *ві́нцями, грабля́ми, коно́плями, поми́ями;*

в) закінчення **-ми:** *ворі́тьми́* (й *воро́тами*), *грі́шми* (й *гроши́ма*), *гусьми́, двермі́* (й *двери́ма*), *ді́тьми, курми́, людьми́, саньми́* (й *саня́ми*), *сі́ньми, штаньми́* (й *штана́ми*, рідше — *шта́нями*).

6. У місцевому відмінку залежно від попереднього приголосного вживаються закінчення **-ах, -ях:** *на ви́лах, на воро́тах* (рідше — *воро́тях*), *у но́чвах, на штана́х* (рідше — *на шта́нях*), *у я́слах; на граблях, у две́рях, у поми́ях.*

ПРИКМЕТНИК

§ 67. За характером кінцевого приголосного основи та відмінкових закінчень прикметники поділяються на дві групи — твердУ й м'якУ.

Тверда група прикметників

1. До твердої групи належать:

а) якісні та відносні прикметники, що мають основу на твердий приголосний і в називному відмінку однини чол. роду закінчуються на **-ий:** *безла́дний, безпора́дний, безробі́тний, бідола́шний, вели́чний, весе́лий, весня́ни́й, відповідний, гірки́й, глухи́й, довічний, замо́жний, за́хідний, кни́жний, ко́сий, ку́ций, майсте́рний, мо́дний, молоди́й, навча́льний, нагі́рний, наро́дний, нови́й, око́личний, пито́мий, попере́чний, пото́чний, працьови́тий, прода́жний, п'ятику́тний, рі́дний, свіжий, семирі́чний, си́зий, сі́рий, сліпи́й, ста́рший, схі́дний, теля́чий, тогобі́чний, тото́жний, туги́й, тямущий, чи́стий;*

б) присвійні прикметники із суфіксами **-ів** (після голосного та апострофа **-їв**), **-ин** (після голосного та апострофа **-їн**), які в називному відмінку однини чол. роду після цих суфіксів мають нульове закінчення: *Андрі́їв, ба́тьків, Га́лин, ді́дів, доччи́н, І́горів, Марі́їн, ня́нин, шевців;*

в) усі короткі форми прикметників: *варт, ви́нен, го́ден (згóден), гото́в, жив, здоро́в, зе́лен, ла́ден, пе́вен, по́вен, повино́н, прав, рад, я́сен.*

М'яка група прикметників

2. До м'якої групи належать:

а) відносні прикметники, що мають основу на м'який приголосний **-н-** і в називному відмінку однини чол. роду закінчуються на **-ій** (після голосного **-їй**): *безо́дній, бу́дній, ве́рхній, весі́нній, вечі́рній, всесві́тній (кругосві́тній), горо́дній, да́вній (неда́вній), доро́жній (подоро́жній), досві́тній, доста́тній, дру́жній* (*дру́жний* — з іншим значенням), *жи́тній, за́дній, кра́йній, ку́тній, лі́тній (повноліт́ній), майбу́тній, могу́тній, му́жній, незабу́тній, нові́тній, обі́дній (пообі́дній), освітній, осі́нній, оста́нній, пере́дній, пі́зній, поро́жній, прису́тній (відсу́тній, посу́тній), пу́тній, ра́нній, самобу́тній, само́тній* (але *самітни́й*), *сере́дній (посере́дній), спі́дній, сторо́нній, сусі́дній, ха́тній, худо́жній* тощо;

б) усі прикметники на **-жній, -шній,** що походять від прислівників: *бли́жній, вну́трішній, вчора́шній, да́вні́шній, дома́шній, за́втрашній, зо́вні́шній, коли́шній, око́лишній, поздо́вжній, ра́нішній, спра́вжній, сьогóднішній, тепе́рішній, торі́шній* (але *цьогорі́чний*), *туте́шній* та ін.; також *прийде́шній, сіне́шній* тощо.

в) Відносні прикметники з основою на **-й:** *безкра́ї́й, довговії́й, короткоши́ї́й;* відносні прикметники з відтінком присвійності: *бра́тній, о́рлій,* а також якісний прикметник *си́ній.*

§ 68. ЗРАЗКИ ВІДМІНЮВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ

Однина

Тверда група

	чол. рід	середн. рід	жін. рід
Н.	га́рн-**ий**	га́рн-**е**	га́рн-**а**
Р.	га́рн-**ого**	га́рн-**ого**	га́рн-**ої**
Д.	га́рн-**ому**	га́рн-**ому**	га́рн-**ій**
Зн.	= Н. або Р.	га́рн-**е**	га́рн-**у**
Ор.	га́рн-**им**	га́рн-**им**	га́рн-**ою**
М.	...га́рн-**ому (-ім)**	...га́рн-**ому (-ім)**	...га́рн-**ій**
Н.	бра́тів	бра́тов-**е**	бра́тов-**а**
Р.	бра́тов-**ого**	бра́тов-**ого**	бра́тов-**ої**
Д.	бра́тов-**ому**	бра́тов-**ому**	бра́тов-**ій**
Зн.	= Н. або Р.	бра́тов-**е**	бра́тов-**у**
Ор.	бра́тов-**им**	бра́тов-**им**	бра́тов-**ою**
М.	...бра́тов-**ому (-ім)**	...бра́тов-**ому (-ім)**	...бра́тов-**ій**

М'яка група

Н.	си́н-**ій**	си́н-**є**	си́н-**я**
Р.	си́нь-**ого**	си́нь-**ого**	си́нь-**ої**
Д.	си́нь-**ому**	си́нь-**ому**	си́н-**ій**
Зн.	= Н. або Р.	си́н-**є**	си́н-**ю**
Ор.	си́н-**ім**	си́н-**ім**	си́нь-**ою**
М.	...си́нь-**ому** (си́н-**ім**)	...си́нь-**ому** (си́н-**ім**)	...си́н-**ій**
Н.	безкра́-**їй**	безкра́-**є**	безкра́-**я**
Р.	безкра́й-**ого**	безкра́й-**ого**	безкра́й-**ої**
Д.	безкра́й-**ому**	безкра́й-**ому**	безкра́-**їй**
Зн.	= Н. або Р.	безкра́-**є**	безкра́-**ю**
Ор.	безкра́-**їм**	безкра́-**їм**	безкра́й-**ою**
М.	...безкра́й-**ому** (безкра́-**їм**)	...безкра́й-**ому** (безкра́-**їм**)	...безкра́-**їй**

Множина

	Тверда група		М'яка група	
Н.	га́рн-**і**	бра́тов-**і**	си́н-**і**	безкра́-**ї**
Р.	га́рн-**их**	бра́тов-**их**	си́н-**іх**	безкра́-**їх**
Д.	га́рн-**им**	бра́тов-**им**	си́н-**ім**	безкра́-**їм**
Зн.	= Н. або Р.	= Н. або Р.	= Н або Р.	= Н. або Р.
Ор.	га́рн-**ими**	бра́тов-**ими**	си́н-**іми**	безкра́-**їми**
М.	...га́рн-**их**	...бра́тов-**их**	...си́н-**іх**	...безкра́-**їх**

Увага 1. Прикметникові іменники типу *будівни́чий, лю́тий* (місяць), *подоро́жній* тощо відмінюються як прикметники: *до будівни́чого, будівни́чі, з будівни́чими; лю́того, в лю́тому.* Пор. у сполученнях: *Сього́дні п'я́те лю́того* й *П'я́того лю́того 1988 ро́ку.*

Увага 2. Прикметники, складені з **-лиций:** *білоли́ций, блідоли́ций, круглоли́ций, повноли́ций* тощо, відмінюються так:

Однина

	чол. рід	середн. рід	жін. рід
Н.	білоли́ц-**ий**	білоли́ц-**е**	білоли́ц-**я**
Р.	білоли́ць-**ого**	білоли́ць-**ого**	білоли́ць-**ої**
Д.	білоли́ць-**ому**	білоли́ць-**ому**	білоли́ц-**ій**
Зн.	= Н. або Р.	білоли́ц-**е**	білоли́ц-**ю**
Ор.	білоли́ц-**им**	білоли́ц-**им**	білоли́ць-**ою**
М.	...білоли́ць-**ому** (білоли́ц-**ім**)	...білоли́ць-**ому** (білоли́ц-**ім**)	...білоли́ц-**ій**

Множина

Н.	білоли́ц-**і**	Зн.	= Н. або Р.
Р.	білоли́ц-**их**	Ор.	білоли́ц-**ими**
Д.	білоли́ц-**им**	М.	...білоли́ц-**их**

§ 69. СТУПЕНЮВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ

Вищий ступінь прикметників

1. Вищий ступінь прикметників утворюється додаванням:

а) суфікса **-іш-** або **-ш-** до основи чи до кореня звичайної форми якісного прикметника: *нов-і́ш-ий, повн-і́ш-ий, син-і́ш-ий, дешев́-ш-ий, соло́д-ш-ий;*

б) слів **більш, менш** до звичайної форми якісного прикметника: *більш вда́лий, більш глибо́кий, менш вередли́вий.*

Найвищий ступінь прикметників

2. Найвищий ступінь прикметників утворюється додаванням:

а) префікса **най-** до форми вищого ступеня: *найбі́льший, найкра́ща, наймéнше;*

б) слів **найбільш, найменш** до звичайної форми якісного прикметника: *найбі́льш зру́чний, найбі́льш стійка́, наймéнш приє́мне.*

Для посилення вживаються при формах найвищого ступеня прикметників частки **що** і **як;** пишуться вони з прикметниками разом: *щонайсильні́ший, якнайбі́льший, якнайшви́дший.*

ЧИСЛІВНИК

КІЛЬКІСНІ ЧИСЛІВНИКИ

Відмінювання кількісних числівників

§ 70. 1. Числівник *оди́н, одне́ (одно́), одна́* відмінюється так:

	Однина		Множина
	чол. і середн. рід	жін. рід	
Н.	оди́н, одне́ (одно́)	одна́	одні́
Р.	одного́	одніє́ї (одно́ї)	одни́х
Д.	одному́	одні́й	одни́м
Зн.	= Н. або Р. одне́ (одно́)	одну́	=Н. або Р.
Ор.	одни́м	одніє́ю (одно́ю)	одни́ми
М.	...одно́му (одні́м)	...одні́й	...одни́х

Примітка. У висловах *оди́н до о́дного* й под. наголос у слові *о́дного, о́дному, о́дній* і т. д. — на першому складі.

2. Інші кількісні числівники відмінюються так:

Н.	два дві	три	чоти́ри
Р.	двох	трьох	чотирьо́х
Д.	двом	трьом	чотирьо́м
Зн.	= Н. або Р.	= Н. або Р.	= Н. або Р.
Ор.	двома́	трьома́	чотирма́
М.	...двох	...трьох	...чотирьо́х

Н.	п'ять	шість
Р.	п'яти́, п'ятьо́х	шести́, шістьо́х
Д.	п'яти́, п'ятьо́м	шести́, шістьо́м
Зн.	п'ять або п'ятьо́х	шість або шістьо́х
Ор.	п'ятьма́, п'ятьома́	шістьма́, шістьома́
М.	...п'яти́, п'ятьо́х	...шести́, шістьо́х

Н.	сім	ві́сім
Р.	семи́, сімо́х	восьми́, вісьмо́х
Д.	семи́, сімо́м	восьми́, вісьмо́м
Зн.	сім або сімо́х	ві́сім або вісьмо́х
Ор.	сьома́, сімома́	вісьма́, вісьмома́
М.	...семи́, сімо́х	восьми́, вісьмо́х

3. Як *п'ять* або *шість* відмінюються числівники *дев'ять, дев'ятсо́т, одина́дцять, дванадцять, трина́дцять, чотирна́дцять, п'ятна́дцять, шістна́дцять, сімна́дцять, вісімна́дцять, дев'ятна́дцять, два́дцять, три́дцять.*

4. Складні числівники *п'ятдеся́т, шістдеся́т, сімдеся́т, вісімдеся́т* відмінюються за таким зразком:

Н.	п'ятдеся́т
Р.	п'ятдесяти́, п'ятдесятьо́х
Д.	п'ятдесяти́, п'ятдесятьо́м
Зн.	п'ятдеся́т або п'ятдесятьо́х
Ор.	п'ятдесятьма́, п'ятдесятьома́
М.	...п'ятдесяти́, ...п'ятдесятьо́х

5. Складні числівники *дві́сті, три́ста, чоти́риста, п'ятсо́т, шістсо́т, сімсо́т, вісімсо́т, дев'ятсо́т* відмінюються за такими зразками:

Н.	дві́сті	п'ятсо́т
Р.	двохсо́т	п'ятисо́т
Д.	двомста́м	п'ятиста́м
Зн.	дві́сті	п'ятсо́т
Ор.	двомаста́ми	п'ятьмаста́ми, п'ятьомаста́ми
М.	...двохста́х	...п'ятиста́х

6. У складених кількісних числівниках відмінюються всі складові частини: *з чотирьохсо́т сімдесяти́ восьми́ ти́сяч шестисо́т п'ятдесяти́ дев'яти́* (гривень).

7. Числівники *со́рок, дев'яно́сто, сто* в родовому, давальному, орудному й місцевому відмінках уживаються з закінченням **-а:** *сорока́, дев'яно́ста, ста.*

8. Збірні числівники *дво́є, обо́є, тро́є* в непрямих відмінках мають форми від *два, оба́* (давня форма), *три: двох, двом..., обо́х, обо́м..., трьох, трьом...*

9. Збірний числівник *оби́два (оби́дві)* має в непрямих відмінках такі форми: *обо́х, обо́м, обома́, на обо́х.*

10. Збірні числівники *че́тверо, п'я́теро, ше́стеро, се́меро, во́сьмеро, де́в'ятеро, де́сятеро, одина́дцятеро* в непрямих відмінках мають форми відповідних кількісних числівників: *чотирьо́х, чотирьо́м..., п'ятьо́х, п'ятьо́м..., шістьо́х, шістьо́м...* і т. д.

11. Числові назви *ти́сяча, мільйо́н, мілья́рд* відмінюються як іменники.

12. Неозначено-кількісні числівники *кількана́дцять, кількадеся́т* відмінюються як числівник *п'ять: кільканадцяти́* й *кільканадцятьо́х, кількадесятьма́* й *кількадесятьома́.*

ПОРЯДКОВІ ЧИСЛІВНИКИ

Відмінювання порядкових числівників

§ 71. 1. Числівники, що мають закінчення **-ий,** відмінюються як прикметники твердої групи: *пе́рший (пе́рша, пе́рше), дру́гий, четве́ртий, п'я́тий, шо́стий, сьо́мий, во́сьмий, дев'я́тий, деся́тий, одина́дцятий, дванадцятий..., двадця́тий, тридця́тий, сороко́вий, п'ятдеся́тий, шістдеся́тий, сімдеся́тий, вісімдеся́тий, дев'яно́стий, со́тий, двохсо́тий, трьохсо́тий, чотирьохсо́тий, п'ятисо́тий..., ти́сячний, двохти́сячний, трьохти́сячний* (і *тритися́чний*), *чотирьохти́сячний* (і *чотирити́сячний*), *п'ятити́сячний..., мільйо́нний, двохмільйо́нний, трьохмільйо́нний* (і *тримільйо́нний*), *чотирьохмільйо́нний* (і *чотиримільйо́нний*), *п'ятимільйо́нний...;* числівник *тре́тій (тре́тя, тре́тє)* відмінюється як прикметник м'якої групи.

2. У складених порядкових числівниках відмінюється остання складова частина: *вісімдеся́т во́сьмий, вісімдеся́т во́сьмого, ти́сяча дев'ятсо́т дев'яно́сто пе́ршого (року), у ти́сяча дев'ятсо́т три́дцять дев'я́тому (році).*

ДРОБОВІ ЧИСЛІВНИКИ

Відмінювання дробових числівників

§ 72. 1. Дробові числівники читаються так: $^1/_2$ — *одна́ дру́га*, $^1/_3$ — *одна́ тре́тя*, $^1/_4$ — *одна́ четве́рта*, $^5/_2$ — *п'ять дру́гих*, $^2/_3$ — *дві тре́ті*, $^3/_4$ — *три четве́рті*, $^4/_3$ — *чоти́ри тре́ті*, $^3/_5$ — *три п'я́ті*, $^2/_7$ — *дві сьо́мі*, $^9/_{10}$ — *дев'ять деся́тих*.

Відмінюються вони як звичайні числівники: *двом тре́тім, трьома́ п'я́тими; діли́ти на одну́ двадця́ту*.

Полови́на ($^1/_2$), *третина́* ($^1/_3$), *чверть* ($^1/_4$), відмінюються як звичайні іменники.

2. Числівники *півтора́* (карбованця, відра), *півтори́* (тисячі), *півтора́ста* не відмінюються.

ЗАЙМЕННИК

§ 73. ОСОБОВІ ЗАЙМЕННИКИ

Відмінювання особових займенників

	Однина		Множина	
Н.	я	ти	ми	ви
Р.	мене́	тебе́	нас	вас
Д.	мені́	тобі́	нам	вам
Зн.	мене́	тебе́	нас	вас
Ор.	мно́ю	тобо́ю	на́ми	ва́ми
М.	...мені́	...тобі́	...нас	...вас

	Однина			Множина
Н.	він	воно́	вона́	вони́
Р.	його́	(нього́)	її (не́ї)	їх (них)
Д.		йому́	їй	їм
Зн.	його́	(нього́)	її (не́ї)	їх (них)
Ор.		ним	не́ю	ни́ми
М.		...ньо́му (нім)	...ній	...них

Форми займенника третьої особи *(він, вона́, воно́, вони́)* після прийменників уживаються з приставним **н:** *до нього́, за не́ї, з них*. Орудний відмінок має форму з **н** і без прийменника: *ним, не́ю, ни́ми*.

§ 74. ЗВОРОТНИЙ ЗАЙМЕННИК

Відмінювання зворотного займенника

Н.	—	Зн.	себе́
Р.	себе́	Ор.	собо́ю
Д.	собі́	М.	...собі́

§ 75. ПРИСВІЙНІ ЗАЙМЕННИКИ

Відмінювання присвійних займенників

	Однина		Множина
	чол. і середн. рід	жін. рід	
Н.	мій моє́	моя́	мої́
Р.	мого́	моє́ї	мої́х
Д.	моє́му	мої́й	мої́м
Зн.	= Н. або Р. моє́	мою́	мої́х
Ор.	мої́м	моє́ю	мої́ми
М.	...моє́му (мої́м)	...мої́й	...мої́х

Так само відмінюються займенники *твій, свій*.

Займенники *наш, ваш* відмінюються як прикметники твердої групи.

Займенник *їхній* відмінюється як прикметник м'якої групи.

§ 76. ВКАЗІВНІ ЗАЙМЕННИКИ

Відмінювання вказівних займенників

	Однина		Множина
	чол. і середн. рід	жін. рід	
Н.	той те	та	ті
Р.	того́	тієї (тої́)	тих
Д.	тому́	тій	тим
Зн.	= Н. або Р. те	ту	= Н. або Р.
Ор.	тим	тією (то́ю)	ти́ми
М.	...то́му (тім)	...тій	...тих

Так само відмінюється займенник *отой́*.

Н.	цей це	ця	ці
Р.	цього́	цієї	цих
Д.	цьому́	цій	цим
Зн.	= Н. або Р. це	цю	= Н. або Р.
Ор.	цим	цією	ци́ми
М.	...цьо́му (цім)	...цій	...цих

Так само відмінюються *оце́й* та рідковживаний займенник *сей*.

§ 77. ПИТАЛЬНІ ЗАЙМЕННИКИ

Відмінювання питальних займенників

Н.	хто	що
Р.	кого́	чого́
Д.	кому́	чому́
Зн.	кого́	що
Ор.	ким	чим
М.	...ко́му (кім)	...чо́му (чім)

	Однина		Множина
	чол. і середн. рід	**жін. рід**	
Н.	чий чиє́	чия́	чиї́
Р.	чийо́го	чиє́ї	чиї́х
Д.	чийо́му (чиє́му)	чиї́й	чиї́м
Зн.	= Н. або Р. чиє́	чию́	= Н. або Р.
Ор.	чиї́м	чиє́ю	чиї́ми
М.	...чийо́му (чиє́му, чиї́м)	...чиї́й	...чиї́х

Займенники *яки́й, котри́й* відмінюються як прикметники твердої групи.

§ 78. ОЗНАЧАЛЬНІ ЗАЙМЕННИКИ

Відмінювання означальних займенників

	Однина		Множина
	чол. і середн. рід	**жін. рід**	
Н.	весь (уве́сь, ввесь) все (усе́)	вся (уся́)	всі (усі́)
Р.	всього́	всіє́ї	всіх
Д.	всьому́	всій	всім
Зн.	= Н. або Р. все (усе́)	всю	= Н. або Р.
Ор.	всім	всіє́ю	всіма́
М.	...всьо́му (всім)	...всій	...всіх

Примітка 1. У всіх відмінках **у** й **в** чергуються за загальним правилом (див. § 11).

Займенники *ко́жен (ко́жний), вся́кий, вселя́кий, самі́й* і *са́мий* (напр.: *самі́й хліб*, але *той са́мий*), *сам (самі́, самі́)* відмінюються як прикметники твердої групи.

Примітка 2. Після прийменників наголос переходить з останнього складу на передостанній у таких займенникових формах, як: *до ме́не, до те́бе, на се́бе, з нього́, у неї́, бі́ля ко́го (ко́гось), від то́го, від чо́го (чо́гось), у цього́, з усього́, на то́му, при цьо́му, в чо́му (чо́мусь), в усьо́му.*

Але коли прийменник відноситься не до займенника, а до іншої частини мови, до якої цей займенник прилягає, то наголос не змінюється: *до його́ ха́ти, до її́ до́му.*

§ 79. СКЛАДНІ ЗАЙМЕННИКИ (НЕОЗНАЧЕНІ Й ЗАПЕРЕЧНІ)

Відмінювання складних займенників

Складні займенники відмінюються лише в основній частині:

Аби́хто, аби́кого, аби́кому, аби́ким, аби́ на ко́му.

Аби́який, аби́якого, аби́якому, аби́яким.

Де́хто, де́кого, де́кому, де́ з ким, де́ на ко́му (й *де́ на кім*), *на де́кому.*

Де́який, де́якого, де́яким, на де́яких (і *де́ на яки́х*).

Котри́йсь, котро́гось, котро́мусь, котри́мсь.

Ніхто́, нікого́, нікому́, ніки́м, ні на ко́му.

Ніякий, ніякого, ніякому, ніяким, ні на я́кому (й *ні на я́кім*).

Хто-не́будь, кого́-не́будь, кому́-не́будь, ким-не́будь, на ко́му-не́будь.

Хтось, когось, кому́сь, кимсь (і *ки́мось*).

Чийсь, чийо́гось, чийо́мусь, чиї́мсь (і *чиї́мось*).

Що-бу́дь, чого́-будь, чому́-будь, чим-бу́дь, на чо́му-будь.

Що-не́будь, чого́-не́будь, чому́-не́будь, чим-не́будь.

Щось, чогось, чому́сь, чимсь (і *чи́мось*).

Примітка. Числові займенники *де́кілька, кі́лька, скі́льки, сті́льки* відмінюються як числівник *два: де́кількох, де́кількóм, де́кількома́; бага́то* відмінюється так: *бага́то, багатьо́х, багатьо́м, багатьма́* й *багатьома́.*

ДІЄСЛОВО

§ 80. ДІЙСНИЙ СПОСІБ

Теперішній час

1. Зразки дієвідмінювання в теперішньому часі:

І дієвідміна

	Однина			Множина		
1 ос.	ід-**у́**	кол-**ю́**	чу́-**ю**	ід-**емо́**	ко́л-**емо**	чу́-**ємо**
2 ос.	ід-**е́ш**	ко́л-**еш**	чу́-**єш**	ід-**ете́**	ко́л-**ете**	чу́-**єте**
3 ос.	ід-**е́**	ко́л-**е**	чу́-**є**	ід-**у́ть**	ко́л-**ють**	чу́-**ють**

ІІ дієвідміна

	Однина			Множина		
1 ос.	робл-**ю́**	ба́ч-**у**	го́-**ю**	ро́б-**имо**	ба́ч-**имо**	го́-**їмо**
2 ос.	ро́б-**иш**	ба́ч-**иш**	го́-**їш**	ро́б-**ите**	ба́ч-**ите**	го́-**їте**
3 ос.	ро́б-**ить**	ба́ч-**ить**	го́-**їть**	ро́бл-**ять**	ба́ч-**ать**	го́-**ять**

За такими зразками відмінюються й дієслова доконаного виду в майбутньому часі.

Поділ дієслів на дієвідміни

2. За характером особових закінчень теперішнього часу (або майбутнього дієслів доконаного виду) дієслова поділяються на дві дієвідміни: п е р ш у й д р у г у. Лише чотири дієслова (див. нижче п. 7) становлять окрему групу.

До п е р ш о ї дієвідміни належать дієслова з особовими закінченнями: **-у (-ю), -еш (-єш), -е (-є), -емо (-ємо), -ете (-єте), -уть (-ють).**

До д р у г о ї дієвідміни належать дієслова з особовими закінченнями: **-у (-ю), -иш (-їш), -ить (-їть), -имо (-їмо), -ите (-їте), -ать (-ять).**

3. При визначенні особових закінчень дієслів треба мати на увазі, що:

Друга дієвідміна

а) дієслова, які мають в інфінітиві основу на **-и-, -і-(-ї-)** або на **-а-** (після **ж, ч, ш**) і в першій особі однини та в третій

особі множини теперішнього часу (або майбутнього дієслів доконаного виду) ці голосні втрачають, належать до д р у г о ї дієвідміни:

ба́**чи**-ти	ба́ч-**у**	ба́ч-**ать**
вар**и́**-ти	вар-**ю́**	ва́р-**ять**
дої́-ти	до-**ю́**	до́-**ять**
лет**і́**-ти	леч-**у́**	лет-**я́ть**
сид**і́**-ти	сидж-**у́**	сид-**я́ть**
крич**а́**-ти	крич-**у́**	крич-**а́ть**

До цієї дієвідміни належать усі дієслова на **-отіти:** *булькоті́ти, бурмоті́ти, муркоті́ти, цокоті́ти,* а також такі дієслова, як *боя́-тися, стоя́-ти* (з основою на **-я-**), *спа́ти* (з основою на **-а-** не після шиплячого), *бі́г-ти* (з основою на приголосний);

Перша дієвідміна

б) усі інші дієслова належать до п е р ш о ї дієвідміни, а саме:

1) дієслова з односкладовою інфінітивною основою на **-и-, -у-,** які зберігаються при дієвідмінюванні, а також похідні від них:

ви́-ти (док. *зави́ти*)	ви́-**ю**	ви́-**ють**
жи́-ти	жив-**у́**	жив-**у́ть**
кри́-ти	кри́-**ю**	кри́-**ють**
ми́-ти	ми́-**ю**	ми́-**ють**
ни́-ти	ни́-**ю**	ни́-**ють**
ши́-ти	ши́-**ю**	ши́-**ють**
чу́-ти	чу́-**ю**	чу́-**ють**

В особових формах дієслів *би́ти, ви́ти* (док. *зви́ти*), *ли́ти, пи́ти* кореневий голосний **и** не зберігається: *б'ю — б'ють, в'ю — в'ють,ллю — ллють, п'ю — п'ють;*

2) дієслова з основою інфінітива на **-і-,** що зберігається при дієвідмінюванні:

білі́-ти	білі́-**ю**	білі́-**ють**
жовті́-ти	жовті́-**ю**	жовті́-**ють**
сині́-ти	сині́-**ю**	сині́-**ють**

3) дієслова з основою інфінітива на **-а-** не після шиплячого приголосного або після шиплячого, коли це **-а-** при дієвідмінюванні зберігається; також на **-я-:**

гна́-ти	жен-у́	жен-у́ть
закиса́-ти	закиса́-ю	закиса́-ють
міша́-ти	міша́-ю	міша́-ють
писа́-ти	пиш-у́	пи́ш-уть
сі́я-ти	сі́-ю	сі́-ють

4) дієслова з основою інфінітива на **-ува- (-ювá-),** які при дієвідмінюванні у формах теперішнього часу та майбутнього дієслів доконаного виду втрачають компонент **-ва-:**

буд-**ува́**-ти	буд-у́-**ю**	буд-у́-**ють**
гор-**ювá**-ти	гор-**ю́**-**ю**	гор-**ю́**-**ють**
намал-**ювá**-ти	намал-**ю́**-**ю**	намал-**ю́**-**ють**

Примітка. Від суфікса **-ува- (-ювá-)** слід відрізняти суфікс **-ва-**, що зберігається в особових формах: *бу-ва́-ти — бу-ва́-ю, бу-ва́-ють; відчу-ва́-ти — відчу-ва́-ю, відчу-ва́-ють;* але: *ку-ва́-ти — ку-ю, пізна-ва́-ти — пізна-ю, ста-ва́-ти — ста-ю;*

5) дієслова з основою інфінітива на **-оло-, -оро-:**

поло́-ти	пол-**ю́**	по́л-**ють**
поборо́-ти	побор-**ю́**	побо́р-**ють**

6) дієслова з основою інфінітива на **-ну-:**

гля́**ну**-ти	гля́н-**у**	гля́н-**уть**
ки́**ну**-ти	ки́н-**у**	ки́н-**уть**

7) дієслова з основою інфінітива на приголосний:

нес-ти́	нес-у́	нес-у́ть
па́с-ти	пас-у́	пас-у́ть
те́**р**-ти	тр-**у**	тр-**уть**

8) дієслова з основою на **-ота-:**

бульк-**ота́**-ти	булькоч-у́	булько́ч-**уть**
мурк-**ота́**-ти	муркоч-у́	муркóч-**уть**

9) окремі дієслова:

жа́-ти	жн-**у**	жн-**уть**
іржа́-ти	ірж-у́	ірж-у́ть
рев́і-ти (й *ревти́*)	рев-у́	рев-у́ть
сла́-ти (= *посила́ти*)	шл-**ю**	шл-**ють**
сла́-ти (= *стели́ти*)	стел-**ю́**	сте́л-**ють**
хотí-ти	хóч-**у**	хóч-**уть**

Примітка. Дієслова, у яких в інфінітиві перед кінцевим **р** основи виступає **е,** втрачають його як в особових формах, так і в наказовому способі: *завме́р-ти — замр-у́, замр-у́ть, замр-и́; те́р-ти — тр-у, тр-уть, тр-и; упе́р-ти — упр-у́, упр-у́ть, упр-и́;* але: *де́р-ти — дер-у́, дер-у́ть, дер-и́; же́р-ти — жер-у́, жер-у́ть, жер-и́.*

Зміни приголосних у дієсловах, дієприкметниках і віддієслівних іменниках

4. У дієсловах першої дієвідміни відбувається зміна приголосних: **г → ж, к → ч, х → ш, з → ж, с → ш, т → ч, ст → щ, ск → щ** у всіх формах теперішнього часу (або майбутнього часу дієслів доконаного виду), якщо така зміна є в першій особі однини: *могти́ — мо́жу, мо́жеш; пекти́ — печу́, пече́ш; колиха́ти — коли́шу́, коли́шеш; в'яза́ти — в'я́жу́, в'я́жеш; чеса́ти — чешу́, че́шеш; хоті́ти — хо́чу, хо́чеш; свиста́ти — свищу́, сви́щеш; полоска́ти — полощу́, поло́щеш.*

5. У дієсловах другої дієвідміни в першій особі однини приголосні **д, т, з, с** змінюються на **дж, ч, ж, ш,** а **зд, ст** — на **ждж, щ:** *води́ти — воджу́, верті́ти — верчу́, вози́ти — вожу́, носи́ти — ношу́; їздити — їжджу, ви́мостити — ви́мощу.*

Примітка. У дієслові *бігти* й похідних від нього *забігти, прибігти* та ін., що належать до другої дієвідміни, **г** змінюється на **ж** у всіх формах теперішнього часу (або майбутнього дієслів доконаного виду): *бігти — біжу́, біжи́ш.*

6. Приголосні **г, з** змінюються на **ж; к, т → ч; с → ш; д, зд → дж; ст, ск → щ:**

а) у дієприкметниках перед суфіксом **-ен(ий):** *перемо́жений, во́жений, пе́чений, кру́чений, но́шений, збу́дженій, ви́їжджений, ви́мощений, пу́щений;*

б) у похідних дієсловах із суфіксами **-ува-** та **-а:** *заморо́жувати, вико́чувати, вино́шувати, розку́шувати, при-*

на́джувати, ви́їжджувати, вимо́щувати; походжа́ти, саджа́ти; але *заважа́ти,* хоч *зава́дити, зава́джу;*

в) у віддієслівних іменниках перед суфіксом **-енн(я):** *відно́шення, розхо́дження, розгні́ждження, спро́щення;* але перед **-інн(я)** ці приголосні зберігаються: *води́ння, вози́ння, крути́ння, носи́ння.*

Примітка 1. Не слід змішувати змінні **ж** і **дж: ж** чергується з **г, з,** а **дж** чергується з **д:** *напру́жуюсь, напру́ження — напру́га; вожу́ — вози́ти; ла́жу — ла́зити; воджу́ — води́ти; ла́джу — ла́дити; ходжу́, розхо́дження — ходи́ти.*

Примітка 2. У дієсловах другої дієвідміни після губних перед **я, ю** з'являється **л:** *ку́плять, ло́вляться, ло́мляться, лю́блять; куплю́, ловлю́, ломлю́, люблю́.* **Л** з'являється також після губних:

а) у дієприкметниках на **-ен(ий):** *зро́блений, ку́плений, розгра́флений;*

б) у дієприкметниках на **-яч(ий):** *гу́блячий, ро́блячий;*

в) у дієприслівниках на **-ячи:** *гу́блячи, лю́блячи, ро́блячи;*

г) у віддієслівних іменниках перед **-енн(я):** *здешеве́лення, поглиблення.*

Примітка 3. Постфікс **-ся (-сь)** у дієсловах пишеться разом, причому в третій особі однини перед **-ся** з'являється **-ть:** *б'ється, ллється, сміюся, сміємося, сміється.*

Відмінювання дієслів ДА́ТИ, Ї́СТИ, ВІ́СТИ (ВІДПОВІ́СТИ́ й под.), БУ́ТИ

7. Чотири дієслова: *да́ти, ї́сти, вісти* (яке вживається в сучасній мові тільки з префіксами: *відповісти́, розповісти́* та ін.) і *бу́ти* з усіма похідними від них становлять відповідно до закінчень теперішнього часу (або майбутнього дієслів доконаного виду) окрему групу.

Однина

1 ос.	дам	їм	відповім
2 ос.	даси́	їси́	відповісй
3 ос.	дасть	їсть	відповість

Множина

1 ос.	дамо́	їмо́	відповімо́
2 ос.	дасте́	їсте́	відповісте́
3 ос.	даду́ть	їдя́ть	відповідя́ть

Від дієслова *бу́ти* вживається тільки форма *є* (інколи в поетичній мові для першої та третьої особи однини — *єсть*), що заступає всі інші форми; зрідка вживаються ще архаїчні форми: для другої особи однини — *єсй,* а для третьої особи множини — *суть.*

Майбутній час

8. а) Майбутній час дієслів недоконаного виду вживається в таких формах:

1) особові форми допоміжного дієслова *бу́ти — бу́ду, бу́деш, бу́де, бу́демо* (зрідка *бу́дем*), *бу́дете, бу́дуть* + інфінітив: *бу́ду писа́ти, бу́дете ходи́ти;*

2) інфінітив + скорочені особові форми колишнього дієслова *я́ти (иму́...)* — **-му, -меш, -ме, -мемо** (зрідка **-мем**), **-мете, -муть,** що стали дієслівними закінченнями, злившись з інфінітивом: *пекти́му, пекти́меш, пекти́ме, пекти́мемо* (зрідка *пекти́мем*), *пекти́мете, пекти́муть.*

б) Майбутній час дієслів доконаного виду вживається в таких формах:

1) префікс + теперішній час: *зроблю́, напишу́;*

2) деякі безпрефіксні дієслова доконаного виду із закінченням теперішнього часу (найчастіше зі значенням одноразової дії): *гри́мну, ля́жу, пущу́, сту́кну.*

Минулий і давноминулий час

9. Дієслова минулого часу особових закінчень не мають. Історично форми минулого часу утворилися від дієприкметників, і тому в них зберігаються афікси на позначення роду: **-в** або нульове закінчення в чол. роді, **-ла** — в жін. роді, **-ло** — в середн. роді однини, **-ли** — у множині всіх родів: *брав, ніс, пік; бра́ла, несла́, пекла́; бра́ло, несло́, пекло́; бра́ли, несли́, пекли́.*

Давноминулий час дієслова складається з форм минулого часу цього дієслова та відповідних форм минулого часу допоміжного дієслова **бу́ти:** *ходи́в був, ходи́ла була́, ходи́ли були́.*

Примітка 1. Про чергування **о, е** з **і** в дієсловах *віз, ніс* та ін. див. § 8, п. 1а. За аналогією до форм *віз, ніс, стеріг* та ін., у яких **о, е** чергуються з **і,** утворилися такі форми, як *запріг* (від *запрягти́*), *ліг* (від *лягти́*), де маємо **і** замість **я.**

Примітка 2. У ряді дієслів, що мають у формах теперішнього (майбутнього) часу суфіксальне **н** з особовими закінченнями, відповідний суфікс **-ну-** у формах інфінітива й минулого часу

може випадати. Це буває переважно тоді, коли суфікс **-ну-** ненаголошений і дієслово не має значення одноразовості. Проте повної послідовності в уживанні інфінітива й минулого часу із суфіксом **-ну-** або без нього немає: *зблі́днути — зблі́д, зблі́дла; посо́хнути — посо́хти — посо́хнув, посо́х, посо́хнула, посо́хла; сла́бнути — засла́бти — засла́б, засла́бла; тягну́ти — тягти́ — тягну́в, тягну́ла — потя́г, потягла́.*

Примітка 3. Постфікс **-ся** після суфіксів інфінітива й майбутнього часу може змінюватися на **-сь:** *узя́тись, узя́всь, узяла́сь, узяло́сь, узяли́сь.* У формі однини чол. роду це буває тільки після приголосного (але: *стерігся, опікся* тощо).

§ 81. НАКАЗОВИЙ СПОСІБ

Наказовий спосіб має лише форми другої особи однини й першої та другої особи множини з такими закінченнями:

2 ос.	однини	**-и**	= **0**(нульове закінчення)
1 ос.	множини	**-ім (о),**	**-мо**
2 ос.	»	**-іть,**	**-те**

1. Закінчення **-и, -ім (о), -іть** звичайно бувають:

а) під наголосом: *бери́, берім(о), берíть; живи́, живім(о), живíть; іди́, ідім(о), ідíть; печи́, печім(о), печíть; припусти́, припустім(о), припустíть;*

б) у дієсловах із наголошеним префіксом **ви-:** *ви́бери, ви́берім(о), ви́берíть; ви́жени, ви́женім(о), ви́женíть* тощо, які без префікса мають кінцевий наголос: *бери́, берім(о), берíть; жени́, женім(о), женíть;*

в) у дієсловах із суфіксом **-ну-** в інфінітиві після приголосного: *кивни́, кивнім(о), кивнíть; кри́кни, кри́кнім(о), кри́кнíть; моргни́, моргнім(о), моргнíть; сту́кни, сту́кнім(о), сту́кнíть;*

г) у дієсловах з основою на **л** або **р** після приголосного: *підкре́сли, підкре́слім(о), підкре́слíть; провíтри, провíтрім(о), провíтрíть.*

2. В інших дієсловах ненаголошений голосний у закінченнях наказового способу відсутній:

а) після голосних: *грай, гра́ймо, гра́йте; купу́й, купу́ймо, купу́йте; стій, стíймо, стíйте; ший, ши́ймо, ши́йте;*

б) після приголосних **б, п, в, м, ж, ч, ш, щ, р:** *не го́рб(ся), не го́рбте(сь); сип, си́пмо, си́пте; став, ста́вмо, ста́вте; ознайо́м, ознайо́мте; ріж, ріжмо, ріжте; покли́ч, покли́чмо, покли́чте; руш, ру́шмо, ру́ште; морщ, мо́рщте; повíр, повíрмо, повíрте;*

в) після приголосних **д, т, з, с, л, н** теж з н и к а є, причому ці приголосні пом'якшуються: *сядь, ся́дьмо, ся́дьте; трать, тра́тьмо, тра́тьте; чисть, чи́стьмо, чи́стьте; злазь, зла́зьмо, зла́зьте; повíсь, повíсьмо, повíсьте; ви́зволь, ви́звольмо, ви́звольте; стань, ста́ньмо, ста́ньте.*

Усі ці форми наказового способу дієслів, як видно з ілюстрацій, мають у першій особі множини закінчення **-мо,** у другій особі — **-те.**

Примітка 1. Від дієслова *їсти* наказовий спосіб: *їж, їжмо, їжте;* для дієслів *доповісти́, розповісти́* звичайно вживаються форми: *доповідáй* (від *доповідáти*), *розповідáй* (від *розповідáти*).

Примітка 2. Приголосні **г, к** у наказовому способі переходять у **ж, ч:** *бíгти — біжи́, біжім(о), біжíть; ляги́ — ляж, ля́жмо, ля́жте; пекти́ — печи́, печім(о), печíть* (пор. теперішній або майбутній час: *біжу́, ля́жу, печу́*).

Приголосні **з, с, х** у словах типу *каза́ти, писа́ти, бреха́ти* в наказовому способі відповідно переходять у **ж, ш:** *каза́ти — кажи́, кажім(о), кажíть; писа́ти — пиши́, пишім(о), пишíть; бреха́ти — (не) бреши́, (не) брешíть;* пор. теперішній час: *кажу́, пишу́, (не) брешу́.*

Примітка 3. Усі дієслова із суфіксом **-ува- (-юва-)** мають перед закінченням наказового способу **у (ю):** *вимíрюй, просмо́люй, розка́зуй.*

§ 82. УМОВНИЙ СПОСІБ

Частка **б, би** в умовному способі пишеться окремо: **б** пишеться після слів, що закінчуються на голосний: *я хотíла* ***б;*** *вона́* ***б*** *сказа́ла; ра́да* ***б*** *узя́ти; я* ***б*** *про це розповíв;* **би** — після слів, що закінчуються на приголосний: *я хотíв* ***би;*** *він* ***би*** *сказа́в; я міг* ***би*** *взя́ти; він* ***би*** *це давно́ був зроби́в.*

§ 83. НЕОЗНАЧЕНА ФОРМА ДІЄСЛОВА (ІНФІНІТИВ)

Неозначена форма дієслова закінчується на **-ти:** *гли́бшати, годува́ти, годува́тися (годува́тись), жи́ти, ки́нути, лі́зти, нести́, пекти́, пекти́ся (пекти́сь), ревти́, ходи́ти, хоті́ти.*

Примітка 1. В усному мовленні, а відповідно й у художній літературі іноді вживаються також скорочені форми інфінітива

на **-ть,** коли перед ним немає приголосного: *брáть, казáть, кúнуть, терпíть, ходúть.*

Примітка 2. Про форми із суфіксом **-ну-** й без нього див. § 80, п. 9, прим. 2; там же в прим. 3 див. про постфікс **-ся(-сь).**

§ 84. ДІЄПРИКМЕТНИК

В українській мові вживаються дієприкметники:

Дієприкметники активного стану

1. Активного стану:

а) теперішнього часу на **-чий (-а, -е)** — зрідка: *викóнуючий, зростáючий, мобілізýючий, організýючий, перетвóрюючий, працюючий;*

б) минулого часу на **-лий (-а, -е):** *зжóвклий, навúслий, обмóклий, почорнíлий.*

Дієприкметники пасивного стану

2. Пасивного стану минулого часу:

а) на **-ний, -а, -е (-аний, -яний, -ений, -єний, -ований, -йований, -ьований, -уваний, -ювáний):** *(зí)гнаний, (по)сíяний, (с)твóрений, (за)гóєний, (з)будóваний, (с)копійóваний, (с)формульóваний, намíчуваний, виготóвлюваний;*

б) на **-тий (-а, -е):** *закрúтий, мúтий, почáтий, ужúтий.*

Примітка 1. а) Дієприкметники на **-тий** утворюються від односкладових дієслівних основ на **-и-, -і-, -у-, -я-** (після шиплячого **-а-**), **-ер-:** *бúти — бúтий, грíти — грíтий, взýти — взýтий, взя́ти — взя́тий, м'я́ти — м'я́тий, жáти — жáтий, тéрти — тéртий.*

б) Паралельні форми на **-тий, -ний** утворюються від дієслів із суфіксом **-н- (-ну-):** *вернýти — вéрнутий* і *вéрнений, замкнýти — зáмкнутий* і *зáмкнений, кúнути — кúнутий* і *кúнений, усýнути — усýнутий* і *усýнений.*

в) Паралельні форми на **-тий** і **-ний** утворюються й від дієслів з основою інфінітива на **-оло-, -оро-:** *колóти — кóлотий* і *кóлений, порóти — пóротий* і *пóрений.*

Від дієслова *молóти* паралельні форми — *мóлотий* і *мéлений.*

г) Від інших дієслів утворюються дієприкметники на **-ний:** *варúти — вáрений, вертíти — вéрчений, вразúти — вражéний, громáдити — громáджений, дарувáти — дарóваний, копіювáти — копійóваний, купúти — кýплений, малювáти — мальóваний, писáти — пúсаний, погасúти — погáшений.*

Примітка 2. Дієприкметники від дієслів з основою інфінітива на приголосний, на **-и-, -і- (-ї-)** перед **-ний** мають **е** (після голосних **є**): *запрягтú — запря́жений, вúїздити — вúїжджений, засúдіти — засúджений, вúгоїти — вúгоєний.*

§ 85. ДІЄПРИСЛІВНИК

1. Дієприслівники теперішнього часу утворюються від основи дієслова теперішнього часу за допомогою суфіксів **-учи (-ючи), -ачи (-ячи).**

Суфікс **-учи (-ючи)** виступає в дієприслівниках, утворених від дієслів першої дієвідміни, а суфікс **-ачи (-ячи)** — в дієприслівниках, утворених від дієслів другої дієвідміни: *берýть — беручú, виробля́ють — виробля́ючи, ідýть — ідучú, кáжуть — кáжучи; бáчать — бáчачи, летя́ть — летячú, сидя́ть — сидячú, сплять — сплячú.*

2. Дієприслівники минулого часу утворюються від основи дієслова минулого часу чоловічого роду за допомогою суфікса **-ши** (після основи на приголосний) і **-вши** (після основи на голосний): *брав — брáвши, купувáв — купувáвши, купúв — купúвши, налетíв — налетíвши; принíс — принíсши, спік — спíкши, став — стáвши.*

III. ПРАВОПИС СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

ПРИГОЛОСНІ

L

§ 86. 1. **L** у словах іншомовного походження передається твердим або м'яким **л** — залежно від того, як узвичаєне те чи інше слово в українській мові:

а) **л** твердим **(л, ла, ло, лу)** у словах: *арсена́л, бал, вулка́н, інтегра́л, інтернаціона́л, капіта́л, футбо́л, халва́; аеропла́н, балáнс, галантере́я, глазу́р, клас, моле́кула, нове́ла, план, при́мула, фо́рмула; блок, велосипе́д, коло́нія, со́ло, соціоло́гія, флот; блу́за, лу́па, металу́ргія; Алба́нія, Атланти́чний океа́н, Гренла́ндія, Ла-Ма́нш, Ло́ндон, О́сло, Тулу́за; Вела́скес, Голсуо́рсі, Лафа́рг, Майкл Голд, Флобе́р, Флура́нс* та ін.;

б) **л** м'яким **(ль, ля, льо, лю)** у словах: *автомобі́ль, асфа́льт, бульдо́г, гі́льза, гольф, магістра́ль, педа́ль, та́бель; вакуо́ля, ля́піс, пілю́ля, пляж, поля́рний, регуля́тор; кльош, туберкульо́з; алюмі́ній, блю́мінг, револю́ція; Арль, Ба́зель, Бельт, Лю́бек, Любля́на, О́льстер, Теруе́ль, Фінля́ндія; Ві́льсон, Лі́нкольн, Золя́, Лю́тер, Рафае́ль, Садуль, Те́льман* та ін.

2. Сполучення **le** передається через **ле:** *біле́т, еле́ктрика, желе́, легенда, ле́кція, пле́нум, телегра́ф; Валéнсія, Каледо́нія, Пале́рмо, Толе́до; Галіле́й, Ле́ссінг.*

G, H

§ 87. G і **h** звичайно передаються літерою **г:** *авангáрд, агітáція, агресóр, гвáрдія, генéтика, гімнáстика, гоніóметр, грандіóзний, грáфік, грог, ембáрго, лінгвíстика, міграція; гандбóл, гегемóнія, гектáр, гербáрій, гéрцог, гінді* (мова), *гіпóтеза, горизóнт, гóспіталь, гугенóт, гýмус; Гаага, Гавáна, Гавр, Гáрвард, Гарóнна, Гвінéя, Гельсінгфóрс, Гéльсінкі, Гіндустáн, Гренлáндія, Грéція, Йоганнесбург, Люксембýрг; Ганнібáл, Гéйне, Гéте, Гізó, Гомéр, Горáцій, Горн, Гюгó, Магомéт.*

В окремих словах англійського походження **h** передається літерою **х:** *хóбі, хокéй, хол; Хемінгуéй* та ін.

F, Ph, Th

§ 88. F і **ph** передаються літерою **ф:** *фáбрика, факт, фартýх, фах, фаянс, федератúвний, фейлетóн, фігýра, фóрма, фýга, футляр, офіцíйний, рефóрма; ефемéрний, катастрóфа, корифéй, фараóн, фізика, фізіолóгія, філософія, флегмáтик, фонéтика, фóсфор; Флоренція, Франція; Філіппíни, Фінікія; Лонгфéлло, Фірдоусí, Фаóн.*

Th залежно від того, як слово узвичаєне в українській мові, передається то літерою **ф:** *арифмéтика, ефір, кáфедра, логарúфм, міф, орфографія, пáфос, Фéдір,* — то літерою **т:** *бібліотéка, ортодóкс, ортопéдія, теáтр, теорія; Тадéй, Теодóр.*

Неподвоєні й подвоєні приголосні

§ 89. 1. У загальних назвах іншомовного походження приголосні звичайно не подвоюються: *акумуля́ція, барóко, беладóна, белетри́стика, бравíсимо, ват* (хоч *Ватт*), *грип, грýпа, групéто, гун (гýни), ідилíчний, інтелектуáльний, інтермéцо, колектúв, комісія, комýна, лібрéто, піанíсимо, піцикáто, стакáто, сýма, фін (фíни), фортúсимо, шасí, шофéр* та ін.

Тільки в окремих загальних назвах зберігається подвоєння: *аннáли, бóнна, брýтто, вáнна (вáнний), мадóнна, мáнна (мáнний), мóтто, нéтто, пáнна, пéнні, тóнна, білль, бýлла, вілла, муллá, дýрра, мірра.*

2. При збігу однакових приголосних префікса й кореня подвоєний приголосний маємо лише тоді, коли в мові вживається паралельне непрефіксальне слово: *апперцéпція* (бо є *перцéпція*), *іммігрáція* (бо є *мігрáція*), *інновáція* (бо є *новáція*), *ірраціонáльний* (бо є *раціонáльний*), *ірреáльний* (бо є *реáльний*), *контрреволю́ція* (бо є *революція*), *сюрреалíзм* (бо є *реалíзм*).

Примітка. Коли непрефіксальне слово своїм змістом далеко відходить від префіксального (напр.: *нотáція — анотáція, конотáція*), приголосний не подвоюється на письмі.

3. Подвоєні приголосні зберігаються в географічних, особових та інших власних назвах: *Андóрра, Гарóнна, Голлáндія, Калькýтта, Марóкко, Міссýрі, Ніцца, Ренн, Яффа; Бéтті, Джóнні, Мюллер, Руссó, Фламмаріóн, Шúллер.*

Примітка. Подвоєні приголосні зберігаються й в усіх похідних словах: *андóррський (Андóрра), маррокáнець (Марóкко), яффський (Яффа).*

ПЕРЕДАЧА ЗВУКА J ТА ГОЛОСНИХ

J **§ 90.** 1. Відповідно до вимови **j** у словах французького походження передається через **ж:** *Жеро́м* (Jérôme), *жабо́* (jabot), *Жáнна* (Jeanne), *журí* (jury); у словах англійського походження — через **дж:** *джаз* (jazz), *Джеймс* (James), *джéмпер* (jumper), *Джéрсі* (Jersey); у словах іспанського походження — через **х:** *хýнта* (junta), *Бадахóс* (Badajoz).

2. Початкові **ie (hie)** звичайно передаються через **іє:** *ієрáрх, ієрáрхія, ієрéй, ієрóгліф;* але: *єзуї́т, Є́на, єна* (грошова одиниця Японії), *Єрусалúм.* Початкове **je** передається через **є:** *Є́нсен, Єсперсен.*

3. Початкові **io, yo, jo** передаються через **іо,** коли в українській мові вони вимовляються як два склади: *іóн, іонізáтор, іонíйський, Іонíчне мóре;* через **йо,** коли вони вимовляються як один склад: *йод, йóта; Йордáнія, НьюЙóрк, Йон, Йóсип* та ін.

4. **І, у** (а також **u** німецького дифтонга **eu**) в позиції між двома голосними (в іноземній мові) в загальних назвах звичайно не передаються окремим знаком: *бýєр, конвéєр, лояльний, паранóя, плеяда, рояль, саквояж, секвóя, фаянс, феєрвéрк;* але: *Гóйя, Савóйя, Фейєрбáх;* також *мáйя* (народність), *фойє́.*

5. Залежно від позиції та вимови в українській мові **і, у** (ігрек) передаються також літерами **і, ї** та **и.**

а) **І** пишеться:

1) на початку слова: *ідéя, Іліáда, інструкція, інтернаціонáльний; Íндія, Іспáнія; Íбсен, Івóн, Ізабéлла;*

2) після приголосного перед голосним, **є** та **й:** *артеріáльний, геніáльний, діалéктика, індустріалізáція, матеріáл, соціалізм, фіáлка; аудієнція, гієна, кліє́нт, пієте́т; аксіóма, революціонéр, соціолóгія, фіолéтовий; рáдіус, тріýмф; партíйний, рáдій; Біарріц, Фіýме; Віардó, Оссіáн, Фіорава́нте.*

І в середині слова перед голосним іноді переходить у **й** і відповідно передається на письмі: *курйóз, серйóзний; ар'єргáрд, бар'єр, вольтер'я́нець, кар'єра, п'єса.*

Іа в кінці слова передається звичайно через **ія:** *артéрія, індýстрія, істóрія, хíмія; Апýлія, Грéція, Дієго-Гарсíя, Мурсíя;*

3) після приголосних в особових іменах і в географічних назвах (крім випадків, зазначених у **в, 3—5** цього ж пункту), а також у похідних прикметниках перед наступним приголосним і в кінці слова: *Замбéзі, Кáпрі, Лісабóн, Міссісíпі, Монтевідéо, Нагасáкі, Пóті, Ніл, Севíлья, Сíдней, Сомалí, Сóчі; Анрí, Біллó, Гальвáні, Грімм, Дідрó, Дізель, Овíдій, Россíні; лісабóнський.*

Примітка. Власні імена, що перетворилися в назви предметів і явищ, тобто стали загальними іменами, пишуться за правилами правопису загальних назв іншомовного походження: *дúзель* (хоч *Дізель*);

4) після приголосних у кінці невідмінюваних слів: *візавíі, журí, колíбрі, мерсí, парí, попурí, таксí, харакíрі,* а також перед наступним приголосним у таких невідмінюваних словах, як *грáміс, піанíсимо* й под.;

5) в усіх інших випадках після **б, п, в, м, ф, г, к, х, л, н** перед наступним приголосним: *бíзнес, пілóт, вібрáція, академíк, фінáнси, грáфік, гіпопотáм, логíчний, гімн, кілограм, кінó, архíв, хíмія, хірýрг, літератýра, респýбліка, комуні́ст, ні́ша.*

Примітка 1. У ряді слів іншомовного походження, що давно засвоєні українською мовою, після **б, п, в, м, ф, г, к, х, л, н** пишеться відповідно до вимоги **и:** *бурми́стер* (але *бургомíстр*), *ви́мпел, єхи́дна, імби́р, кипари́с, лима́н, ми́ля, мирт, ни́рка, спирт, химе́ра* та ін., а також у словах, запозичених із східних мов, переважно тюркських: *башки́р, ги́ря, калми́к, кинджа́л, киргу́з, кисе́т, кишла́к.*

Примітка 2. З **и,** а не з **і** пишуться також слова церковного вжитку: *дия́кон, єпи́скоп, єпити́мія, єпитраха́ль, камила́вка, ми́тра, митропо́лит, християнство* тощо.

б) **Ї** пишеться після голосного: *моза́їка, наївний, проза́їк, руїна, теїн; Енеїда, Ізмаїл, Каїр.*

Але в складних словах, де перша частина закінчується голосним, на початку другої частини пишеться **і:** *староіндійський, новоірла́ндський;* так само в позиції після префікса, що закінчується на голосний або приголосний; *антиісторичний, доісторичний, поінформувати; безідейний, дезінтеграція, дезінфекція, дезінформація, розіграш.*

в) **И** пишеться:

1) у загальних назвах після приголосних **д, т, з, с, ц, ж (дж), ч, ш, р** перед наступним приголосним: *дизель, динамо, диплом, директор, методика; інститут, математика, стимул, текстиль, тип; зигзаг, позиція, фізичний; марксизм, силует, система; цистерна, цифра; жирандоль, режим, джигіт, джинси; речитатив, чичероне; ширма, шифр; бригада, риф, фабрика;*

2) у географічних назвах із кінцевими **-ида, -ика:** *Антарктида, Атлантида, Флорида; Адріатика, Америка, Антарктика, Арктика, Атлантика, Африка, Балтика, Корсика, Мексика;*

3) у географічних назвах після приголосних **дж, ж, ч, ш, щ** і **ц** перед приголосним: *Алжир, Вашингтон, Вірджинія, Гемпшир, Жиронда, Йоркшир, Лейпциг, Цинцинато, Чикаго, Чилі;* але перед голосним і в кінці слова пишеться **і:** *Віші, Шіофок;*

4) у географічних назвах із звукосполученням **ри** перед приголосним (крім **j**): *Великобританія, Крит, Мавританія, Мадрид, Париж, Рига, Рим* та ін.; але: *Австрія, Ріо-де-Жанейро;*

5) у ряді інших географічних назв після приголосних **д, т** та в деяких випадках згідно з традиційною вимовою: *Аргентина, Братислава, Бразилія, Ватикан, Единбург, Єгипет, Єрусалим, Китай, Кордильєри, Пакистан, Палестина, Сардинія, Сиракузи, Сирія, Сицилія, Скандинавія, Тибет* та в похідних від них: *аргентинець, аргентинський* та ін.

6. У словах, запозичених із французької мови, після шиплячих **ж, ш** пишеться відповідно до французького **u** українське **у,** а не **ю:** *брошура, журі, парашут;* також у словах *парфуми, парфумерія.*

Е, О, EU

§ 91. 1. **Е** передається літерою **е:** *екватор, екзаменатор, електрика, енергія, ентузіазм, етап, ідеал, каре, силует, театр, фаетон, філе; Еквадор, Па-де-Кале, Теруель; Есхіл.*

2. Коли іншомовне **е** (іноді дифтонг **ai**) на початку слова вимовляється в українській мові як звукосполучення **й + е,** воно передається літерою **є:** *європеєць, європейський, єгер, єнот, єресь; Ємен, Євпаторія, Євразія, Європа, Євфрат, Єгипет.* Також після апострофа, **е, і, й, ь** пишеться **є,** а не **е:** *бар'єр, п'єдестал, конвеєр, реєстр, феєрверк, абітурієнт, пацієнт; В'єнна, В'єтнам, Ов'єдо, Трієст, Сьєрра-Леоне; Вандріє́с, Діє́го, Фейєрбах, Готьє.* Але після префіксів і споріднених з ними елементів пишеться **е:** *диелектрик, поліедр, реевакуація, реемігра́ція* тощо.

Примітка. У слові *траєкторія* пишеться **є;** у словах *проект, проекція* й под. пишеться **е.**

Ое, ö, eu передаються літерою **е:** *Гете, Кельн, Вільнев.*

ГРУПИ ПРИГОЛОСНИХ З ГОЛОСНИМИ

Апостроф

§ 92. 1. Апостроф у словах іншомовного походження та похідних від них пишеться перед **я, ю, є, ї:**

а) після приголосних **б, п, в, м, ф, г, к, х, ж, ч, ш, р:** *б'єф, комп'ютер, п'єдестал, інтерв'ю, прем'єр, торф'яний, к'янті, миш'як, кар'єра; П'ємонт, П'ячéнца, Рив'єра, Ак'яб, Іх'ямас; Барб'є, Б'єрнсон, Б'юкенен, Женев'єва, Ф'єзоле, Монтеск'є, Руж'є, Фур'є;*

б) після кінцевого приголосного префікса: *ад'юнкт, ад'ютант, ін'єкція, кон'юнктура.*

2. Апостроф не пишеться:

а) перед **йо:** *курйоз, серйозний;*

б) коли **я, ю** позначають пом'якшення попереднього приголосного перед **а, у:** *бязь; бюджет, бюро, пюпітр, мюрид, фюзеляж, кювет, рюкзак, рюш; Барбюс, Бюффон, Вюртемберг, Мюллер, Гюго, Кюв'є, Рюдберг.*

Ь

§ 93. 1. Знак м'якшення **(ь)** у словах іншомовного походження пишеться після приголосних **д, т, з, с, л, н:**

а) перед **я, ю, є, ї, йо:** *адью́, кондотьє́р, конферансьє́, монпансьє́, ательє́, марсельє́за, мілья́рд, бульйо́н, віньє́тка, каньйо́н; В'єнтья́н, Фетьйо́, Кордильє́ри, Севі́лья; Готьє́, Лавуазьє́, Жусьє́, Мольє́р, Ньюто́н, Реньє́, Віньї́;*

б) відповідно до вимови після **л** перед приголосним: *альбатро́с, фільм; Де́льфи, Не́льсон;* але: *залп, катафа́лк* і т. ін.;

в) відповідно до вимови в кінці слів: *магістра́ль, Ба́зель, Було́нь, Рафае́ль;* але: *бал, мета́л, руло́н, шприц; Гала́ц, Суе́ц* та ін.

2. Знак м'якшення не пишеться перед **я, ю,** коли вони позначають сполучення пом'якшеного приголосного з **а, у:** *мадя́р, маля́рія; дю́на, ілю́зія, нюа́нс, тю́бик, тюль; Аля́ска, Дюма́, Сю.*

Дифтонги AU, OU

§ 94. Дифтонги **au, ou** передаються переважно через **ау, оу:** *аудито́рія, аудіе́нція, гауптва́хта, лауреа́т, лока́ут, па́уза, фа́уна* (але: *мавзоле́й*); *джо́уль, кло́ун; Джорджта́ун, Ка́унас; Кра́узе, Па́ульсен, Фа́уст, Шта́ус; Во́уверман, Шо́у.*

Разом із тим у цілому ряді слів **au** передається через **ав:** *автенти́чний, автобіогра́фія, автомобі́ль, а́втор, авторите́т, автохто́н; Австра́лія, Австрія; А́вгуст, Авро́ра.*

Дифтонги EI, EU, IJ, EY

§ 95. 1. Німецькі дифтонги **ei** та **eu,** голландські **ei** та **ij,** а також сполучення **ey,** властиве окремим мовам, передаються за традицією переважно через **ей:** *волейбо́л, ге́йзер, дрейф, лейтена́нт, маркше́йдер, капельме́йстер, штрейкбре́хер; Ле́йпциг, Рейн, Швейца́рія; Ван-Ейк, Ге́йне, Ейнште́йн.*

2. У власних назвах новішого походження німецький дифтонг **ei** передається через **ай (яй),** дифтонг **eu** — через **ой:** *Айзена́х, Нойбра́нденбург, Нортга́йм; Ва́йзенборн, Ка́йзер, Ма́йнгоф, Нойба́уер.*

Кінцеві -TR, -DR

§ 96. Кінцеве **-tr** передається через **-тр,** кінцеве **-dr** — через **-др:** *баро́метр, діа́метр, семе́стр, теа́тр, термо́метр, центр; сидр, циліндр.*

§ 97. Англійське **w** у власних назвах передається звичайно через **в:** *Вашингто́н, Ве́бстер, Веллінгто́н, Ві́льсон, Ві́льямс, Ві́нер, Вінніпе́г* та ін., але за традицією *Уа́йльд, Уе́ллс, Уе́льс, Уо́лл-стрит, Голсуо́рсі, Хемінгуе́й* та ін.; англійське **th** — через **т:** *Ворт, Ме́редіт, Ага́та,* але *Голсуо́рсі, Ре́зерфорд.*

§ 98. Французькі **ll** та **ill** після голосних у кінці слів та перед голосними передаються через **й:** *Ану́й, Війо́н; Вайя́н, Вайє́ль, Шантійї́.*

§ 99. Довгі голосні в прізвищах та іменах, запозичених із фінської та естонської мов, передаються подвоєнням відповідних літер української абетки: *А́арне, Ку́усінен, То́мінг.*

ВІДМІНЮВАННЯ СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

§ 100. 1. Іменники іншомовного походження відмінюються як відповідні українські іменники:

І в і д м і н а: *ка́псула — ка́псули, ка́псулі; фі́зика — фі́зики, фі́зиці; вакуо́ля — вакуо́лі, вакуо́лею; ескадри́лья — ескадри́льї, ескадри́льєю,* род. мн. *ескадри́лей; Бу́дда — Бу́дди, Бу́ддою; Вене́ція — Вене́ції, Вене́цією; Го́йя — Го́ї, Го́єю.*

ІІ в і д м і н а: *арсена́л — арсена́лу, арсена́лом, в арсена́лі; блок — бло́ка* (і *бло́ку*), *бло́ком, на бло́ці; автомобі́ль — автомобі́ля, автомобі́лем; Ши́ллер — Ши́ллера, Ши́ллером; Рафае́ль — Рафае́ля, Рафае́лем; Да́рвін — Да́рвіна, Да́рвіном; Бю́лов — Бю́лова, Бю́ловом.*

ІІІ в і д м і н а: *магістра́ль — магістра́лі, магістра́ллю.*

2. Деякі іменники іншомовного походження не відмінюються, а саме: іменники на **-а** з попереднім голосним: *амплуа́, боа́, Жоффруа́;* на **-е:** *кафе́, кашне́, турне́; Беранже́, Ге́йне, Ге́те, Да́нте;* на **-є:** *ательє́, Барб'є́, Готьє́, Лавуазьє́;* на **-і:** *колі́брі, по́ні, таксі́; Гальва́ні, Голсуо́рсі, Россі́ні, Фірдоусі́, Ше́ллі;* на **-ї:** *Віньї́, Шантійї́;* на **-о:** *бюро́, депо́, кіно́, манто́, метро́, ра́діо; А́рно, Буало́, Віардо́, Гюго́, Дідро́, Лонгфе́лло, Та́ссо* (але *пальто́* відмінюється); на **-йо:** *імбро́льйо, Пількома́йо;* на **-у:** *какаду́, рагу́, Шо́у;* на **-ю:** *інтерв'ю́, меню́, Сю;* жіночі імена на приголосний, а також жіночі прізвища на **-ін, -ов:** *А́ліс, Доло́рес, Зейна́б; (Е́льза) Ві́рхов, (Джеральді́на) Ча́плін.*

Примітка. Слов'янські чоловічі імена та прізвища на **-о** відмінюються: *Бра́нко — Бра́нка, Дави́чо — Дави́ча, Костю́шко — Костю́шка, Ті́то — Ті́та, Цве́тко — Цве́тка.*

IV. ПРАВОПИС ВЛАСНИХ НАЗВ

Українські прізвища

§ 101. Українські прізвища передаються на письмі відповідно до вимови за загальними нормами українського правопису: *Березі́вський, Біловéрхий, Ведмéдів, Зáєць, Кривоні́с, Миколáєнко, Олексíєнко, Олександрóвич, Швець.*

Відмінювання прізвищ

§ 102. 1. Українські та інші слов'янські прізвища, що мають закінчення іменників I відміни, відмінюються як відповідні іменники I відміни, а прізвища із закінченнями іменників II відміни відмінюються за зразками відмінювання відповідних іменників II відміни:

Máйборода — Máйбороди, Máйбороді, Máйбороду й т. д.;
Гми́ря — Гми́рі, Гми́рі, Гми́рю, Гми́рею й т. д.;
Гнатю́к — Гнатюка́, Гнатюкóві (Гнатюкý) й т. д.;
Зáєць — Зáйця, Зáйцеві (Зáйцю) й т. д.;
Іваньó — Іваня́, Іваньóві (Іваню́) й т. д.;
Кривоні́с — Кривоно́са, Кривоно́сові (Кривоно́су) й т. д.;
Лéбідь — Лéбедя, Лéбедеві (Лéбедю) й т. д.;
Панібудьлáска — Панібудьлáски, Панібудьлáсці й т. д.;
Симоне́нко — Симоне́нка, Симоне́нкові (Симоне́нку) й т. д.

Але: *Швець — Швця́, Швце́ві (Швецю́)* й т. д.

2. Прізвища прикметникового типу на **-ий, -ій** відмінюються як відповідні прикметники чол. та жін. роду (твердої чи м'якої групи):

Авдіє́вський — Авдіє́вського, Авдіє́вському й т. д.;
Кобиля́нська — Кобиля́нської, Кобиля́нській і т. д.

3. Чоловічі прізвища прикметникового типу на **-ов, -ев (-єв), -ів (-їв), -ин, -ін (-їн)** відмінюються за такими зразками:

Однина

Н.	Па́влов	Ковалі́в	Про́копів
Р.	Па́влов-**а**	Ковале́в-**а** (-лі́в-**а**)	Про́копов-**а** (-пів-**а**)
Д.	Па́влов-**у**	Ковале́в-**у** (-лі́в-**у**)	Про́копов-**у** (-пів-**у**)
Зн.	Па́влов-**а**	Ковале́в-**а** (-лі́в-**а**)	Про́копов-**а** (-пів-**а**)
Ор.	Па́влов-**им**	Ковале́в-**им** (-лі́в-**им**)	Про́копов-**им** (-пів-**им**)
М.	...Па́влов-**і, -у**	...Ковале́в-**і, -у** (-лі́в-**і, -у**)	...Про́копов-**і, -у** (-пів-**і, -у**)
Кл.	Па́влов-**е** й Па́влов	Ковале́в-**е** (-лі́в-**е**) й Ковалі́в	Про́копов-**е** (-пів-**е**) й Про́копів

Множина

Н.	Па́влов-**и**	Ковале́в-**и** (-лі́в-**и**)	Про́копов-**и** (-пів-**и**)
Р.	Па́влов-**их**	Ковале́в-**их** (-лі́в-**их**)	Про́копов-**их** (-пів-**их**)
Д.	Па́влов-**им**	Ковале́в-**им** (-лі́в-**им**)	Про́копов-**им** (-пів-**им**)
Зн.	Па́влов-**их**	Ковале́в-**их** (-лі́в-**их**)	Про́копов-**их** (-пів-**их**)
Ор.	Па́влов-**ими**	Ковале́в-**ими** (-лі́в-**ими**)	Про́копов-**ими** (-пів-**ими**)
М.	...Па́влов-**их**	...Ковале́в-**их** (-лі́в-**их**)	...Про́копов-**их** (-пів-**их**)
Кл.	Па́влов-**и**	Ковале́в-**и** (-лі́в-**и**)	Про́копов-**и** (-пів-**и**)

Однина

Н.	Га́ршин	Романи́шин
Р.	Га́ршин-**а**	Романи́шин-**а**
Д.	Га́ршин-**ові (-у)**	Романи́шин-**ові (-у)**
Зн.	Га́ршин-**а**	Романи́шин-**а**
Ор.	Га́ршин-**им**	Романи́шин-**им**
М.	...Га́ршин-**і, -у**	...Романи́шин-**і, -у**
Кл.	Га́ршин-**е** й Га́ршин	Романи́шин-**е** й Романи́шин

Множина

Н.	Га́ршин-**и**	Романи́шин-**и**
Р.	Га́ршин-**их**	Романи́шин-**их**
Д.	Га́ршин-**им**	Романи́шин-**им**
Зн.	Га́ршин-**их**	Романи́шин-**их**
Ор.	Га́ршин-**ими**	Романи́шин-**ими**
М.	...Га́ршин-**их**	...Романи́шин-**их**
Кл.	Га́ршин-**и**	Романи́шин-**и**

Примітка. При відмінюванні чеських і польських прізвищ суфіксальний **е** зберігається: *Га́шек — Га́шека, Га́шекові..., Локе́тек — Локе́тека, Локе́текові...*

4. Жіночі прізвища на приголосний та **о** не відмінюються: *Марії Се́ник, Надії Балій, з Ні́ною Ба́йко.* Аналогічні чоловічі прізвища відмінюються як відповідні іменники: *Василя́ Се́ника, Михайлові Баліє́ві, з Андрієм Ба́йком.*

Примітка. Про відмінювання неслов'янських прізвищ див. § 100.

Відмінювання імен

§ 103. 1. Українські чоловічі та жіночі імена, що в називному відмінку однини закінчуються на **-а, -я,** відмінюються як відповідні іменники I відміни:

Однина

Тверда група

	чол. р.	**жін. р.**
Н.	Мико́л-**а**	Га́нн-**а**
Р.	Мико́л-**и**	Га́нн-**и**
Д.	Мико́л-**і**	Га́нн-**і**
Зн.	Мико́л-**у**	Га́нн-**у**
Ор.	Мико́л-**ою**	Га́нн-**ою**
М.	Мико́л-**і**	Га́нн-**і**
Кл.	Мико́л-**о**	Га́нн-**о**

М'яка група

	чол. р.		**жін. р.**	
Н.	Ілл-**я́**	Соломі-**я**	Мо́тр-**я**	Ната́л-**я**
Р.	Ілл-**і́**	Соломі-**ї**	Мо́тр-**і**	Ната́л-**і**
Д.	Ілл-**і́**	Соломі-**ї**	Мо́тр-**і**	Ната́л-**і**
Зн.	Ілл-**ю́**	Соломі-**ю**	Мо́тр-**ю**	Ната́л-**ю**
Ор.	Ілл-**є́ю**	Соломі-**єю**	Мо́тр-**ею**	Ната́л-**ею**
М.	Ілл-**і́**	Соломі-**ї**	Мо́тр-**і**	Ната́л-**і**
Кл.	Ілл-**є́**	Соломі-**є**	Мо́тр-**е**	Ната́л-**ю**

Множина

Тверда група

	чол. р.	**жін. р.**
Н.	Мико́л-**и**	Га́нн-**и**
Р.	Мико́л	Ганн
Д.	Мико́л-**ам**	Га́нн-**ам**
Зн.	Мико́л	Ганн
Ор.	Мико́л-**ами**	Га́нн-**ами**
М.	Мико́л-**ах**	Га́нн-**ах**
Кл.	Мико́л-**и**	Га́нн-**и**

М'яка група

	чол. р.		**жін. р.**	
Н.	Ілл-**і́**	Соломі-**ї**	Мо́тр-**і**	Ната́л-**і**
Р.	Ілл-**і́в**	Соломі́й	Мотр	Ната́ль
Д.	Ілл-**я́м**	Соломі-**ям**	Мо́тр-**ям**	Ната́л-**ям**
Зн.	Ілл-**і́в**	Соломі́й	Мотр	Ната́ль
Ор.	Ілл-**я́ми**	Соломі-**ями**	Мо́тр-**ями**	Ната́л-**ями**
М.	Ілл-**я́х**	Соломі-**ях**	Мо́тр-**ях**	Ната́л-**ях**
Кл.	Ілл-**і́**	Соломі-**ї**	Мо́тр-**і**	Ната́л-**і**

Примітка 1. Кінцеві приголосні основи **г, к, х** у жіночих іменах у давальному та місцевому відмінках однини перед закінченням змінюються на **з, ц, с:** *О́льга — О́льзі, Пала́жка — Пала́жці, Соло́ха — Соло́сі.*

Примітка 2. У жіночих іменах типу *Ода́рка, Пара́ска* в родовому відмінку множини в кінці основи між приголосними з'являється звук **о:** *Ода́рок, Пара́сок.*

2. Українські чоловічі імена, що в називному відмінку однини закінчуються на приголосний та **о,** відмінюються як відповідні іменники II відміни:

Однина

Тверда група

Н.	Оле́г	Анті́н	Дмитр-**о́**
Р.	Оле́г-**а**	Анто́н-**а**	Дмитр-**а́**
Д.	Оле́г-**ові (-у)**	Анто́н-**ові (-у)**	Дмитр-**о́ві (-у)**
Зн.	Оле́г-**а**	Анто́н-**а**	Дмитр-**а́**
Ор.	Оле́г-**ом**	Анто́н-**ом**	Дмитр-**о́м**
М.	Оле́г-**ові**	Анто́н-**ові**	Дмитр-**о́ві**
Кл.	Оле́г-**у**	Анто́н-**е**	Дми́тр-**е**

	М'яка група			Мішана група
Н.	Сергі-**й**	Ігор	Терéнь	Тимíш
Р.	Сергі-**я**	Ігор-**я**	Терéн-**я**	Тимош-**á**
Д.	Сергі-**єві (-ю)**	Ігор-**еві (-ю)**	Терéн-**еві (-ю)**	Тимош-**éві (-ý)**
Зн.	Сергі-**я**	Ігор-**я**	Терéн-**я**	Тимош-**á**
Ор.	Сергі-**єм**	Ігор-**ем**	Терéн-**ем**	Тимош-**éм**
М.	Сергі-**єві**	Ігор-**еві**	Терéн-**еві**	Тимош-**éві**
Кл.	Сергі-**ю**	Ігор-**е**	Терéн-**ю**	Тимóш-**е**

Множина

Тверда група

Н.	Олéг-**и**	Антóн-**и**	Дмитр-**и́**
Р.	Олéг-**ів**	Антóн-**ів**	Дмитр-**ів**
Д.	Олéг-**ам**	Антóн-**ам**	Дмитр-**ám**
Зн.	Олéг-**ів**	Антóн-**ів**	Дмитр-**ів**
Ор.	Олéг-**ами**	Антóн-**ами**	Дмитр-**áми**
М.	Олéг-**ах**	Антóн-**ах**	Дмитр-**áх**
Кл.	Олéг-**и**	Антóн-**и**	Дмитр-**и́**

	М'яка група			Мішана група
Н.	Сергí-**ї**	Ігор-**і**	Терéн-**і**	Тимош-**í**
Р.	Сергí-**їв**	Ігор-**ів**	Терéн-**ів**	Тимош-**íв**
Д.	Сергí-**ям**	Ігор-**ям**	Терéн-**ям**	Тимош-**ám**
Зн.	Сергí-**їв**	Ігор-**ів**	Терéн-**ів**	Тимош-**íв**
Ор.	Сергí-**ями**	Ігор-**ями**	Терéн-**ями**	Тимош-**áми**
М.	Сергí-**ях**	Ігор-**ях**	Терéн-**ях**	Тимош-**áх**
Кл.	Сергí-**ї**	Ігор-**і**	Терéн-**і**	Тимош-**í**

Примітка 1. В іменах типу *Антíн, Нéстір, Ничи́пір, Прóкіп, Си́дір, Тимíш, Фéдір* і виступає тільки в називному відмінку, у непрямих — **о:** *Антóна, Антóнові* й т. д., *Нéстора, Нéсторові* й т. д.; але: *Авенíр — Авенíра, Лаврíн — Лаврíна, Олефíр — Олефíра.*

Примітка 2. Імена, що закінчуються в називному відмінку на **-р,** у родовому мають закінчення **-а:** *Вíктор — Вíктора, Макáр — Макáра, Світозáр — Світозáра;* але: *Íгор — Íгоря, Лáзар — Лáзаря.*

Примітка 3. Ім'я *Лев* при відмінюванні має паралельні форми: *Лéва* й *Льва, Лéвові* й *Львóві* та ін.

3. Українські жіночі імена, що в називному відмінку однини закінчуються на приголосний, відмінюються як відповідні іменники III відміни:

Однина

Н.	Любóв	Нінéль
Р.	Любóв-**і**	Нінéл-**і**
Д.	Любóв-**і**	Нінéл-**і**
Зн.	Любóв	Нінéль
Ор.	Любóв'-**ю**	Нінéлл-**ю**
М.	Любóв-**і**	Нінéл-**і**
Кл.	Любóв-**е**	Нінéл-**е**

Примітка. Форми множини від таких імен майже не вживаються.

Зразок відмінювання жіночого імені та по батькові

Н. Марí-**я** Васи́лівн-**а** (Андрíївн-**а,** Іллíвн-**а**)
Р. Марí-**ї** Васи́лівн-**и** (Андрíївн-**и,** Іллíвн-**и**)
Д. Марí-**ї** Васи́лівн-**і** (Андрíївн-**і,** Іллíвн-**і**)
Зн. Марí-**ю** Васи́лівн-**у** (Андрíївн-**у,** Іллíвн-**у**)
Ор. Марí-**єю** Васи́лівн-**ою** (Андрíївн-**ою,** Іллíвн-**ою**)
М. Марí-**ї** Васи́лівн-**і** (Андрíївн-**і,** Іллíвн-**і**)
Кл. Марí-**є** Васи́лівн-**о** (Андрíївн-**о,** Іллíвн-**о**)

Фонетичні правила правопису слов'янських прізвищ

§ 104. Найголовніші правила щодо правопису інших слов'янських прізвищ такі:

1. Російський звук **е,** польські **ie,** болгарський і сербський **е,** чеські **е, ě** після приголосних передаються літерою **е:** *Алексáндров, Бестýжев, Вельгóрський, Венгéров, Веселóвський, Держáвін, Кузнецóв, Лéрмонтов, Óзеров, Петрóв, Степáнов, Тургéнєв, Фéдін, Шмельóва; Бéлич, Бронéвський, Вéслав, Залéський, Мечислáв, Міцкéвич, Мічáтек, Нéдич, Седлáчек, Сенкéвич, Сераковський, Цéнкий, Чáпек.*

2. Російський звук **е** передається літерою **є** в таких випадках:

а) на початку слів: *Євдокúмов, Євтушéвський, Єгóров, Єлáнський, Єлизáров, Єршóв, Єфúмов;*

б) у середині слів після голосного й при роздільній вимові після приголосного (після **ь** та апострофа): *Бердяєв,*

Буєра́ков, Вересáєв, Гуля́єв, Достоє́вський, Ісáєнков; Аля́б'єв, Афанáсьєв, Григо́р'єв, Євге́ньєва, Зино́в'єв;

в) після приголосних (за винятком шиплячих, **р** і **ц**) у суфіксах **-єв, -єєв** російських прізвищ: *Ло́мтєв, Медве́дєв, М'я́тлєв, Тимірязєв; Алексéєв, Веденéєв, Гордéєв, Матвéєв, Менделéєв;* але: *Му́ромцев, Нехоро́шев, Пи́сарев, Подья́чев, Усвя́тцев; Андре́єв, Аракчéєв, Мацéєв, Плещéєв,* а також у болгарських: *Бо́тев, Дру́мев* і под.;

г) коли російському **е** кореня відповідає в аналогічних українських **і** (тобто на місці колишнього **ѣ**): *Бєлінський, Звéрев, Лєско́в, Мєстéчкін, Насéдкін, Пєшко́вський, Рéпін, Столéтов, Твердохлéбов.*

Ё

3. Російська літера **ё** передається:

а) сполученням літер **йо** на початку слова, у середині після голосних, а також після **б, п, в, м, ф,** коли **ё** позначає звукосполучення **й + о:** *Йо́лкін; Бугайо́в, Воробйо́ва, Окайо́мов, Соловйо́в;*

б) через **ьо** в середині слова після приголосних, коли **ё** позначає сполучення м'якого приголосного з **о:** *Алфьо́ров, Верьо́вкін, Дьо́рнов, Корольо́в, Новосьо́лов, Семьо́ркін, Тьо́ркін.* Але у прізвищах, утворених від спільних для української та російської мов імен, пишеться **е:** *Артéмов, Семéнов, Фéдоров* і т. ін.;

в) через **о** під наголосом після **ч, щ:** *Грачо́в, Лихачо́в, Пугачо́в, Щипачо́в.*

4. Польське сполучення літер **іо** передається:

а) сполученням літер **йо** після **б, п, в, м, ф:** *Голембйо́вський, Мйодо́вич, Пйотро́вський;*

б) через **ьо** після м'яких приголосних: *Аньо́лек, Генсьо́рський, Козьоле́цький.*

И (І)

5. **И (І)** передається через **и** в прізвищах, належних до південнослов'янських мов, у яких немає розрізнення **и — і** (болгарська, сербська та ін.): *Вели́чков, Жи́вков, Хри́стов; Бе́лич, Караджич, Миле́тич, Ра́дич, Я́гич;* але через **ї** після голосного: *Ра́їч, Сто́їч* та через **і** — на початку слова: *Іконо́мов, Іліев; Івич, Ігнато́вич.*

У польських, чеських і словацьких прізвищах **і** передається:

а) через **і** на початку слова та після приголосного: *Івашке́вич, Зволінський, Лінда, Міцке́вич; Індра, Є́длічка, Мічáтек;*

б) через **и** після шиплячих і в суфіксах **-ик, -ицьк-, -ич (-евич, -ович):** *Бжозо́вич, Козúцький, Конопни́цька, Копéрник, Сенке́вич, Ши́мчак; Га́влик, Жúжка, Мíклошич, Фу́чик.*

6. Російська літера **и** передається:

а) літерою **і** на початку слова та після приголосних (крім шиплячих і **ц**): *Ігна́тов, Ігна́тьєв, Іса́єв; Багíров, Гагáрін, Мічу́рін, Пу́шкін;*

б) літерою **ї** після голосного й при роздільній вимові після приголосних (після **ь** та апострофа): *Во́їнов, Гу́р'їн, Ізмаї́лов, Ільї́н;*

в) літерою **и:**

1) після **дж, ж, ч, ш, щ** і **ц** перед приголосним: *Га́ршин, Гу́щин, Доро́жин, Лу́чин, Цецúлін, Чúчиков, Шúшкін, Щиглóв;* це стосується й прізвищ інших народів: *Абашúдзе, Вашингто́н, Джигарханя́н, Жильєро́н, Тажиба́єв, Цицеро́н, Чиковáні* тощо; також *Чингісха́н;* але перед голосним пишеться **і:** *Жіоно́, Тиціáн;*

2) у прізвищах, утворених від людських імен та загальних назв, спільних для української, російської та інших слов'янських мов: *Борúсов, Ботвúнник, Вавúловський, Виноградов, Глúнка, Данúлов, Казимúрський, Кантемúр, Кирúлов, Кисельо́в, Мироно́в, Митрофа́нов, Мúшкін, Никúфоров, Одинцо́в, Пивова́ров, Пиля́єв, Пúсарев, Смирно́в, Тимофéєв, Тито́в, Тихомúров;* але: *Нікітін, Ніколáєв, Філіппов* тощо, вихідними для яких є імена, відмінні від українських;

3) у префіксі **при:** *Прибúлкін, Привáлов, Прúшвін;*

4) у суфіксах **-ик-, -ич-, -иц-, -ищ-:** *Бéликов, Го́лик, Котéльников, Крýтиков, Но́виков; Гнíдич, Григоро́вич, Кулúнич, Станюко́вич, Трублаéвич; Голúцин, Палúцин; Радúщев, Татúщев.*

Ы

7. Російський звук **ы** (польський, чеський, словацький **у**) передається літерою **и:** *Крутúх, Малúцин, Рибако́в, Циганко́в, Чернишóв; Виспя́нський, Пташúнський; Мáсарик.*

Білоруські прізвища передаються за традицією: *Журáвський, Короткéвич;* але: *Бядýля, Я́нка Купáла, Цьóтка* й под.

А, Е

8. Польські носові **ą, ę** передаються:

а) сполученнями літер **ом, ем** перед губними приголосними: *Домбрóвський, Зарéмба, Кéмпа;*

б) сполученнями літер **он, ен** перед іншими приголосними: *Зайóнчек, Пáйонк, Пйóнтек, Свьóнтек; Венгжинóвич, Єндрихóвський, Свенціцький.*

-СК(ИЙ), -ЦК(ИЙ) та ін.

9. Суфікси слов'янських прізвищ **-ск(ий), -цк(ий), -ск(і), -цк(і), -sk(i), -ck(i), -dzk(i), -sk(ý), -ck(ý)** передаються відповідно через **-ськ(ий), -цьк(ий), -дзьк(ий):** *Броневський, Даргомíжський, Маякóвський, Мýсоргський, Острóвський; Гомулíцький, Городéцький; Грýдзький, Завáдзький;* так само з **ь** пишуться російські прізвища на **-ск(ой), -цк(ой):** *Луговськóй (Луговськáй), Трубецькóй (Трубецькáй).*

М'якість польських приголосних **n′, s′, c′ (dz′)** у прізвищах перед суфіксами **-ськ(ий), -цьк(ий)** і м'якими приголосними не позначається м'яким знаком, хоч в українській вимові в цих позиціях **н, с, ц (дз)** пом'якшуються: *Виспя́нський, Яблóнський; Свя́док, Цвік.* В усіх інших випадках м'якість попередніх приголосних передається літерами **і, ю, я** та **ь** (у кінці слова): *Дзісь, Дзюрáвець, Сяткóвський.*

Прізвища з прикметниковими закінченнями

10. Прикметникові закінчення російських прізвищ передаються так: **-ый** через **-ий; -ий** після твердого приголосного — через **-ий,** після м'якого приголосного — через **-ій; -ая, -яя** — через **-а, -я:** *Бéлий, Зóркий, Крáйній; Бéла, Горовá, Крáйня.* Закінчення **-ой** передається через **-ой:** *Донськóй, Полевóй, Толстóй.*

Прикметникові закінчення білоруських прізвищ **-ы,** чеських **-ý,** польських **-у,** болгарських **-и** передаються через **-ий:** *Бя́лий, Гáртний, Гуля́шкий, Нéврлий, Нéедлий, Нóвотний, Пáлацький.*

Апостроф

11. Апостроф пишеться після губних, задньоязикових і **р** перед **я, ю, є, ї:** *Аля́б'єв, Арéф'єв, Водоп'я́нов, В'я́льцева, Григóр'єв, Захáр'їн, Луб'я́нцев, Лук'я́нов, Пом'ялóвський, Прокóф'єв, Рум'я́нцев,*

Юр'єв; перед **йо** апостроф не пишеться: *Воробйóв, Соловйóв.*

Примітка. Коли **я, ю** означають сполучення пом'якшеного приголосного з **а, у,** то апостроф перед ними не пишеться: *Бядýля, Пясéцький, Рюмін.*

Ь

12. Знак м'якшення **(ь)** пишеться:

а) у прізвищах після м'яких приголосних **д, т, з, с, ц, л, н:**

1) перед **я, ю, є, ї:** *Дьяконов, Панкрáтьєв, Третьякóв, Полóзьєв, Салáсьєв, Ульянов, Ільюшин, Анáньїн;*

2) перед приголосними: *Вóльнов, Конькóв;*

3) у кінці слова: *Лось, Сóболь.*

Примітка. Коли **я, ю** означають сполучення м'якого приголосного з **а, у,** то перед ними **ь** не пишеться: *Дя́гилєв, Зя́брев, Лапунóв, Цявлóвський, Тюмéнєв;*

б) у прізвищах із суфіксом **-ець**: *Глýховець, Скитáлець.*

Примітка. У неслов'янських прізвищах кінцеве **ц** тверде: *Клáузевіц, Лíфшиц, Мóріц.*

Неслов'янські прізвища

§ 105. Про правопис неслов'янських прізвищ див. III розділ «Правопис слів іншомовного походження» (§ 86—100).

СКЛАДНІ І СКЛАДЕНІ ОСОБОВІ ІМЕНА ТА ПРІЗВИЩА Й ПОХІДНІ ВІД НИХ ПРИКМЕТНИКИ

Імена та прізвища (прізвиська)

§ 106. Імена та прізвища (також прізвиська) людей, що складаються з двох чи трьох слів або до складу яких входять частки, артиклі тощо, можуть писатися окремо, разом і через дефіс.

1. О к р е м о пишуться:

а) прізвиська (українські та перекладені іншомовні), що складаються з імені та прикметника, узгодженого з ним чи з наступним іменником: *Івáн Волóве Óко, Олéна Прекрáсна, Рíчард Лéвове Сéрце, Степáн Тúгряча Смерть;*

сюди належать і особові найменування американських індіанців: *Маленький Вовк, Тупий Ніж* і т. ін.;

б) псевдоніми, що складаються з імені та прізвища: *Джек Лондон, Жорж Занд, Леся Українка, Марко Вовчок, Панас Мирний;*

в) повні давньоримські особові назви, у яких перше слово означає особове ім'я, друге — родове ім'я, третє — прізвище: *Гай Юлій Цезар, Марк Порцій Катон;*

г) частки, артиклі та інші службові слова (**ван, да, де, ді, дю, дер, ед, ель, ла, ле, фон** і т. ін.) в іншомовних особових назвах: *Людвіг ван Бетховен, да Вінчі, де ла Куева, ді Вітторіо, дю Гар, Нур ед Дін, ле Шапельє, фон дер Гольц.*

Примітка 1. Скорочена частка д та ірландська частка **о** пишуться з власними іменами через апостроф: *Д'Аламбер, Д'Артаньян, Д'Обіньє; О'Генрі, О'Кейсі, О'Коннейль;* частки **Ван-, Мак-, Сан-, Сен-,** які передують прізвищам і разом із тим становлять їх невід'ємну частину, пишуться через дефіс: *Ван-Дейк, Мак-Магон, Мак-Клюр, Сан-Мартін, Сен-Симон.*

Примітка 2. У ряді випадків частки пишуться разом із прізвищами, бо в такій формі засвоїла їх українська мова: *Декандоль, Деліль, Дерібас, Лагарп, Ламетрі, Лафонтен, Лесаж, Фонвізін;*

ґ) слово **дон** («пан») перед особовим ім'ям як форма ввічливого звертання: *дон Базіліо, дон Педро, дон Хосе.* У власних назвах відомих літературних героїв це слово пишеться з великої літери: *Дон Жуан, Дон Кіхот.*

Примітка. У загальному значенні слово **донжуан** пишеться разом і з малої літери;

д) складові частини корейських, в'єтнамських, бірманських, індонезійських особових назв: *Кім Ір Сен, Пак Ті Вон, Хо Ші Мін, Нгуєн Конг Хоан, У Ну Мунг, Фетай Чотінучит.*

2. Р а з о м пишуться:

а) українські прізвища, що складаються з дієслова в наказовій формі та іменника: *Горицвіт, Непийвода, Убийвовк;*

б) українські прізвища, що виникли на основі словосполучень, до складу яких входять як повнозначні, так і службові слова: *Добрийвечір, Нетудихата, Панібудьласка;*

в) українські прізвища, утворені з прикметника та іменника за допомогою сполучного звука: *Довгопол, Кривоніс, Скороход;*

г) слов'янські особові імена, утворені від двох основ: *Владислав, Володимир, Мечислав, Ярополк;*

ґ) складні китайські імена, які завжди виступають після прізвища: *Го Можо, Ден Сяопін, Тао Юаньмінь, Сунь Ятсен.*

Примітка. Якщо китайське ім'я становить одне слово, то обидві частини особової назви (прізвище та ім'я) пишуться окремо: *Дін Лінь, Лу Сінь, Цюй Юань;*

д) тюркські, вірменські та інші особові назви з компонентами **бей, заде, мелік, оглі** й под., що вказують на соціальний стан, родинні стосунки: *Ізмаїлбей, Турсунзаде, Кероглі.* Але арабське **ібн** пишеться окремо: *Ібн Русте, Ібн Сіна, Ібн Фадлан,* а тюркське **паша** — через дефіс: *Гедік-паша, Осман-паша.*

3. Через д е ф і с пишуться:

а) складні особові імена: *Василь-Костянтин, Жан-Жак, Зиновій-Богдан, Марія-Антуанетта, Мартін-Лютер, Фрідріх-Вільгельм;*

б) складні прізвища: *Альтаміра-і-Кревеа, Гулак-Артемовський, Жоліо-Кюрі, Квітка-Основ'яненко, Нечуй-Левицький, Новиков-Прибой, Римський-Корсаков;*

в) імена з кваліфікаційними прикладками: *Іван-царенко, Кирик-мужичок.* Але якщо прикладка розгорнута, то ставиться тире: *Іван — мужичий син,* рідше — кома: *Іван, селянський син.*

Похідні прикметники

§ 107. 1. Прикметники від складних особових імен, що пишуться через дефіс, зберігають це написання: *Жан-Жак — жан-жаківський.*

2. Прикметники від китайських, корейських, в'єтнамських та індонезійських особових назв пишуться разом: *Мао Цзедун — маоцзедунівський, Кім Ір Сен — кімірсенівський.*

3. Прикметники від прізвищ типу *ван Бетховен, фон Бісмарк* утворюються тільки від іменника: *бетховенський, бісмарківський.* Якщо прикметник утворюється від прізви-

ща з часткою, артиклем тощо, то він пишеться разом: *де Голль — дегóллівський, Нур ед Дін — нуреддíнівський.* Прикметники від прізвищ типу *Д'Аламбéр* зберігають апостроф після частки: *д'аламбéрівський.*

4. Не утворюються прикметники:

а) від складних прізвищ, прізвиськ і псевдонімів типу *Гулáк-Артемóвський, Марко́ Вовчóк, Рíчард Лéвове Сéрце.*

Примітка. Прикметник, утворений від імені та прізвища, пишеться через дефіс: *Вáльтер Скотт — вáльтер-скóттівський, Жуль Верн — жуль-вéрнівський, Марк Твен — марк-твéнівський;*

б) від тюркських, вірменських, арабських та ін. особових назв типу *Кероглú, Османá-пашá* тощо;

в) від невідмінюваних іншомовних прізвищ типу *дi Віттóріо, Ламетрí, Д'Обіньє́.*

ГЕОГРАФІЧНІ НАЗВИ

Українські географічні назви

§ 108. Українські географічні назви на письмі передаються відповідно до вимови за нормами українського правопису: *Верхньодніпрóвськ, Вíнниця, Гребíнка, Донéцьк, Дýбно, Житóмир, Запорíжжя, Здолбýнів, Кам'янéць-Подíльський, Кúїв, Козя́тин, Кременчýк, Кривúй Ріг, Львів, Миколаїв, Нóвгород-Сíверський, Одéса, Охти́рка, Рівне, Сіверськодонéцьк, Трипíлля, Хáрків, Чернівцí, Чернíгів, Шепетíвка, Я́мпіль; Десна́, Дніпро́, Дністéр, Зáхідний Буг, Ірпíнь, Прúп'ять, Рось, Стохíд, Сян, Тéтерів, Тúса, Трубíж.*

Примітка. У назвах українських міст треба розрізняти **-поль** у небагатьох словах грецького походження (грецьке **polis** «місто»): *Маріýполь, Мелітóполь, Нікополь, Севастóполь, Сімферóполь, Тирáсполь* — і **-піль** (з українського «поле»): *Борúспіль, Крижóпіль, Ольгóпіль, Тернóпіль.*

Географічні назви слов'янських та інших країн

§ 109. Географічні назви слов'янських та інших країн передаються в українській мові відповідно до вимог практичної транскрипції.

Е

1. Російська літера **е** передається через **е:** *Бéздна, Верхоя́нськ, Воро́неж, Зеленодóльськ, Новочеркáськ, Туапсé; Ветлýга, Лéна, Нева́, Онéга, Пінега, Пéнза, Тéрек, Шексна́.*

Але інколи **е** передається через **є:**

а) на початку слова: *Євпатóрія, Є́йськ, Єлéць, Єнісéй, Єреван́; так само після голосного й при роздільній вимові після приголосного: Єгóр'євськ, Колгýєв, Посьє́т;*

б) після приголосних (крім шиплячих, **р** і **ц**) у суфіксах **-єв, -єєв** російських назв, похідних переважно від прізвищ: *мóре Лáптєвих, Лéжнєво;* але: *Плещéєво, Ржев, мис Рум'я́нцева;*

в) коли російському **е** основи відповідає в аналогічних українських основах **і** (тобто на місці колишнього **ѣ**): *Бéжецьк, Бéлгород, Бєлóво, Бєлорéцьк, Благовéщенськ, Желєзновóдськ, Орéхово-Зýєво.*

Але в географічних назвах, що мають у російській мові форму, спільну з відповідною українською, таке **е** передається через **і:** *Арабáтська Стрíлка, Бíла,* оз. *Бíле, Біловéзька Пýща, Вíтка, Лісна́, Негорíле, Піщáне, Сінне́, Сúрий мис, Цілиногрáд* і под. Це стосується й польського **іа:** *Бíла Підля́ська, Білостóк* тощо.

Примітка. Польське й чеське **е,** що виступає в географічних назвах із суфіксом **-ц-** (лат. **-c-**), зберігається: *Бéльце, Кéльце; Кóшице, Лúдице, Пáрдубице.* Ці географічні назви не змінюються за відмінками. Назва *Закопáне* має форму прикметника середнього роду (однина) й, отже, відмінюється за цим зразком: *Закопáне, Закопáного, Закопáному* й т. д.

2. Літера **ё** передається:

а) через **йо** на початку та в середині слова, коли воно означає звукосполучення **й + о:** *Йóлкіно, Соловйóво;*

б) через **ьо** в середині слова, коли воно означає сполучення м'якого приголосного з **о:** *мис Дежньóва,* р. *Оленьóк;* але: р. *Берéзова, Орéл;*

в) через **о** під наголосом після **ч, щ:** *Рогачóво, Сичóвка, Щóкіно.*

3. Літера **э** передається через **е:** *Ельбрýс, Ельтóн, Éмба, Естóнія.*

И

4. Літера **и** передається:

а) через **і** або **ї:**

1) через **і** в основі географічних назв, зокрема на їх початку, а також у кінці: *Батýмі, Бородінó, Вітебськ, Вóт-*

кінськ, Ігáрка, Іжéвськ, Іркýтськ, Кінешма, Пóті, Сóчі, Сухýмі, Челябінськ; Двінá, оз. *Ільмéнь, Індигíрка, Іртúш,* оз. *Селігéр;*

2) через **ї** після голосного й при роздільній вимові після приголосного: *Зілаїр, Кутаїсі, Троїцьк, Ананьїно, Мáр'їно.*

Примітка. У географічних назвах, утворених від загальних назв та імен, спільних за походженням для української та російської мов, звичайно пишеться **и** в суфіксах **-ин-, -инськ-:** *Березинá, Гусúне Óзеро, Дудúнка, Жáбинка, Карпúнськ, Крутúнське, Прáвдинськ* (докладніше про правопис **и** див. нижче);

б) через **и:**

1) після **ж, ч, ш** і **ц** перед приголосним: *Жигáлово, Жúздра, Жилá Косá; Áчинськ, Нáльчик, Чирчúк; Єгóршино, Ішúм, Камúшин, Тýшино; Щигрú; Цимлянська;*

2) у географічних назвах, утворених від людських імен, спільних для української та російської мов: *Гаврúлово, Данúлов, Дмúтров, Михáйловське;* але: *Ніколáєвськ-на-Амýрі* та ін. (тобто від імен, що в українській мові мають форму, виразно відмінну від форми цього ж імені, вживаної в російській мові).

Примітка. І зберігається в географічних назвах, утворених від людських імен, які в українській мові пишуться через **і:** *Леонíдово;*

3) у коренях географічних назв, якщо ці корені спільні для української та російської мов: *Виноградóво, Кисловóдськ, Клин, Крúчев, Курúльські островú, Лúпецьк, Лихославль, Тúхвін, Тихорéцьк;*

4) у складних географічних назвах, де **и** виступає у функції сполучного звука: *Владивостóк, П'ятигóрськ, Семипалáтинськ;*

5) у префіксі **при-:** *Привóлжя, Примóр'я, Прикýмськ;*

6) у суфіксах **-ик-, -ич-, -иц-, -ищ-:** *Зимóвники, Тупúк; Боровичí, Котéльнич, Осипóвичі, Úглич; Брóнниці, Глúвиці,* оз. *Колвúцьке, Луховúці; Митúщі, Ртúщево;*

7) у закінченні географічних назв, уживаних у формі множини, якщо в російській мові тверда основа: *Березникú, Валýйки, Гóрки;* але: *Жигулí* (бо тут м'яка основа);

8) у словах *Сибíр, Симбíрськ* і похідних від них (наприклад, *Новосибíрськ*).

Ы

5. Літера **ы** передається через **и:** *Вúкса, Вúтегра, Іртúш, Сúзрань, Сиктивкáр, Чебоксáри, Шáхти.*

6. У словах: *Росíя, російський, Білорýсь, білорýський* приголосний **с** не подвоюється.

Географічні назви з прикметниковими закінченнями

7. а) Прикметникові закінчення географічних назв передаються так: **-ый, -ой** — через **-ий; -ий** після твердого приголосного — через **-ий,** після м'якого приголосного — через **-ій; -ая, -яя** — через **-а, -я; -ое, -ее** — через **-е, -є:** *Становúй* (хребет); *Великúй Úстюг, Оленíй* (острів); *Лихá, Нúжня Тунгýска, Чусовá; Благодáрне, Бологé, Майське, Покрóвське, Угловé.*

б) Російські назви з кінцевими **-ово, -єво** та **-ино** передаються через **-ово, -єво** та **-іно (-їно),** після шиплячих — **-ино:** *Внýково, Орéхово-Зýєво; Бородінó, Мáр'їно, Пýшкіно; Єгóршино, Рóщино.*

в) Прикметникові закінчення географічних назв **-ые, -ие** передаються через **і:** *Новí Ключí, Набережні Челнú, Чúсті Прудú.*

г) Прикметникові закінчення, що входять до складу слов'янських географічних назв, передаються відповідними українськими: *Бáнська Бúстриця, Новí Зáмки, Стальóва Вóля, Чéський Крýмльов.*

ґ) Польське **ó,** що виступає в суфіксі **-ów** у географічних назвах, передається через **у:** *Жирáрдув, Жéшув, Томáшув-Мазовéцький* і т. ін., але традиційно *Грýбешів, Крáків.*

д) Польські носові **ą, ę** передаються сполученнями літер **ом, ем** перед губними приголосними: *Домбрóва, Дембúця;* перед іншими приголосними — сполученнями **он, ен:** *Конт, Ченстохóва.*

Апостроф

8. Апостроф пишеться в географічних назвах після губних, задньоязикових і **р,** а також після префіксів, що закінчуються приголосним, перед **я, ю, є, ї:** *В'язникú, Дем'янськ, Прокóп'євськ, П'ятигóрськ, Ак'яр, Амудар'я, Гур'єв;* перед **йо** апостроф не пишеться: *Муравйóво.*

Примітка. Коли **я, ю** означають сполучення м'якого приголосного з **а, у,** то апостроф перед ними не пишеться: *Вязьма, Кяхта, Крюково, Рязань.*

Ь

9. а) Знак м'якшення **(ь)** пишеться в географічних назвах після м'яких приголосних **д, т, з, с, ц, л, н:**

1) перед **я, ю, є, ї:** *Дьєпп, Пхеньян, Сьєрра-Леоне, Усольє;*

2) перед приголосним: *Клязьма, Лисьва, Льгов;*

3) у кінці слова: *Гомель, Нахічевань, Сімферополь, Тянь-Шань.*

Примітка. Коли **я, ю** означають сполучення м'якого приголосного з **а, у**, то перед ними **ь** не пишеться: *Аляска, Челябінськ, Тюмень.*

б) Твердий кінцевий приголосний основи **ц** пом'якшується в усіх слов'янських географічних назвах, зокрема в суфіксах **-ець, -аць, -иц(я):** *Олонець, Повенець, Череповець, Крагуєваць, Столаць; Дембиця, Ломниця, Речиця.*

в) Суфікси географічних назв **-ск, -цк** передаються відповідно українськими суфіксами **-ськ, -цьк:** *Братськ, Брянськ, Курськ; Кузнецьк, Троїцьк.*

§ 110. Географічні назви, не вживані без номенклатурних слів, перекладаються: *Арабійське море, мис Доброї Надії, Перська затока, Північний Льодовитий океан.*

Завжди перекладаються й прикметники на означення розмірів, взаємного розміщення та сторін світу, що виступають у складі географічних назв: *Великий каньйон, Нижній Новгород, Південна Америка, Північний полюс.*

Іншомовні географічні назви

§ 111. Про правопис решти іншомовних географічних назв див. розділ «Правопис слів іншомовного походження» (§ 86—100). Слов'янські географічні назви пишуться відповідно до правил, викладених у § 104.

Відмінювання географічних назв

§ 112. 1. Географічні назви з іменниковими закінченнями — українські, а також іншомовні — відмінюються як звичайні іменники I, II, III відмін:

І відміна: *Африка — Африки, в Африці; Волга — Волги, на Волзі; Лохвиця — Лохвиці, Лохвицею, у Лохвиці; Махачкала — Махачкали, у Махачкалі; Москва — Москви, Москвою, у Москві; Одеса — Одеси, в Одесі; Ольвія —*

Ольвії, Ольвією, в Ольвії; Полтава — Полтави, у Полтаві; Прага — Праги, у Празі; Річиця — Річиці, в Річиці; Шепетівка — Шепетівки, у Шепетівці.

ІІ відміна: *Буг — Бугу, на Бузі* (й *по Бугу*); *Владивосток — Владивостока, у Владивостоці (у Владивостоку); Гайсин — Гайсина, Гайсином, у Гайсині; Дубно — Дубна, Дубном, у Дубні; Единбург — Единбурга, в Единбурзі (в Единбургу); Київ — Києва, Києвом, у Києві; Лихославль — Лихославля, Лихославлем, у Лихославлі; Луганськ — Луганська, Луганськом, у Луганську; Львів — Львова, Львовом, у Львові; Орел — Орла, Орлом, в Орлі; Псков — Пскова, Псковом, у Пскові; Світязь — Світязю, Світязем, на Світязі; Тернопіль — Тернополя, Тернополем, у Тернополі; Теруель —Теруеля, Теруелем, у Теруелі; Токмак — Токмака, у Токмаці (у Токмаку); Ужгород — Ужгорода, Ужгородом, в Ужгороді.*

ІІІ відміна: *Бретань — Бретані, Бретанню, у Бретані; Керч — Керчі, Керчю, у Керчі; Об — Obі, Об'ю, на Obі; Свір — Свірі, Свір'ю, на Свірі; Сизрань — Сизрані, Сизранню, у Сизрані.*

2. Географічні назви, що мають форму множини, відмінюються як відповідні загальні іменники: *Березники — Березників, Березникам; Горки — Горок, Горкам; Єсентуки — Єсентуків, Єсентукам; Жигулі — Жигулів, Жигулям; Ков'яги — Ков'яг, Ков'ягам; Лубни — Лубен, Лубнам; Плиски — Плисок, Плискам; Прилуки — Прилук, Прилукам; Ромни — Ромен, Ромнам; Салоніки — Салонік, Салонікам; Філіппіни — Філіппін, Філіппінам; Чебоксари — Чебоксар, Чебоксарам, у Чебоксарах; Чернівці — Чернівців, Чернівцям, у Чернівцях.*

3. Географічні назви з прикметниковими закінченнями відмінюються як звичайні прикметники: *Боровe — Борового, Боровому; Жуковський — Жуковського, Жуковському; Лозова — Лозової, Лозовій; Рівне — Рівного, Рівному; Чусова — Чусової, Чусовій.*

4. Географічні назви, що складаються з прикметника та іменника чи, навпаки, іменника та прикметника, відмінюються в обох частинах:

а) *Вели́кий У́стюг — Вели́кого У́стюга; Го́ла При́стань — Го́лої При́стані, Го́лою При́станню; Криви́й Ріг — Крово́го Ро́гу; Вели́кі Лу́ки — Вели́ких Лук; Єлисе́йські Поля́ — Єлисе́йських Полів; Мінера́льні Во́ди — Мінера́льних Вод;*

б) *Кам'янéць-Подíльський — Кам'янця́-Подíльського, Кам'янцéві-Подíльському; Но́вгород-Сíверський — Но́вгорода-Сíверського, Но́вгороду-Сíверському; Новогра́д-Воли́нський — Новогра́да-Воли́нського, Новогра́дові-Воли́нському; Ра́ва-Ру́ська — Ра́ви-Ру́ської, Ра́ві-Ру́ській.*

5. Географічні назви, що складаються з двох іменників або іменника та присвійного прикметника, відмінюються лише в другій частині: *Ба́ден-Ба́ден — Ба́ден-Ба́дена, у Ба́ден-Ба́дені; Орéхово-Зу́єво — Орéхово-Зу́єва, в Орéхово-Зу́єві; Іва́но-Франкíвськ — Іва́но-Франкíвська, в Іва́но-Франкíвську.* Але: *Ко́нча-За́спа — Ко́нчі-За́спи, у Ко́нчі-За́спі; Пу́ща-Води́ця — Пу́щі-Води́ці, у Пу́щі-Води́ці.*

6. Географічні назви, що складаються з короткої форми прикметника, прийменника **на** та іменника, що вказує на місце розташування населеного пункту, відмінюються в першій частині: *Ростóв-на-Дону́ — Ростóва-на-Дону́, у Ростóві-на-Дону́; Фра́нкфурт-на-Ма́йні — Фра́нкфурта-на-Ма́йні, у Фра́нкфурті-на-Ма́йні.*

7. Не відмінюються географічні назви (переважно іншомовні), що закінчуються на **е (є), і (ї), о, у (ю):** *Рамбуйé, Туапсé, Улáн-Удé, Фіýме; Ка́прі, Порт-Луї́, По́ті, Тбілíсі, Уссу́рі, Фукуї́; Бордó, Глáзго, Марóкко, По, Сант-Я́го; Баку́, Бештáу, Катмандý, Кюсю́.* Так само не відмінюються й деякі назви на **-а,** як *Нікарáгуа.*

§ 113. ПРАВОПИС ПРИКМЕТНИКОВИХ ФОРМ ВІД ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ

Суфікси -ИНСЬК(ИЙ), -ІНСЬК(ИЙ)

1. У суфіксах **-инськ(ий), -інськ(ий)** прикметників, утворених від географічних назв і назв народів, що мають у своїй основі суфікси **-ин, -ін, -инськ, -інськ,** зберігається той самий голосний (**и** або **і**), що й в основній назві: *Кáмишин — кáмишинський, Ніжин — ніжинський, Пéнжино — пéнжинський, Тульчúн — тульчúнський, Тýшино — тýшинський, Цюрýпинськ — цюрýпинський, Чигирúн — чигирúнський; грузúн — грузúнський, осетúн — осетúнський; Бóлдіно — бóлдінський, Філіппíни — філіппíнський.*

В аналогічних прикметниках, утворених від географічних назв, що не мають суфіксів **-ин-, -ін-,** пишеться завжди **и:** *Аляска — аляскинський, Баку́ — бакúнський, Кабардá — кабардúнський, Карагандá — карагандúнський, Пóті — пóтинський, Сóчі — сóчинський, Читá — читúнський, Шáхти — шáхтинський.*

Суфікси -ОВСЬК(ИЙ) [-ЬОВСЬК(ИЙ)], -ЄВСЬК(ИЙ) [-ЄВСЬК(ИЙ)], -ІВСЬК(ИЙ) [-ЇВСЬК(ИЙ)]

2. У суфіксах **-овськ(ий) [-ьовськ(ий)], -евськ(ий) [-євськ(ий)], -івськ(ий) [-ївськ(ий)]** прикметників, утворених від географічних назв, що мають у своїй основі **-ов (-ьов), -ев (-єв), -ів (-їв),** зберігається той самий голосний **(о, е, є, і, ї),** що й в основній назві: *Дніпропетрóвськ — дніпропетрóвський, Тамбóв — тамбóвський; Карáчев — карáчевський, Колгýєв — колгýєвський; Кишинíв — кишинíвський, Львів — львíвський, Могилíв — могилíвський, Тéтерів — тéтерівський, Чернігів — чернігівський.* Якщо при творенні таких прикметникових форм від українських географічних назв відкритий склад з **о, е** стає закритим, діє правило про чергування **о, е** з **і:** *Лозовá — лозíвський, Свáтове — свáтівський, Хмéлеве — хмéлівський.*

У прикметниках, утворених від географічних назв із суфіксальним **к,** перед яким іде інший приголосний, пишеться **-івський (-ївський):** *Бíла Цéрква — білоцеркíвський, Вáлки — вáлківський, Гребíнка — гребíнківський, Казáнка — казáнківський,* а також *Златоýст — златоýстівський.* Але: *Орéл — орлóвський* і т. ін.

При творенні прикметників за допомогою суфікса **-ськ(ий)** від географічних назв і назв народів, основа яких закінчується на приголосний, відбуваються такі фонетичні зміни:

а) **г, ж, з (дз) + -ськ(ий) → -зьк(ий) [-дзьк(ий)]:** *Буг — бýзький, Ветлýга — ветлýзький, Вúборг — вúборзький, Вóлга — вóлзький, Гаáга — гаáзький, Гáмбург — гáмбурзький,*

Калу́га — калу́зький, Ла́дога — ла́дозький, Люксембу́рг — люксембу́рзький, Ле́йпциг — ле́йпцизький, Оне́га — оне́зький, Остро́г — остро́зький, Пра́га — пра́зький, Ри́га — ри́зький, Стра́сбург — стра́сбурзький; Воро́неж — воро́незький (пор. назву українського селища — *Воро́ніж — воро́нізький*), *Запоріжжя — запорізький, Пари́ж — пари́зький; Абха́зія — абха́зький, Кавка́з — кавка́зький, Лодзь — ло́дзький, Сиракузи — сиракузький, францу́з — францу́зький;*

б) **к, ц, ч + -ськ(ий) → -цьк(ий):** *Баскунча́к — баскунча́цький, Вели́кі Лу́ки — великолу́цький, Ви́шній Волочо́к — вишньоволо́цький, Владивосто́к — владивосто́цький, грек — гре́цький, Кагарли́к — кагарли́цький, Казбе́к — казбе́цький, калми́к — калми́цький, Кобеля́ки — кобеля́цький, коря́к — коря́цький, Кременчу́к — кременчу́цький, Прилу́ки — прилу́цький, слова́к — слова́цький, таджи́к — таджи́цький, ту́рок — туре́цький, узбе́к — узбе́цький; Ні́цца — ні́ццький, Суе́ц — суе́цький, Череповець — череповецький; Ба́хмач — ба́хмацький, Га́лич — га́лицький, Гри́нвіч — гри́нвіцький, О́вруч — О́вруцький, Солига́лич — солига́лицький.* Але: *Дама́ск — дама́ський, Ме́кка — ме́кканський, тю́рки — тю́ркський;*

в) **с, х, ш + -ськ(ий) → -ськ(ий):** *Арзама́с — арзама́ський, Оде́са — оде́ський, Тбілісі — тбіліський, тунгу́с — тунгу́ський, Черка́си — черка́ський, черке́с — черке́ський, Я́сси — я́ський; во́лох — воло́ський, Караба́х — караба́ський, Лепети́ха — лепети́ський, чех — че́ський; Золотоно́ша — золотоніський, Кандала́кша — кандала́кський, латиш — латиський, Сива́ш — сива́ський, чува́ш — чува́ський.*

Примітка. Деякі слова, узвичаєні без зміни приголосних основ, передаються з ними і на письмі: *ба́ски — ба́сський, каза́х — каза́хський, Пере́мишль — пере́мишльський* та ін.

§ 114. ПРАВОПИС СКЛАДНИХ І СКЛАДЕНИХ ГЕОГРАФІЧНИХ НАЗВ

Написання окремо

1. О к р е м о пишуться:

а) географічні назви, що складаються з прикметника та іменника: *Біла Це́рква, Вели́кий У́стюг,*

Ве́рхня Силе́зія, Ви́шній Волочо́к, Го́ла При́стань, Голуби́й Ні́л, Давиді́в Брід, Запорізька Січ, За́хідна Євро́па, Зелена́ Гу́ра, Нове́ Мі́сто, Нови́й Сад, Повали́зька Би́стриця, Сомко́ва Доли́на, Стара́ Плани́на, Широ́кий Яр;

б) географічні назви й номенклатурні терміни при них: *Кавка́зький хребе́т, Кандала́кська губа́, Скандина́вський півострів, Фінська зато́ка, Чо́рне мо́ре;*

в) географічні назви, що становлять сполучення іменника з порядковим числівником, який може стояти як перед іменником, так і після нього: *Гільча Дру́га, Залі́сся Пе́рше, Кра́сне Дру́ге, Пе́рше Садо́ве;*

г) географічні назви, що становлять сполучення імені та прізвища або імені й по батькові: *село́ Іва́на Франка́, се́лище Лев Толсто́й, ста́нція Єрофе́й Па́влович;* але: *мі́сто Іва́но-Франкі́вськ, село́ Миха́йло-Коцюби́нське* (бо тут маємо сполучний голосний **о** й зміну родового закінчення прізвища), а також назва села *Дмитро́-Варва́рівка,* що складається з двох імен.

Написання разом

2. Р а з о м пишуться:

а) географічні назви-іменники, що складаються з прикметника та іменника, з'єднаних сполучним звуком, а також прикметники, що походять від них: *Білопі́лля, Верхньодніпро́вськ, Гостролу́ччя, Дорогобу́ж, Кам'яногі́рка, Красново́дськ, Малоярослáвець, Нижньокили́мський, Нововолинськ, Новосибі́рськ, Старокостянти́нів, Чистово́дне, Ясногоро́дка; білопільський, верхньодніпро́вський, гостролуча́нський, дорогобу́зький, кам'яногірківський, чистово́дківський* та ін.

Примітка. Це правило поширюється й на складні прикметники, утворені з двох прикметникових основ, які означають назви морів, лісів, низин, областей, залізниць тощо й мають при собі номенклатурні терміни типу *мо́ре, гора́, хребе́т, ліс, о́зеро, низовина́, о́стрів* і т. ін.: *Західносибірська низовина́, Нижньодунайська низовина́, Новосибірські острови́, Південноукраїнський кана́л, Східноєвропе́йська рівни́на, Східноказахста́нська о́бласть, Східнокита́йське мо́ре* тощо;

б) географічні назви, що складаються з числівника та іменника, з'єднаних сполучним звуком, а також похідні від них прикметники: *Дворі́ччя, Першотравне́ве, П'яти-*

го́рськ, П'ятиха́тки, Семигóри, Семипíлки, Сорокадýби, Трипíлля; дворічáнський, п'ятиха́тківський, семигíрський, семипíлківський, сорокадýбівський та ін.;

в) географічні назви з першою дієслівною частиною у формі наказового способу та похідні від них прикметники: *Вернигородóк, Гуляйпóле, Копáйгород, Крутибóроди, Печивóди; вернигородóцький, гуляйпíльський, копáйгородський, крутибóродівський, печивóдівський;*

г) географічні назви, що складаються з двох іменників, з'єднаних сполучним звуком, та похідні від них прикметники: *Вербóлози, Індокитáй, Страхолíсся; вербóлозівський, індокитáйський, страхолíський.* Але: *Áвстро-Угóрщина, Азóво-Чорномóр'я* та деякі інші;

г) географічні назви з другою частиною **-град, -город, -піль, -поль; -абад, -акан, -бург, -ленд, -пілс, -таун, -шир, -штадт** і похідні від них прикметники: *Белгрáд, Волгогрáд, Цілиногрáд; Китáйгород, Нóвгород, Княжпíль, Ольгóпіль, Адріанóполь, Севастóполь; Ашгабáт, Брáнденбург, Кемберлéнд, Дáугавпілс, Кейптáун, Йóркшир, Рýдольфштадт; волгогрáдський, новгорóдський, ольгóпільський, севастóпольський, бранденбýрзький, дáугавпілський, рудольфштáдтський;*

д) прикметникові форми від географічних назв, що складаються з якісного прикметника та іменника або відносного прикметника [без суфіксів **-зьк(ий), -ськ(ий), -цьк(ий)** і суфіксів присвійності] та іменника: *біломóрський* (від *Білé мóре*), *білоцерківський* (від *Бíла Цéрква*), *гостромогúльський* (від *Гóстра Могúла*), *новомíський* (від *Новé Мíсто*), *яснополя́нський* (від *Я́сна Поля́на*); *житньогірський* (від *Жúтні Гóри*), *західноєвропéйський* (від *Зáхідна Єврóпа*), *кам'янобáлківський* (від *Кам'янá Бáлка*), *липоводолúнський* (від *Лúпова Долúна*).

Написання через дефіс

3. Через д е ф і с пишуться:

а) географічні назви, що складаються з двох іменників (без сполучного звука) або з іменника й дальшого прикметника, а також прикметники, що походять від них: *Бáня-Лýка — бáня-лýцький, Гвінéя-Бісáу — гвінéя-бісáуський, Глинськ-Загóра — глинськ-загóрський, Ельзáс-Лотарúнгія — ельзáс-лотарúнзький, Кóло-Михáйлівка — кóло-михáйлівський, Орéхово-Зýєво — орéхово-зýєвський, Пýща-Водúця — пýща-водúцький; Берíзки-Бершáдські — берíзки-бершáдський, Вíта-Поштóва — вíта-поштóвий, Кам'янéць-Подíльський — кам'янéць-подíльський, Рáва-Рýська — рáва-рýський, Хáрків-Товáрний — хáрків-товáрний, Áвстро-Угóрщина — áвстро-угóрський;* але: *Індокитáй* та похідні прикметники від подібних назв;

б) географічні назви, що становлять поєднання двох імен або імені та прізвища (чи прізвиська) за допомогою сполучного звука (зрідка — без нього) й зі зміною форми другого компонента, а також похідні від них прикметники: *Андрíєво-Іванівка — андрíєво-іванівський, Дмитрó-Варвáрівка — дмитрó-варвáрівський, Івáно-Франкíвськ — івáно-франкíвський, Михáйло-Коцюбúнське — михáйло-коцюбúнський, Олексáндро-Пáщенкове — олексáндро-пáщенківський;* але: *Петропáвлівка;*

в) географічні назви, що складаються з іншомовних елементів — повнозначних слів, а також похідні від них прикметники: *Буéнос-Áйрес, Думбартóн-Окс, Іссúк-Куль, Кзил-Ордá, Нар'ян-Мáр, Ріо-Нéгро, Уланóде; буéнос-áйреський* та ін., але: *Алатáу, Амудар'я́, Махачкалá, Сирдар'я́; амудар'íнський, приамудар'íнський; алмаатúнець, кзилордúнець* тощо;

г) географічні назви (переважно населених пунктів) з першими складовими частинами **соль-, спас-, усть-** та іншомовними **вест-, іст-, нью-, сан-, санкт-, сант-, санта-, сен-, сент-** і под., а також із кінцевими назвотворчими частинами **-ривер, -сіті, -сквер, -стрит, -фіорд** і похідні від них прикметники: *Соль-Ілéцьк, Спас-Клéпики, Усть-Каменогóрськ; Вест-Íндія, Іст-Лóндон, Нью-Йóрк, Сан-Сальвадóр, Санкт-Гáллен, Сант-Я́го, Сáнта-Клáра, Сен-Готáрд, Сент-Луїс; Фолл-Рúвер, Атлáнтик-Сíті, Сáхо-сквер, Бóна-фіóрд; соль-ілéцький, усть-каменогóрський; нью-йóркський; фолл-рúверський, атлáнтик-сíтинський* та ін.;

г) географічні назви, що складаються з іменників, які поєднуються українськими або іншомовними прийменниками, сполучниками чи мають при собі частку, ар-

тикль, а також утворені від них прикметники: *Новосíлки-на-Дніпрí, Ростóв-на-Дону́, Фрáнкфурт-на-Мáйні, Яр-під-Зáйчиком; Булóнь-сюр-Мер, Бург-ель-Арáб, Ла-Мáнш, Ла-Плáта, Лас-Вéгас, Лос-Áнджелес, Па-де-Калé, Ріо-де-Жанéйро, Сен-е-Уáз* (департамент); *новосíлківський-на-Дніпрí, ростóвський-на-Дону́, фрáнкфуртський-на-Мáйні, яр-ський-під-зáйчиком; булóнь-сюр-мéрський, бург-ель-арáбський, ла-мáншський, ла-плáтський* і т. ін.;

д) прикметники, утворені від географічних назв, до складу яких входять прикметники із суфіксами **-ів (-їв), -ов, -ев (-єв), -ин (-їн), -ськ(ий), -цьк(ий), -зьк(ий):** *давúдово-брíдський* (від *Давúдів Брíд*), *олíйниково-слобíдськúй* (від *Олíйникова Слободá*), *мишýрино-рíзький* (від *Мишýрин Ріг*), *вільшáнсько-новосéлицький* (від *Вільшáнська Новосéлиця*), *вíнницько-ставськúй* (від *Вíнницькі Ставú*);

е) прикметники, утворені від географічних назв, що становлять поєднання імені та прізвища: *івáно-франкíвський* (село *Івáна Франкá*).

V. НАЙГОЛОВНІШІ ПРАВИЛА ПУНКТУАЦІЇ

§ 115. КРАПКА (.)

Крапка ставиться:

1. У кінці розповідного речення або спонукального, якщо воно вимовлене без окличної інтонації:

Весь народ піднімається до мене. Йдуть з усієї України та й ще йтимуть. Посилав універсали з Січі, тепер хочу скласти універсал із Чигирина (Загребельний).

Як паросте виноградної лози,
Плекайте мову. Пильно й ненастанно
Політь бур'ян (Рильський).

2. У кінці пов'язаних між собою частин розповідного тексту, коли автор хоче навмисно подати їх інтонаційно відокремленими одна від одної:

А я ходжу. Рівним, розміреним кроком, через усю хату, з кутка в куток. З кутка в куток (Коцюбинський).

3. У кінці рубрик переліку, коли вони досить розвинені й кожна з них становить закінчене речення:

Відзначаючи ювілей видатного українського вченого-сходознавця, одного з засновників Академії наук України, академіка АН України А. Ю. Кримського, загальні збори Академії наук України постановили:

1. З метою відродження й розвитку національної школи сходознавства як важливого наукового компоненту інтелектуального потенціалу України створити в системі АН України Інститут сходознавства ім. А. Ю. Кримського.

2. Видати повне зібрання творів академіка АН України А. Ю. Кримського.

3. Порушити клопотання перед Кабінетом Міністрів України про створення будинку-музею академіка АН України А. Ю. Кримського в м. Звенигородці Черкаської області (З «Вісника АН України»).

4. Після речення, за яким розпочинається виклад розгорненої розповіді, опис тощо:

А діло було таке. Студенти з царського садка пішли в гості до знайомого купця, котрий жив далеко, аж на Орданському. Той купець мав багацько дочок, не дуже гарних. Він закликав до себе десятками всяких студентів, годував, поїв їх і чимало дочок повидавав уже заміж за світських і духовних. Студенти часто гуляли там до півночі й цілою юрбою перелазили потім стіну Братського монастиря (Нечуй-Левицький).

5. Як знак незакінченості слова на письмі, напр.: **т.** або **тов.** (товариш), **гр.** (громадянин) (про скорочені слова див. § 39, 40).

Примітка 1. Крапка не ставиться:

а) в абревіатурах між складовими частинами: *ООН, МАУ, неп;*

б) у скороченнях назв метричних мір: *г* (грам), *кг* (кілограм), *м* (метр), *мм* (міліметр), *т* (тонна);

в) у кінці заголовків, на вивісках і штампах.

Примітка 2. Про вживання крапки замість коми див. § 118, Б, п. 2, прим. 1.

§ 116. ЗНАК ПИТАННЯ (?)

Знак питання ставиться:

1. У кінці питального речення:

За кожною з цих пам'яток — люди: майстри, митці. Хто знає про них? Хто назве їх імена? (Федорів).

Чи совам зборкати орла?
Чи правду кривді подолати? (Рильський).

Примітка 1. Підвищена проти звичайної питальна інтонація передається двома або трьома знаками питання:

Кляті! кляті!
Де ж слава ваша?? На словах!
Де ваше золото, палати?
Де власть великая? (Шевченко).

Примітка 2. У питальних реченнях з однорідними членами знак питання можна ставити після кожного однорідного члена з метою розчленування питання:

Хіба ж живуть вони? і знають,
Як ви сказали, благодать,
Любов?.. (Шевченко).

Примітка 3. Знак питання не ставиться в кінці складнопідрядного речення з непрямим питанням (хоч інтонація в таких випадках часто мало відрізняється від інтонації питальних речень):

Ніхто не запита
В принишклої блідої Катерини,
Чом на щоці сріблиться сіль крута —
Ще свіжий слід невтертої сльозини (Бажан).

Коли ж головне речення питальне, тоді в кінці складнопідрядного речення з непрямим питанням знак питання ставиться:

Чи знаєте, хлопці, як високо сокіл
Під небом літає у теплії дні? (Глібов).

Пам'ятаєте, який у мене веселий дід був? (Яновський).

2. У дужках у середині цитати або після неї для виявлення сумніву або критичного ставлення того, хто цитує, до наведеного матеріалу:

Нехай багато не розводяться вчорашні «марксисти» про велике значення колективізації (?), яка нібито врятувала (??) Україну від голоду (?!) (З газети).

§ 117. ЗНАК ОКЛИКУ (!)

Знак оклику ставиться:

1. У кінці окличного речення:

Гетьте, думи, ви хмари осінні!
Тож тепера весна золота! (Леся Українка).

Вдар словом так, щоб аж дзвеніло міддю! (Тичина).

Примітка 1. Знак оклику завжди ставиться в кінці речень, що мають у своєму складі слова **як, який, що (то) за, скільки** тощо (зі значенням експресії), але не є підрядними:

Як гарно марилось на шкільній лаві, скільки робилося сміливих, але часом і недосяжних проектів! (Коцюбинський).

На небокраї яка краса огнів сія! (Сосюра).

Він звів до Сагайди сіре змучене обличчя з великими сумними очима. Що то були за очі! (Гончар).

Примітка 2. Підвищена проти звичайної оклична інтонація передається двома або трьома знаками оклику:

Тельман говорить!!
Слухайте, доли, слухайте, гори,
Слухай, Німеччино,
Тельман говорить!!! (Тельнюк).

2. У кінці окличного називного речення:

Рідний край! На світі немає нічого дорожчого за нього, за землю, яка породила тебе й виростила (Цюпа).

3. Після однослівних і поширених звертань, що вимовляються з виразною окличною інтонацією:

***Україно!** Ти в славній борні не одна* (Рильський).

*Ти прекрасна, **вечірняя зоре!*** (Леся Українка).

***Народе мій!** Твоє буття затяте*
В моїй крові затято клекотить!.. (Драч).

4. Після вигуків, а також після слів **так** і **ні,** коли вони стоять на початку речення й вимовляються з виразною окличною інтонацією:

***Ай!** як тут гарно!* (Коцюбинський).

***Ой!** Що це за сопілка? Чари! Чари!* (Леся Українка).

*— **Гей!** Піднімайтесь, хто сильний та дужий!* (Довженко).

Мавка *(спалахнула). **Так!** Хто не зріс між вами, не зрозуміє вас!* (Леся Українка).

*— **Ні!** Недобре зробив батько, — глухо якось, з протягом, почав Чіпка* (Панас Мирний).

Примітка 1. Знак оклику вживається в середині речення, щоб підкреслити значущість певних слів:

*І ворогам не розтоптати — **ні!** —*
Омитий кров'ю стяг наш трудівничий (Рильський).

Звичайно в таких випадках відповідні слова виділяються ще двома тире.

Примітка 2. Складна інтонація оклику — питання передається на письмі знаками **?!** або **!?**:

Се ти, мій чарівниченьку?! (Леся Українка).

Де ж той світ!?
І де та правда!? Горе! Горе! (Шевченко).

— Для чого ж тоді на Ельбі поклали ви круглі голови?! —
Кричить нам у вічі земля (Б. Олійник).

5. У дужках у середині цитати або після неї для вияву ставлення (обурення, здивування, іронії тощо) автора до наведеного ним матеріалу:

На останньому пленумі ради СПУ були висловлені дві полярні сентенції. Один із промовців закликав колег «вирощувати курей» (!!), другий — «думати про вічність» (!?) (З газети).

§ 118. КОМА (,)

А. Кома в простому реченні

У простому реченні кома ставиться:

1. Між однорідними членами речення, не з'єднаними сполучниками:

Під вікнами насадила Ганна бузку, любистку, півників та півонії (Нечуй-Левицький).

Тут, на цих вуличках, дозрівала його класова свідомість, тут він переймався недолею голодних, безправних, безробітних (Федорів).

Це ж могло наступити нині, завтра, позавтра... (Кобилянська).

Світло сяйною хвилею хлюпнуло по верхівках дерев, замиготіло, застрибало по кущах (Гуцало).

Примітка 1. Два або кілька прикметників-означень однорідні:

а) коли вони характеризують предмет в одному плані (при переліку різних особливостей або якостей предмета):

Дивом див було, що те пискляве, рожеве, безпомічне — то і є людина (Гончар);

б) коли вони показують різні споріднені ознаки предмета (позитивні або негативні риси, розміри предмета тощо):

Немає матусі! У глухій, темній могилі вона (Тесленко).

Його очі замиготіли зимним, неприязним блиском (Кобилянська).

І вся вона на видноті — ставна, вродлива (Харчук);

в) коли друге й дальші означення підсилюють, уточнюють або пояснюють перше:

Якось раз над містечком стояла тиха, місячна, літня ніч (Нечуй-Левицький).

Твердо упираючись ногами в нову, не панцизняну землю, він [Остап] *затис кулак і погрозив на той бік річки* (Коцюбинський).

Коли прикметники-означення характеризують предмет у різних планах, то такі прикметники неоднорідні й кома між ними не ставиться:

Вода шуміла й билась між камінням ***білими кипучими*** *хвилями* (Нечуй-Левицький).

Ми їхали ***порожньою рудуватою*** *дорогою* (Вл. Шевчук).

В ***ранковому березневому затуманеному*** *повітрі пахли вишневі садки* (Харчук).

Неоднорідні означення частіше стоять перед іменником, зрідка — після нього:

Усе застеляла мла ***вечірня пахучая*** (Марко Вовчок).

На чорній зритій землі по краях поплуталась огудина ***суха гарбузова*** (Головко).

Примітка 2. Не слід розглядати як однорідні й відокремлювати комами:

а) два однакові формою дієслова, що означають дію та мету її: *піду́ подивлю́ся; ся́дьмо поміркуймо* тощо;

б) два однакові або близькі значенням слова, з яких друге вжите із запереченням **не,** якщо таке словосполучення становить змістом одне ціле (*жду не діжду́ся; ди́вишся не надиви́шся; ди́шеш не надиши́шся; вовк не вовк* і под.):

Дивиться *вона* ***не надивиться*** *на свого сина:* ***втішається не навтішається*** *своїм Івасем!* (Нечуй-Левицький).

2. Між однорідними членами речення, з'єднаними двома або більше однаковими сполучниками: **і...і (й...й), ні...ні (ані...ані), то...то (не то...не то), чи...чи (чи то...чи то), або...або:**

А тим часом місяць пливе оглядать
І небо, ***і*** *зорі,* ***і*** *землю,* ***і*** *море* (Шевченко).

Ні *зради яд,* ***ні*** *танки,* ***ні*** *гармати*
Не допоможуть ворогу в бою (Сосюра).

Не хотів ***ані*** *дружитись,* ***ані*** *дома жити — чумакував* (Марко Вовчок).

Доля — наче примхлива дівчина: ***то*** *пригріє,* ***то*** *знов остудить* (Вс. Шевчук).

Чи *то садок видніє,* ***чи*** *город,* ***чи*** *поле?* (Панас Мирний).

Хлопці, щоб не заважати в хаті, вчились ***або*** *в клуні,* ***або*** *в садку чи деінде* (Коцюбинський).

Примітка 1. Коли частина однорідних членів з'єднана безсполучниково, а частина — повторюваними сполучниками **і (й), та (= і),** кома ставиться між усіма однорідними членами, у тому числі й між першими двома (перед першим сполучником):

Я пам'ятаю вчительку мою,
просту, ***і*** *скромну,* ***і*** *завжди спокійну* (Сосюра).

Світе мій гучний, мільйонноокий,
Пристрасний, збурунений, німий,
Ніжний, ***і*** *ласкавий,* ***і*** *жорстокий,*
Дай мені свій простір і неспокій,
Сонцем душу жадібну налий! (Симоненко).

Примітка 2. Якщо однорідні члени речення зв'язані сполучниками **і (й), та (= і)** в пари, то перед сполучниками коми не ставляться, а пари відокремлюються комами:

Життя — це ріка, в якій попутно й навально тече минувшина ***й*** *теперішність, добро* ***й*** *зло, правда* ***і*** *кривда* (Федорів).

Примітка 3. Коли сполучники **і (й), та (= і), або, чи** не повторюються, кома перед ними не ставиться (про сполучник **або** див. ще п. 15):

Було як заговорить ***або*** *засміється — і старому веселіше стане* (Марко Вовчок).

Картина була надзвичайна, неначе сон ***чи*** *казка* (Довженко).

Примітка 4. Коли два слова, перед кожним з яких стоїть сполучник **і** або **ні,** становлять єдиний усталений вислів, то кома між ними не ставиться: *і так і сяк, і туди́ і сюди́, і вдень і вночі́; ні туди́ ні сюди́, ні сяк ні так, ні се ні те, ні вдень ні вночі́, ні ри́ба ні м'я́со* тощо.

Кома не ставиться також між двома однорідними членами речення, що з'єднуються повторюваним сполучником і утворюють тісну смислову єдність (звичайно такі однорідні члени не мають при собі пояснювальних слів):

А потім ***і*** *щастя* ***і*** *горе обірвались так раптом* (Леся Українка).

3. Між однорідними членами речення, з'єднаними протиставними сполучниками **а, але, однак, проте, а проте, зате, та (= але), так, хоч (хоча).**

В життя розкритій книзі
Сторінок безліч є,
В які вписати мусиш
І ти життя своє.
Вписати не чорнилом,
А полум'ям душі (Братунь).

Задер голову Баглай, стежить, як поволі, ***але*** *вперто підіймаються голуби над собором* (Гончар).

Хоч живемо з пучок, ***а проте*** *й для нас є місце у церкві* (Коцюбинський).

Тече вода в синє море,
Та *не витікає* (Шевченко).

Полетіла б я до тебе,
***Та** крилець не маю* (Пісня).

*З виду дід був... столітній, **хоч** ще кремезний* (Панас Мирний).

4. Перед сполучниками **і, а також, ще й, а то й, та й, та ще,** які приєднують до попередніх членів речення ще один елемент:

*Давид роздягся, шинель на ключці повісив, **і** будьонівку* (Головко).

*Зазеленіли луги, **ще й** дібровонька* (Пісня).

5. Перед другим з парних сполучників **не тільки... а й (не тільки... але й, не тільки... а ще й, не тільки... але також і), як... так і, не так... як, хоч... але (та), не стільки... скільки,** що вживаються при однорідних членах речення:

*Як би це добре було, коли б я **не тільки** спочив, **а й** вивіз собі матеріал для роботи* (Коцюбинський).

***Як** російська, **так і** європейська критика все частіше звертає своє око на наше письменство, ставить йому свої вимоги* (Коцюбинський).

***Не так** тії вороги,*
***Як** добрії люди —*
І окрадуть жалкуючи,
Плачучи осудять (Шевченко).

6. Перед словами **а саме, як-от, як** та ін., що стоять у реченні з однорідними членами після узагальнюючих слів:

*Ми певні, що... Ваше чуле серце не обмине... нашого благання й жаги — бачити рядом із такими талановитими виставниками «Наталки Полтавки», **як** Кропивницький, Саксаганський, Садовський, Затиркевич, і Вас, наша зоре!* (Панас Мирний).

*Весільний обряд складається з трьох частин, **а саме**: заручин, сватання й весілля.*

7. При повторенні слова для означення великої кількості предметів, тривалості дії, для підкреслення згоди або заперечення тощо:

***Все, все** згадала вона в ту хвилину!* (Довженко).

***Рости, рости,** моя пташко,*
Мій маковий цвіте (Шевченко).

*Здається, часу і не гаю, а **не встигаю, не встигаю!*** (Костенко).

8. Для виділення звертань і зв'язаних з ними слів (про знак оклику при звертаннях див. § 117, п. 3):

*Мово **рідна,** слово **рідне,***
Хто вас забуває,
Той у грудях не серденько,
Тільки камінь має! (Воробкевич).

Народе мій, ясна любове,
Ти волю лиш яви свою —
Поклич, — а серце вже готове
За тебе згинути в бою! (Павличко).

*Я не люблю тебе, ненавиджу, **беркуте!*** (Франко).

*Де ж ти дівся, в **Яр глибокий***
Протоптаний шляху? (Шевченко).

9. Після вигуків, якщо вони вимовляються з окличною інтонацією меншої сили, ніж наступні слова в реченні (пор. § 117, п. 4):

***Гей,** на коні, всі у путь!* (Тичина).

***О,** як люблю я рідну землю...* (Воронько).

Примітка 1. О, ой, коли вони інтонаційно тісно зв'язані з дальшим звертанням (тобто після них немає паузи), комою не відокремлюються:

***О** люде мій бідний, моя ти родино,*
Брати мої вбогі, закуті в кайдани!
(Леся Українка).

***Ой** волохи, волохи,*
Вас осталося трохи (Шевченко).

Примітка 2. Після **ну, ой, ах** і т. ін., ужитих для підсилення, кома не ставиться:

***Ну** що б, здавалося, слова...*
Слова та голос — більш нічого (Шевченко).

***Ой** летіла гуска додому —*
Та впала, як грудка, додолу (Драч).

Примітка 3. Не відокремлюються вигуки на початку речення, якщо вони стоять перед особовим займенником, після якого йде звертання:

***Ой** ти, дівчино,*
З горіха зерня,
Чом твоє серденько —
Колюче терня? (Франко).

***Гей** ти, поле колоскове,*
молодість моя! (Сосюра).

10. Після ствердувальних слів **так, еге, гаразд, (а)якже, авжеж** та ін., заперечення **ні,** запитання **що,** а також підсилювального **що ж, коли** безпосередньо за цими словами йде речення, яке розкриває їх конкретний зміст:

***Так,** це була вона, його земля,*
Про неї він співав і нею марив (Павличко).

***Еге,** я правду вам казав* (Гребінка).

*— Земляка свого бачили?.. — **Аякже,** бачив* (Головко).

***Ні,** я хочу крізь сльози сміятись,*
Серед лиха співати пісні (Леся Українка).

***Що,** титаря вбили?* (Шевченко).

***Що ж,** отак і проходить вечір,*
По-лисячому тихо, без стуку (Б. Олійник).

Увага. Слід відрізняти ствердувальні слова **так, гаразд** від прислівників **так, гаразд,** після яких кома не ставиться:

***Так** ніхто ще не вірив у мене!* (Чубач).
***Гаразд** ідуть наші справи.*

Так само слід відрізняти заперечення **ні** від повторюваного сполучника **ні** (див. п. 2).

11. Для виділення вставних слів і вставних речень (про вживання тире або дужок при вставних словах і вставних словосполученнях та реченнях див. § 121, п. 14 і § 123, п. 2):

Треба хліба людині й металу,
Треба музики і п'єдесталу,
*Та, **мабуть,** над усе до загину*
Треба віри людині в людину (Забаштанський).

*І, **можливо,** моє серце-проміння*
Зловить в свої долоні дитина
І всміхнеться (Братунь).

*А в хлібороба, **звісна річ,** роботи — як води, від снігу до снігу* (Федорів).

*З Копачів я, **бачте,** родом* (Білоус).

*Погане, **я чував,** життя собаче,*
Недобре ж і Вовкам (Глібов).

Примітка 1. Вставними найчастіше бувають такі слова й словосполучення: *бач, бачиш, бачте, безперечно, безсумнівно, безумовно, бувало, видимо, видно, відома річ, власне, головне, головним чином, далебі, до речі, звичайно, звісно, здавалось, здається, значить, зрозуміло, кажуть, коротко кажучи, либонь, мабуть, між іншим, мовляв, може, можливо, навпаки, на жаль, на мій погляд, на нашу думку, наприклад, нарешті, на щастя, немає сумніву, отже, очевидно, певна річ, певно, по-перше, по-друге, правда, проте й однак* (не на першому місці в головному або підрядному реченні, де ці слова є сполучниками), *сказати б, справді, щоправда, як видимо, ясна річ* і деякі інші.

Увага. Слід відрізняти вставні слова та словосполучення від подібних до них слів, які є членами речення й комами не виділяються:

*У нижчеподаній статті я, **звичайно,** не охоплюю всіх проблем розвитку української мови* (Рильський).

Але: *Концерт звичайно закінчується о 10 годині.*

*Ці слова, **до речі,** викликають сумнів.*

Але: *Ці слова сказані до речі.*

Примітка 2. Якщо сполучник **а** (рідше **але**) відноситься до вставного слова, він комою не виділяється — **а власне, а втім** тощо.

*Чи не вкажете мені яких творів про методи етнографічні, **а власне,** про способи записування народних пісень?* (Леся Українка).

Примітка 3. Вставні слова не виділяються комами, якщо вони належать до відокремлених членів речення:

*Дмитро, **очевидно** поспішаючи, не поснідав.*
Пор.: *Дмитро, поспішаючи, **очевидно,** не поснідав.*
*Надвечір, **мабуть** години о шостій, почався дощ.*
Пор.: *Я буду у вас сьогодні, **мабуть,** увечері.*

Примітка 4. Не виділяються комами такі слова: ***адже, все-таки, все ж таки, наче, начебто, немов, немовби, ніби, нібито, от, принаймні,*** які не є вставними.

12. Для виділення порівняльних зворотів, що вводяться словами **як, мов, наче, немов, ніби, як і, ніж** і т. ін.:

*Із степу, **як** із вогкої печери, тягло свіжою прохолодою* (Гончар).

Це місто [Київ] *прекрасне, **як** усмішка долі* (Костенко).

Припадаю вустами до слова,
***Мов** до стиглого грона калини* (Кащук).

Зникло лихоліття,
***Наче** уві сні* (Братунь).

*Він справді здригнувся, **немов** ступив у студену воду* (Мушкетик).

*В цей час у порту завжди, **ніби** граючись у хрещика, сновигали матроси всіх націй* (Панч).

Примітка 1. У сталих фразеологічних зворотах перед порівняльним сполучником кома не ставиться:

*Дощ ллє **як** з відра.*
*Почервонів **як** рак.*

Примітка 2. Іменна частина складеного присудка, приєднана за допомогою сполучників **як, мов, ніби** тощо, комою не відокремлюється:

*Руки зробилися **як** лід.*

Примітка 3. Звороти, що вводяться в речення за допомогою сполучника **як** і мають значення «у ролі кого, чого», комою не виділяються:

*Про масштаби Довженка **як** письменника можна судити з його найбільшої літературної праці — «Зачарованої Десни»* (Новиченко).

*Розглядаємо вашу відповідь **як** згоду.*

Примітка 4. Не ставиться кома перед **як, ніж** у виразах **(не) більш як, (не) раніше ніж, (не) довше ніж** і т. ін.

*Сидів **не більш як** півгодини.*
*Роботи вистачило **не довше ніж** на два дні.*

13. Для виділення допустових речень:

Коли під'їхали до собору одержувати комбікорм, то на дверях висів замок, хоч до кінця робочого дня було ще далеко (Гончар).

Примітка. Коли **хоч (хоча)** вжито не в допустовому реченні, а при окремому члені речення як частку, кома перед ним не ставиться:

*Дай мені **хоч** трохи води.*

14. Для виділення прикладок як поширених, так і непоширених, особливо коли вони відносяться до власного імені або займенника:

*Дмитрик, **восьмилітній хлопчик,** вискочив з душної низенької хати* (Коцюбинський).

*Нехай мене, **Кармелюка,** в світі споминають!* (Марко Вовчок).

Отак роки, отак без краю
На струнах Вічності перебираю
Я, одинокая верба (Тичина).

Я син простого лісоруба,
Гуцула із Карпатських гір (Павличко).

Примітка. Про вживання дефіса при прикладках див. § 27, а про вживання тире — § 121, п. 7.

15. Для виділення відокремлених прикладок, що починаються словами **як, тобто (себто, цебто), або (= тобто)** тощо:

***Як** учений, етнограф і фольклорист, Франко все життя з палким інтересом ставився до народної творчості* (Рильський).

*Тайга, **тобто** заболочений хвойний ліс із домішкою осики, тягнеться на сотні кілометрів.*

*Орфографію, **або** правопис, повинен знати кожен.*

Примітка. Прикладки зі сполучником **як** виділяються комами тільки тоді, коли вони виразно відокремлюються інтонаційно й мають додатковий смисловий відтінок причиновості. В інших випадках коми не ставляться:

*Шевченко **як** поет відомий всьому світові.*
*Мова йде про Архипенка **як** художника.*

16. Для виділення зворотів, що обмежують або уточнюють зміст усього речення й починаються словами **крім (опріч), за винятком, особливо, включаючи, замість, наприклад, навіть, зокрема** й под., якщо вони виразно інтонаційно відокремлюються:

*Було про що думати цієї ночі, та він примусив себе не думати зараз ні про що, **крім бою*** (Сизоненко).

*Без гарячої любові до природи людина не може бути митцем. Та й не тільки митцем, **особливо зараз,** коли треба перебудувати майже все* (Довженко).

Майже всі твори видатного художника, ***включаючи етюди,*** *були представлені на цій виставці.*

На краю села, ***замість похилої хатини,*** *стояв великий будинок.*

Гризуни, ***наприклад ховрашки,*** *завдають багато шкоди полям.*

Усі мешканці села, ***навіть діти й старі,*** *поспішали в поле.*

Він полюбляв, щоб до Волі приходили гості, ***зокрема Рада й Аліна*** (Яновський).

17. Для виділення відокремлених означень, виражених:

а) дієприкметниками та прикметниками, що мають при собі пояснювальні слова й стоять після означуваного іменника:

Вмирав поет, ***залюблений у світ,***
Вмирав поет, ***задивлений у море*** (Осадчук).

Деревця молоді, ***укриті білим пухом,***
Тихенько сплять над Волгою в снігу... (Забашта).

Розгойдане море, ***вже брудне й темне,*** *наскакувало на берег і покривало скелі* (Коцюбинський);

б) дієприкметниками та прикметниками, що не мають пояснювальних слів і стоять після означуваного іменника, особливо в тих випадках, коли перед іменником є вже означення:

Ясне сонце, ***тепле й приязне,*** *ще не вспіло наложити палючих слідів на землю* (Панас Мирний).

Живе життя і силу ще таїть
Оця гора, ***зелена і дрімлива*** (Зеров).

Слався, мій народе, ***мій гордий, чесний, добрий, молодий*** (Вінграновський);

в) дієприкметниками та прикметниками (як із пояснювальними словами, так і без них), поставленими перед іменником, якщо вони, виступаючи в ролі означення до іменника, мають ще обставинний відтінок («будучи», «бувши»...) або відділені від іменника іншими членами речення:

Дезорганізований раптовістю нічної атаки, *ворог не встиг учинити скільки-будь сильного опору* (Гончар).

У червонім намисті, ***зав'язана великою хусткою,*** *Марта була б дуже гарною молодицею* (Нечуй-Левицький);

г) дієприкметниками й прикметниками (як із пояснювальними словами, так і без них), що стосуються особових займенників:

Як я, ***бідна,*** *тут горюю, прийди подивися* (Котляревський).

Вона стоїть навпроти Сагайди, ***маленька,*** *мов куріпка на межі* (Гончар).

Дивився [Юрко] *на батька, і йому стало жаль його,* ***завчасно постарілого, спрацьованого*** (Харчук);

ґ) іменниками в непрямих відмінках (з прийменниками або без них), щоб надати їм більшої ваги порівняно з іншими членами речення:

Висока на зріст, рівна станом, але не дуже тонка, ***з кремезними ногами, з рукавами, позакачуваними по лікті, з чорними косами,*** *вона* [Мотря] *була ніби намальована на білій стіні* (Нечуй-Левицький).

До неї наближалась мати... Іллевського, невисока, досить повна жінка, з ***кошиком у руці*** (Гончар).

Примітка. Не виділяються й не відокремлюються комами означення з пояснювальними словами або без них, коли вони за змістом невіддільні від слів, яких стосуються:

Минаючи убогі ***села***
Понаддніпрянські невеселі,
я думав... (Шевченко).

18. Для виділення відокремлених уточнювальних обставин часу, місця тощо:

А вечорами, ***по роботі,*** *він не раз до пізньої ночі ходив у важкій задумі по болотистих улицях Бориславa* (Франко).

Сьогодні вранці, ***під час перерви,*** *побачивши, що Кажан пішов у сад, Олег кинувся нагору, до його кімнати* (Донченко).

Там, ***за горами,*** *давно вже день і сяє сонце, а тут,* ***на дні міжгір'я,*** *ще ніч* (Коцюбинський).

По той бік шляху, ***десь далеко в степу, за садками,*** *тремтить червона заграва...* (Тютюнник).

19. Для виділення відокремлених обставин, виражених дієприслівниковими зворотами:

Маруся, ***вийшовши з кімнати,*** *засоромилась* (Квітка-Основ'яненко).

Почали люди серпи гострити, ***лаштуючись до жнив*** (Коцюбинський).

Забившись у дровітню, *я плакав, коли Мальва залишала наше подвір'я* (Земляк).

Переглядаючи трагічні сторінки Каменяревого життя, *поет* [Павличко] *постійно пам'ятає про зв'язок Франка з нашим часом* (Лубківський).

Примітка. Дієприслівниковий зворот, який стоїть після сполучників **і, та, а,** що з'єднують однорідні присудки, виділяється комами з обох боків:

Прислухались і, ***не вірячи самі собі,*** *одхиляли сінешні двері* (Коцюбинський).

20. Для виділення відокремлених обставин, виражених одиничними дієприслівниками, коли вони означають час, причину, умову дії:

Повечерявши, *полягали спати* (Панас Мирний).

Прощаючись, *Багіров відкликає Ясногорську вбік* (Гончар).

Не повіривши, *Чабанчук кинувся в канцелярію* (Донченко).

Попрацювавши, *можна й відпочити.*

Примітка. Одиничні дієприслівники, що стоять безпосередньо при присудку й мають значення прислівника, комами не відокремлюються:

Вона сиділа ***замисливши*** (Яновський).

Ідуть дівчата в поле жати
Та, знай, співають ***ідучи*** (Шевченко).

Із вирію летять ***курличучи*** *ключі* (Зеров).

Б. Кома в складному реченні

У складному реченні кома ставиться:

1. Для відокремлення речень, що входять до безсполучникового складного речення (про вживання крапки з комою або тире в таких реченнях див. § 119, п. 2 і § 121, п. 9):

В житі синіли волошки та сокирки, білів зіркатий ромен, червоніла квітка польового маку (Коцюбинський).

Підведу од книжки очі, —
Під вікном ростуть банани,

Шелестять високі пальми,
Мирти, фіги і платани (Кримський).

Пісня [«Два кольори»] *пішла в глибини, пісня пішла на вершини, ніхто нікому її не віддасть, навіть авторам* (Драч).

2. Для відокремлення речень, що входять до складносурядного речення (про вживання тире в таких реченнях див. § 121, п. 9):

Один кривавим потом умивається, та робить, та дбає, а другий, ледащо, лінується... або ще п'є... (Грінченко).

Жде спрагла земля плодотворної зливи,
І вітер над нею гуляє бурхливий (Франко).

Непокривлену душу хотіли зламати,
Та ламалися тільки болючі кії,
Наді мною ночами відплакала мати,
Я ж не зрікся ні мови, ні пісні її (Павличко).

Усе іде, але не все минає
Над берегами вічної ріки (Костенко).

Примітка 1. Іноді перед сполучниками сурядності **і, та, а, але, однак** і под. замість коми ставиться крапка, щоб надати більшої самостійності реченням, які могли б бути складовими частинами простого або складносурядного речення:

Острів, як спрут, занурив у море шершаві лаби, приссався до нього, наче хоче спинитись. Але не може (Коцюбинський).

Ми якось дуже звикли, що він [Ойстрах] *є.*
А от нема. І струни його стихли (Костенко).

Примітка 2. Якщо у складному реченні зі сполучниками **і (й), та (= і)** є спільне повнозначне слово або спільне головне чи підрядне речення, то кома перед сполучниками не ставиться:

На хвилину раптом стихли голоси і спинилися тіні (Смілянський).

Він... розказував, яку в їх селі рибу ловлять і яка в їх ріка рибна, що усяка риба ведеться (Марко Вовчок).

І знов моя до тебе думка лине,
Далекий краю ранньої зорі,
Де тигрів слід веде до Уссурі
І спіє виноград між віт ялини (Борис Тен).

3. Для відокремлення речень, що входять до складного речення з безсполучниковим і сурядним зв'язком:

Синіють води, зеленіє яр,
І стеляться сліпучі краєвиди (Зеров).

О так! Минають роки і віки,
Усе спливає хвилями ріки,
Й життя нові нам ставить теореми (Борис Тен).

4. Для відокремлення речень, що об'єднуються в одне складне речення за допомогою повторюваних сполучників **і...і, ні...ні, або...або, то...то, чи...чи** тощо:

І розсвіте, і вийдуть смілі люди,
І порохом пропахне сніг і дим,
І розсвіте, і всесвіт видно буде,
Весь світ, всю долю видно стане їм (Бажан).

Ранок такий-то тихий та ясний придався: ні вітерець не війне, ні хмарка не збіжиться (Марко Вовчок).

Або не сокіл я, або спалила мені неволя крила (Леся Українка).

То дощ, то сніг, то знову дощ,
І листя лопотіло (Вінграновський).

Чи осінь, чи зима, чи в зелені діброва
весни вітає дні, чи літо славить птах, —
усе мені шумить хода твоя шовкова,
і стан твій молодий пливе в моїх очах (Сосюра).

5. Для відокремлення в складнопідрядному реченні підрядних речень, уведених сполучниками або сполучними словами, від головних і від інших підрядних:

Так тихо сходить місяця підкова,
Що аж завмерли гори та ліси... (Пушик).

І той любов'ю повниться до світу,
Хто рідну землю має під собою... (Вінграновський).

Ось чутно, як несе вітер якусь новину з далекого лісу, що синіє за горбочком (Коцюбинський).

Він жив на самому кінці села, там, де глибокий яр входив у ліс вузьким клином (Нечуй-Левицький).

Весь край слов'янський чує крок дружин,
Які спішать на збір у Дрогичин (Бажан).

Спасибі, що мені відкрили очі
На невмирущу душу материнську,
Без котрої збіднів би цілий світ (Підсуха).

Душа летить в дитинство, як у вирій,
бо їй на світі тепло тільки там (Костенко).

Дай мені, Вітчизно, та для пісні сили,
щоб тебе в цій пісні славить і любить,
щоб для тебе серцем вічно зеленіти (Сосюра).

Під липами неподалік колгоспної контори почали сходитись лише опівдні, хоч два автобуси, які мали відвезти хлопців та їхніх родичів до району, стояли тут іще з восьмої ранку (Гуцало).

Рідний дім залишається в серці,
Як далеко від нього не йди (Чубач).

Ти гукай, не гукай,
а літа не почують.
Все біжать та спішать —
хоч співай чи ридай... (Б. Олійник).

Примітка 1. Кома не ставиться перед **як** у виразах **як слід, як треба, як годиться** й под., коли нема ясно визначеного підрядного речення:

*Роби **як слід**, то й добре буде.*

Примітка 2. Комою не відокремлюються одиничні займенники та прислівники, що є, власне, частиною непрямого питання:

*Бачив хлопця й не сказав **якого.***
*Мати повернеться, та не знати **коли.***

Примітка 3. При складених сполучниках і сполучних словах **тому що, через те що, для того щоб, незважаючи на те що, після того як, внаслідок того що, замість того щоб** кома ставиться один раз: або перед усім складеним словосполученням, або перед сполучниками **що, щоб, як** — залежно від змісту та інтонації:

*Надворі стало темно **через те, що** небо зсволокло чорною хмарою.*
*Надворі стало темно, **через те що** небо заволокло чорною хмарою.*

Примітка 4. Кома ставиться перед **як** у зворотах **не хто інший, як...; не що інше, як...:**

*Те, що її зацікавило, було **не що інше, як** троє осідланих коней під ґанком вілли* (Коцюбинський).

Примітка 5. Коли перед підрядним реченням стоять частки **не, і,** то підрядне речення не відділяється від головного комою:

*Мене цікавить **не** як це сталося, а які можливі наслідки цього факту* (Пор.: *Мене цікавить **не** те, як це сталося...*).

*Треба бути уважним **і** коли обставини цьому не сприяють.* (Пор.: *Треба бути уважним **і** тоді, коли обставини...*).

Примітка 6. При збігу сполучників перед другим із них кома не ставиться тоді, коли в наступному реченні наявні співвідносні слова **то, так:**

І якщо пісня вийде в люди,
То пломінь серця не згашу (Малишко).

Пор.: *Але коли Ви такі добрі, що не одмовились би перекласти щось із рукопису, то я позволю собі скористуватися з сього* ***і****, якщо зможу, пришлю Вам рукопис* (Коцюбинський).

Якщо перший сполучник протиставний (**а, але, однак** і т. ін.), то кома після нього взагалі не ставиться:

Він прокинувся увечері, ...довго пив чай, ***а коли*** *зовсім стемніло, став збиратися у свою п'яту вилазку* (Первомайський).

§ 119. КРАПКА З КОМОЮ (;)

Крапка з комою ставиться:

1. Між поширеними однорідними членами речення, особливо якщо в середині хоч би одного з них є коми:

Привіт тобі, зелена Буковино,
Твоїм хорошим горам і гаям;
Твоїм одважним, дорогим синам! (Самійленко).

Котовський справді палив поміщицькі маєтки; справді з'являвся до багатіїв, вимагав у них боргові зобов'язання бідняків і тут же, перед їхніми очима, нищив; справді забирав гроші й роздавав злидарям (Смолич).

2. Між реченнями, що входять до безсполучникового складного речення, коли вони поширені або в середині їх уже є розділові знаки:

Та ні, він [І. Франко] *був, і є, і завжди буде,*
Цей велетень, цей титанічний дух;
Його вогонь не вигас, не заглух, —
Він вкладений навіки в наші груди (Павличко).

Було, мабуть, гарно: вночі випав сніг, і сліпуче-біла вулиця леліла сріблом; крізь просвічені скісним заполудневим сонцем шибки вікон зеленіло... ялинкове гілля; з крутосхилу Ботанічної злітали верхи на гринджолятах хлопчаки (Дрозд).

3. Між реченнями — частинами складносурядного речення, зв'язаними сполучниками **а, але, проте, однак, все ж таки** (рідше — сполучниками **і, та**), якщо ці речення мають значний обсяг або в середині їх є коми:

І крізь мокру сніговицю
Бачу я вогонь червоний,
Наче сонце, що конає
У молочній білій млі;
А навколо нього мріють
Наче тіні чорних птахів (Леся Українка).

Ся розмова лишила в мені якийсь гіркий несмак; але миритись, брати назад свої слова у мене не було бажання (Леся Українка).

4. Між поширеними однорідними підрядними реченнями, підпорядкованими одному й тому ж головному, особливо коли в середині таких підрядних уже є розділові знаки:

Доводилося вам їздити пізньої весни чи раннього літа по Україні? Міряли ви її безмірні шляхи зелених та рівних степів, де ніщо не забороняє вашим очам виміряти їх і вздовж, і вшир, і впоперек; де одні тільки високі могили нагадують вам про давнє життя людське...; де синє небо, побратавшись з веселою землею, розгортає над нею своє блакитне, безмірно високе, бездонно-глибоке шатро..? (Панас Мирний).

І тепла радість душу обняла,
І сам не знаєш у задумі світлій,
Що краще — вечір цей чи ночі мла;
Що краще — біля тебе сад розквітлий
І серць квітучих трепет молодий
Чи над тобою зоряні сади (Борис Тен).

5. Між групами незалежних речень, коли необхідно вказати межі між ними на відміну від розмежування окремих речень:

Щойно полуниця відходить, а вже буріють вишні-петринівочки, шовковиця сиплеться, а там зажовтіють абрикоси; буває, так наспіє полуниці, то жінкам невправка з нею, тоді оголошується загальна мобілізація, вже й металурги лазять поруч з дітьми по садках... (Гончар).

Примітка. Крапка з комою ставиться також у кінці досить великих рубрик переліку (про крапку в цих випадках див. § 115, п. 3).

§ 120. ДВОКРАПКА (:)

1. Якщо перед однорідними членами речення стоїть узагальнююче слово або словосполучення, що вказує на перелік, то перед першим однорідним членом або словом, яке до нього відноситься, ставиться двокрапка:

*У густій мряці, білій як молоко, **все пропадало**: небо, гори, ліси, пастухи* (Коцюбинський).

Несуть пани есаули
*Козацькую **збрую**:*
Литий панцир порубаний,
Шаблю золотую,
Три рушниці-гаківниці
І три самопали... (Шевченко).

*Заснув, незчувся й коли, і снилися красиві **коні**: сірі, гніді, вороні* (Симоненко).

Примітка 1. Двокрапка ставиться перед однорідними членами речення й тоді, коли нема узагальнюючого слова, якщо тільки перед переліком робиться попереджувальна пауза, а однорідні члени речення читаються з перелічувальною інтонацією:

Та в цю хвилю двері розчинились
і ввійшли: якийсь рудобородий
в довгому старім плащі подертім;
з лірою ж за ним дідок кошлатий,
що все кашляв та все очі мружив;
іще й третій, що безруко щулився,
лиш рукав сорочки теліпався (Тичина).

Примітка 2. Про вживання тире перед узагальнюючим словом див. § 121, п. 5.

2. Двокрапка ставиться між двома реченнями, що входять до складу безсполучникового складного речення, якщо друге речення розкриває зміст першого речення в цілому або одного з його членів, а також указує на причину того, про що йдеться в першому реченні:

Лаврін не поганяв волів: він забув і про воли, і про мішки й тільки дивився на Мелашку (Нечуй-Левицький).

Якби його так намалювати, — сказали б: то не чоловік сидить, то — сам сум! (Панас Мирний).

Ліс іще дрімає, а з синім небом уже щось діється: воно то зблідне, наче від жаху, то спалахне сяйвом, немов од радощів (Коцюбинський).

Як мала у тебе сила,
То з гуртом єднайся ти:
Вкупі більше зробиш діла,
Швидше дійдеш до мети (Грінченко).

Як і вони — я був щасливим:
Із теплих уст ловив слова,
Що казкою ставали, дивом,
В якому всесвіт ожива (Ющенко).

Примітка. Про вживання двокрапки при прямій мові див. § 125, п. 3.

§ 121. ТИРЕ (—)

Тире ставиться:

1. Між підметом і присудком, коли останній виражений іменником або кількісним числівником у називному відмінку, а дієслова-зв'язки немає. При цьому присудок може бути як непоширеним, так і поширеним:

Бук — дерево.
Три та сім — десять.
Київ — столиця України.
Мистецтво — найкращий педагог (Гончар).

Пісня і праця — великі дві сили,
Їм я бажаю до скону служить (Франко).

І один у полі — воїн (Дольд-Михайлик).

Примітка. Перед заперечним присудком, вираженим іменником у називному відмінку із заперечною часткою **не,** тире звичайно не ставиться:

Серце не камінь.

2. Між підметом і присудком, коли один із цих членів речення (або обидва) є інфінітивом:

Говорити — річ нудна.
Працювати слід до дна (Рильський).

Життя прожити — не поле перейти (Прислів'я).

3. Перед **це (це є), оце, то, ось (це) значить,** якщо присудок, виражений іменником у називному відмінку або неозначеною формою дієслова, приєднується за допомогою цих слів до підмета:

Гетьман, може, як ніхто інший знав, що любити Україну — це найперше захистити її надійно від усіх ворогів (Лупій).

Класична пластика і контур строгий,
І логіки залізна течія —
Оце твоя, поезіє, дорога (Зеров).

Сміле слово — то наші гармати,
Світлі вчинки — то наші мечі (Грабовський).

Зернина — то життя у сповитку (Кащук).

Серце чисте співця —
То ранкової відблиск роси (Ющенко).

Гармонійне злиття ідеї з художньою формою, в яку вона обрана, — ось формула ідеального твору мистецтва (Дрозд).

Жити мені без праці — значить не жити (Павличко).

Примітка. Тире ставиться й перед єднальним сполучником (або зрідка після нього) між двома присудками, якщо другий з них виражає щось несподіване або різко протилежне до висловленого першим:

- *Земля на прощання усміхнулась — і потемніла* (Панас Мирний).

Повечеряємо — і за роботу (Тютюнник).

Мигне тільки рябенька спинка або гострий шпичастий хвостик — і зникне (Коцюбинський).

Або — після сполучника:

Я тоді швидко підводжусь і — зирк через комин (Довженко).

4. На місці пропущеного члена речення, переважно присудка:

Крізь шибку виднілись білі колони тераси, а за ними — квітник (Коцюбинський).

Без витоку нема ріки,
Як без коріння — крони (Осадчук).

5. Перед узагальнюючим словом, що стоїть після однорідних членів речення:

День, вечір, ніч, ранок — все біле, все тьмяне (Леся Українка).

Ні спека дня, ні бурі, ні морози —
Ніщо не вб'є любов мою живу (Сосюра).

6. Після переліку, якщо перелік іде за узагальнюючим словом і не закінчує речення:

Сотні й тисячі українських дівчат: колгоспниць, робітниць, студенток, лікарів, інженерів — у сірих шинелях радянських воїнів ідуть на захід (Бажан).

Українські дореволюційні письменники: Шевченко, Марко Вовчок, Панас Мирний, Нечуй-Левицький — багато творів присвятили зображенню жахливої долі українського народу.

7. Для виділення прикладок, якщо вони стоять у кінці речення й перед ними можна, не змінюючи змісту, вставити **а саме:**

У своїм невеличкім гурточку він [Гуща] *завів новину — гуртову працю* (Коцюбинський).

Примітка. Якщо прикладка є власним іменем, то вона частіше відокремлюється комами:

Обабіч Свирида сиділи Мурий і ще один муляр, Тимко (Копиленко).

Та друг мій, Ярослав, ще й після того не раз був на устах усіх (Тичина).

Тамарі він чомусь видався схожим на доброго, покривдженого лісовика, Чугайстра, з гуцульської казки (Мушкетик).

8. Між частинами заперечного порівняння:

...То ж не вовки-сіроманці
Квилять та проквиляють,
Не орли-чорнокрильці клекочуть,
Попід небесами літають, —
То ж сидить на могилі
Козак старесенький,
Як голубонько сивесенький,
Та на бандуру грає-виграває,
Голосно-жалібно співає (Народна дума).

9. Між реченнями, що входять до безсполучникового складного чи складносурядного речення, якщо в другому з них подано висновок або наслідок дії першого:

Защебетав соловейко —
пішла луна гаєм (Шевченко).

Вдарив революціонер —
захитався світ (Тичина).

Минали літа — росли сини (Головко).

Не жди ніколи слушної пори —
Твоя мовчанка може стать ганьбою! (Павличко).

Орач торкнеться до керма руками —
І нива дзвонить темним сріблом скиб (Стельмах).

10. Між частинами безсполучникового складного речення, коли перша частина виражає причину або умову, а друга — наслідок:

...Попадавсь їм багач у руки — вони його оббирали, попадався вбогий — вони його наділяли (Марко Вовчок).

Як тільки займеться десь небо — з другого боку встає зараз червоний туман і розгортає крила (Коцюбинський).

11. Між реченнями, коли зміст їх різко протиставляється:

Ще сонячні промені сплять —
Досвітні огні вже горять! (Леся Українка).

Закрався вечір, одшуміла праця,
Як сльози, затремтіли ліхтарі, —
Та діти наші ночі не бояться (Рильський).

12. Між двома або кількома власними іменами, сукупністю яких називається вчення, теорія, науковий закон:

Фізичний закон Бойля — Маріотта.

13. Між двома словами на означення просторових, часових або кількісних меж (замість словосполучень із прийменниками **від...до**):

Автотраса Київ — Львів.

Навчання на курсах триватиме протягом січня — квітня.

Пам'ятки української мови XVI—XVIII ст.

Вантаж вагою вісім — десять тонн.

14. Для виділення поширеної групи вставних слів (або вставного речення), що стоїть у середині речення:

*...Топольський — молодий чоловік, але — **на думку пана посла** — надзвичайно талановитий і солідний* (Маковей).

*Опукою згори — **аж вітром зашуміло** —*
Орел ушкварив на Ягня (Гребінка).

*А тоді зопалу — **не встигло радіо попередити!** — вернулися морози* (Яворівський).

Примітка 1. Про вживання ком і дужок при вставних словах і вставних реченнях див. § 118, А, п. 11; § 123, п. 2.

Примітка 2. Коли після тире стоять слова, що повинні бути виділені комами (наприклад, вставні слова), то перша кома не ставиться:

Не знать звідки взялись [орендарі], *наїхали й позбирали панські землі під оренду — **звісно**, за ту ціну, яку самі призначили* (Панас Мирний).

15. Разом із комою для відзначення переходу від підвищення до зниження інтонації в періоді:

Як тільки ясний день погасне
І ніч покриє Божий мир,
І наше лихо трохи засне,
І стихне людський поговір, —
Я йду до берега крутого,
І довго там дивлюся я,
Як із-за лісу, з-за густого
Зіходить зіронька моя (Глібов).

Примітка. Про вживання тире при прямій мові див. § 125.

16. Як додатковий знак після коми перед словом, яке повторюється для того, щоб зв'язати з попереднім реченням наступне (найчастіше підрядне, яке підсилює, доповнює або розвиває головне):

Шевченківський Палій стоїть на порозі того прозріння, до якого доходить Іван Вишенський у поемі Франка, — на порозі усвідомлення, що тільки в діяльнім служінні своєму народові може бути остаточне виправдання людини, що тільки в ньому вища рація людського існування (Рильський).

17. Взагалі для означення спеціально підкреслюваної паузи різного змістового й стилістичного характеру:

Увечері кличуть: «Іди до панночки — розбирати» (Марко Вовчок).

Не слухає сонце,
За гору сідає
І нам посилає
На всю ніч — прощай! (Самійленко).

Сьогодні — майбутнього
далину я оком прозираю (Тичина).

На прю ми стали проти царства тьми,
Що оскверняє море й суходоли,
І віримо, що переможем — ми,
І знаємо, що не вмремо — ніколи! (Рильський).

§ 122. КРАПКИ (...)

Крапки ставляться:

1. На позначення перерваності або недокінченості мови:

Я тепер знаю... Але тоді, ви розумієте... Тоді я... я... І ще Аркадій... Ясно вам... Так... (Корнійчук).

Юнак розплющив очі: синь!
Літак... Димки... І височінь (Тичина).

Примітка. Крапки ставляться в середині речення при великій паузі, коли далі висловлюється щось несподіване:

Макар Іванович не збрехав: він справді заслаб... від страху (Коцюбинський).

Це за такими, певно, здавна,
відколи зорі у Ковші,
все плаче й плаче Ярославна —
В Путивлі... в музиці... в душі (Костенко).

2. На позначення уривчастості мови від хвилювання, зворушення й узагалі сильних переживань:

Я... я спокійніша... Ти не звертай уваги... так, трохи нерви... (Коцюбинський).

Плачеш?.. в груди б'єш, конаєш...
Я конаю, мати, й сам...
Ой... нащо ж... малу дитину
Доручала... ти... степам... (Олесь).

Примітка. У реченнях питальних і окличних у таких випадках ставиться знак питання або знак оклику та дві крапки вряд:

Встає народ, гудуть мости,
Рокочуть ріки ясноводі!.. (Рильський).

Стражники на людей стріляли, це відомо, а щоб селяни?.. (Гордієнко).

3. На позначення пропуску в цитаті, а також коли цитата береться з середини речення або коли цитоване речення наводиться не до кінця:

Про цей переклад «Іліади» І. Франко сказав: «...се не популяризований, але справді націоналізований наш український Гомер, і то націоналізований так щасливо, що я не знаю нації, яка могла б похвалитися подібною працею» (Кундзич).

Антиподом Чіпки є дрібний власник Грицько, що пнеться у великі господарі: «...до багачів горнувся, а на голоту дивився згорда», хоч сам вийшов з бідноти (З наукової літератури).

§ 123. ДУЖКИ [( )]

У дужки беруться:

1. Підзаголовки, пояснення іншомовних та маловідомих слів тощо:

Мова і час (Розвиток функціональних стилів сучасної української літературної мови).

Вокатив (*кличний відмінок*) — *форма іменника, що означає особу, до якої звертаються.*

2. Вставні слова та вставні речення, подані як додаткові уваги до тексту (див. ще § 118, А, п. 11; § 121, п. 14):

Там батько плачучи з дітьми
(А ми малі були і голі),
Не витерпів лихої долі,
Умер на панщині!.. (Шевченко).

Україно моя! ***(А на серці тривога).***
Я не можу про тебе забути ніде (Вс. Швець).

3. Ремарки в драматичних творах при прямій мові дійових осіб:

Куниця ***(хапає її руки і притягає до себе, весь тремтячи від хвилювання).*** *Ольго! Ольго, рідна! Ти жива... ти тут... в таку хвилину!* ***(Плаче, цілує її руки).***

Ольга ***(голубить його голову).*** *Ну, годі-бо, заспокойся, бідний...* (Кочерга).

Кречет. Під час операції я прошу нікого не пускати. ***(До Аркадія).*** *Вас я прошу теж не заходити* ***(Повернувся, важко пішов по сходах нагору й зник за дверима...)*** (Корнійчук).

4. Фрази, що вказують на ставлення слухачів до слів (промови) якоїсь особи:

(Оплески). (Сміх). (Рух у залі).

5. Прізвище автора, що стоїть після цитати, наведеної з його творів (див. приклади до п. 3).

6. Знак питання або знак оклику в цитатах для вияву ставлення автора до наведеного ним матеріалу (див. § 116, п. 2; § 117, п. 5).

Примітка 1. а) Кома, крапка з комою, двокрапка й тире не ставляться (крім поодиноких специфічних випадків) перед відкритою чи закритою дужкою, а тільки після останньої.

б) Знак питання, знак оклику та крапки можуть стояти перед закритою дужкою, якщо вони безпосередньо відносяться до слів, узятих у дужки; якщо ці знаки стосуються всього речення, їх ставлять після закритої дужки.

Примітка 2. При збігу в реченні внутрішніх і зовнішніх дужок можна в разі потреби застосувати дужки різної форми (круглі та квадратні). При цьому круглі дужки слід ставити в середині квадратних.

Примітка 3. Після цитати, за якою йде в дужках посилання на автора та джерело, крапки не ставимо, а переносимо її за дужки. Проте, коли безпосередньо перед прізвищем автора є вже дужки, крапку слід ставити перед посиланням на автора або джерело:

Бувало так, що всю напругу свого таланту Рильський збирав у сонет, і в чотирнадцятьох рядках йому вдавалося дати монументальний образ епохи («Знак терезів — доби нової знак») (Павличко).

Примітка 4. Після закритої дужки, що нею закінчується речення, ставиться розділовий знак, якого вимагає ціле речення, незалежно від того, який знак стоїть перед закритою дужкою.

§ 124. ЛАПКИ (« »)

У лапки беруться:

1. Цитати, причому й тоді, коли цитата входить у середину речення як його складова частина:

...Усім нам, працівникам галузі перекладу, цього «високого мистецтва», за виразом К. І. Чуковського, або «благородного ремесла», як говорить Марія Домбровська, корисно пам'ятати слова О. Твардовського про С. Маршака як перекладача Бернса: «Він зробив його росіянином, залишивши шотландцем». Я б додав ще: «Він зробив його Маршаком, залишивши Бернсом», — бо ж не сама тільки печать національності, а й печать індивідуальності лежить на кожному талановитому перекладі (Рильський).

2. Слова, що їх не вважають за свої або що наводяться з відтінком презирливого чи іронічного ставлення до чужого вислову, а також слова, вжиті вперше або, навпаки, застарілі та незвичайні:

Для більшості її [Лесі Українки] *сучасників той дух* [новаторського мистецтва] *нагадував «хмару, що сунулась так тяжко по долині», а для нас, «на високості» XX століття, він «одмінився, просвічений нагірним, чистим світлом»* (Павличко).

Моє ім'я враз із кількома іменами подібних до мене «во время оно» оббігало весь край, було пострахом усіх «мирних і вірноконституційних горожан», — з моїм іменем усі вони в'язали поняття перевороту, революції, різні (Франко).

3. Індивідуальні назви заводів, фабрик, клубів, пароплавів, організацій, підприємств, наукових праць, літературних творів, газет, журналів, кінофільмів тощо (див. ще § 38, п. 15, 17—20): *завод «Арсенал», швейна фабрика «Дитячий одяг», катер «Ластівка», фірма «Світанок», видавництво «Довіра», «Перехресні стежки» Івана Франка, газета «Слово», кінофільм «Устим Кармелюк».*

Примітка 1. У лапки не беруться:

а) власні назви неумовного характеру: *Львівський політехнічний університет, Київська обласна лікарня, Українська універсальна товарна біржа, Харківський тракторний завод;*

б) власні складноскорочені назви установ, управлінь, видавництв і т. ін.: *Дніпрогес, Київенерго, Азовсталь;*

в) назви телеграфних агентств: *Українське інформаційне агентство, агентство Пренса Латіна;*

г) назви шахт, марок машин, літаків і т. ін., позначені номером або складені з абревіатури та номера: *шахта 3-біс, ВАЗ 21-09, літак Ту-334;*

ґ) назви марок машин, виробів, які стали загальновживаними: *форд, макінтош, наган* і т. ін.;

д) назви рослин, квітів, плодів: *антонівка, паперівка, конвалія.*

У спеціальній літературі назви сортів рослин пишуться звичайно з великої літери: *яблуня Білий налив, тюльпан Чорний принц, пшениця Новинка* тощо;

е) назви книжок у бібліографічних списках, у виносках, рецензіях, які наводяться після прізвища автора:
Гончар О. Собор. — К.: Дніпро, 1988.

Примітка 2. Про вживання лапок при прямій мові див. § 125, п. 2—4.

Примітка 3. а) Кома, крапка з комою, двокрапка й тире ніколи не ставляться перед закритими лапками, а тільки після них.

б) Знак питання, знак оклику й крапки ставляться або перед закритими лапками, якщо вони відносяться лише до слів, поставлених у лапках, або після лапок, якщо ці розділові знаки стосуються всього речення.

Примітка 4. Якщо знак питання, знак оклику й крапки стоять перед закритими лапками, то після лапок ті самі знаки не повторюються; неоднакові ж знаки можуть, залежно від змісту, ставитися одночасно й перед закритими лапками, й після них:

Чи знайомі ви з романом Герцена «Хто винен?»

Але: *Невже ти не чув, як кликали: «До зброї, товариші!»?*

§ 125. РОЗДІЛОВІ ЗНАКИ ПРИ ПРЯМІЙ МОВІ

Для виділення прямої мови вживаються лапки або тире.

1. Коли пряма мова починається з абзацу, то перед початком її ставиться тире, а в кінці, як звичайно, крапка, знак питання, знак оклику або три крапки — залежно від характеру речення:

Зупинившись у кущах бузку,.. Льоня одразу спитав:

— Ти звідки?

— З дому. З Підлісного, — відповіла Яринка.

— Маєш якусь справу?

— Та... думала тут декого зустріти (Козаченко).

2. Коли пряма мова йде в рядок, без абзацу, то перед початком її ставимо відкриті лапки, а в кінці — закриті лапки й відповідний до характеру речення розділовий знак:

У цей час я побачила далеко машину і стала показувати в інший бік: «Дивіться, дивіться! Хтось іде!» (Яновський).

3. Речення, що вказує, кому належить пряма мова («слова автора»), може:

а) стояти перед прямою мовою; тоді після нього ставиться двокрапка:

Чується немолодий голос хазяйки: «Та двері, двері зачиняйте» (Шиян).

Я так давно тягнуся до краси,
Та лиш тепер посміла попросити:

«Навчи мене, ботаніко, роси
З пелюсток мрій на землю не трусити» (Чубач);

б) стояти після прямої мови; у цьому випадку після прямої мови ставиться знак оклику або знак питання, або крапки — залежно від характеру речення. Після відповідного розділового знака перед словами автора ставиться тире:

— Тату! татку! — упізнали діти.
— Голуб'ята! — батько простер руки (Тичина).

— Краще померти стоячи,
Ніж на колінах жити! —
Сказав учитель історії
Дітям (Б. Олійник).

— Хто там? — запитав на її легенький стукіт біля дверей Ковтун...

— Я, я! — нетерпляче повторила Яринка... (Козаченко).

Коли в кінці прямої мови за характером речення повинна бути крапка, замість неї ставиться кома:

— Ось ви, прославлений піїт, чи думали коли-небудь над тим, щоб мову, якою ми ось з вами розмовляємо, ...узаконити на папері. Щоб вона стала поряд з іншими мовами як рівня.

— Це неможливо, — категорично заперечив Капніст... — Мова наша чарівна, але ж не для друку, хто її вивчатиме, буде читати писане нею?

— Будуть, Василю Васильовичу, — вперто відказав Котляревський. — Якраз простонародна мова й має стати засобом нашої боротьби (Іваничук).

Коли пряма мова подається в лапках, після неї також ставиться тире:

«Як живете?» — в листі своїм княжна його [Т. Г. Шевченка] *запитує* (Білоус).

«Трава — що воно таке?» — запитав мене син (Драч);

в) розривати пряму мову; тоді лапки ставляться тільки перед початком та в кінці прямої мови й застосовуються правила:

1) коли на місці розриву не повинно бути ніякого знака або мала бути кома, крапка з комою, двокрапка, тире,

то перед словами автора й після них ставиться кома й тире, а пряма мова продовжується з малої літери:

— У мене, — вів своє дід, — сини, двоє, на фронтах (Смілянський).

— Батьку, — мовила тихо, — ви так гарно співали, гарно... (Загребельний).

«Мамо, — каже старший брат, — ходім додому!» (Марко Вовчок);

2) коли на місці розриву мала бути крапка, то перед словами автора ставиться кома й тире, а після них — крапка й тире, причому пряма мова продовжується з великої літери:

— Нічого, нічого, Петю, — заспокоював майор. — Мати розуміється на цьому (Іван Ле).

— Зроду не чув, щоб так лисиці кидались на людей.

— А я чув, — сказав Жадан. — І не тільки чув. Бачив (Щербак);

3) коли на місці розриву мав бути знак питання або оклику, то перед словами автора зберігається цей знак і додається тире, а після слів автора ставиться крапка й тире, причому пряма мова продовжується з великої літери:

— А, це ти, Максиме? — зрадів Карпо. — Заходь, заходь! (Коцюбинський).

— Оце довчився! — почав батько мені. — Що ж тепер?.. (Тесленко);

4) коли на місці розриву мали бути крапки, то вони залишаються перед тире. Пряма мова продовжується або з великої, або з малої літери, залежно від того, яка літера була б після крапок при відсутності розриву. Після слів автора в першому випадку ставиться крапка й тире, а в другому — кома й тире:

— Ходять тут усякі... — бурмоче дід. — Недавно двоє пройшло (Донченко);

5) коли одна частина слів автора відноситься до першої частини прямої мови (що стоїть до розриву), а друга — до другої, то після слів автора ставиться двокрапка й тире, причому пряма мова продовжується з великої літери:

— Ходім, — сказав він і спитав: — Чого ж ти мовчиш?

Примітка 1. Правила цього пункту застосовуються й до речень, які містять цитати з вказівками, кому ці цитати належать.

Примітка 2. Діалоги й полілоги можуть подаватися без абзаців; це буває здебільшого тоді, коли їх хтось переказує. У такому разі лише перша репліка подається з абзацу й перед нею ставиться тире, а далі репліки наводяться в лапках; після них перед мовою автора ставиться тире, а перед ними після мови автора — двокрапка:

— Страх, розказує, яке діялось: народу, каже, як на війні, сила-силенна... а кінні наступають, душать. «Розходьтесь!» — гукають. А ті: «Не підемо, давай нам наше... ми за правду» (Коцюбинський).

4. Коли кілька реплік прямої мови йдуть у рядок, без вказівки, кому вони належать, то кожна з них береться в лапки, а між репліками ставиться тире:

«А в тебе земля ще де є?» — «Ні, нема». — «А хата є?» — «Є» (Панас Мирний).

Перед кожною реплікою (в тому числі й перед першою) можна також ставити тире, тоді кожну парну репліку слід брати в лапки:

— А в тебе земля ще де є? — «Ні, нема». — А хата є? — «Є».

Примітка. Лапки, що виділяють якесь слово або кілька слів у кінці прямої мови, зберігаються перед зовнішніми закритими лапками тоді, коли між ними стоїть знак оклику або питання:

«Ти дивився кінофільм "Данило — князь галицький"?» — спитав він товариша.

Але: *Він сповістив: «Повернувся до Києва на пароплаві «Іван Франко».*

ПОКАЖЧИК

А

А́арне § 99
абажу́р § 45, II, п. 1
Абаши́дзе § 104, п. 6, в, 1
Абд ель Кері́м § 38, п. 1, прим. 1
абза́ц — *абза́цу* § 48, п. 3, г
аби́куди § 30, п. 1, є
аби́-то § 30, п. 3, в
аби́хто, аби́кого, аби́кому, аби́ким, аби́ на ко́му § 79
аби́що § 33, А, п. 1, а
аби́як § 30, п. 1, є; § 33, А, п. 1, а
аби́який, аби́якого, аби́якому, аби́яким § 79
абітурієнт § 91, п. 2
або́ ж § 32, п. 2, а
або́що § 32, п. 1; § 33, А, п. 1, б
абсолю́тно сухи́й § 29, п. 1, г, прим. 1
Абха́зія § 113, п. 2, а
абха́зький § 113, п. 2, а
авангард § 87
аванпо́ст § 19, п. 1, прим.
аванпо́стний § 19, п. 1, прим.
а́вгієві ста́йні § 38, п. 26, в, прим., б
А́вгуст § 94
Авдіє́вський, Авдіє́вського, Авдіє́вському § 102, п. 2
Авені́р, Авені́ра § 103, п. 2, прим. 1
авже́ж § 33, А, п. 1, б
авра́л — авра́лу § 48, п. 3, є
Авро́ра § 94
Австралі́йський конгре́с тред-юніо́нів § 38, п. 14, в
Австра́лія § 94
А́встрія § 90, п. 5, в, 4; § 94
а́встро-уго́рський § 114, п. 3, а
А́встро-Уго́рщина § 114, п. 2, г; § 114, п. 3, а
автенти́чний § 94
автобіогра́фія § 94
автомобі́ль § 86, п. 1, б; § 94; § 100, п. 1, II; *автомобі́ля* § 48, п. 2, е; § 100, п. 1, II; *автомобі́лем* § 100, п. 1, II
автомотогурто́к § 26, п. 1, е
Автоно́мна Респу́бліка Крим § 38, п. 12
а́втор § 94
авторите́т § 94
А́втор і Видавни́цтво § 38, п. 3, прим. 4
автостра́да § 26, п. 1, в
автохто́н § 94
Ага́та § 97
аге́нтство Пре́нса Латі́на § 38, п. 17
аге́нтство Франс Пресс § 38, п. 17
агіта́ція § 14; § 87
аграрний § 29, п. 2, б
аграрно-сирови́нний § 29, п. 2, б
агре́сія § 14
агре́сор § 87
агроно́м § 8, п. 2, д
а́грус § 15
аджі́ § 32, п. 1
аджі́ ж § 32, п. 2, а
Адріано́поль § 114, п. 2, г
Адріа́тика § 90, п. 5, в, 2
адью́ § 93, п. 1, а
ад'ю́нкт § 92, п. 1, б
ад'юта́нт § 92, п. 1, б
аеропла́н § 86, п. 1, а

аеропо́рт § 38, п. 19
АЕС § 41, п. 5
аж ніяк § 33, А, п. 1, е, прим.
А́зія § 38, п. 8
Азо́во-Чорномо́р'я § 114, п. 2, г
Азовста́ль § 124, п. 3, прим. 1
азо́т — *азо́ту* § 48, п. 3, а
Айзена́х § 95, п. 2
акад. — акаде́мік § 40; *акаде́мік* § 38, п. 3, прим. 1; § 90, п. 5, а, 5
академі́чний § 23, п. 3
акме́їст § 22, п. 13
аксіо́ма § 90, п. 5, а, 2
акт — *а́кта, а́кту* § 48, п. 3, ї, прим.; *в а́кті* § 52, п. 3, а
акти́в § 38, п. 16
Акт проголо́шення незале́жності Украї́ни § 38, п. 23
акумуля́ція § 89, п. 1
Ак'я́б § 92, п. 1, а
Ак'я́р § 109, п. 8
Алата́у § 38, п. 8, прим. 3; § 114, п. 3, в
Алба́нія § 86, п. 1, а
але́ ж § 32, п. 2, а
Алекса́ндров § 104, п. 1
Алексе́єв § 104, п. 2, в
Алжи́р § 90, п. 5, в, 3; *Алжи́ру* § 48, п. 3, ї
А́ліс § 100, п. 2
алмаати́нець § 114, п. 3, в
алма́з — *алма́за, алма́зу* § 48, п. 3, ї, прим.
Алта́й — *Алта́ю* § 48, п. 3, ї
Алфьо́ров § 104, п. 3, б
альбатро́с § 93, п. 1, б
альмана́х — *альмана́ху* § 48, п. 3, ж
Альтамі́ра-і-Креве́а § 106, п. 3, б
алюмі́нієвий § 23, п. 7
алюмі́ній § 86, п. 1, б
Аля́б'єв § 104, п. 2, б; § 104, п. 11
Аля́ска § 93, п. 2; § 109, п. 9, а, 3, прим.; § 113, п. 1
аля́скинський § 113, п. 1
Аме́рика § 90, п. 5, в, 2
Америка́нська федера́ція пра́ці § 38, п. 14, в
амплуа́ § 100, п. 2
амудар'і́нський § 114, п. 3, в
Амудар'я́ § 38, п. 8, прим. 3; § 109, п. 8; § 114, п. 3, в
Аму́р — *Аму́ру* § 48, п. 3, ї
ана́ли § 89, п. 1
ана́ліз — *ана́лізу* § 48, п. 3, ж
Ана́ньїн § 4, п. 2; § 104, п. 12, а, 1
Ана́ньїно § 109, п. 4, а, 2
анархі́чний § 23, п. 3
а́нгел § 38, п. 2, а, прим. 1
А́нглія § 14
Андо́рра § 89, п. 3; § 89, п. 3, прим.
андо́ррський § 89, п. 3, прим.
Андре́єв § 104, п. 2, в
Андрі́єво-Іва́нівка § 114, п. 3, б
андрі́єво-іва́нівський § 114, п. 3, б
Андрі́їв § 67, п. 1, б; *Андрі́єва, Андрі́їве* § 23, п. 7; *Андрі́єві книжки́* § 38, п. 26, а
Андрі́ївська це́рква § 38; п. 21
Андрі́ївський узві́з § 38, п. 9
Андрі́й § 23, п. 7; *Андрі́я* § 48, п. 2, а
Андрі́й Ба́йко — *з Андрі́єм Ба́йком* § 102, п. 4
«Андрі́й Солове́йко, або Вче́ніє — світ, а невче́ніє — тьма» § 38, п. 18, прим. 1
аніж § 32, п. 1
аніскі́льки § 30, п. 1, є; § 33, А, п. 1, а
анітеле́ць § 30, п. 1, є
анітро́хи § 30, п. 1, є; § 33, А, п. 1, а
анічичи́рк § 30, п. 1, є
анічогі́сінько § 33, А, п. 1, а
аніяк § 30, п. 1, є; § 33, А, п. 1, а
анна́ли § 89, п. 1
анота́ція § 89, п. 2, прим.
Анрі́ § 90, п. 5, а, 3
ансамбль — *ансамблю* § 48, п. 3, б
ансамбль та́нцю і́мені П. Ві́рського § 38, п. 15, а

Анта́нта § 38, п. 11
Антаркти́да § 38, п. 8; § 90, п. 5, в, 2
Анта́рктика § 90, п. 5, в, 2
Анте́й § 38, п. 2, а
«Анте́й» § 38, п. 25
антиістори́чний § 90, п. 5, б
анти́чний світ § 38, п. 22, прим. 1
Антін (парадигма) § 103, п. 2; *Антін* § 22, п. 10, прим.; § 8, п. 2, е, прим.; § 103, п. 2, прим. 1; *Анто́на* § 8, п. 2, е, прим.; § 103, п. 2, прим. 1; *Анто́нові* § 103, п. 2, прим. 1
анто́нівка § 38, п. 5
Анто́нівка § 38, п. 5
Анто́нівна § 22, п. 10, прим.
Анто́нович § 22, п. 10, прим.
Ану́й § 98
Аньо́лек § 104, п. 4, б
апара́т — *апара́та, апара́ту* § 48, п. 3, ї, прим.
Аполло́н § 38, п. 2, а
Апо́стол § 38, п. 18, прим. 2
апперце́пція § 89, п. 2
Апу́лія § 90, п. 5, а, 2
ара́б — *ара́би* § 38, п. 1, прим. 6
Араба́тська Стрі́лка § 109, п. 1, в
Ара́бська Респу́бліка Є́гіпет § 38, п. 12
Аравійське мо́ре § 110
Аракче́єв § 104, п. 2, в
Аргенти́на § 90 п. 5, в, 5
аргенти́нець § 90, п. 5, в, 5
аргенти́нський § 90, п. 5, в, 5
Аре́ф'єв § 104, п. 11
ар'єга́рд § 90, п. 5, а, 2
Арзама́с § 133, п. 2, в
арзама́ський § 113, п. 2, в
арифме́тика § 88
а́рка § 8, п. 2; а, прим. 2; § 47, Б, п. 2, прим. 1; *а́рок* § 8, п. 2, а, прим. 2; § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
А́рктика § 90, п. 5, в, 2
Арль § 86, п. 1, б
А́рно § 100, п. 2
арсена́л § 86, п. 1, а; § 100, п. 1, II; *арсена́лу, арсена́лом, в арсена́лі* § 100, п. 1, II
Арте́мов § 104, п. 3, б
Артемо́вський § 8, п. 3, г, 7
артеріа́льний § 90, п. 5, а, 2
арте́рія § 90, п. 5, а, 2
а́рфа — *арф* § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
архаї́чний § 4, п. 4; § 23, п. 3
археологі́чний § 23, п. 3
архі́в § 90, п. 5, а, 5
архіме́дова спіра́ль § 38, п. 26, в, прим., б
асфа́льт § 86, п. 1, б; *асфа́льту* § 48, п. 3, а
ательє́ § 93, п. 1, а; § 100, п. 2
Атланти́да § 90, п. 5, в, 2
Атла́нтика § 90, п. 5, в, 2
атла́нтик-сі́тинський § 114, п. 3, г
Атла́нтик-Сі́ті § 114, п. 3, г
Атланти́чний океа́н § 86, п. 1, а
а́тлас — *а́тласу* § 48, п. 3, б
ато́ж § 33, А, п. 1, б
а́том — *а́тома* § 48, п. 2, є
атомохі́д § 25, п. 2, а
АТС § 39, п. 2
аудито́рія § 94
аудіє́нція § 90, п. 5, а, 2; § 94
Афана́сьєв § 104, п. 2, б
Афганіста́н — *Афганіста́ну* § 48, п. 3, ї
Афі́на § 38, п. 2, а
А́фрика § 90, п. 5, в, 2; § 112, п. 1, І; *А́фрики, в А́фриці* § 112, п. 1, І
африка́нець — *африка́нці* § 38, п. 1, прим. 6
Ахіллє́с § 38, п. 2, а
ахіллє́сова п'ята́ § 38, п. 26, в, прим., б
ацте́к — *ацте́ки* § 38, п. 1, прим. 6
А́чинськ § 109, п. 4, б, 1
Ашгаба́т § 114, п. 2, г
а як же § 32, п. 2, а

Б

ба́ба § 23, п. 4; *баби́* § 47, Б, п. 7; *баб* (і *бабів*) § 47, Б, п. 2, а
ба́ба-яга́ § 38, п. 2, б, прим.
ба́бин § 23, п. 4
баби́ще § 45, II, п. 3
ба́бка § 18, п. 4, прим. 2
Ба́бкін — *Ба́бкіним* § 51, п. 3, а
бабу́ся — *бабу́сю* § 47, А, п. 6, в
бага́тий § 1, п. 2; § 18, п. 2, в
багати́р § 1, п. 2
бага́то § 1, п. 2; § 79, прим.; *багатьо́х, багатьо́м, багатьма́, багатьома́* § 79, прим.
бага́то-бага́то § 25, п. 4, а
багатоти́сячний § 28, п. 1, б
бага́тство § 1, п. 2; § 18, п. 2, в
бага́ття § 1, п. 2
бага́цько § 16, п. 2, а, 1
бага́ч § 1, п. 2
Багі́ров § 104, п. 6, а
Бадахо́с § 90, п. 1
Ба́ден-Ба́ден — *Ба́ден-Ба́дена, у Ба́ден-Ба́дені* § 112, п. 5
ба́жаний § 23, п. 2
бажа́ння — *бажа́нь* § 16, п. 2, в; § 55, п. 2
база́р § 45, II, п. 1
базе́дова хвороба § 38, п. 26, в, прим., б
Ба́зель § 86, п. 1, б; § 93, п. 1, в
Байка́л — *Байка́лу* § 48, п. 3, ї
Байка́ло-Аму́рська магістра́ль § 38, п. 9
байра́к — *байра́ку* § 48, п. 3, г
баки́нський § 113, п. 1
Баку́ § 112, п. 7; § 113, п. 1
бал § 86, п. 1, а; § 93, п. 1, в
балан́с § 86, п. 1, а
бала́ст § 19, п. 1, прим.
бала́стний § 19, п. 1, прим.
ба́лка, ба́лці § 16, п. 2, б, прим.
Балка́нський півості́в § 38, п. 8
Балка́нські краї́ни § 38, п. 11
Ба́лтика § 90, п. 5, в, 2
бальза́ківські тради́ції § 38, п. 26, в, прим., а
бальза́м — *бальза́му* § 48, п. 3, а
БАМ, з БАМу, на БАМі § 39, п. 2, прим.
бандури́ст § 22, п. 13
банк «Га́ранті траст ко́мпані» § 38, п. 17
Ба́нська Би́стриця § 109, п. 7, г
Ба́ня-Лу́ка § 114, п. 3, а
ба́ня-лу́цький § 114, п. 3, а
Барб'є́ § 92, п. 1, а; § 100, п. 2
Барбю́с § 92, п. 2, б
барви́стий § 23, п. 6
барві́нок — *барві́нку* § 48, п. 3, б
бар'є́р § 90, п. 5, а, 2; § 91, п. 2
баро́ко § 89, п. 1
баро́метр § 96
баро́н § 38, п. 3, прим. 2
баск — *ба́ски* § 113, п. 2, б
баскетбо́л — *баскетбо́лу* § 48, п. 3, з
баски́й § 16, п. 2, а, 1, прим.
ба́ско § 16, п. 2, а, 1, прим.
ба́скський § 113, п. 2, б
Баскунча́к § 113, п. 2, б
баскунча́цький § 113, п. 2, б
батальйо́н § 7, п. 1, б; *батальйо́ну* § 48, п. 3, б
ба́тенько § 16, п. 2, а, 2; § 22, п. 8
Батумі́ § 109, п. 4, а, 1
ба́тьків § 8, п. 1, а, 3; § 67, п. 1, б; *ба́тькового, ба́тькова* § 8, п. 1, а, 3
Батьківщи́на § 38, п. 12, прим.
ба́тько § 44, II, а; § 45, II, п. 1; *при ба́тькові* § 52, п. 1, а; *при ба́тьку* § 52, п. 1, б, прим.; *ба́тьку* § 53, п. 1; *батьки́* § 54, п. 1; *батьків* § 55, п. 1; *батька́м* § 56
ба́тько-ма́ти § 25, п. 4, б
ба́хмацький § 113, п. 2, б

Ба́хмач § 113, п. 2, б
бац § 17, п. 7
ба́чачи § 85, п. 1
ба́чити (парадигма в теперішньому часі) § 80, п. 1; *ба́чити, ба́чу* § 80, п. 3, а; *ба́чать* § 80, п. 3, а; § 85, п. 1
башки́р § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
баштáнник § 20, п. 1, в
бджолá § 9, п. 1; § 9, п. 2, б; *бджолу́, бджолí, на бджолí* § 9, п. 2, б
бджоли́ний § 23, п. 5
безбáтченко § 17, п. 6; § 22, п. 8
безви́нний § 20, п. 1, в
безви́нність § 20, п. 1, в
безви́нно § 20, п. 1, в
без вíдома § 30, п. 2, а
бе́звісти § 30, п. 1, б
безголíв'я § 8, п. 3, б, 3
безголóсся § 8, п. 3, б, 3
Бе́здна § 109, п. 1
бездорíжжя § 8, п. 8, б, 3
без жáлю § 30, п. 2, а
безідéйний § 90, п. 5, б
безіме́нний § 6, п. 3, прим. 1
без кінця́ § 30, п. 2, а
без кінця́-крáю § 30, п. 2, а
безкори́сливий § 21, п. 2
безкрáїй, безкрáя, безкрáє (парадигма) § 68; *безкрáїй* § 21, п. 2; § 67, п. 2, в; *безкрáйого, безкрáйому, безкрáйої, безкрáйою* § 9, п. 2, в
безкрáїсть — безкрáйості § 9, п. 2, а
без крáю § 30, п. 2, а
безлáдний § 67, п. 1, а
без лáду § 30, п. 2, а
без лíку § 30, п. 2, а
без мети́ § 30, п. 2, а
без нáміру § 30, п. 2, а
безóдній § 67, п. 2, а
безпе́ка § 18, п. 4
безперестáнку § 30, п. 1, б
безпе́чний § 18, п. 4
безпе́чність § 18, п. 4
безпе́чно § 18, п. 4
безпорáдний § 67, п. 1, а
без пýття́ § 30, п. 2, а
безробíтний § 67, п. 1, а
без слíду § 30, п. 2, а
без смаку́ § 30, п. 2, а
без сýмніву § 30, п. 2, а
без угáву § 30, п. 2, а
без упи́ну § 30, п. 2, а
без чéрги § 30, п. 2, а
без'язи́кий § 6, п. 3
беладóна § 89, п. 1
Белградá § 114, п. 2, г
белетри́стика § 89, п. 1
Бе́лич § 104, п. 1; § 104, п. 5
бельгíєць § 22, п. 4
Бельт § 86, п. 1, б
Бе́льце § 109, п. 1, в, прим.
Бенéдьо § 45, II, п. 2
Беранжé § 100, п. 2
Бердя́єв § 104, п. 2, б
бéрег § 2, п. 2, а; § 8, п. 2, в; *на бéрезі* § 52, п. 3, а; *берегú* § 45, п. 1; § 57, п. 2; *берегíв* § 55, п. 1; *берегáми* § 58, п. 1; *на берегáх* § 59
Бéрегівський óкруг § 38, п. 12
берéза — берíз § 8, п. 3, д, 2
бéрезень, бéрезня § 2, п. 2, в
Березинá § 109, п. 4, а, 2, прим.
Березíвський § 101
берéзка § 8, п. 3, г, 2
березнéвий § 23, п. 7
Березникú § 109, п. 4, б, 7; § 112, п. 2; *Березникíв, Березникáм* § 112, п. 2
березня́к, березняку́ § 48, п. 3, б
Берéзова § 109, п. 2, б
Бéрингове мóре § 38, п. 8
берíзка § 8, п. 3, г, 2
берíзки-бершáдський § 114, п. 3, а
Берíзки-Бершáдські § 114, п. 3, а

«Бéркут» § 38, п. 20
бертолéтова сіль § 38, п. 26, в, прим., б
беручú § 85, п. 1
Бестýжев § 104, п. 1
Бéтті § 89, п. 3
бетхóвенський § 107, п. 3
Бештáу § 112, п. 7
Бéжецьк § 109, п. 1, в
Бéла § 104, п. 10
Бéлгород § 109 п. 1, в
Бéлий § 104, п. 10
Бéликов § 104, п. 6, в, 4
Белíнський § 104, п. 2, г
Бéлово § 109, п. 1, в
Бéлорéцьк § 109, п. 1, в
Б'éрнсон § 92, п. 1, а
б'éф § 92, п. 1, а
Бжозóвич § 104, п. 5, б
бúти § 80, п. 3, б, 1; § 84, п. 2, прим. 1, а; *б'ю* § 6, п. 1; § 80, п. 3, б, 1; *б'ють* § 80, п. 3, б, 1
бúтий § 84, п. 2, прим. 1, а
бúтися — *б'éться* § 80, п. 6, в, прим. 3
Біаррíц § 90, п. 5, а, 2
бібліотéка § 88
Бíблія § 38, п. 18, прим. 2
біг — *бíгу* § 48, п. 3, є
бíгти § 80, п. 3, а; § 80, п. 5, прим.; § 81, п. 2, в, прим. 2; *біжý* § 80, п. 5, прим.; § 81, п. 2, в, прим. 2; *біжúш* § 80, п. 5, прим.; *біжú, біжíм(о), біжíть* § 81, п. 2, в, прим. 2
бідолáшний § 67, п. 1, а
бíзнес § 90, п. 5, а, 5
бій — *у бою́* § 52, п. 2, б
бік § 44, II, а
Бíла § 109, п. 1, в
Бíла Підля́ська § 109, п. 1, в
Бíла Цéрква § 38, п. 8, прим. 1; § 113, п. 2; § 114, п. 1, а; § 114, п. 2, д
Бíле § 109, п. 1, в
Бíле мóре § 114, п. 2, д
білéт § 86, п. 2
бíлий-бíлий § 25, п. 4, а
Бíлий налúв § 38, п. 5
білíти, білíю, білíють § 80, п. 3, б, 2
Бíлло § 90, п. 5, а, 3
бíлль § 89, п. 1
Біловéзька Пýща § 38, п. 8, прим. 1; § 109, п. 1, в
Біловéрхий § 101
білокрíвці § 26, п. 1, б
білолúций, білолúця, білолúце (парадигма) § 68, прим. 2
біломóрський § 114, п. 2, д
Білопíлля § 114, п. 2, а
білопíльський § 114, п. 2, а
білорýс § 38, п. 1, прим. 6
Білорýсь § 109, п. 6
«Білорýсь» § 38, п. 25
білорýський § 109, п. 6
Білостóк § 109, п. 1, в
білоцеркíвський § 113, п. 2; § 114, п. 2, д
біль — *бóлю* § 48, п. 3, з
більш вдáлий § 69, п. 1, б
більш глибóкий § 69, п. 1, б
більш-мéнш § 25, п. 4, б
бíсмарківський § 107, п. 3
б-ка (бібліотéка) § 26, п. 2, 5
Благовéщенськ § 109, п. 1, в
Благовíщення § 38, п. 22
Благодáрне § 109, п. 7, а
благословéнний § 20, п. 2, в
блажéнний § 20, п. 2, в
блакúтно-сúній § 29, п. 2, д
блúжній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
блúжчати § 18, п. 3
близькúй § 16, п. 2, а, 1
блúзькість § 16, п. 2, а, 1
блúзько § 16, п. 1, а; § 16, п. 2, а, 1
блúск § 19, п. 2
блúскавка § 2, п. 3, б
блúснути § 19, п. 2

блищáти § 2, п. 3, б
блíдолúций § 68, прим. 2
бліндáж — *бліндажá* § 48, п. 3, в
блок § 86, п. 1 а; § 100, п. 1, II; *блóка, блóку* § 48, п. 3, ї, прим.; § 100, п. 1, II; *блóком, на блóці* § 100, п. 1, II
блок-системá § 26, п. 2, 1, а
блýза § 86, п. 1, а
блю́мінг § 86, п. 1, б
боá § 100, п. 2
бобовúння § 22, п. 5
боввáн § 20, п. 3
бовванíти § 20, п. 3
Бог § 8, п. 3, г, 7; § 38, п. 18, прим. 2
богатúр § 1, п. 2
богатúр хлóпець § 27, п. 2
Богдáн — *Богдáне* § 53, п. 3
бог Перýн § 38, п. 18, прим. 2
боєздáтність § 25, п. 2, в
боєць § 45, II, п. 2; *бійцéм* § 51, п. 1; *бійцю́* § 53, п. 3
бо ж § 32, п. 2, а
Бóжа Мáтір § 38, п. 18, прим. 2
бóйня — *бóєнь* § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
бойовúй § 23, п. 7
болгáрин — *болгáри* § 54, п. 1, прим.; *болгáр* § 55, п. 1, прим.
Болгрáд § 25, п. 3, б
Бóлдіно § 113, п. 1
бóлдінський § 113, п. 1
болíтце § 8, п. 3, б, 2; *болíтець* § 55, п. 2, прим.
Бологé § 109, п. 7, а
болóто § 8, п. 3, б, 2; *болíт* § 8, п. 3, б, 2; § 55, п. 2
бом-бóм § 25, п. 4, г
бонапартúзм § 38, п. 1, прим. 5
бóндар, бóндаря § 45, II, п. 2
бóнна § 47, Б, п. 2, в, прим. 2; § 89, п. 1; *бонн* § 47, Б, п. 2, в, прим. 2
Бóнна-фіóрд § 114, п. 3, г
Бордó § 112, п. 7
борéць, борця́, борцéві, борцéм § 8, п. 3, г, 1
Борúсівна § 22, п. 10
Борúсов § 104, п. 6, в, 2
Борúспіль § 108, прим.
«Борúспіль» § 38, п. 19
Бóричів Тік § 38, п. 9
борíдка § 8, п. 3, б, 1; § 18, п. 4, прим. 2
борíнка § 8, п. 3, б, 1
Боровé, Боровóго, Боровóму § 112, п. 3
Боровикóвський § 8, п. 3, г, 7
Боровичí § 109, п. 4, б, 6
бородá, борíд § 8, п. 3, б, 1
Бородінó § 109, п. 4, а, 1; § 109, п. 7, б; *Бородінóм* § 51, п. 3, б
боронá, борíн § 8, п. 3, б, 1
бороти § 18, п. 4, прим. 2; *боров, боролá* § 8, п. 3, в
боротьбá § 18, п. 4, прим. 2
боротьбúст § 22, п. 13
борщ — *борщý* § 48, п. 3, а
босóніж § 30, п. 1, е
бостóн § 38, п. 10
Ботвúнник § 104, п. 6, в, 2
Бóтев § 104, п. 2, в
боягýз § 18, п. 2, б
боягýзтво § 18, п. 2, б
боягýзький § 18, п. 2, б
боязкúй § 16, п. 2, а, 1, прим.
боя́зкість § 16, п. 2, а, 1, прим.
бóязко § 1, п. 1
боя́тися § 80, п. 3, а; *бíйся, боюся* § 8, п. 1, а, 6; *боїться* § 1, п. 1
бравíсимо § 89, п. 1
бравши § 85, п. 2
Бразúлія § 90, п. 5, в, 5
Брáнденбург § 114, п. 2, г
бранденбýрзький § 114, п. 2, г
Брáнко, Брáнка § 100, п. 2, прим.
брат § 18, п. 2, в; *на брáтові* § 52, п. 1, а; *братú* § 60; *брáте Пéтре* § 53, п. 4, прим. 2
брáти § 10, п. 2; *брать* § 83, прим. 1; *берý* § 10, п. 2; *берýть* § 85, п. 1; *брав* § 80, п. 9; § 85, п. 2; *брáла, брáло, брáли* § 80, п. 9; *берú, берím(о), берíть* § 81, п. 1, а; § 81, п. 1, б
брáтик § 22, п. 1
Братислáва § 90, п. 5, в, 5
брáтів, брáтова, брáтове (парадигма) § 68; *брáтів, брáтового, брáтова* § 8, п. 1, а, 3
брат-і-сестрá § 26, п. 2, 4
брáтній § 23, п. 1; § 67, п. 2
брáтство § 18, п. 2, в
Братськ § 109, п. 9, в
брáтський § 18, п. 2, в
брáунінг § 38, п. 1, прим. 5
брéнькіт § 17, п. 2
Бретáнь, Бретáні, Бретáнню, у Бретáні § 112, п. 1, III
Бретóн де лос Еррéрос § 38, п. 1, прим. 1
брехáти § 10, п. 2; § 81, п. 2, в, прим. 2; *(не) брешú, (не) брешíть, (не) брешý* § 81, п. 2, в, прим. 2
бригáда § 90, п. 5, в, 1
бригадúр § 22, п. 13; § 45, II, п. 1
бризк § 19, п. 2
бризнути § 19, п. 2
бриніти § 2, п. 3, а
бриньчáти § 17, п. 2
брíд § 38, п. 9
Броневський § 104, п. 1; § 104, п. 9
Брóнниці § 109, п. 4, б, 6
брошýра § 90, п. 6
брýтто § 89, п. 1
бряжчáти, бряжчý, бряжчúш § 18, п. 1, г
брязк § 18, п. 1, г; § 19, п. 2
бря́знути § 19, п. 2
Брянськ § 109, п. 9, в
Буалó § 100, п. 2
бувáти, бувáю, бувáють § 80, п. 3, б, 4, прим.
Буг § 112, п. 1, II; § 113, п. 2, а; *Бýгу* § 48, п. 3, ї; § 112, п. 1, II; *на Бýзі, по Бýгу* § 112, п. 1, II
Бугайóв § 104, п. 3, а
Бýдда § 38, п. 2, а; § 100, п. 1, I; *Бýдди, Бýддою* § 100, п. 1, I
будúнок § 50, п. 2; *будúнкові, будúнку* § 49, п. 1; *у будúнку, у будúнкові* § 52, п. 2, а
Будúнок учúтеля § 38, п. 15, в
будúночок § 9, п. 1
будúти — *бýдить, бýдять* § 16, п. 2, г
будівни́к § 8, п. 1, б; *будівникá* § 50, п. 1
будівни́чий, до будівни́чого, будівни́чі, з будівни́чими § 68, прим. 1
бýдній § 67, п. 2, а
будóва § 8, п. 1, б; *будóв* § 8, п. 3, г, 3
будувáти, будýю, будýють § 80, п. 3, б, 4
будувáтися — *будýється* § 33, А, п. 1, в
бýдь-де § 30, п. 3, в
бýдь-колú § 30, п. 3, в
бýдь-котрúй § 28, п. 2, б
бýдь-кудú § 30, п. 3, в
будь-хтó, будь у кóго § 28, п. 2, б
будь-чúй § 28, п. 2, б
будь-щó, будь на чóму § 28, п. 2, б
будь-що-бýдь § 30, п. 3, г
будь-якúй § 28, п. 2, б
Будя́к § 38, п. 2, б
Буéнос-Áйрес § 114, п. 3, в
буéнос-áйреський § 114, п. 3, в
бýер § 90, п. 4
Буєрáков § 104, п. 2, б
бузóк — *бузкý* § 48, п. 3, б
бýзький § 113, п. 2, а
буй-тýр § 26, п. 2, 1, а
буквáр, букваря́ § 45, II, п. 2
Буковúна § 38, п. 12, прим.
буколіко-романтúчний § 29, п. 2, в
буксúрувати § 24, п. 3
буксувáти § 24, п. 3
бýлла § 47, Б, п. 2, в, прим. 2; § 89, п. 1; *булл* § 47, Б, п. 2, в, прим. 2

Булóнський Ліс § 38, п. 8, прим. 1
Булóнь § 93, п. 1, в
Булóнь-сюр-Мер § 38, п. 8, прим. 2; § 114, п. 3, ґ
булóнь-сюр-мéрський § 114, п. 3, ґ
бульвáр Тарáса Шевчéнка § 38, п. 9
бульдóг § 38, п. 4, прим.; § 86, п. 1, б
бульйóн § 7, п. 1, б; § 93, п. 1, а
булькотáти, булькочý, булькóчуть § 80, п. 3, б, 8
булькотíти § 80, п. 3, а
бундесрáт § 38, п. 13, прим.
Бург-ель-Арáб § 114, п. 3, ґ
бург-ель-арáбський § 114, п. 3, ґ
бургомíстр § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
бурелóм § 25, п. 2, б
буркýн — *буркунý* § 48, п. 3, б
бурмúстер § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
бурмотíти § 80, п. 3, а
бýря § 45, І, п. 2; *бýрі* § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1; *бýрю* § 47, А, п. 3; *бýрею* § 47, А, п. 4; *у бýрі* § 47, А, п. 5; *бур* § 47, Б, п. 2, а; *бýрям* § 47, Б, п. 3, б
буряк § 6, п. 2, прим.; *буракá, буракý* § 48, п. 3, ї, прим.
бур'ян § 6, п. 2
бýряний § 6, п. 2, прим.
бýти § 80, п. 7; § 80, п. 8, а, 1; *є, єсú, єсть, суть* § 80, п. 7; *бýду, бýдеш, бýде, бýдемо* (рідше *бýдем*), *бýдете, бýдуть* § 80, п. 8, а, 1; *будь, бýдьте* § 16, п. 2, г
буття́ § 17, п. 5
буц § 17, п. 7
бюджéт § 92, п. 2, б
Б'юкенен § 92, п. 1, а
Бюлóв § 100, п. 1, ІІ; *Бюлóва* § 100, п. 1, ІІ; *Бюлóвом* § 51, п. 3, а; § 100, п. 1, ІІ
бюрó § 92, п. 2, б; § 100, п. 2
Бюффóн § 92, п. 2, б
Бядýля § 104, п. 7; § 104, п. 11, прим.
бязь § 92, п. 2, б
Бя́лий § 104, п. 10

В

в (у) § 11, п. 1; § 11, п. 2
Вавúловський § 104, п. 6, в, 2
вагá § 44, І
ваганння — *вагáнь* § 55, п. 2
важкúй-такú § 33, А, п. 3, а
важкоатлéт § 25, п. 1
важкохвóрий § 29, п. 1, г
Вайéль § 98
Вáйзенборн § 95, п. 2
Вайя́н § 98
ВАК — *з ВАКу, ВАКом* § 39, п. 2, прим.
вакуóля § 86, п. 1, б; § 100, п. 1, І; *вакуóлі, вакуóлею* § 100, п. 1, І
вал § 38, п. 9; *вáла* § 48, п. 3, ї прим.; *вáлу* § 48, п. 3, г; § 48, п. 3, ї, прим.
Валéнсія § 86, п. 2
Вáлки § 113, п. 2
вáлківський § 113, п. 2
Валýйки § 109, п. 4, б, 7
вальс — *вáльсу* § 48, п. 3, з
Вáльтер Скотт § 107, п. 4, а, прим.
вáльтер-скóттівський § 107, п. 4, а, прим.
вампíр § 22, п. 13
ван Бетхóвен § 107, п. 3
Ван-Дéйк § 106, п. 1, г, прим. 1
Ван-Ейк § 95, п. 1
Вандрієс § 91, п. 2
вáнна § 47, Б, п. 2, в, прим. 2; § 89, п. 1; *ванн* § 47, Б, п. 2, в, прим. 2
вáнний § 89, п. 1
вантáж § 45, ІІ, п. 3; *вантажí* § 57, п. 2
вантáжно-розвантáжувальний § 29, п. 1, в, прим.

Варáнгер-фіóрд § 38, п. 8
вáрений § 20, п. 2, в, прим.; § 84, п. 2, прим. 1, г
варéний § 20, п. 2, в, прим.
вáрення § 8, п. 3, г
варéння § 8, п. 3, г
вáриво § 22, п. 2
варúти § 80, п. 3, а; § 84, п. 2, прим. 1, г; *варю́, вáрять* § 80, п. 3, а
варíння § 8, п. 3, г
Варнгóген фон Éнзе § 38, п. 1, прим. 1
варт § 67, п. 1, в
Василíв § 8, п. 1, а, 3; § 23, п. 7; *Василéвого* § 8, п. 1, а, 3; *Василéва* § 8, п. 1, а, 3; § 23, п. 7
Васúлівна § 22, п. 10
Васúль-Костянтúн § 106, п. 3, а
Васúльович § 22, п. 10
Васúль Сéник — *Василя́ Сéника* § 102, п. 4
Васькó § 18, п. 1, ґ
ват § 55, п. 1, прим.; § 89, п. 1; *вáтів* § 55, п. 1, прим.
Ватикáн § 90, п. 5, в, 5
Ватт § 89, п. 1
ваш § 75
Вашингтóн § 90, п. 5, в, 3; § 97; § 104, п. 6, в, 1
Вáщенко § 18, п. 1, г
Ващýк § 18, п. 1, г
вбік § 30, п. 1, б
ввéчері § 30, п. 1, б
ввíч § 20, п. 1, а; § 30, п. 1, б
ввíчливий § 20, п. 1, а
вводлю § 30, п. 1, б
вгóлос § 30, п. 1, б
вгорí § 30, п. 1, б
вгóру § 30, п. 1, б
вдáча § 11, п. 3, а
вдвóє § 30, п. 1, г
вдень § 30, п. 1, б
Вдовéнко § 11, п. 3, б
вдóсвіта § 30, п. 1, д
вдрýге § 30, п. 1, г
Вéбстер § 97
Веденéєв § 104, п. 2, в
ведмéдúця — *ведмéдúць* § 47, Б, п. 4, а
Ведмéдів § 101
ведмíдь — *ведмéдя* § 48, п. 2, б
вéжа § 45, 1, п. 3
везтú — *віз* § 80, п. 9, прим. 1
Велáскес § 86, п. 1, а
вéлетень § 22, п. 4; § 44, ІІ, а; § 45, ІІ, п. 2; *вéлетневі* § 49, п. 1; *вéлетні* § 54, п. 2
Велúка Ведмéдиця § 38, п. 6
Велúка францýзька революція § 38, п. 22
Велúкдень § 38, п. 22
велúкий § 2, п. 1; *у велúкому, у велúкім* § 8, п. 1, а, 1
Велúкий Віз § 38, п. 6
Велúкий каньйóн § 110
Велúкий пíст § 38, п. 22
велúкий-превелúкий § 25, п. 4, б
Велúкий Úстюг § 109, п. 7, а; § 112, п. 4, а; § 114, п. 1, а; *Велúкого Úстюга* § 112, п. 4, а
Велúкі Лýки § 38, п. 8, прим. 1; § 112, п. 4, а; § 113, п. 2, б; *Велúких Лук* § 112, п. 4, а
Великобритáнія § 90, п. 5, в, 4
великолýцький § 113, п. 2, б
вéлич § 2, п. 1
величéзний § 2, п. 1
Велúчков § 104, п. 5
велúчний § 67, п. 1, а
Веллінгтóн § 97
велосипéд § 86, п. 1, а
велотрéк § 26, п. 1, в
Вельгóрський § 104, п. 1
вельмóжа § 45, 1, п. 3
Венгéров § 104, п. 1
Венгжинóвич § 104, п. 8, б
Венéра § 38, п. 2, а
Венéція, Венéції, Венéцією § 100, п. 1, І
верболíз § 26, п. 1, в

Верболо́зи § 114, п. 2, г
верболо́зівський § 114, п. 2, г
ве́рб'я § 6, п. 1, прим.
Вересáєв § 104, п. 2, б
ве́реск § 18, п. 1, г
верещáти, верещу́, верещи́ш § 18, п. 1, г
Верикíвський § 8, п. 3, ґ, 7
ве́рнений § 84, п. 2, прим. 1, б
Вернигородо́к § 114, п. 2, в
вернигородо́цький § 114, п. 2, в
верну́ти § 84, п. 2, прим. 1, б
ве́рнутий § 84, п. 2, прим. 1, б
Версáль § 38, п. 8, прим. 4
Версáльський мир § 38, п. 23
верстá, верст § 47, Б, п. 2, а
верствá, верств (і *верстóв* — з іншим значенням) § 47, Б, п. 2, а
вертíти § 80, п. 5; § 84, п. 2, прим. 1, г; *верчу́* § 80, п. 5
вертолíт § 26, п. 1, а
верф — *ве́рф'ю* § 61, п. 3, б
верхів'я — *верхів'ї́в* § 55, п. 1
ве́рхній § 67, п. 2, а
Верхньодніпро́вськ § 108; § 114, п. 2, а
верхньодніпро́вський § 25, п. 1; § 114, п. 2, а
Ве́рхня Силе́зія § 114, п. 1, а
верховíття — *верховíть* § 55, п. 2
Верхо́вна Рáда Украї́ни § 38, п. 13
верхо́вний § 8, п. 3, ґ, 7
Верхо́вний суд США § 38, п. 13
Верхоя́нськ § 109, п. 1
ве́рчений § 84, п. 2, прим. 1, г
верше́чок § 22, п. 7
вершо́к § 22, п. 12
Верьо́вкін § 104, п. 3, б
весе́лий § 67, п. 1, а
Весело́вський § 104, п. 1
весéлощі — *весéлощам* § 66, п. 3, а; *весéлощами* § 66, п. 5, а
весíлля § 44, II, б; *весíль* § 55, п. 2
весíнній § 67, п. 2, а
Ве́слав § 104, п. 1
весня́ни́й § 67, п. 1, а
вести́, вів, вела́ § 8, п. 1, а, 7
Вест-Íндія § 114, п. 3, г
весь (увéсь, ввесь), вся (уся́), все (усé) (парадигма) § 78; *всього́* § 7, п. 2; *з усього́, в усьо́му* § 78, прим. 2
Ветлу́га § 109, п. 1; § 113, п. 2, а
ветлу́зький § 113, п. 2, а
вечéря § 9, п. 1
вéчір — *вéчора* § 9, п. 2, б; § 9, п. 2, г; *вéчорові* § 9, п. 2, г; *на вéчорі* § 9, п. 2, б; *вечорú* § 9, п. 1; § 9, п. 2, б
«Вечíрні вісті» § 38, п. 18
вечíрній § 67, п. 2, а
вечорíти, вечорíє § 9, п. 2, г
В'éнна § 91, п. 2
В'єнтья́н § 93, п. 1, а
В'єтна́м § 91, п. 2
взаéмини § 11, п. 3, а
в зáтишку § 30, п. 2, а
взи́мку § 30, п. 1, б
взнаки́ § 30, п. 1, б
взу́ти § 84, п. 2, прим. 1, а
взу́тий § 84, п. 2, прим. 1, а
взя́ти § 84, п. 2, прим. 1, а
взя́тий § 84, п. 2, прим. 1, а
вибира́ти § 10, п. 2
ви́бій — *ви́бою* § 48, п. 3, і
вибо́їстий § 23, п. 6
Ви́борг § 113, п. 2, а
ви́борець, ви́борця § 8, п. 3, ґ, 1
ви́борзький § 113, п. 2, а
ви́брати — *ви́бери, ви́берім(о), ви́беріть* § 81, п. 1, б
ви́вершений § 20, п. 2, в, прим.
вивéршуваний § 24, п. 1
вивéршування § 24, п. 1
вивéршувати § 10, п. 2; § 24, п. 1
виволіка́ти § 10, п. 2
ви́волокти § 10, п. 2
ви́гнати — *ви́жени, ви́женім(о), ви́женіть* § 81, п. 1, б
ви́года, ви́гід § 47, Б, п. 2, а
вигóда, вигóд § 47, Б, п. 2, а
ви́гоєний § 84, п. 2, прим. 2
ви́гоїти § 84, п. 2, прим. 2
вигото́влюваний § 84, п. 2, а
ви́гребти § 10, п. 2
вигрібáти § 10, п. 2
вид — *ви́ду* § 48, п. 2, є
вид. — *видáння* § 40
вид-во (видавництво) § 26, п. 2, 5
видавни́цтво «Весéлка» § 38, п. 15, а
ви́димо-неви́димо § 25, п. 4, б
видовженотупоконíчний § 29, п. 1, г, прим. 2
ви́зволити — *ви́зволь, ви́звольмо, ви́звольте* § 81, п. 2, в
ви́їжджений § 80, п. 6, а; § 84, п. 2, прим. 2
ви́їжджувати § 80, п. 6, б
ви́їздити § 84, п. 2, прим. 2
виїздúти § 19, п. 1
виїзни́й § 19, п. 1
Виконáвчий комітéт Донéцької óбласної рáди нарóдних депутáтів § 38, п. 14, а
виконко́м § 25, п. 3, б
вико́нуючий § 84, п. 1, а
ви́коренення § 10, п. 2
ви́коренити § 10, п. 2
викорíнювання § 10, п. 2
викорíнювати § 10, п. 2
вико́чувати § 80, п. 6, б
Ви́кса § 109, п. 5
ви́ла § 66, п. 1, в; § 66, п. 4, а; *вил* § 66, п. 2, в; *ви́лам* § 66, п. 3, а; *ви́лами* § 66, п. 5, а; *на ви́лах* § 66, п. 6
ви́лити — *ви́ллю* § 20, п. 4, ґ
вимагáти § 10, п. 1
вимíрювати — *вимíрюй* § 81, п. 2, в, прим. 3
ви́мовити § 10, п. 1
вимовля́ти § 10, п. 1
ви́мостити, ви́мощу § 80, п. 5
ви́мощений § 80, п. 6, а
вимо́щувати § 80, п. 6, б
ви́мпел § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
вина́ § 20, п. 1, в
ви́нен § 67, п. 1, в
Виногрáдов § 104, п. 6, в, 2; *Виногрáдовим* § 51, п. 3, а
Виногрáдово § 109, п. 4, б, 3
вино́сити — *вино́сь, вино́сьте* § 16, п. 2, г
вино́ситися — *вино́ся* § 16, п. 2, г; *ви́нісся* § 20, п. 1, г
вино́шувати § 10, п. 1; § 80, п. 6, б
ви́няток — *ви́нятку* § 48, п. 3, є
ви́падок — *ви́падку* § 48, п. 3, і
ви́пекти § 10, п. 2
випіка́ти § 10, п. 2
виполíскувати § 10, п. 2
ви́полоскати § 10, п. 2
ви́провадити § 10, п. 1
випроводжа́ти § 10, п. 1
ви́пуск § 19, п. 2
випускни́й § 19, п. 2
вир § 45, II, п. 1
виробля́ти — *виробля́ють* § 85, п. 1
виробля́ючи § 85, п. 1
виробни́цтво § 8, п. 3, г, 7
Виробни́че акціоне́рне товари́ство «Поліграфкни́га» § 38, п. 15, а
ви́рок § 8, п. 3, г, 7
ви́ростити § 10, п. 1
виро́щувати § 10, п. 1
ви́селок, ви́сілка § 8, п. 1, а, 1
виск § 19, п. 2
ви́скнути 19, п. 2
ви́слати, ви́стелю § 10, п. 2
ви́слів — *ви́слову* § 48, п. 3, і
висо́кий § 18, п. 3
Висо́кі Договíрні Сто́рони § 38, п. 3, прим. 4
височина́, височíнь § 61, п. 1, прим.; *височíнню* § 61, п. 3, а
Виспя́нський § 104, п. 7; § 104, п. 9

ви́ссати § 20, п. 3
вистила́ти § 10, п. 2
Ви́тегра § 109, п. 5
ви́терти — *ви́тер, ви́тру* § 8, п. 2, а
ви́ти, ви́ю, ви́ють § 80, п. 3, б, 1
ви́ти, в'ю, в'ють, § 80, п. 3, б, 1
ви́хований § 20, п. 2, в, прим.
вихова́тель § 2, п. 2, б; § 22, п. 4
виховни́й § 29, п. 2, б
ви́хор § 45, II, п. 1; *ви́хору* § 48, п. 3, д
Ви́шній Волочо́к § 113, п. 2, б; § 114, п. 1, а
ви́шня — *ви́ше́нь* § 9, п. 1
вишньоволо́цький § 113, п. 2, б
вишня́к, вишняку́ § 48, п. 3, б
вищезга́даний § 25, п. 1, увага; § 29, п. 1, г
ви́щий, ви́ще § 18, п. 3
Віардо́ § 90, п. 5, а, 2; § 100, п. 2
вібра́ція § 90, п. 5, а, 5
вівто́рок — *вівто́рка* § 48, п. 2, д
вівця́, ове́ць § 8, п. 1, а, 5; *гна́ти ове́ць* (і *ві́вці*) § 47, Б, п. 4, а, прим.
вівча́р, вівчаря́ § 45, II, п. 2
вівча́рка § 38, п. 4, прим.
ві́вши § 8, п. 1, а, 7
відбі́й — *відбо́ю* § 48, п. 3, і
відва́р § 45, II, п. 1
відгоро́джувати § 10, п. 1
ві́дгук — *ві́дгуку* § 48, п. 3, і
віддя́вна § 30, п. 1, в
віддя́ти § 20, п. 1, а
ві́дділ § 20, п. 1, а
від'їзд § 6, п. 3
відкриття́ § 20, п. 4, а; § 21, п. 2; *відкриттів* § 20, п. 4, а; § 55, п. 1
відмі́нок — *відмі́нка* § 48, п. 2, є; *відмінкові, відмінку* § 49, п. 1
відни́ні § 30, п. 1, а
відно́шення § 80, п. 6, в
відо́мість — *відо́мостей* § 62, п. 2
відповіда́льність § 22, п. 3
відпові́дний § 67, п. 1, а
ві́дповідь — *ві́дповіді* § 62, п. 1; *ві́дповідей* § 62, п. 2; *ві́дповідям* § 62, п. 3; *ві́дповідями* § 62, п. 4; *у ві́дповідях* § 62, п. 5
відповісти́ (парадигма в майбутньому часі) § 80, п. 7
відра́зу § 30, п. 1, б
від ра́нку до ве́чора § 30, п. 2, б
відро́ — *ві́дер* § 55, п. 2; § 55, п. 2, прим.
ві́дстань § 21, п. 2
відсу́тній § 67, п. 2, а
від сьогодні § 30, п. 1, а, прим.
ві́дтепе́р § 30, п. 1, а
відчува́ти, відчува́ю, відчува́ють § 80, п. 3, б, 4, прим.
візаві́ § 90, п. 5, а, 4
війна́ — *во́єн* (і *ві́йн*) § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
Ві́йон § 98
ві́йськкома́т § 20, п. 1, б
ві́йсько § 16, п. 2, а, 1; *у ві́йську* § 52, п. 2, а
Ві́йсько́во-Грузи́нська доро́га § 38, п. 9
ві́йськовозобов'я́заний § 29, п. 2, г, прим.
ві́йсько́во-морськи́й § 29, п. 2, г
ві́йськовополоне́ний § 29, п. 2, г, прим.
ві́йсько́во-спорти́вний § 29, п. 2, г
ві́йя, ві́йю, на ві́йї § 5, п. 1
вік § 18, п. 4; *віку* § 48, п. 2, д
вікно́ § 8, п. 2, а; § 8, п. 3, а, 2; § 44, II, б; § 45, II, п. 1; *ві́кон* § 8, п. 2, а; § 8, п. 3, а, 2; § 55, п. 2; § 55, п. 2, прим.
вікне́чко § 22, п. 7
вікі́нниця § 20, п. 1, в
вікі́нце — *вікі́нець* § 55, п. 2, прим.
Ві́ктор, Ві́ктора § 103, п. 2, прим. 2
віл — *воліві* (і *воли́*) § 57, п. 1, прим.
ві́лла § 47, Б, п. 2, в, прим. 2; § 89, п. 1; *ві́лл* § 47, Б, п. 2, в, прим. 2
Ві́луйо́ Пуспоюдо́ § 38, п. 1, прим. 3
Вільне́в § 91, п. 2
ві́льний § 8, п. 1, б
Ві́льсон § 86, п. 1, б; § 97
Вільша́нська Новосе́лиця § 114, п. 3, д
вільша́нсько-новосе́лицький § 114, п. 3, е
Ві́льямс § 97
він, вона́, воно́ (парадигма) § 73; *його́, йому́* § 7, п. 1, а; *з нього́, у неї* § 78, прим. 2; *їх* § 4, п. 1; *до нього́, за не́ї, з них* § 73
Ві́нер § 97
Ві́нницькі Стави́ § 114, п. 3, д
ві́нницько-ставсько́ий § 114, п. 3, д
Ві́нниця § 20, п. 1, в; § 108
Ві́нниччина § 38, п. 12, прим.
Ві́нніпе́г § 97
ві́нця § 17, п. 3; § 66, п. 1, в; § 66, п. 4, а; *ві́нцям* § 66, п. 3, б; *ві́нцями* § 66, п. 5, б
ві́ньє́тка § 93, п. 1, а
Ві́ньї́ § 4, п. 2; § 93, п. 1, а; § 100, п. 2
Вірджи́нія § 90, п. 5, в, 3
ві́рити — *ві́рте* § 17, п. 1
ві́сім (парадигма) § 70, п. 2
вісімдеся́т § 70, п. 4
вісімдеся́т во́сьмий, вісімдеся́т во́сьмого § 71, п. 2
вісімдеся́тий § 71, п. 1
вісімна́дцять § 70, п. 3
вісімсо́т § 70, п. 5
віск § 18, п. 1, б; § 18, п. 1, в
ві́сник § 19, п. 1
«Вісті з України» § 38, п. 18
вість § 19, п. 1; § 44, III; *вісті* § 61, п. 1; § 62, п. 1; *вістю* § 61, п. 3, б; *при вісті* § 61, п. 4; *вісте* § 61, п. 5; *вісте́й* § 62, п. 2; *вістя́м* § 62, п. 3; *вістя́ми* § 62, п. 4; *у вістя́х* § 62, п. 5
вісь § 8, п. 1, а, 5; § 16, п. 1, а; § 20, п. 4, в; *ві́ссю* § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, а; *о́сі* § 8, п. 1, а, 5; § 61, п. 1; § 62, п. 1; *на о́сі* § 61, п. 4; *осе́й* § 62, п. 2; *о́сям* § 62, п. 3; *о́сями* § 62, п. 4; *на о́сях* § 62, п. 5
Віта́лій — *Віта́лію* § 53, п. 2
Ві́та-Пошто́ва § 114, п. 3, а
ві́та-пошто́вий § 114, п. 3, а
Ві́тебськ § 109, п. 4, а, 1
Ві́тебське воєво́дство § 38, п. 12
ві́тер § 2, п. 2, в; § 8, п. 2, а; § 44, II, б; *ві́тру* § 2, п. 2, в; § 8, п. 2, а; § 48, п. 3, д
Ві́тер — *Ві́тра* § 48, п. 2, а; § 50, п. 1
Ві́тка § 109, п. 1, в
вітри́ще § 44, II, б; § 45, II, п. 3
вітрови́й § 23, п. 7
ві́ттова хворо́ба § 38, п. 26, в, прим., б
Ві́тчизня́на війна́ § 38, п. 22
ві́це-президе́нт § 26, п. 2, 2
ві́це-президе́нтський § 29, п. 2, а
ві́чко, ві́чок § 8, п. 3, а, 2
віч-на́-віч § 30, п. 3, г
ві́чний § 18, п. 4
ві́чність § 9, п. 2, а; § 18, п. 4; *ві́чності* § 9, п. 2, а
ві́чно § 18, п. 4
Вішї́ § 90, п. 5, в, 3
вйо́кати § 7, п. 1, б
вклад § 11, п. 3, а
Вкраї́на § 11, п. 3, б, прим.
вкрай § 30, п. 1, б
вку́пі § 30, п. 1, б
влад § 30, п. 1, б
вла́да § 11, п. 3, а
вла́дар § 11, п. 3, а

Владивосто́к § 11, п. 3, б; § 109, п. 4, б, 4; § 112, п. 1, II; § 113, п. 2, б; *Владивосто́ка, у Владивосто́ці (у Владивосто́ку)* § 112, п. 1, II
владивосто́цький § 113, п. 2, б
Владисла́в § 106, п. 2, г
вла́сний § 11, п. 3, а
власноруч., власноручн. (власнору́чний) § 40
власт. (власти́вий) § 40
власти́вість § 11, п. 3, а
вліткy § 30, п. 1, б
в мі́ру § 30, п. 2, а
в нагоро́ду § 30, п. 2, а
вна́слідок § 31, п. 1, а
внизу́ § 30, п. 1, б
вні́чию § 30, п. 1, г
в но́гу § 30, п. 2, а
вночі́ § 30, п. 1, б
Вну́ково § 109, п. 7, б
вну́трішній § 67, п. 2, б
внутрішньозаводськи́й § 29, п. 1, г
в о́бмін § 30, п. 2, а
в обрі́з § 30, п. 2, а
вовк § 8, п. 2, б; *во́вка* § 8, п. 2, б; § 48, п. 2, б
вовк-жаднюга § 27, п. 2
вовченя́ § 22, п. 6
вовчи́ця — *вовчи́ць* § 47, Б, п. 4, а
во́гкий § 18, п. 4, прим. 2
во́гничок § 22, п. 7
во́гнище § 22, п. 9
вого́нь § 8, п. 2, а; *вогню́* § 8, п. 2, а; § 48, п. 3, д
вода́ — *вод* § 8, п. 3, г, 3
во́день § 8, п. 3, д, 1; *во́дню* § 8, п. 3, г, 1; § 48, п. 3, а
води́ти, воджу́ § 80, п. 5; § 80, п. 6, в, прим. 1
водíння § 80, п. 6, в
водно́ § 30, п. 1, г
водносталь § 30, п. 1, е
водово́з § 8, п. 3, г, 6
водогíн — *водого́ну* § 48, п. 3, и
вододíл — *вододíлу* § 48, п. 3, и
Водола́жченко § 18, п. 1, г
Водола́зький § 18, п. 1, г
водопíй, водопо́ю § 8, п. 1, а, 1
водопровíд § 8, п. 3, г, 6; *водопрово́ду* § 48, п. 3, и
Водоп'я́нов § 104, п. 11
воєво́да § 44
воє́нно-стратегíчний § 29, п. 2, г
во́жений § 80, п. 6, а
вози́ти, вожу́ § 80, п. 5; § 80, п. 6, в, прим. 1
возíння § 80, п. 6, в
Во́їнов § 104, п. 6, б
вокза́л — *вокза́лу* § 48, п. 3, в
Во́лга § 112, п. 1, I; § 113, п. 2, а; *Во́лги, на Во́лзі* § 112 п. 1, I
Волгогра́д § 114, п. 2, г
волгогра́дський § 114, п. 2, г
волейбо́л § 95, п. 1; *волейбо́лу* § 48, п. 3, з
волелю́бний § 29, п. 1, в
во́лзький § 113, п. 2, а
Воли́нська о́бласть § 38, п. 12
воли́нський § 16, п. 2, а, 1; § 17, п. 2
волíкши § 8, п. 3, в
Володи́мир § 106, п. 2, г
Володи́мир Вели́кий § 38, п. 26, б
Володи́мир-Воли́нський § 38, п. 8
Володи́мир Хоми́ч — *Володи́миру Хомичу́* § 53, п. 4, прим. 4
волокти́, волíк, волокла́, волокло́ § 8, п. 3, в
во́лос § 8, п. 2, в
волосíнь — *волосíнню* § 61, п. 3, а
воло́сся § 17, п. 5
воло́ський § 113, п. 2, в
во́лох § 113, п. 2, в
волочи́льник § 22, п. 3
во́ля § 8, п. 1, б; *во́ле* § 47, А, 6, б
Во́льнов § 104, п. 12, а, 2
вольт — *во́льтів* § 55, п. 1
вольтер'я́нець § 90, п. 5, а, 2
ворíтця § 8, п. 3, б, 2
Воробйо́в § 7, п. 1, б; § 104, п. 11; *Воробйо́ва* § 104, п. 3, а
воро́же § 9, п. 2, г, прим.
Во́рон § 38, п. 2, б
Воро́неж § 109, п. 1; § 113, п. 2, а; *Воро́нежа* § 48, п. 2, г
воро́незький § 113, п. 2, а
Воро́ніж § 113, п. 2, а
воро́нізький § 113, п. 2, а
воро́та § 8, п. 3, б, 2; § 38, п. 9; § 66, п. 1, в; *ворíт* § 8, п. 3, б, 2; § 66, п. 2, в; *воро́там* § 66, п. 3, а; *ворíтьми́* (й *воро́тами*) § 47, Б, п. 5, в; § 66, п. 5, в; *на воро́тах* (рідше *воро́тях*) § 66, п. 6
Ворт § 97
восени́ § 30, п. 1, б
віск — *во́ску* § 48, п. 3, а
в основно́му § 30, п. 2, г
востáннє § 30, п. 1, в
8 Бе́резня § 38, п. 22, прим. 2
во́сьмеро § 70, п. 10
во́сьмий § 16, п. 1, а; § 71, п. 1
Во́ткінськ § 109, п. 4, а, 1
Во́уверман § 94
вощáни́й § 18, п. 1, в
вощáнка § 18, п. 1, в
вощи́на § 18, п. 1, б
вояцький § 18, п. 1, а
вояччина § 18, п. 1, а
впáм'ятку́ § 30, п. 1, б
впень § 30, п. 1, б
впере́д § 30, п. 1, б
впере́між § 30, п. 1, б
впере́міш § 30, п. 1, б
впе́рше § 30, п. 1, г
вплав § 30, п. 1, б
вплач § 30, п. 1, б
вплив § 11, п. 3, а
вподо́вж § 30, п. 1, д; § 31, п. 1, а
в по́зику § 30, п. 2, а
впо́перек § 30, п. 1, б
впо́ру § 30, п. 1, б
впрáва § 11, п. 3, а
вражéний § 84, п. 2, прим. 1, г
вражéння § 8, п. 3, г
враз § 30, п. 1, б
вразúти § 84, п. 2, прим. 1, г
врáнці § 30, п. 1, б
вре́шті § 30, п. 1, б
врíвень § 30, п. 1, б
врíвні § 30, п. 1, б
врізатися — *не вріжся* § 18, п. 4, прим. 1
вро́зкид § 30, п. 1, б
вро́зліт § 30, п. 1, б
вро́зсип § 30, п. 1, б
вро́зтіч § 30, п. 1, б
Вру́бель § 11, п. 3, б
вручну́ § 30, п. 1, в
вряд § 30, п. 1, б
вряди́-годи́ § 30, п. 3, г
всереди́ні § 30, п. 1, б
«Всéсвіт» § 38, п. 18
всесвíтній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
Всесвíтній фóрум украíнців § 38, п. 14, в
всесвíтньо-історúчний § 29, п. 2, б
Всесвíтня Рáда Мúру § 38, п. 11
всé-таки § 33, А, п. 3, а
всіля́кий § 78, прим. 1
вслíд § 30, п. 1, б
всмак § 30, п. 1, б
вступ § 11, п. 3, а
вступни́й § 11, п. 3, а
всього́-на́-всього § 30, п. 3, г
всюдихíд § 8, п. 3, г, 6; § 25, п. 3, а
вся́кий § 78, прим. 1
втім § 30, п. 1, г; § 32, п. 1
втре́тє § 30, п. 1, г
втрóє § 30, п. 1, г
вугля́р, вуглярá § 45, II, п. 3
ву́жчати § 18, п. 3
ву́жчий, ву́жче § 18, п. 3
ву́злик § 22, п. 1
вузькúй § 16, п. 2, а, 1; § 18, п. 3
вузькодіалéктний — *вузькодіалéктне* § 29, п. 1, г

вýлиця — *вýлиці* § 47, Б, п. 4, б; *вýлицями* § 47, Б, п. 5, б
вýлиця Петрá Сагайдáчного § 38, п. 9
вýличка § 22, п. 7
вулкáн § 86, п. 1, а
вус — *вýси, вýса* § 54, п. 3
вýхо — *вýха, ýші* § 54, п. 2; *ушéй* (перев. *вух*) § 55, п. 3; *вýхами* § 58, п. 1
в цíлóму § 30, п. 2, г
в цíлості § 30, п. 2, а
вчéння § 8, п. 3, г
вчéтверо § 30, п. 1, г
вчúтель — *при вчúтелеві* § 52, п. 1, а; *вчúтелю* § 53, п. 2; *вчителíв* § 57, п. 1
вчорáшній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
вщерть § 30, п. 1, б
Вюртемберг § 92, п. 2, б
в'язáти, в'яжý, в'яжеш § 80, п. 4
в'язень § 22, п. 4
в'язи § 6, п. 1; § 66, п. 1, а; *в'язів* § 66, п. 2, б; *в'язам* § 66, п. 3, а
в'язкúй § 16, п. 2, а, 1, прим.
в'язкість § 16, п. 2, а, 1, прим.
В'язникú § 109, п. 8
в'язь — *в'яззю* § 61, п. 3, а
Вязьма § 109, п. 8, прим.
В'яльцева § 104, п. 11
В'ячеслáв § 6, п. 1

Г

Гаáга § 14; § 87; § 113, п. 2, а
гаáзький § 113, п. 2, а
Гавáна § 87
Гáвлик § 104, п. 5, б
Гавр § 87
Гаврúлів § 8, п. 3, г, 4
гаврúлівський § 8, п. 3, г, 4
Гаврúлово § 109, п. 4, б, 2
Гагáрін § 104, п. 6, а
гáдка § 14
газéта § 14
газівнúк § 22, п. 1
газопровíд § 8, п. 3, г, 6
газопровíдний § 8, п. 3, г, 6
гай — *гáю* § 48, п. 3, б; *у гáї, у гаю́* § 52, п. 3, а, прим.
гáйморова порожнúна § 38, п. 26, в, прим., б
гайовúй § 23, п. 7
гайóк § 22, п. 12
Гáйсин, Гáйсина, Гáйсином, у Гáйсині § 112, п. I, II
Гай Ю́лій Цéзар § 106, п. 1, в
галантерéя § 86, п. 1, а
гáлас — *гáласу* § 48, п. 3, є
Галáц § 17, п. 7; § 93, п. 1, в
Гáлин § 23, п. 4; § 67, п. 1, б
Галúна Іллíвна — *Галúно Іллíвно* § 53, п. 4, прим. 4
гáлицький § 18, п. 1, а; § 113, п. 2, б
Гáлич § 113, п. 2, б
Галичúна § 18, п. 1, а
Галілéй § 86, п. 2
галіфé § 38, п. 1, прим. 5
гáлка, гáлці § 16, п. 2, б, прим.; § 17, п. 3, прим.
галýззя § 17, п. 5
гáлузь — *гáлузі* § 61, п. 1; *гáлузю* § 61, п. 3, а; *у гáлузі* § 61, п. 4; *гáлузей* § 62, п. 2
галченя́ § 16, п. 2, б, прим.; § 64, п. 1; *галченя́ти* § 64, п. 2; *галченя́ті* § 64, п. 3; *галченя́м* § 64, п. 4; *на галченя́ті* § 64, п. 5
Гальвáні § 90, п. 5, а, 3; § 100, п. 2
Гáлька, Гáльці § 16, п. 2, б, прим.; § 17, п. 3, прим.
Гáльчин § 16, п. 2, б, прим.
Гáля § 23, п. 4; *Гáлю* § 47, А, п. 6, в
Гáмбург § 113, п. 2, а
гáмбурзький § 113, п. 2, а

Ганг — *Гáнгу* § 48, п. 3, ї
гандбóл § 87
Гáнна (парадигма) § 103, п. 1; *Гáнна* § 20, п. 3; *Гáнно* § 47, А, п. 6, а
Гáнна Івáнівна — *Гáнно Івáнівно* § 47, А, п. 6, в, прим.
Гáннин § 20, п. 3
Ганнібáл § 87
ганьбá § 16, п. 1, а
ганя́ти § 10, п. 1
гарáж — *гаражá* § 48, п. 3, в
гарáзд § 1, п. 2
гарбузúння § 22, п. 5
Гáрвард § 87
Гарібáльді § 15, прим.
гарнéнький § 16, п. 2, а, 2
гáрний, гáрна, гáрне (парадигма) § 68
гарнíр § 22, п. 13
Гарóнна § 87; § 89, п. 3
Гáртний § 104, п. 10
Гáршин (парадигма) § 102, п. 3; § 104, п. 6, в, 1
гáряче́ § 1, п. 2; § 9, п. 2, г, прим.
гаря́чий § 1, п. 2; *гаря́чої, гаря́чою* § 9, п. 2, в
гаря́чка § 1, п. 2
гас — *гáсу* § 48, п. 3, а
гáсло — *гáсел* § 55, п. 2, прим.
гауптвáхта § 94
Гáшек, Гáшека, Гáшекові § 102, п. 3, прим.
гвáрдія § 87
гвинт — *гвинтá* § 48, п. 2, в
Гвінéя § 87
Гвінéя-Бісáу § 114, п. 3, а
гвінéя-бісáуський § 114, п. 3, а
Гданськ § 15, прим.
Гéгель § 14
гегемóнія § 87
Гедíк-пашá § 106, п. 2, д
гей § 14
гей-гéй § 25, п. 4, г
гéйзер § 95, п. 1
Гéйне § 87; § 95, п. 1; § 100, п. 2
гектáр § 45, II, п. 1; § 87; *гектáра* § 48, п. 2, д
Гéльсінгфóрс § 87
Гéльсінкі § 87
Гéльсінська спíлка § 38, п. 14, в
Гémпшир § 90, п. 5, в, 3
генерáл § 14
генерáл-губернáтор § 26, п. 2, 1, б
генерáл-губернáторський § 29, п. 2, а
генерáл-лейтенáнт § 26, п. 2, 1, б; § 38, п. 3, прим. 1
Генерáльний прокурóр Украíни § 38, п. 3
Генерáльний секретáр ООН § 38, п. 3
Генерáльні штáти Королíвства Нідерлáндів § 38, п. 13
генéтика § 87
геніáльний § 90, п. 5, а, 2
геніáльність § 22, п. 3
Генсьóрський § 104, п. 4, б
географíя § 14
геолóгія § 14
гербáрій § 87
героїзм § 4, п. 4; § 22, п. 13
героїчний § 4, п. 4; § 23, п. 3
герóй — *герóї* § 54, п. 2; *герóїв* § 55, п. 1; § 57, п. 1
гéрцог § 38, п. 3, прим. 2; § 87
Гéте § 15, прим.; § 87; § 91, п. 2; § 100, п. 2
гúдко-брúдко § 25, п. 4, б
гúря § 44, I; § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
Гібралтáр § 15, прим.
гієна § 90, п. 5, а, 2
Гізó § 87
гілка, гілóк § 8, п. 3, а, 2
гілля, гіллю, на гіллі § 20, п. 4, а
гіллястий § 17, п. 5; § 20, п. 4, а
гілля́чка § 20, п. 4, а
гíльза § 86, п. 1, б
Гíльча Дрýга § 114, п. 1, в

гімн § 90, п. 5, а, 5
гімна́стика § 87
гі́нді § 87
Гіндуста́н § 87
гіпопота́м § 90, п. 5, а, 5
гіпо́теза § 87
гіпс — *гіпсу* § 48, п. 3, а
гіпю́р § 45, II, п. 1
гі́рка § 8, п. 3, а, 3
гірки́й § 67, п. 1, а
гіркува́то-соло́ний § 29, п. 2, д
гірни́к § 18, п. 2, а; § 22, п. 1
гірни́цький § 18, п. 2, а
гірничопромисло́вий § 25, п. 1
гі́ронька § 8, п. 3, а, 3
гість — *гості́й* § 55, п. 3; *гість-ми́, го́стя́ми* § 58, п. 2
Гла́зго § 112, п. 7
глазу́р § 86, п. 1, а
глибочина́, глибочи́нь § 61, п. 1, прим.
гли́бшати § 83
гли́ва § 38, п. 5
Гли́виці § 109, п. 4, б, 6
Гли́нка § 104, п. 6, в, 2
Глинськ-Загóра § 114, п. 3, а
глинськ-загóрський § 114, п. 3, а
«Глита́й, або ж Паву́к» § 38, п. 18, прим. 1
глита́ти § 2, п. 3, а
Глібов, Глібове § 53, п. 4
глухи́й § 67, п. 1, а
Глу́ховець § 104, п. 12, б
глухоніми́й § 29, п. 1, г
гля́нути, гля́ну, гля́нуть § 80, п. 3, б, 6
Гми́ря, Гми́рі, Гми́рю, Гми́рею § 102, п. 1
гна́ти, жену́, жену́ть § 80, п. 3, б, 3; *жени́, жені́м(о), жені́ть* § 81, п. 1, б
Гнатю́к, Гнатюка́, Гнатюко́ві (Гнатюку́) § 102, п. 1
гнів — *гніву* § 48, п. 3, е
Гні́дич § 104, п. 6, в, 4
Гні́дко́ § 38, п. 4
гноїстий § 23, п. 6
гноїсько § 22, п. 9
го́ден § 67, п. 1, в
годи́на-дві § 25, п. 4, в
годи́нник § 20, п. 1, в
годува́ти § 83
годува́ти (годува́тись) § 83
гоїти (парадигма в теперішньому часі) § 80, п. 1
Го́йя § 90, п. 4; § 91, п. 2; § 100, п. 1; *Го́йї, Го́йєю* § 100, п. 1
Го́ла При́стань § 38, п. 9; § 112, п. 4, а; § 114, п. 1, а; *Го́лої При́стані, Го́лою При́станню* § 112, п. 4, а
Голембйо́вський § 104, п. 4, а
Го́лик § 104, п. 6, в, 4
Голи́цин § 104, п. 6, в, 4
голі́вка § 8, п. 3, б, 1; § 22, п. 11
голі́вонька § 16, п. 2, а, 2
Голла́ндія § 89, п. 3
голова́ § 8, п. 3, б, 1; § 38, п. 3, прим. 1; § 44, I; § 45, I, п. 1; *голі́в* § 8, п. 3, б, 1
Голова́ Верхо́вної Ра́ди Украї́ни § 38, п. 3
голо́вка § 8, п. 3, б, 1; § 22, п. 11
головоно́гі § 29, п. 2, г, прим.
голоси́стий § 23, п. 6
Голосі́їв—Голосі́єва § 48, п. 2, г; *Голосі́євом* § 51, п. 3, б
Голосі́ївський парк і́мені М. Т. Ри́льського § 38, п. 15, б
«Го́лос Украї́ни» § 38, п. 18
Голсуо́рсі § 86, п. 1, а; § 97; § 100, п. 2
го́луб § 1, п. 1; *го́лубе* § 53, п. 3
Голуби́й Ні́л § 114, п. 1, а
голуби́ний § 23, п. 5
голу́бка § 1, п. 1
голуб'я́ § 64, п. 1; *голуб'я́ти* § 64, п. 2
гольф § 86, п. 1, б
Го́мель § 109, п. 9, а, 3
Гоме́р § 14; § 87
Го Можо́ § 106, п. 2, г
Гомули́цький § 104, п. 9
гони́ти § 10, п. 1
гоніо́метр § 87
гончар § 1, п. 2
гопа́к — *гопака́* § 48, п. 3, з
гора́ § 8, п. 1, а, 2; § 114, п. 2, а, прим.; *гір* § 8, п. 1, а, 2
гора́ Гове́рла § 38, п. 8
Гора́ції § 87
горб — *горба́* § 48, п. 3, г
го́рбитися — *не го́рб(ся), не го́рбте(сь)* § 81, п. 2, б
горбува́тий § 23, п. 8
Горде́єв § 104, п. 2, в
Гордіє́нко § 22, п. 8
го́рдіїв ву́зол § 38, п. 26, в, прим., б
Гордії́вна § 22, п. 10
гордови́тий § 23, п. 8
го́рдощі § 66, п. 1, б
го́ре § 45, II, п. 2
горизо́нт § 14; § 87
гори́цвіт § 26, п. 1, г
Гори́цвіт § 106, п. 2, а
горі́ння § 22, п. 5
горі́ти § 1, п. 2; § 22, п. 5
Го́рки § 109, п. 4, б, 7; § 112, п. 2; *Го́рок, Го́ркам* § 112, п. 2
Горн § 87
гороби́ний § 23, п. 5
Горова́ § 104, п. 10
горо́д § 8, п. 2, в; *горо́ди* § 54, п. 1
Городе́цький § 104, п. 9
горо́дній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
горох — *гороху* § 48, п. 3, б
Горо́шине, Горо́шиним § 51, п. 3, б
горюва́ти, горюю, горюють § 80, п. 3, б, 4
го́спіталь § 87
Го́стра Моги́ла § 114, п. 2, д
гостролуча́нський § 114, п. 2, а
Гостролу́ччя § 114, п. 2, а
гостромоги́льський § 114, п. 2, д
гото́в § 67, п. 1, в
Готьє́ § 91, п. 2; § 93, п. 1, а; § 100, п. 2
гоц § 17, п. 7
гр. — громадя́ни́н § 40
гра § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
граблі́ § 66, п. 1, б; § 66, п. 4, а; *граблів* (і *грабе́ль*) § 66, п. 2, б; *граблям* § 66, п. 3, б; *граблями* § 66, п. 5, б; *на граблях* § 66, п. 6
Грабо́вський § 8, п. 3, г, 7
град — *граду* § 48, п. 3, д
грам — *грама* § 48, п. 2, д
гра́мота § 14
грандіо́зний § 87
граніт — *граніту* § 48, п. 3, а
гра́ти — *грай, гра́ймо, гра́йте* § 81, п. 2, а
гра́тіс § 90, п. 5, а, 4
граф § 38, п. 3, прим. 2
гра́фік § 87; § 90, п. 5, а, 5
Грачо́в § 104, п. 3, в
гребіне́ць, гребінця́ § 8, п. 3, а, 1
Гребі́нка § 108; § 113, п. 2
гребінківський § 113, п. 2
грек § 113, п. 2, б
гре́ко-пе́рські ві́йни § 38, п. 22, прим. 1
Гренла́ндія § 15, прим.; § 86, п. 1, а; § 87
Гре́ція § 87; § 90, п. 5, а, 2
гре́цький § 113, п. 2, б
Гри́бова губа́ § 38, п. 8
гриб-парази́т § 27, п. 4
Григо́р'єв § 104, п. 2, б; § 104, п. 11
Григо́рівна § 22, п. 10
Григо́рій § 22, п. 10
Григо́рович § 22, п. 10
Григоро́вич § 104, п. 6, в, 4
гриміти § 2, п. 3, а
гри́мнути — *гри́мну* § 80, п. 8, б, 2
гри́нвіцький § 113, п. 2, б

Гри́нвіч § 113, п. 2, б
Гринчи́шин § 17, п. 6
грип § 89, п. 1; *гри́пу* § 48, п. 3, є
Гриць — *Гри́цю* § 53, п. 2
Грицько́ § 16, п. 1, а
грім — *гро́му* § 48, п. 3, д
Грімм § 90, п. 5, а, 3
Грінче́нків словни́к § 38, п. 26, а
гріти § 84, п. 2, прим. 1, а
гріти́й § 84, п. 2, прим. 1, а
гріш — *гроша́* § 48, п. 2, д; *гро́шей* § 55, п. 3; § 66, п. 2, а; *грішми* (й *гроши́ма*) § 58, п. 2; § 66, п. 5, в
грог § 87
грома́джений § 84, п. 2, прим. 1, г
грома́дити § 84, п. 2, прим. 1, г
громадя́нин — *громадя́ни* § 54, п. 1, прим.; *громадя́н* § 55, п. 1, прим.
громадя́нство § 17, п. 2
громадя́нська війна́ § 38, п. 22, прим. 1
громадя́нський § 17, п. 2
грошови́й § 23, п. 7
грошови́тий § 23, п. 8
Гру́бешів § 109, п. 7, г
Гру́дзький § 104, п. 9
грудочеревна́ § 29, п. 1, д; § 29, п. 2, г, прим.
грузи́н § 113, п. 1; *грузи́ни* § 54, п. 1, прим.; *грузи́нів* § 55, п. 1, прим.
грузи́нка-дівчина § 27, п. 3
грузи́нський § 113, п. 1
гру́па § 89, п. 1
групе́то § 89, п. 1
груше́вий § 23, п. 7
грушоподібний § 25, п. 2, а
губа́ — *губ* (і *губів*) § 47, Б, п. 2, а
гу́блячи § 80, п. 6, в, прим. 2, в
гу́блячий § 80, п. 6, в, прим. 2, б
гугено́т § 87
гузи́р, гузиря́ § 45, II, п. 2
гука́ння § 22, п. 5
гука́ти § 22, п. 5
Гулак-Артемо́вський § 106, п. 3, б; § 107, п. 4, а
Гуля́єв § 104, п. 2, б
гуляйпільський § 114, п. 2, в
Гуляйпо́ле § 114, п. 2, в
гуля́ння § 22, п. 5
гуля́ти § 22, п. 5
Гуля́шкий § 104, п. 10
гу́мус § 87
гун, гу́ни § 89, п. 1
Гу́р'єв § 109, п. 8
Гу́р'їн § 104, п. 6, б
гурт — *гу́рту* § 48, п. 3, б
гуртóк — *у гурткý* § 52, п. 2, а
гуселя́ § 22, п. 6
гу́си § 66, п. 1, а; § 66, п. 1, а, прим.; § 66, п. 4, в; *гусе́й* § 66, п. 2, а; § 66, п. 4, в; *гуся́м* § 66, п. 3, а; *гусьми́* § 66, п. 5, в
Гуси́не О́зеро § 109, п. 4, а, 2, прим.
гу́ска § 66, п. 1, а, прим.
гусля́р — *гусля́ре* § 53, п. 3
гуся́ § 44, IV, а; § 64, п. 1; *гуся́ти* § 44, IV, а; § 64, п. 2; *гуся́ті* § 64, п. 3; *гуся́м* § 64, п. 4; *гуся́та* § 65, п. 1; § 65, п. 4; *гуся́т* § 65, п. 2; § 65, п. 4; *гуся́там* § 65, п. 3; *гуся́тами* § 65, п. 5; *на гуся́тах* § 65, п. 6
гу́ща § 45, I, п. 3
Гу́щин § 104, п. 6, в, 1
Гюго́ § 87; § 92, п. 2, б; § 100, п. 2

Ґ

ґа́ва § 15
ґа́зда § 15
Ґалаґа́н § 15
ґандж § 15
ґа́нок § 15; *ґа́нку* § 48, п. 3, в
ґату́нок § 15

ґвалт § 15
ґвалтува́ти § 15
Ґданськ § 15, прим.
ґе́ґати § 15
ґедзь § 15; § 16, п. 1, а
ґелґота́ти § 15
ґерґота́ти § 15
ґерґоті́ти § 15
ґи́ґнути § 15
ґирли́ґа § 15
ґлей § 15
ґні́т § 8, п. 2, д, прим.; § 15; *ґнота́* § 8, п. 2, д, прим.
ґо́ґель-мо́ґель § 15
ґрасува́ти § 15
ґра́ти § 15
ґратча́стий § 15
ґре́чний § 15
ґринджо́ли § 15
ґрунт § 15; *на ґру́нті* § 52, п. 3, а; *ґрунти́, ґрунта́* § 54, п. 3
ґу́дзик § 15; § 41, п. 1
Ґу́дзь § 15
ґу́ля § 15

Д

дава́й-но § 33, А, п. 3, а
Дави́дів Брід § 114, п. 1, а; § 114, п. 3, д; *Дави́дового Бро́ду* § 48, п. 2, г, прим.
дави́дово-брідський § 114, п. 3, е
Дави́чо, Дави́ча § 100, п. 2, прим.
да Ві́нчі § 106, п. 1, г
давни́м-давно́ § 25, п. 4, б
да́вній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
да́вні́шній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
давньоверхньонімецька § 29, п. 1, г
давньору́ський § 25, п. 1
Д'Аламбе́р § 106, п. 1, г, прим. 1; § 107, п. 3
д'аламбе́рівський § 107, п. 3
дале́ко § 33, А, п. 2, е, прим.
дале́ко-дале́ко § 30, п. 3, г
далечі́нь § 61, п. 1, прим.
Дама́ск § 113, п. 2, б
дама́ський § 113, п. 2, б
дамо́клів меч § 38, п. 26, в, прим., б
Дани́лов § 104, п. 6, в, 2; § 109, п. 4, б, 2
Дани́ло Га́лицький § 38, п. 1; § 38, п. 26, б
Да́нте § 100, п. 2
дантиі́ст § 22, п. 13
Да́рвін, Да́рвіна § 100, п. 1, II; *Да́рвіном* § 51, п. 3, а; § 100, п. 1, II
Даргоми́жський § 104, п. 9
дарма́ що § 30, п. 1, є; § 32, п. 2, б; § 33, А, п. 2, а
дарова́ний § 84, п. 2, прим. 1, г
Д'Артанья́н § 106, п. 1, г, прим. 1
дарува́ти § 84, п. 2, прим. 1, г
да́ти (парадигма в майбутньому часі) § 80, п. 7
Да́угавпілс § 114, п. 2, г
да́угавпілський § 114, п. 2, г
дах — *да́ху* § 48, п. 3, в
два, дві (парадигма) § 70, п. 2; *два* § 70, п. 8
двадця́тий § 71, п. 1
двадцятиповерхо́вий § 29, п. 1, д
двадцятирічний § 25, п. 3, а
20-річний § 29, п. 2, є
два́дцять § 70, п. 3
дванадця́тий § 71, п. 1
дванадцятито́нка § 26, п. 1, г
дванадцять § 70, п. 3
две́рі § 66, п. 1, б; *дверей* § 66, п. 2, а; *две́рям* § 66, п. 3, б; *дверми́* (й *двери́ма*) § 66, п. 5, в; *у две́рях* § 66, п. 6
Двіна́ § 109, п. 4, а, 1
двір § 45, II, п. 1; *двора́* § 8, п. 1, б
двісті (парадигма) § 70, п. 5
$^{2}/_{7}$ — *дві сьо́мі* § 72, п. 1

$^{2}/_{3}$ — *дві трéті, двом трéтім* § 72, п. 1
двобічний § 25, п. 4, б
двовуглекúслий § 29, п. 1, г
двóє, двох, двом § 70, п. 8
двоїстий § 23, п. 6
дворічáнський § 114, п. 2, б
Дворíччя § 114, п. 2, б
дворýшник § 18, п. 4
двохмільйóнний § 71, п. 1
двохосьовúй § 25, п. 3, б
двохсóтий § 71, п. 1
двохтúсячний § 71, п. 1
двоярусний § 25, п. 3, а
Де-Брейнé § 38, п. 8, прим. 2
дев'ятóстий § 71, п. 1
дев'ятóсто, дев'ятóста § 70, п. 7
дéв'ятеро § 70, п. 10
дев'я́тий § 71, п. 1
дев'ятисóтий § 28, п. 1, б
дев'ятнáдцять § 70, п. 3
дев'ятсóт § 70, п. 5
дéв'ять § 70, п. 3
$^{9}/_{10}$ — *дéв'ять деся́тих* § 72, п. 1
дегóллівський § 107, п. 3
де Голль § 107, п. 3
дедáлі § 30, п. 1, є; § 33, А, п. 1, а
дезінтегрáція § 90, п. 5, б
дезінфéкція § 90, п. 5, б
дезінформáція § 90, п. 5, б
деíнде § 30, п. 1, є
«Дéйлі тéлеграф енд Мóрнінг пост» § 38, п. 18, прим. 1
декáн § 38, п. 3, прим. 1
Декандóль § 106, п. 1, г, прим. 2
дéкілька, дéкількóх, дéкількóм, дéкількомá § 79, прим.
Деклáрація прав людúни § 38, п. 23
дéколи § 30, п. 1, є; § 33, А, п. 1, а
дéкотрий § 33, А, п. 1, а
декрéт § 50, п. 2; *у декрéті* § 52, п. 3, а
дéкуди § 30, п. 1, є
де ла Куéва § 106, п. 1, г
Делíль § 106, п. 1, г, прим. 2
Дéльфи § 93, п. 1, б
Дембúця § 109, п. 7, д; § 109, п. 9, б
Демократúчна пáртія Украíни § 38, п. 13
дéмон § 38, п. 2, а, прим. 1
Дем'я́нськ § 109, п. 8
де-нéбудь § 30, п. 3, в
де-не-дé § 30, п. 3, г
дéнний § 20, п. 1, в
ден. нóрма (дéнна нóрма) § 40
Ден Сяопíн § 106, п. 2, г
день § 8, п. 2, а; § 20, п. 1, в; *дня* § 8, п. 2, а; *сíм день* (і *днíв*), *днíв сíм* § 55, п. 1, прим.
день-дрýгий § 25, п. 4, в
День Незалéжності Украíни § 38, п. 22
деньóк § 22, п. 12
день у дéнь § 30, п. 2, б
День учúтеля § 38, п. 22
депó § 100, п. 2
дéрево § 2, п. 2, а; § 8, п. 3, б, 2; *дерéв* § 8, п. 3, б, 2
деревообрóбний § 29, п. 1, в
деревцé § 8, п. 3, б, 2
Держáва Бахрéйн § 38, п. 12
Держáвін § 104, п. 1
Держáвна дýма § 38, п. 13
держáвно-монополістúчний § 29, п. 2, б
держáк — *на держакý, на держакóві* § 52, п. 2, а
дéржално § 17, п. 4
дéржальце § 17, п. 4
держáти — *держý* § 2, п. 1
дерзкúй § 16, п. 2, а, 1, прим.
Дерібáс § 106, п. 1, г, прим. 2
дéрти, деру́, деру́ть, дери́ § 80, п. 3, б, 9, прим.
Десна́ § 108
десь § 33, А, п. 1, г
десь-íнде § 30, п. 3, г
десь-íнколи § 30, п. 3, г
дéсь-то § 30, п. 3, в
дéсятеро § 70, п. 10
деся́тий § 71, п. 1
10-й — *10-ї* § 28, п. 2, а
10-В § 25, п. 4, е
10-поверхóвий § 29, п. 2, є
Деся́тий міжнарóдний з'їзд славíстів § 38, п. 15, а
деся́тка § 48, п. 2, д
дéсять § 70, п. 3
дéхто, дéкого, дéкому, дé з ким, дé на кому (і *дé на кім*), *на дéкому* § 79
дешéвший § 69, п. 1, а
дéщиця § 33, А, п. 1, а
дéщо § 33, А, п. 1, а
дéякий, дéякого, дéяким, на дéяких (і *дé на якúх*) § 79
джаз § 90, п. 1
Джек — *Джéку* § 53, п. 1
Джек Лóндон § 106, п. 1, б
джéмпер § 90, п. 1
Джемс § 90, п. 1
(Джеральдíна) Чáплін § 100, п. 2
джерелó § 8, п. 3, б, 2; § 9, п. 1; *джерéл* § 8, п. 3, б, 2
джерéльце § 8, п. 3, б, 2
Джéрсі § 90, п. 1
Джигарханя́н § 104, п. 6, в, 1
джигíт § 90, п. 5, в, 1
джигýн § 15
джúнси § 90, п. 5, в, 1
джиргá § 38, п. 13, прим.
Джóнні § 89, п. 3
Джорджтáун § 94
джóуль § 94
«Дзвін» § 38, п. 18
дзвінóк, дзвінкá, дзвінкý, дзвінкóм § 8, п. 3, а, 1
дзвя́кнути § 6, п. 1, прим.
дзúга § 15
дзúглик § 15
Дзíсь § 104, п. 9
дзьоб § 16, п. 1, б; *у дзьóбі* § 52, п. 3, а
Дзюрáвець § 104, п. 9
див. — дивúсь § 40
дúзель § 38, п. 1, прим. 5; § 90, п. 5, а, 3, прим.; § 90, п. 5, в, 1; *дúзеля* § 48, п. 2, е
дúзель-мотóр § 26, п. 2, 1, а
дúзель-мотóрний § 29, п. 2, а
динáмо § 90, п. 5, в, 1
дипломóм § 90, п. 5, в, 1
дирéктор § 38, п. 3, прим. 1; § 45, II, п. 1; § 90, п. 5, в, 1; *дирéкторові, дирéктору* § 49, п. 1; *директорú* § 54, п. 1
дисонáнс — *дисонáнсу* § 48, п. 3, є
дитúна § 66, п. 1, а, прим.
дитя́ § 64, п. 1; *дитя́ти* § 64, п. 2; *дитя́ті* § 64, п. 3; *дитя́м* § 64, п. 4
дит'я́сла § 6, п. 3
дитя́тко — *дитя́ткові, дитя́тку* § 49, п. 1; *на дитя́ткові* § 52, п. 1, б; *на дитя́тку* § 52, п. 1, б, прим.
дúхати § 18, п. 4, прим. 2
Дихтáу § 38, п. 8, прим. 3
дияко́н § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
діалéктика § 90, п. 5, а, 2
діалéктико-матеріалістúчний § 29, п. 2, в
діáметр § 96
діаметрáльно протилéжний § 29, п. 1, г, прим. 1
ді Віттóріо § 106, п. 1, г; § 107, п. 4, в
дівчá § 44, II, б; § 44, IV, а; *дівчáти* § 44, IV, а; *дівчáт* § 65, п. 4
дíвчина-грузúнка § 27, п. 3
дíвчина-красýня § 27, п. 2
дівчúнóнька, дівчúнóньці § 17, п. 3, прим.

дівчи́ську § 22, п. 9; § 44, II, б
дігтя́р § 18, п. 4, прим. 2
дід — *ді́ду* § 53, п. 1; *ді́дів* § 67, п. 1, б
дід-моро́з § 38, п. 2, б, прим.
Дід Моро́з § 38, п. 2, б
Дідро́ § 90, п. 5, а, 3; § 100, п. 2
діеле́ктрик § 91, п. 2
дієвий § 23, п. 7
Дієго § 91, п. 2
Дієго-Гарсія § 90, п. 5, а, 2
діжечка § 22, п. 7
діжка — *діжці* § 18, п. 4, прим. 1
Дізель § 90, п. 5, а, 3; § 90, п. 5, а, 3, прим.
дійови́й § 23, п. 7
діловод § 8, п. 3, г, 6
діловодство § 8, п. 3, ґ, 6
Дін Лінь § 106, п. 2, ґ, прим.
дістáв-таки § 33, А, п. 3, а
ді́ти § 66, п. 1, а; § 66, п. 1, а, прим.; *ді́тям* § 66, п. 3, а; *ді́тей* § 66, п. 4, б; *ді́тьми* § 66, п. 5, в
діяч — *діячі* § 60
для то́го щоб § 32, п. 2, б
Дмитро́ (парадигма) § 103, п. 2; *Дмитра́* § 48, п. 2, а
Дми́тров § 109, п. 4, б, 2
Дмитро́-Варва́рівка § 114, п. 1, г; § 114, п. 3, б
дмитро́-варва́рівський § 114, п. 3, б
Дніпро́ § 44, II, а; § 108, *по Дніпру́, по Дніпрі* § 52, п. 3, б, прим.
Дніпропетро́вськ § 113, п. 2
дніпропетро́вський § 113, п. 2
Дністе́р § 108; *Дністра́* § 48, п. 2, г
дно § 54, п. 3; § 55, п. 2, прим.; *де́на* § 54, п. 3; *ден* § 55, п. 2, прим.
доба́ феодалі́зму § 38, п. 22, прим. 1
Д'Обіньє § 106, п. 1, г, прим. 1; § 107, п. 4, в
до бі́са § 30, п. 2, а
до́бриво § 22, п. 2
Добрийве́чір § 106, п. 2, б
До́брий Шлях § 38, п. 9
добро́дій — *добро́дієві* § 49, п. 1
добро́дій бригади́р — *добро́дію бригади́ре (бригади́р)* § 53, п. 4, прим. 1; *добро́дієві бригади́ру* § 49, п. 1, прим.
добро́дійка — *добро́дійко Скирда́* § 53, п. 4, прим. 3
До́вбуш — *До́вбуше* § 53, п. 3
довгові́й § 67, п. 2, в
довгожда́ний § 20, п. 2, в, прим.
Довгопо́л § 106, п. 2, в
дове́рху § 30, п. 1, б
довіку § 30, п. 1, б
«Довíра» § 124, п. 3
довічний § 67, п. 1, а
довкóла § 30, п. 1, б
довóлі § 30, п. 1, б
до вподо́би § 30, п. 2, а
до́гма — *догм* § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
догово́рювати § 10, п. 1
до́голá § 30, п. 1, в
догори́ § 30, п. 1, б
до гу́рту § 30, п. 2, а
дода́ток — *дода́тка* § 48, п. 2, є
до ді́ла § 30, п. 2, а
додо́лу § 30, п. 1, б
додо́му § 30, п. 1, б
до за́втра § 30, п. 1, а, прим.
до заги́ну § 30, п. 2, а
доістори́чний § 4, п. 4, прим.; § 90, п. 5, б
дої́ти, дою́, до́ять § 80, п. 3, а
дої́хати § 4, п. 1
до кра́ю § 30, п. 2, а
до кри́хти § 30, п. 2, а
до́ктор нау́к § 38, п. 3, прим. 1
доку́пи § 30, п. 1, б
до ладу́ § 30, п. 2, а
до́лар — *до́лара* § 48, п. 2, д
до ли́ха § 30, п. 2, а

до лиця́ § 30, п. 2, а
доли́вка § 22, п. 11
доли́тце § 8, п. 3, б, 2
доло́нька § 8, п. 3, ґ, 2
доло́ня — *доло́ні* § 8, п. 3, ґ, 2; § 47, Б, п. 2, а
Доло́рес § 100, п. 2
долото́ § 8, п. 3, б, 2; *доли́т* § 8, п. 3, б, 2; § 55, п. 2
дома́шній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
Домбро́ва § 109, п. 7, д
Домбро́вський § 104, п. 8, а
до мíри § 30, п. 2, а
до́мна — *до́мен* § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
Дон — *До́ну* § 48, п. 3, ї
дон Базíліо § 106, п. 1, г
Донба́с — *Донба́су* § 48, п. 3, ї
Доне́ць — *Дінця́* § 48, п. 2, г
Доне́цьк § 108
Доне́цька ша́хта «Ві́тка Глибо́ка» § 38, п. 15, а
доне́цький § 16, п. 2, а, 1
донжуа́н § 38, п. 1, прим. 5; § 106, п. 1, г, прим.
Дон Жуа́н § 106, п. 1, г
дони́зу § 30, п. 1, б
дони́ні § 30, п. 1, а
Дон Кіхо́т § 106, п. 1, г
до ноги́ § 30, п. 2, а
дон Пе́дро § 106, п. 1, г
Донсько́й § 104, п. 10
дон Хосе́ § 106, п. 1, г
до́нька § 17, п. 2
до́ньчин § 17, п. 2
до́ня — *до́ню* § 47, А, п. 6, в
до обі́ду § 30, п. 2, а
до оста́нку § 30, п. 2, а
до па́ри § 30, п. 2, а
допі́зна § 30, п. 1, в
до пня́ § 30, п. 2, а
до поба́чення § 30, п. 2, а
доповіда́ти, доповіда́й § 81, п. 2, в, прим. 1
доповіда́ч — *доповіда́ча* § 50, п. 1
до́повідь — *у до́повіді* § 61, п. 4; *до́повідей* § 62, п. 2
доповісти́ § 81, п. 2, в, прим. 1
допомага́ти § 10, п. 1
допомогти́ § 10, п. 1
до пори́ § 30, п. 2, а
до пу́ття́ § 30, п. 2, а
до ре́чі § 30, п. 2, а
до ре́шти § 30, п. 2, а
доріжка § 8, п. 3, г, 2
доро́га — *доріг* § 8, п. 3, ґ, 2; § 47, Б, п. 2, а
дорогий § 18, п. 3
Дорогобу́ж § 114, п. 2, а
дорогобу́зький § 114, п. 2, а
Доро́жин § 104, п. 6, в, 1
доро́жній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
доро́жчий, доро́жче § 18, п. 3
Дорошéнко — *Дорошéнка* § 48, п. 2, а
До́рошович § 22, п. 10
доручений § 2, п. 2, б
досві́тній § 67, п. 2, а
до сих пір § 30, п. 2, а
до смаку́ § 30, п. 2, а
до сме́рті § 30, п. 2, а
до снагú § 30, п. 2, а
доста́тній § 67, п. 2, а
доста́ток — *доста́тку* § 48, п. 3, є
Достоєвський § 104, п. 2, б
до сьогóдні § 30, п. 2, а
дотепе́р § 30, п. 1, а
дотла́ § 30, п. 1, б
дохíд, дохóду § 8, п. 1, а, 1
доц. — доце́нт § 40
дочка́ § 23, п. 4, прим.; *дочкú* § 47, А, п. 1, б, прим.; *дочці́* § 18, п. 4, прим. 1; *до́чки* § 47, А, п. 1, б, прим.; § 47, Б, п. 7; *до́чок* § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
до чо́го § 30, п. 1, г
доччи́н § 23, п. 4, прим.; § 67, п. 1, б
до́шка § 18, п. 1, в

дощ § 1, п. 1; § 45, II, п. 3; *дощу́* § 1, п. 1; § 48, п. 3, д; *дощів* § 55, п. 1
дощани́й § 18, п. 1, в
дощéнту § 30, п. 1, б
до́щик — *на до́щику* § 52, п. 2, а
дощови́й § 23, п. 7
дощомі́р § 25, п. 2, а
д-р (доктор) § 26, п. 2, 5
дрейф § 95, п. 1
дрижа́ти § 2, п. 3, а
дрі́жджі § 66, п. 1, б; *дрі́жджів* § 66, п. 2, б
дрима́ти § 2, п. 3, б
дрімли́вий § 2, п. 3, б
дрімо́та § 2, п. 3, б
дро́ва § 66, п. 1, в; *дров* § 66, п. 2, в
дровоно́с § 8, п. 3, г, б
друг — *дру́же* § 53, п. 3; *дру́зі* § 54, п. 1; *дру́зів* § 55, п. 1; *дру́зям* § 56; *дру́же Гри́цю* § 53, п. 4, прим. 2; *дру́же Макси́менко* § 53, п. 4, прим. 3
дру́гий § 71, п. 1; *дру́гої* § 9, п. 2, в
дру́гого дня § 30, п. 2, в
дружи́на § 45, I, п. 1; *дружи́но* § 47, А, п. 6, а
дру́жний § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
дру́жній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
друка́р, друкаря́ § 45, II, п. 1
друка́рня § 45, I, п. 2; *друка́рні* § 47, Б, п. 4, б; *друка́рень* § 16, п. 2, в; *друка́рнями* § 47, Б, п. 5, б
друко́ваний § 24, п. 1
друкува́ння § 24, п. 1
друкува́ти § 24, п. 1
Дру́мев § 104, п. 2, в
дуб § 45, II, п. 1; § 50, п. 1, прим.; *дуба́* § 48, п. 2, б; § 50, п. 1, прим.; *дубові́* § 49, п. 1
Ду́бно § 108; § 112, п. 1, II; *Дубна́, Ду́бном, у Ду́бні* § 112, п. 1, II
Дуди́нка § 109, п. 4, а, 2, прим.
ду́жий § 18, п. 3
ду́жчий, ду́жче § 18, п. 3
Думбартóн-Окс § 114, п. 3, в
Дунáй — *Дунáю* § 48, п. 3, ї
дуплува́тий § 23, п. 8
ду́рра § 89, п. 1
духо́вка § 22, п. 11
душá — *ду́ше* § 47, А, п. 6, б
Дьєпп § 109, п. 9, а, 1
дьо́готь § 16, п. 1, б
Дьо́рнов § 104, п. 3, б
Дья́конов § 104, п. 12, а, 1
дю Гар § 106, п. 1, г
Дюма́ § 93, п. 2
Дюма́ Ста́рший § 38, п. 26, б
дю́на § 93, п. 2
Дю-фіо́рд § 38, п. 8
Дя́гилєв § 104, п. 12, а, 3, прим.
дя́дько § 16, п. 1, а
дя́дя § 44, I

Е

егоїзм § 4, п. 4
егоїстúчний § 4, п. 4
Е́динбург § 90, п. 5; § 112, п. 1, II; *Е́динбурга, в Е́динбурзі (в Е́динбургу)* § 112, п. 1, II
езо́півська мо́ва § 38, п. 26, в, прим., б
Ейнштéйн § 95, п. 1
Еквадо́р § 91, п. 1
еква́тор § 91, п. 1
екза́мен — *екза́мену* § 48, п. 3, є
екзаменáтор § 91, п. 1
е́кскурс — *е́кскурсу* § 48, п. 3, є
екскурсово́д § 8, п. 3, г, б
е́кспорт — *е́кспорту* § 48, п. 3, є
екс-чемпіо́н § 26, п. 2, 2
еле́ктрика § 86, п. 2; § 91, п. 1
електрово́з § 8, п. 3, г, б; *електрово́за* § 48, п. 3, и
електро́ліз — *електро́лізу* § 48, п. 3, ж
електро́нно-обчúслювальний § 29, п. 2, б
електропро́від § 8, п. 3, г, б
електросилови́й § 29, п. 1, а
елеме́нт — *елеме́нта, елеме́нту* § 48, п. 3, ї, прим.
еліпсо́їд § 4, п. 4
Ельбру́с § 109, п. 3; *Ельбру́су* § 48, п. 3, ї
(Е́льза) Ві́рхов § 100, п. 2
Ельза́с — *Ельза́су* § 48, п. 3, ї
Ельза́с-Лотари́нгія § 114, п. 3, а
ельза́с-лотари́нзький § 114, п. 3, а
Ельто́н § 109, п. 3; *Ельто́ну* § 48, п. 3, ї
Е́мба § 109, п. 3
емба́рго § 87
Енеї́да § 90, п. 5, б
«Енеї́да» § 38, п. 18
ене́ргія § 91, п. 1
ентузіа́зм § 91, п. 1
епі́чний § 23, п. 3
е́пос — *е́посу* § 48, п. 3, є
епо́ха Відро́дження § 38, п. 22
е́ркер — *е́ркера* § 48, п. 3, в
ескадри́лья, ескадри́льї, ескадри́льєю, ескадри́лей § 100, п. 1, I
Есто́нія § 109, п. 3
Есхі́л § 91, п. 1
ета́п § 91, п. 1
ефеме́рний § 88
ефі́р § 88

Є

Єва́нгеліє § 14; § 38, п. 18, прим. 2
Євге́ньєва § 104, п. 2, б
Євдоки́мов § 104, п. 2, а
Євпато́рія § 91, п. 2; § 109, п. 1, а
Євра́зія § 91, п. 2
Євре́йська автоно́мна о́бласть § 38, п. 12
Євро́па § 91, п. 2
європе́єць § 91, п. 2
Європе́йське Економі́чне Співтова́риство § 38, п. 11
європе́йський § 91, п. 2
Євтуше́вський § 104, п. 2, а
Євфра́т § 91, п. 2
є́гер § 91, п. 2
Єги́пет § 90, п. 5, в, 5; § 91, п. 2; *Єги́пту* § 48, п. 3, ї
Єго́р'євськ § 109, п. 1, а
Єго́ров § 104, п. 2, а
Єго́ршино § 109, п. 4, б, 1; § 109, п. 7, б
Є́длічка § 104, п. 5, а
єзуї́т § 90, п. 2
Єйськ § 109, п. 1, а
Єла́нський § 104, п. 2, а
Єле́ць § 109, п. 1, а
Єлизáров § 104, п. 2, а
Єлисе́йські Поля́ — Єлисе́йських Полів § 112, п. 4, а
Є́мен § 91, п. 2
Є́на § 90, п. 2
є́на § 90, п. 2
Єндрихо́вський § 104, п. 8, б
Єнісе́й § 109, п. 1, а; *Єнісе́ю* § 48, п. 3, ї
єно́т § 91, п. 2
Є́нсен § 90, п. 2
єпи́скоп § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
єпити́мія § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
єпитрахи́ль § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
Єреван § 109, п. 1, а
є́ресь § 91, п. 2
Єрофе́й Па́влович (станція) § 114, п. 1, г
Єрусали́м § 90, п. 2; § 90, п. 5, в, 5
Єршóв § 104, п. 2, а
Єсентукú, Єсентукíв, Єсентука́м § 112, п. 2
Є́сперсен § 90, п. 2
Єфи́мов § 104, п. 2, а
єхи́дна § 90, п. 5, а, 5, прим. 1

Ж

Жа́бинка § 109, п. 4, а, 2, прим.
жабо́ § 90, п. 1

жада́ний § 23, п. 2
жаднюга вовк § 27, п. 2
Жак — *Жа́ку* § 53, п. 1
жаль — *жалю́* § 48, п. 3, е
Жан-Жа́к (Руссо) § 38, п. 1; § 106, п. 3, а; § 107, п. 1
жан-жа́ківський § 107, п. 1
Жа́нна § 90, п. 1
жанр — *жа́нру* § 48, п. 3, ж
жар — *жа́ру* § 48, п. 3, д
жар-пти́ця § 26, п. 2, 1, а
жаскі́й § 16, п. 2, а, 1, прим.
жа́ти § 80, п. 3, б, 9; § 84, п. 2, прим. 1, а; *жну, жнуть* § 80, п. 3, б, 9
жа́тий § 84, п. 2, прим. 1 а
желе́ § 86, п. 2
Желехівський § 8, п. 3, ґ, 7
Желєзново́дськ § 109, п. 1, в
Женев'е́ва § 92, п. 1, а
жени́ти § 9, п. 1
Жером § 90, п. 1
же́рти, жеру́, жеру́ть, жери́ § 80, п. 3, б, 9, прим.
Же́шув § 109, п. 7, ґ
жив § 67, п. 1, в
Жи́вков § 104, п. 5
живо́пис — *живо́пису* § 48, п. 3, и
живопліт — *живоплоту* § 48, п. 3, и
Жига́лово § 109, п. 4, б, і
Жигулі́ § 109, п. 4, б, 7; § 112, п. 2; *Жигулів, Жигуля́м* § 112, п. 2
Жи́жка § 104, п. 5, б
Жи́здра § 109, п. 4, б, 1
Жила́ Коса́ § 109, п. 4, б, 1
Жильєро́н § 104, п. 6, в, 1
жир § 45, II, п. 1
жирандо́ль § 90, п. 5, в, 1
Жира́рдув § 109, п. 7, ґ
Жиро́нда § 90, п. 5, в, 3
жи́ти § 80, п. 3, б, 1; § 83; *живу́, живу́ть* § 80, п. 3, б, 1; *живи́, живі́м(о), живі́ть* § 81, п. 1, а
житлови́й кооперати́в «Нау́ка» § 38, п. 15, а
Жи́тні Го́ри § 114, п. 2, д
жи́тній § 23, п. 1; § 67, п. 2, д
житньоге́рський § 114, п. 2, д
Жито́мир § 108; *Жито́мира* § 48, п. 2, г
Жито́мирська автостра́да § 38, п. 9
життє́вий § 20, п. 4, а; § 23, п. 7
життєзда́тний § 25, п. 2, в
життє́пис § 20, п. 4, а; § 25, п. 2, в
життьови́й § 20, п. 4, а; § 23, п. 7
життя́ § 17, п. 5; § 20, п. 4, а; § 44, II, б; § 45, II, п. 2; *життю́* § 20, п. 4, а; *життя́м* § 51, п. 2; *у житті* § 20, п. 4, а; § 52, п. 3, б; *життів* § 55, п. 1
жі́нка § 45, I, п. 1; *жінки́* § 47, Б, п. 7
Жіоно́ § 104, п. 6, в, 1
жнець, же́нче § 53, п. 3
жо́втень — *жо́втня* § 48, п. 2, д
Жо́вті Во́ди § 38, п. 8, прим. 1
жовті́ти, жовті́ю, жовті́ють § 80, п. 3, б, 2
жовтогаря́чий § 29, п. 2, д
жовч — *жо́вчю* § 61, п. 3, б
Жоліо́-Кюрі́ § 106, п. 3, б
жона́тий § 9, п. 1
Жорж Занд § 106, п. 1, б
Жоффруа́ § 100, п. 2
жук-короїд § 27, п. 4
Жуко́вський — *Жуко́вського, Жуко́вському* § 112, п. 3
Жуль Верн § 107, п. 4, а, прим.
жуль-ве́рнівський § 107, п. 4, а, прим.
журавель — *журавле́ві* § 49, п. 1
Журавський § 104, п. 7
Журбів § 47, Б, п. 2, в
журі́ § 90, п. 1; § 90, п. 5, а, 4; § 90, п. 6
журна́л — *журна́лу* § 48, п. 3, ж
Жусьє́ § 93, п. 1, а

З

з (*із, зі* (зрідка *зо*)) § 13, п. 1; § 13, п. 2; § 13, п. 3
забага́то § 30, п. 1, а
за бага́то § 30, п. 1, а, прим.
забі́гти § 80, п. 5, прим.
забі́лювати § 24, п. 1
Зава́дзький § 104, п. 9
зава́дити, зава́джу § 80, п. 6, б
заважа́ти § 80, п. 6, б
завбі́льшки § 30, п. 1, д
завви́шки § 20, п. 1, а
завгли́бшки § 30, п. 1, д
завда́ння § 45, II, п. 2; *завда́нь* § 55, п. 2
завдо́вжки § 30, п. 1, д
завертіти § 10, п. 2
заве́ршення § 8, п. 3, г
заве́ршувати § 10, п. 2
зави́дна § 30, п. 1, в
зави́ти § 80, п. 3, б, 1
завірчувати § 10, п. 2
за ві́що § 30, п. 1, ґ
завме́р § 10, п. 2; *замри́* § 10, п. 2; § 80, п. 3, б, 9, прим.
завмира́ти § 10, п. 2
зово́д § 18, п. 2, в; § 44, II, а; *зово́ду* § 48, п. 3, в; *зово́ди* § 54, п. 1
заводський § 18, п. 2, в
завойо́ваний § 7, п. 1, а; § 24, п. 2
завойо́вування § 24, п. 2
завойо́вувати § 24, п. 2
завто́вшки § 30, п. 1, д
за́втрашній § 67, п. 2, б
завча́су § 30, п. 1, д
завши́ршки § 30, п. 1, д
загал — *загалу* § 48, п. 3, б
загальнодержа́вний § 29, п. 1, г
загальноосві́тній § 29, п. 1, б
загибель — *загибе́лю* § 61, п. 3, а
загітова́ний § 24, п. 3
загітува́ти § 6, п. 3, прим. 1; § 24, п. 3
за годи́ни § 30, п. 2, а
загоє́ний § 84, п. 2, а
за́для § 31, п. 1, б
за́дній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
за дня́ § 30, п. 2, а
задо́вго § 30, п. 1, а
За́єць § 101; § 102, п. 1; *За́йця, За́йцеві (За́йцю)* § 102, п. 1
За́єць § 38, п. 2, б
за́єць-руса́к § 27, п. 4
займе́нник — *займе́нника* § 48, п. 2, є
Зайо́нчек § 104, п. 8, б
зайти́ — *зайшо́в би* § 33, Б, б
За́йчик-Побіга́йчик § 26, п. 2, 1, в
Закавка́ззя § 38, п. 12, прим.
Закарпа́ття § 38, п. 12, прим.
закиса́ти, закиса́ю, закиса́ють § 80, п. 3, б, 3
закі́нчення — *по закі́нченні* § 52, п. 3, б, прим.
зако́н § 8, п. 3, ґ, 7; § 20, п. 1, в
зако́нний § 8, п. 3, ґ, 7; § 20, п. 1, в
зако́нність § 20, п. 1, в
зако́нно § 20, п. 1, в
законода́вчо § 9, п. 2, г, прим.
Закопа́не, Закопа́ного, Закопа́ному § 109, п. 1, в, прим.
за кордо́н § 30, п. 2, а
за кордо́ном § 30, п. 2, а
закри́тий § 84, п. 2, б
зал — *за́лу* § 48, п. 3, в
Зале́ський § 104, п. 1
Залі́зні Воро́та § 38, п. 8, прим. 1
залі́зо § 45, II, п. 1
залі́сся § 18, п. 2, в
Залі́сся Пе́рше § 114, п. 1, в
залі́ський § 18, п. 2, в
залп § 93, п. 1, б
Замбе́зі § 90, п. 5, а, 3
замести́ § 8, п. 1, а, 7; § 10, п. 2; *замі́в, замела́* § 8, п. 1, а, 7
замі́вши § 8, п. 1, а, 7

за́між § 30, п. 1, б
за́мість § 31, п. 1, а
за́мість то́го щоб § 32, п. 2, б
замі́тати § 10, п. 2
за́мкнений § 84, п. 2, прим. 1, б
замкну́ти § 84, п. 2, прим. 1, б
за́мкнутий § 84, п. 2, прим. 1, б
замо́жний § 67, п. 1, а
за́мок — *за́мку* § 48, п. 3, в
замо́к — *замка́* § 48, п. 2, в
за́молоду § 30, п. 1, в
заморо́жувати § 80, п. 6, б
за́мужем § 30, п. 1, б
зана́дто § 30, п. 1, а
за́ново § 30, п. 1, в
заодно́ § 30, п. 1, г
за́очі § 30, п. 1, б
запанібра́та § 30, п. 1, б
запира́ти, запе́р, запри́ § 10, п. 2
за́пис — *за́пису* § 48, п. 3, і
запі́вніч § 30, п. 1, б
Запоріжжя § 8, п. 3, б, 3; § 18, п. 2, б; § 108; § 113, п. 2, а
Запорі́зька Січ § 114, п. 1, а
запорі́зький § 18, п. 2, б; § 113, п. 2, а
запоро́жець — *запоріжці* § 38, п. 1, прим. 6
«Запоро́жець за Дунає́м» § 38, п. 18
«Запоро́жці пи́шуть листа́ ту-ре́цькому султа́нові» § 38, п. 18
запрягти́ § 80, п. 9, прим. 1; § 84, п. 2, прим. 2; *запрі́г* § 80, п. 9, прим. 1
запря́жений § 84, п. 2, прим. 2
зап'я́стний § 19, п. 1
зара́ди § 31, п. 1, б
за́раз § 30, п. 1, б
зарази́м § 30, п. 1, б
зара́ні § 30, п. 1, б
зара́ння § 30, п. 1, б
за раху́нок § 30, п. 2, а
зареєстро́ваний § 24, п. 3
зареєструва́ти § 24, п. 3
Заре́мба § 104, п. 8, а
зарисо́вка § 22, п. 11
заробі́ток — *заробі́тку* § 48, п. 3, і
за́світла § 30, п. 1, б
за світа § 30, п. 2, а
засу́джений § 84, п. 2, прим. 2
засу́дити § 84, п. 2, прим. 2
засі́дання — *засі́дань* § 55, п. 2
засі́дання президії Украї́нського товари́ства охоро́ни па́м'яток істо́рії та культу́ри § 38, п. 16
заслабти, заслаб, заслабла § 80, п. 9, прим. 2
заслу́жений діяч мисте́цтв § 38, п. 3, прим. 1
заспоко́ювати § 10, п. 1
зате́ § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага
затісувати § 10, п. 2
зато́ка § 38, п. 8
зато́ка Свято́го Лавре́нтія § 38, п. 8, прим. 1
зато́н, зато́ну § 8, п. 3, г, 5
зато́р § 8, п. 3, г, 5; *зато́ру* § 8, п. 3, г, 5; § 48, п. 3, і
за́тхлий § 18, п. 4, прим. 2
Захар'їн § 4, п. 3; § 104, п. 11
за́хід § 38, п. 7
За́хід — *краї́ни За́ходу* § 38, п. 7
За́хідна Євро́па § 114, п. 1, а; § 114, п. 2, д
За́хідна Украї́на § 38, п. 7
за́хідний § 23, п. 1; § 67, п. 1, а
За́хідний Буг § 108
західноєвропе́йський § 114, п. 2, д
Західносибірська низовина́ § 114, п. 2, а, прим.
за що § 30, п. 1, г
зба́вити § 21, п. 1
зберегти́ § 8, п. 3, в; § 10, п. 2; *зберіг, зберегла́, зберегло́* § 8, п. 3, в
зберіга́ти § 10, п. 2
зберігши § 8, п. 3, в
збі́жжя § 20, п. 4, а; § 45, II, п. 2; *збі́жжю, у збі́жжі* § 20, п. 4, а
збі́льшення § 8, п. 3, г
зблі́днути, зблід, зблі́дла § 80, п. 9, прим. 2
збо́їни § 66, п. 1, а; *збо́їн* § 66, п. 2, в
збо́ку § 30, п. 1, б
з бо́ку на бік § 30, п. 2, б
з бо́лю § 30, п. 2, а
збо́ри § 38, п. 16
Збро́йні си́ли Украї́ни § 38, п. 13
збу́джений § 80, п. 6, а
збудо́ваний § 84, п. 2, а
Зве́гінцев — *Зве́гінцевим* § 51, п. 3, а
зве́рнення § 22, п. 5
зве́рху § 30, п. 1, б
звести́ § 21, п. 1
Зве́рев § 104, п. 2, г
зви́сока § 30, п. 1, в
зви́ти § 80, п. 3, б, 1
зви́чай § 45, II, п. 2
звіку § 30, п. 1, б
звір, звірі § 45, II, п. 1
звіробі́й-трава́ § 27, п. 1
звіробі́й — *звіробо́ю* § 48, п. 3, б
Зволі́нський § 104, п. 5, а
звук — *зву́ку, зву́ка* § 48, п. 3, є
зв'язо́к § 6, п. 1
зв'яли́ти § 6, п. 1
згаря́чу § 30, п. 1, в
згасли́й § 21, п. 1
згоден § 67, п. 1, в
згори́ § 30, п. 1, б
здава́тися — *здає́ться* § 16, п. 2, г
з дави́х-давен § 25, п. 4, б
здатність § 22, п. 4
здешеве́влення § 80, п. 6, в, прим. 2, г
з діда-пра́діда § 25, п. 4, б
здійснений § 20, п. 2, в, прим.
здійсне́нний § 20, п. 2, б; § 20, п. 2, в, прим.
здійсне́нність § 20, п. 2, в
з дня на день § 30, п. 2, б
Здолбу́нів § 108
здоро́в § 67, п. 1, в
здорове́нний § 20, п. 2, а
здоро́в'я § 45, II, п. 2; *у здоро́в'ї* § 6, п. 1
«Здоро́в'я» § 38, п. 20
здо́ру § 30, п. 1, б
Зейна́б § 100, п. 2
зекономити § 6, п. 3, прим. 1; § 21, п. 1
зе́лен § 67, п. 1, в
Зелена́ Гу́ра § 114, п. 1, а
зеле́ний § 8, п. 1, б
Зеле́ний Гай § 38, п. 8, прим. 1; *Зеле́ного Га́ю* § 48, п. 2, г, прим.
Зеле́ний мис § 38, п. 8
Зеленодо́льськ § 109, п. 1
зе́лень § 2, п. 2, а; § 8, п. 2, в
землетру́с § 25, п. 2, б; *землетру́су* § 48, п. 3, д
земля́ § 8, п. 2, а; § 38, п. 6, прим. 2; § 45, I, п. 2; *землі́* § 47, А, п. 1, б, прим.; *зе́мле* § 47, А, п. 6, б; *зе́млі* § 47, А, п. 1, б, прим.; *земе́ль* § 8, п. 2, а
Зе́мський собо́р § 38, п. 13
з'є́днаний § 6, п. 3
з'є́днувати § 21, п. 1
зжи́тися § 21, п. 1
зжо́вклий § 84, п. 1, б
з-за § 31, п. 2
зза́ду § 20, п. 1, а; § 30, п. 1, б
з-за кордо́ну § 30, п. 2, а
ззирну́тися § 21, п. 1
зи́зза́р § 90, п. 5, в, 1
Зимо́вники § 109, п. 4, б, 6
Зино́в'єв § 104, п. 2, б
Зино́вій-Богда́н § 38, п. 1; § 106, п. 3, а
зібга́ти § 21, п. 1
зів'я́лий § 21, п. 1
зігнаний § 84, п. 2, а
зігнорува́ти § 21, п. 1
зігну́ти § 21, п. 1
зігрі́ва́ти § 21, п. 1
зідра́ти § 21, п. 1

зізна́тися § 21, п. 1
Зілаї́р § 109, п. 4, а, 2
зі́лля § 8, п. 1, б
ЗІЛ-111 § 25, п. 4, д
зімкну́ти § 21, п. 1
зімлі́вати § 21, п. 1
зім'я́ти § 21, п. 1
зіпрі́вати § 21, п. 1
зіпсува́тися § 21, п. 1
зіп'я́стися § 21, п. 1
зірві́голова § 26, п. 1, г
зі́рка, зіро́к § 8, п. 3, а, 2
зі́рка Альтаї́р § 38, п. 6, прим. 1
зіспо́ду § 30, п. 1, б
зістáвити § 21, п. 1
зіткнення § 21, п. 1
зітлі́ти § 21, п. 1
зітхну́ти § 18, п. 4, прим. 2
зіщу́литися § 21, п. 1
з їзд § 4, п. 3; § 21, п. 1; § 38, п. 16
з їхати § 6, п. 3
з кра́ю в край § 30, п. 2, а
зла́зити — злазь, зла́зьмо, зла́зьте § 81, п. 2, в
Златоу́ст § 113, п. 2
златоу́стівський § 113, п. 2
зле́гка § 30, п. 1, в
зліва § 30, п. 1, в
злі́тати § 2, п. 3, б
злодійкува́тий § 23, п. 8
змага́ння § 45, II, п. 2; *змага́нням* § 51, п. 2
зма́зати § 21, п. 1
змі́йний § 23, п. 5
змогти́ § 10, п. 1
знаве́ць — *знавцю́* § 53, п. 3
з-над § 31, п. 2
знадво́ру § 30, п. 1, д
знадли́вий § 21, п. 1
знаме́нний § 23, п. 1, прим.
знаме́нник — *знаме́нника* § 48, п. 2, є
знання́ § 20, п. 4, а; § 44, II, б; § 48, п. 1; § 54, п. 3; *знанню́* § 20, п. 4, а; § 49, п. 2, а; *знанням* § 51, п. 2; у *знанні* § 20, п. 4, а; *знань* § 16, п. 2, в; § 20, п. 4, а; § 55, п. 2
знаря́ддя § 20, п. 4, а; § 45, II, п. 2; § 48, п. 1; *знаря́ддю* § 20, п. 4, а; § 49, п. 2, а; § 51, п. 2; *на знаря́ддi* § 20, п. 4, а; *знаря́дь* § 20, п. 4, а; *знаря́ддями* § 58, п. 1
зна́ти — *зна́ю* § 5, п. 1
значенне́вий § 23, п. 7
зна́чення § 8, п. 2, г; § 8, п. 3, г; *зна́чень* § 8, п. 2, г
зни́зу § 30, п. 1, б
зно́ву § 30, п. 1, в
зо́внішній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
зо́всім § 33, А, п. 1, е, прим.
зогрі́вати § 21, п. 1
зо́зла § 30, п. 1, б
зо́кола § 30, п. 1, б
зокре́ма § 6, п. 3, прим. 1
«Золоти́й ко́лос» § 38, п. 20
Золоті́ воро́та § 38, п. 21
Золотове́рхий (Київ) § 38, п. 12, прим.
золотоні́ський § 113, п. 2, в
Золотоно́ша § 113, п. 2, в
Золя́ § 86, п. 1, б
зомлі́вати § 21, п. 1
зопрі́вати § 21, п. 1
зорієнтува́тися § 21, п. 1
Зо́ркий § 104, п. 10
«Зоря́» § 38, п. 20
зотлі́ти § 21, п. 1
з-пе́ред § 31, п. 2
з переля́ку § 30, п. 2, а
з-під § 31, п. 2
з-по́за § 31, п. 2
з-по́між § 31, п. 2
з-по́над § 31, п. 2
з-по́під § 31, п. 2
з-по́середу § 31, п. 2
з-про́між § 31, п. 2
з ра́дості § 30, п. 2, а
зра́зу § 30, п. 1, б
зра́нку § 30, п. 1, б
зра́ння § 20, п. 4, г; § 30, п. 1, б
зре́штою § 30, п. 1, б
зрі́дка § 30, п. 1, в
зробúти — *зроблю́* § 80, п. 8, б, 1
зро́блений § 20, п. 2, в, прим.; § 80, п. 6, в, прим. 2, а
зро́ду § 30, п. 1, б
зро́ду-ві́ку § 25, п. 4, б
з розго́ну § 30, п. 2, а
зроста́ння § 22, п. 5
зроста́ти § 22, п. 5
зроста́ючий § 84, п. 1, а
зсади́ти § 21, п. 1
зсере́дини § 30, п. 1, б
з тим щоб § 32, п. 2, б
з то́го ча́су як § 32, п. 2, б
зуміти § 6, п. 3, прим. 1
зумо́вити § 21, п. 1
зціпити § 21, п. 1
зчепи́ти § 21, п. 1
зши́ток § 21, п. 1
Зя́брев § 104, п. 12, а, 3, прим.
з'яви́тися § 6, п. 3

І

і(й) § 12, п. 1; § 12, п. 2
Ібн Ру́сте § 106, п. 2, д
Ібн Сі́на § 106, п. 2, д
Ібн Фадла́н § 106, п. 2, д
І́бсен § 90, п. 5, а, 1
Іва́н Воло́ве О́ко § 106, п. 1, а
Іва́на Купа́ла § 38, п. 22
Іва́на Франка́ (село) § 114, п. 1, г; § 114, п. 3, е
Іване́нко див. *Леоні́д*
Іва́н — мужи́чий син § 106, п. 3, в
Іва́н Петро́вич Котляре́вський § 38, п. 1
іва́н-покива́н § 38, п. 2, б, прим.
Іва́н, селя́нський син § 106, п. 3, в
Іва́н-царе́нко § 106, п. 3, в
Іва́но-Франкі́вськ § 112, п. 5; § 114, п. 1, г; § 114, п. 3, б; *Іва́но-Франкі́вська, в Іва́но-Франкі́вську* § 112, п. 5
іва́но-франкі́вський § 114, п. 3, б; § 114, п. 3, е
Іваньо́, Іваня́, Іваньо́ві (Іваню́) § 102, п. 1
Івашке́вич § 104, п. 5, а
І́вич § 104, п. 5
Іво́н § 90, п. 5, а, 1
Іга́рка § 109, п. 4, а, 1
Игна́тов § 104, п. 6, а
Ігнато́вич § 104, п. 5
Ігна́тьєв § 104, п. 6, а
І́гор (парадигма) § 103, п. 2; *І́гор* § 23, п. 7; § 103, п. 2, прим. 2; *І́горя* § 103, п. 2, прим. 2
І́горів § 67, п. 1, б; *І́горева, І́гореве* § 23, п. 7
І́горович § 22, п. 10
і́грашка — *і́грашок* § 9, п. 1
і́гри, і́гор § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
ідеа́л § 91, п. 1; *ідеа́лу* § 48, п. 3, є
іде́ться § 12, п. 2, б, прим.
іде́я § 90, п. 5, а, 1
іди́-бо § 33, А, п. 3, а
ідили́чний § 23, п. 3; § 89, п. 1
ідучи́ § 85, п. 1
ієра́рх § 90, п. 2
ієра́рхія § 90, п. 2
ієре́й § 90, п. 2
ієро́гліф § 90, п. 2
Іже́вськ § 109, п. 4, а, 1
Ізабе́лла § 90, п. 5, а, 1
із-за § 31, п. 2
Ізмаї́л § 90, п. 5, б
Ізмаї́лбей § 106, п. 2, д
Ізмаї́лов § 104, п. 6, б
ізно́в § 21, п. 1
із-пі́д § 31, п. 2
Іконо́мов § 104, п. 5
Іліа́да § 90, п. 5, а, 1
Іліє́в § 104, п. 5
Іллі́вна § 22, п. 10
Іллі́ч § 22, п. 10
Ілля́ (парадигма) § 103, п. 1; § 20, п. 4, б; § 22, п. 10; § 45, I, п. 2; *Іллі́, Іллю́, Іллє́ю* § 20, п. 4, б; *Іллє́* § 47, А, п. 6, б

Ільїн § 104, п. 6, б; *Ільїним* § 51, п. 3, а
Ільюшин § 104, п. 12, а, 1
ілюзія § 93, п. 2
ім. — *імені* § 40
імбир § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
імброльйо § 100, п. 2
іменник — *іменника* § 48, п. 2, є
імення § 12, п. 2, б, прим.
імміграція § 89, п. 2
імовірний § 12, п. 2, б, прим.
імператор § 38, п. 3, прим. 2
імпульс — *імпульсу* § 48, п. 3, ж
ім'я (парадигма) § 46, IV; *ім'я* § 3; § 44, IV, б; § 64, п. 1; *імені* § 44, IV, б; § 64, п. 2; *ім'я* § 64, п. 2; *імені* § 64, п. 3; *іменем, ім'ям* § 64, п. 4; *в імені* § 64, п. 5; *імена* § 65, п. 1; § 65, п. 4; *імен* § 65, п. 2; *іменам* § 65, п. 3; *іменами* § 65, п. 5; *в іменах* § 65, п. 6
інвентар, інвентарю § 45, II, п. 2
Індигірка § 109, п. 4, а, 1
індик § 3
Індія § 90, п. 5, а, 1
Індокитай § 114, п. 2, г
індокитайський § 114, п. 2, г
Індра § 104, п. 5, а
індустріалізація § 90, п. 5, а, 2
індустріалізований § 20, п. 2, в, прим.
індустрія § 90, п. 5, а, 2
ін'єкція § 92, п. 1, б
інженер § 8, п. 2, е; § 17, п. 2; § 45, II, п. 1
інший § 3; *інею* § 48, п. 3, д
інколи § 3
інновація § 89, п. 2
іноді § 3
інститут § 50, п. 2; § 90, п. 5, в, 1; *інституту* § 48, п. 3, г
інструкція § 90, п. 5, а, 1
інструмент — *інструмента, інструменту* § 48, п. 3, ї, прим.
ін-т (інститут) § 26, п. 2, 5
інтеграл § 86, п. 1, а
інтелектуальний § 89, п. 1
інтелігент § 18, п. 2, в
інтелігентський § 18, п. 2, в
інтерв'ю § 92, п. 1, а; § 100, п. 2
інтерес — *інтересу* § 48, п. 3, є
інтермецо § 89, п. 1
інтернаціонал § 86, п. 1, а
інтернаціональний § 90, п. 5, а, 1
інформований § 24, п. 3
інформувати § 24, п. 3
інший § 3; § 17, п. 2
іон § 90, п. 3
іонізатор § 90, п. 3
іонійський § 90, п. 3
Іонічне море § 90, п. 3
і под. — *і подібне* § 40
Ірак — *Іраку* § 48, п. 3, ї
іржати, іржу, іржуть § 80, п. 3, б, 9
Іркутськ § 109, п. 4, а, 1
ірокез — *ірокези* § 38, п. 1, прим. 6
Ірпінь § 108
ірраціональний § 89, п. 2
ірреальний § 89, п. 2
Иртиш § 109, п. 4, а, 1; § 109, п. 5; *Иртиша* § 48, п. 2, г
Ісаєв § 104, п. 6, а
Ісаєнков § 104, п. 2, б
іскристий § 23, п. 6
існувати § 3
Іспанія § 90, п. 5, а, 1
Іссик-Куль § 38, п. 8, прим. 3; § 114, п. 3, в
істина § 3
Іст-Лондон § 114, п. 3, г
історик § 22, п. 1, прим.
історико-культурний § 29, п. 2, в
історичний § 23, п. 3
історія § 90, п. 5, а, 2
«Історія України» § 38, п. 18
істота — *істот* § 8, п. 3, г, 3
Іськó § 18, п. 1, г
і т. д. — *і так далі* § 40
іти (парадигма в теперішньому часі) § 80, п. 1; *ітú* § 12, п. 2, б, прим.; *ідуть — ідучи* § 85, п. 1; *іди, ідім(о), ідіть* § 81, п. 1, а
итися § 12, п. 2, б, прим.
і т. ін. — *і таке інше* § 40
Іх'ямас § 92, п. 1, а
Ішим § 109, п. 4, б, 1
Іщенко § 18, п. 1, г
Іщук § 18, п. 1, г

Ї

їдальня § 16, п. 2, б; *їдалень* § 16, п. 2, в
їжа § 4, п. 1; § 45, 1, п. 3
їжак § 4, п. 1
їздець § 4, п. 1
їздити § 4, п. 1; § 80, п. 5; *їжджу* § 80, п. 5
їсти (парадигма в теперішньому часі) § 80, п. 7; *їсти, їж, їмо, їжте* § 81, п. 2, в, прим. 1
їхати § 4, п. 1
їхній § 75

Й

ймення § 12, п. 2, б, прим.
ймовірний § 12, п. 2, б, прим.
Йоганнесбург § 87
йод § 90, п. 3
Йолкін § 104, п. 3, а
Йолкіно § 109, п. 2, а
Йон § 90, п. 3
Йорданія § 90, п. 3
йоркшир § 38, п. 10
Йоркшир § 90, п. 5, в, 3; § 114, п. 2, г
Йосип § 90, п. 3
йота § 90, п. 3
йти § 12, п. 2, б, прим.
йтися, йдеться § 12, п. 2, б, прим.

К

Кабарда § 113, п. 1
кабардинський § 113, п. 1
Кабінет Міністрів України § 38, п. 13
Кавказ § 113, п. 2, а; *Кавказу* § 48, п. 3, ї
кавказький § 113, п. 2, а
Кавказький хребет § 38, п. 8; § 114, п. 1, б
Кагарлик § 113, п. 2, б
кагарлицький § 113, п. 2, б
кажан § 1, п. 2
кажучи § 85, п. 1
Казанка § 113, п. 2
казанківський § 113, п. 2
казати § 81, п. 2, в, прим. 2; *казать* § 83, прим. 1; *кажу* § 81, п. 2, в, прим. 2; *кажуть* § 85, п. 1; *кажи, кажім(о), кажіть* § 81, п. 2, в, прим. 2
казах § 113, п. 2, в, прим.
Казахстан — *Казахстану* § 48, п. 3, ї
казахський § 113, п. 2, в, прим.
Казбек § 113, п. 2, б
казбецький § 113, п. 2, б
Казимирський § 104, п. 6, в, 2
казка § 8, п. 2, а; *казок* § 8, п. 2, а; § 8, п. 2, а, прим. 2
казковий § 23, п. 7
казна-де § 30, п. 3, в
казна-коли § 30, п. 3, в
казна-хто — казна з ким, казна при кому § 28, п. 2, б
казна-що § 28, п. 2, б
Кайр § 90, п. 5, б
Кайзер § 95, п. 2
Кайзер-плац § 38, п. 8
какаду § 100, п. 2
каламбур § 45, II, п. 1
калач § 1, п. 2
Каледонія § 86, п. 2
календар, календаря § 45, II, п. 2; *у календарях* § 59
калíка § 45, I, п. 1
калмик § 90, п. 5, а, 5, прим. 1; § 113, п. 2, б

калмúцький § 113, п. 2, б
Калýга § 113, п. 2, а
калýзький § 113, п. 2, а
кальвíль — *кальвíлю* § 48, п. 3, б
Калькýтта § 89, п. 3
каменяр, каменярá § 45, II, п. 3
Каменяр § 38, п. 1
камилáвка § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
Камúшин § 109, п. 4, б, 1; § 113, п. 1
камúшинський § 113, п. 1
камінéць, камінця́ § 8, п. 3, а, 1
«Камíнний хрест» § 38, п. 18
камíння § 17, п. 5; § 22, п. 5
кáмінь § 8, п. 1, а, 1; *кáменя* § 8, п. 1, а, 1; § 48, п. 3, ї, прим.; *кáменю* § 48, п. 3, ї, прим.; *кáменеві* § 49, п. 1
Кам'янá Бáлка § 114, п. 2, д
кам'янéць-подíльський § 114, п. 3, а
Кам'янéць-Подíльський § 108; § 112, п. 4, б; § 114, п. 3, а; *Кам'янця́-Подíльського, Кам'янцéві-Подíльському* § 112, п. 4, б
кам'янобáлківський § 114, п. 2, д
Кам'яногíрка § 114, п. 2, а
кам'яногíрківський § 114, п. 2, а
канáл — *каналу* § 48, п. 3, в
Кандалáкська губá § 114, п. 1, б
кандалáкський § 113, п. 2, в
Кандалáкша § 113, п. 2, в
кандидáт нáук § 38, п. 3, прим. 1
Кáнів, Кáнева § 8, п. 1, а, 4
Кáнін — *Кáніну* § 48, п. 3, ї
Кáнни § 38, п. 8, прим. 4
канóн — *канóну* § 48, п. 3, є
Кантемúр § 104, п. 6, в, 2
каньйóн § 93, п. 1, а
капельмéйстер § 95, п. 1
капітáл § 86, п. 1, а; *капітáлу* § 48, п. 3, б
Кáпрі § 90, п. 5, а, 3; § 112, п. 7
кáпсула, кáпсули, кáпсулі § 100, п. 1, І
карабáський § 113, п. 2, в
Карабáх § 113, п. 2, в
караван — *караванý* § 48, п. 3, б
Караганда́ § 113, п. 1
карагандúнський § 113, п. 1
Карáджич § 104, п. 5
Карáчев § 113, п. 2
карáчевський § 113, п. 2
карбóванець § 50, п. 1, прим.; *карбóванця* § 48, п. 2, д; § 50, п. 1, прим.
каре́ § 91, п. 1
кар'éра § 90, п. 5, а, 2; § 92, п. 1, а
карколóмний § 29, п. 1, в
Карл Смілúвий § 38, п. 26, б
карнúз — *карнúза* § 48, п. 3, в
Карпúнськ § 109, п. 4, а, 2, прим.
картоплúння § 22, п. 5
касúр § 45, II, п. 1
каталóг — *каталóгу* § 48, п. 3, б
катастрóфа § 88
катафáлк § 93, п. 1, б
кáтер § 124, п. 3
Катмандý § 112, п. 7
катóд — *катóда* § 48, п. 2, є
Кáтря — *Кáтре* § 47, А, п. 6, б
Кáунас § 94
кафе́ § 100, п. 2
кáфедра § 88
кáфедра українськóї літератýри Полтáвського держáвного педагогíчного університéту ім. В. Г. Короленкá § 38, п. 16
качáн § 1, п. 2
качáти § 10, п. 1
качúний § 23, п. 5
кáша § 45, І, п. 3
кáшель — *кáшлю* § 48, п. 3, є
кашне́ § 100, п. 2
кварц § 17, п. 7
квáрцовий § 23, п. 7
квас — *квáсу* § 48, п. 3, а
квасóк — *кваскý* § 48, п. 3, а
квíслінги § 38, п. 1
квíтка — *квíтці* § 18, п. 4, прим. 1
Квíтка-Основ'яненко § 38, п. 1; § 106, п. 3, б
Квóчка § 38, п. 6
Кейптáун § 114, п. 2, г
Кельн § 91, п. 2
Кéльце § 109, п. 1, в, прим.
Кемберлéнд § 114, п. 2, г
Кéмпа § 104, п. 8, а
Кероглí § 106, п. 2, д; § 107, п. 4, б
керувáти § 24, п. 1
Керч, Кéрчі, Кéрчю, у Кéрчі § 112, п. 1, III
Кзил-Ордá § 114, п. 3, в
кзилордúнець § 114, п. 3, в
кивнýти — *кивнú, кивнíм(о), кивнíть* § 81, п. 1, в
Кúїв § 8, п. 1, а, 4; § 49, п. 2, б; § 108; § 112, п. 1, II; *Кúєва* § 8, п. 1, а, 4; § 48, п. 2, г; § 112, п. 1, II; *Кúєву* § 49, п. 2, б; *Кúєвом* § 51, п. 3, б; § 112, п. 1, II; *у Кúєві* § 112, п. 1, II; *Кúєве* § 53, п. 4
Кúївський будúнок мод § 38, п. 15, в
Кúївський військóвий óкруг § 38, п. 15, а
Кúївський вокзáл § 38, п. 19
Кúївський завóд «Арсенáл» § 38, п. 15, а
кийóк § 22, п. 12
кинджáл § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
кúнений § 84, п. 2, прим. 1, б
кúнути § 80, п. 3, б, 6; § 83; § 84, п. 2, прим. 1, б; *кúну* § 80, п. 3, б, 6; *кúнуть* § 80, п. 3, б, 6; § 83, прим. 1; *кинь, кúньте* § 16, п. 2, г
кúнутий § 84, п. 2, прим. 1, б
кипарúс § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
киргúз § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
Кúрик-мужичóк § 106, п. 3, в
Кирúлов § 104, п. 6, в, 2
Кисельóв § 104, п. 6, в, 2
кúсень — *кúсню* § 48, п. 3, а
кисéт § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
Кисловóдськ § 109, п. 4, б, 3
кúсло-солóдкий § 29, п. 2, д
Китáй § 90, п. 5, в, 5; *Китáю* § 48, п. 3, ї
Китáйгород § 114, п. 2, г
Китáйська Народна Республíка § 38, п. 12
кишéня § 2, п. 1
Кишинíв § 113, п. 2
кишинівський § 113, п. 2
кишлáк § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
киянин § 38, п. 1, прим. 6; *киянu* § 54, п. 1, прим.
кíготь, кíтя § 8, п. 3, а, 1; *кíті* § 18, п. 4, прим. 2
кіл § 8, п. 3, а, 3; *кола́* § 8, п. 1, б
кíлля § 8, п. 1, б; *кíллям* § 51, п. 2
кіловáт, кіловáтів § 55, п. 1, прим.
кіловáт-годúна § 26, п. 2, 1, в
кілограм § 14; § 90, п. 5, а, 5
кілóк § 8, п. 3, а, 1; § 22, п. 12; *кілкá* § 8, п. 3, а, 1; § 8, п. 3, а, 3; § 48, п. 2, б
кілóчок § 8, п. 3, а, 3
кíлька § 79, прим.
кількадеся́т, кількадесятьмá, кількадесятьомá § 70, п. 12
кількамільйóнний § 28, п. 1, б
кількана́дцять, кільканадцяти́, кільканадцятьóх § 70, п. 12
кількаразóвий § 25, п. 3, а
кільце́ § 8, п. 3, а, 2; § 16, п. 1, а; § 16, п. 2, б; *кілéць* § 8, п. 3, а, 2; § 16, п. 2, в; § 55, п. 2; § 55, п. 2, прим.
Кім Ір Сен § 38, п. 1, прим. 3; § 106, п. 1, д; § 107, п. 2
кімірсéнівський § 107, п. 2

кінéць § 8, п. 3, а, 1; § 18, п. 4; *кінця́* § 8, п. 3, а, 1
кінéць кінцéм § 25, п. 4, б, прим.
кінéчний § 18, п. 4
Кінешма § 109, п. 4, а, 1
кінний § 20, п. 1, в
кіно́ § 90, п. 5, а, 5; § 100, п. 2
кіновар — *кіновар'ю* § 61, п. 3, б
кінці́вка § 17, п. 3
кінчик § 17, п. 2
кінь § 8, п. 1, а, 1; § 16, п. 1, а; § 20, п. 1, в; *коня́* § 8, п. 1, а, 1; § 48, п. 2, б; § 50, п. 1; *конéм* § 51, п. 1; *на конéві* § 52, п. 1, а; *на коні́* § 52, п. 1, б, прим.; *ко́ні* § 57, п. 1, прим.; *ко́ней* § 55, п. 3; § 57, п. 1, прим.; *кіньми* (й *ко́нями*) § 58, п. 2
Кіпр — *Кіпру* § 48, п. 3, ї
кістля́вий § 19, п. 1
кість — *костя́ми, кістьмú* § 62, п. 4
клас § 86, п. 1, а; *кла́си* § 54, п. 1
класици́зм § 22, п. 13
класи́чний § 23, п. 3
Кла́узевіц § 104, п. 12, б, прим.
клац § 17, п. 7
клéкіт § 2, п. 1
клекоті́ти § 2, п. 1
клин — *кли́на, кли́ну* § 48, п. 3, ї, прим.
Клин § 109, п. 4, б, 3
клієнт § 90, п. 5, а, 2
кліщі — *кліщів* § 66, п. 2, б
клóпіт — *клóпоту* § 48, п. 3, є
клóун § 94
клуб — *клу́бу* § 48, п. 3, г
кльош § 86, п. 1, б
Кля́зьма § 109, п. 9, а, 2
кни́жечка § 2, п. 2, б; § 9, п. 1, прим.; *книжечóк* § 9, п. 1, прим.
кни́жка § 18, п. 4, прим. 2; *кни́жки* § 47, А, п. 1, а; § 47, А, п. 1, б, прим.; *кни́жці* § 18, п. 4, прим. 1; § 47, А, п. 2; *кни́жку* § 47, А, п. 3; *кни́жкою* § 47, А, п. 4; на *кни́жці* § 47, А, п. 5; *кни́жко* § 47, А, п. 6, а; *книжки́* § 47, А, п. 1, б, прим.; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; *книжóк* § 8, п. 2, а, прим. 2; § 47, Б, п. 2, в, прим. 1; *книжка́м* § 47, Б, п. 3, а; *книжка́ми* § 47, Б, п. 5, а; *у книжка́х* § 47, Б, п. 6
Книжкóва пала́та § 38, п. 15, б
кни́жний § 67, п. 1, а
КНР § 39, п. 2
Кня́жпіль § 114, п. 2, г
Князíвство Мона́ко § 38, п. 12
князь § 38, п. 3, прим. 2
Кобеля́ки § 113, п. 2, б
кобеля́цький § 113, п. 2, б
«Кобéта і жи́ця» § 38, п. 18
кобза́р § 17, п. 1; § 23, п. 7; § 45, II, п. 2; *кобзаря́* § 45, II, п. 2; *кобзарéм* § 51, п. 1
Кобза́р § 38, п. 1
кобзарíв — *кобзарéва, кобзарéве* § 23, п. 7
Кобиля́нська, Кобиля́нської, Кобиля́нській § 102, п. 2
коваленко § 22, п. 8
ковалíв, ковалéвого, ковалéва § 8, п. 1, а, 3
Ковалíв (парадигма) § 102, п. 3; *Ковалíв, Ковалéвим* § 51, п. 3, а
кова́ль § 22, п. 4; ковалí § 54, п. 2; *ковалями́* § 58, п. 1
Ковальóв § 7, п. 2
кова́льський § 16, п. 2, б
ковзки́й § 16, п. 2, а, 1, прим.
Ков'я́ги, Ков'я́г, Ков'я́гам § 112, п. 2
кóдекс — *кóдексу* § 48, п. 3, б
кóжен § 78, прим. 1
кóжний § 78, прим. 1
кожум'я́ка § 25, п. 2, а
коза́к — *козака́* § 48, п. 3, з; *коза́че* § 53, п. 3
коза́цький § 18, п. 1, а
Коза́ччина § 18, п. 1, а
козеня́ § 2, п. 2, б; § 64, п. 1; *козеня́ти* § 64, п. 2; *козеня́ті* § 64, п. 3; *козеня́м* § 64, п. 4
козеріг § 8, п. 3, г, 6
Козеріг § 8, п. 3, г, 6; § 38, п. 6
Кози́ний Брід § 38, п. 9
Кози́нські Горби́ § 38, п. 9
кóзир, кóзиря § 45, II, п. 2
кóзир-дíвка § 26, п. 2, 1, а
Кози́цький § 104, п. 5, б
Козьолéцький § 104, п. 4, б
Коза́тин § 108
Колви́цьке § 109, п. 4, б, 6
Колгу́єв § 49, п. 2, б; § 109, п. 1, а; § 113, п. 2; *Колгу́єва* § 48, п. 2, г; *Колгу́єву* § 49, п. 2, б
колгу́євський § 113, п. 2
колéга — *колéго Іваничу́к* § 53, п. 4, прим. 3; *колéго Степа́не* § 53, п. 4, прим. 2
колéзький асéсор § 38, п. 3, прим. 2
колекти́в § 50, п. 2; § 89, п. 1; *колекти́ву* § 48, п. 3, б
кóлений § 84, п. 2, прим. 1, в
кóлесо — *колíс* § 55, п. 2; *колíсьми, колéсами* § 58, п. 2
коли́ б § 32, п. 2, а
коли́ б то § 32, п. 2, а
коли́-будь § 30, п. 3, в
Кóлин § 23, п. 4
коли́-нéбудь § 30, п. 3, в
коли́-не-коли́ § 30, п. 3, г
колúсь § 33, А, п. 1, г
колихáти, колúшу́, колúшеш § 80, п. 4
колúшній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
колíбрі § 90, п. 5, а, 4; § 100, п. 2
Колізéй § 38, п. 21
Колíївщина § 38, п. 22
колíно — *колíнам* § 56; *колíньми* (й *колíнами*) § 58, п. 2
кóлір, кóльору § 8, п. 2, е, прим.
коліщá § 64, п. 1; *коліщáти* § 64, п. 2; *коліщáта* § 65, п. 4
кóло § 45, II, п. 1; *кіл* § 55, п. 2
колóда — *колóд* § 8, п. 3, г, 2
колóдка § 8, п. 3, г, 2
колóквіум — *колóквіуму* § 48, п. 3, є
Кóло-Михáйлівка § 114, п. 3, а
кóло-михáйлівський § 114, п. 3, а
колóнія § 86, п. 1, а
колóсся, колóссю, у колóссі § 20, п. 4, а
колóти (парадигма в теперішньому часі) § 80, п. 1; *колóти* § 84, п. 2, прим. 1, в; *колóв, колóла* § 8, п. 3, в
кóлотий § 84, п. 2, прим. 1, в
Кóля § 23, п. 4
командúр § 22, п. 13; § 45, II, п. 1
комáр § 45, II, п. 1; *комарí* § 45, II, п. 1
комбáйн — *комбáйна* § 48, п. 2, е
Комбінáт «Прогрéс» § 38, п. 15, а, прим.
комéта Галлéя § 38, п. 6, прим. 1
комісáр § 45, II, п. 1
комісаріáт — *комісаріáту* § 48, п. 3, г
комíсія § 89, п. 1
комітéт — *комітéту* § 48, п. 3, г
компáнія «Джéнерал мóторс» § 38, п. 17
компóст § 19, п. 1, прим.
компóстний § 19, п. 1, прим.
комп'ю́тер § 92, п. 1, а
комýна § 89, п. 1
конвéєр § 90, п. 4; § 91, п. 2
конвóїр § 22, п. 13
конгрéс § 38, п. 13, прим.

Конгре́с за́хисту культу́ри § 38, п. 23
кондотьє́р § 93, п. 1, а
конич<u>е́</u>нько § 22, п. 8
коно́в'язь § 25, п. 2, б
коногóн § 25, п. 2, б
коно́плі § 66, п. 1, б; § 66, п. 4, а; *конопе́ль* § 66, п. 2, в; *коно́плями* § 66, п. 5, б
Конопни́цька § 104, п. 5, б
конота́ція § 89, п. 2, прим.
Конституці́йний Суд Украї́ни § 38, п. 13
Конститу́ція Украї́ни § 38, п. 23
Конт § 109, п. 7, д
контр-адмірáл § 26, п. 2, 1, б
контрáст § 19, п. 1, прим.
контрáстний § 19, п. 1, прим.
контро́льно-вимíрювальний § 29, п. 1, в, прим.
контрреволю́ція § 89, п. 2
ко́нус — *ко́нуса* § 48, п. 2, є
конферансьє́ § 93, п. 1, а
конфере́нція § 38, п. 16
конфере́нція Міжнаро́дної асоціáції украї́ністів § 38, п. 16
конфлíкт — *конфлíкту* § 48, п. 3, є
Ко́нча-Заспа, Ко́нчі-Заспи, у Ко́нчі-Заспі § 112, п. 5
Конько́в § 104, п. 12, а, 2
кон'юнкту́ра § 92, п. 1, б
Кооперати́в «Садівни́к» § 38, п. 15, а, прим.
Копáйгород § 114, п. 2, в
копáйгородський § 114, п. 2, в
копáльня — *копáлень* § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
Копéрник § 104, п. 5, б
копíечка § 22, п. 7
копíйка — *копíйок* § 9, п. 1
копíйований § 84, п. 2, прим. 1, г
копіюва́ти § 84, п. 2, прим. 1, г
Коráн § 38, п. 18, прим. 2
Кордильє́ри § 90, п. 5, в, 5; § 93, п. 1, а
Коре́йська Наро́дно-Демократи́чна Респу́бліка § 38, п. 12
коридóр — *коридóру* § 48, п. 3, в
кори́сний § 19, п. 1
кóристь § 19, п. 1; *кóристю* § 17, п. 3
корифéй § 88
корíвка § 8, п. 3, г, 2
корíння § 22, п. 5; § 50, п. 2
коро́ва — *корíв* § 8, п. 3, г, 2; *пáсти корíв* (і *коро́ви*) § 47, Б, п. 4, а, прим.
Королíв § 53, п. 4
Королíвство Бéльгія § 38, п. 12
коро́ль § 38, п. 3, прим. 2
Корольóв § 104, п. 3, б
Короткéвич § 104, п. 7
короткогрушоподíбний § 29, п. 1, г, прим. 2
короткоши́йий § 67, п. 2, в
Кóрсика § 90, п. 5, в, 2
коря́вий § 1, п. 2
коря́к § 113, п. 2, б
коря́цький § 113, п. 2, б
кóсий § 67, п. 1, а
коси́ти — *кóсить, кóсять* § 16, п. 2, г
коси́тися — *кóситься* § 16, п. 2, г
костогри́з § 25, п. 2, б
костопрáв § 25, п. 2, б
Костю́шко, Костю́шка § 100, п. 2, прим.
Костянти́н Багряноро́дний § 38, п. 26, б
котéл, котлá § 8, п. 3, г, 1
Котелéве, Котелéвим § 51, п. 3, б
Котéльников § 104, п. 6, в, 4
Котéльнич § 109, п. 4, б, 6
коти́рувати § 24, п. 3
коти́ти § 10, п. 1
Кóтлін — *Кóтліну* § 48, п. 3, ї
Котлярéвський § 8, п. 3, г, 7
котри́й § 77
котри́й-будь § 28, п. 2, б
котри́й-нéбудь § 28, п. 2, б
котри́йсь § 33, А, п. 1, г; § 79; *котро́гось, котро́мусь, котри́мсь* § 79; *котрáсь, котрéсь* § 33, А, п. 1, г
Кóшице § 109, п. 1, в, прим.
кóшичок § 22, п. 7
кравéць — *крáвче* § 53, п. 3; *кравцíв* § 57, п. 1
Крáвченко § 22, п. 8
Крáгуєваць § 109, п. 9, б
краєзнáвство § 25, п. 2, в
краєчок § 22, п. 7
країна § 4, п. 1
край (парадигма) § 46, II; *край* § 44, II, а; § 45, II, п. 2; *крáю* § 48, п. 3, г; § 53, п. 2; *крáєві* § 49, п. 1; *у крáї* § 52, п. 3, а; § 52, п. 3, а, прим.; *у крáю* § 52, п. 3, а, прим.; *крáї* § 54, п. 2; § 60; *крáїв* § 55, п. 1; *крáям* § 56
крáйній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
Крáйній § 104, п. 10
Крáйня § 104, п. 10
крайови́й § 23, п. 7
Крáків § 109, п. 7, г
краков'я́к — *краков'я́ку* § 48, п. 3, з
крамни́ця — *крамни́ць* § 16, п. 2, в
Крáсень § 38, п. 4
Крáсне Дру́ге § 114, п. 1, в
Крáсний Лиман — *Крáсного Лиману* § 48, п. 2, г, прим.
Крáсні Воро́та § 38, п. 9
Красново́дськ § 114, п. 2, а
Краснодáрський край § 38, п. 12
красу́ня дíвчина § 27, п. 2
Крáузе § 94
крáщати § 18, п. 3
крáяти § 10, п. 1
крéкінг-проце́с § 26, п. 2, 1, а
Кременчу́к § 108; § 113, п. 2, б
кременчу́цький § 113, п. 2, б
Кривáва недíля § 38, п. 22
кривáвий § 2, п. 3, а
кривíй — *кривé* § 2, п. 1
Кривíй Ріг § 108; § 112, п. 4, а; *Кривóго Рóгу* § 48, п. 2, г, прим.; § 112, п. 4, а
кри́во § 2, п. 1
Кривоні́с § 101; § 102, п. 1; § 106, п. 2, в; *Кривоно́са, Кривоно́сові (Кривоно́су)* § 102, п. 1
Кржо́піль § 108, прим.
крик — *кри́ку* § 48, п. 3, з
кри́кнути — *кри́кни, кри́кнім(о), кри́кніть* § 81, п. 1, в
крило́ — *кри́льми́, кри́лами* § 58, п. 2
кринúця § 2, п. 3, а
Крит § 90, п. 5, в, 4; *Кри́ту* § 48, п. 3, ї
кри́ти, кри́ю, кри́ють § 80, п. 3, б, 1
кри́хта § 2, п. 3, б
кричáти, кричу́, кричáть § 80, п. 3, а
Кри́чев § 109, п. 4, б, 3
кришúти § 2, п. 3, б
кри́шка § 2, п. 3, б
кров § 20, п. 4, в; *кро́в'ю* § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, б
кро́їти § 10, п. 1
кросíвки § 66, п. 1, а
крохмáле-пáтоковий § 29, п. 2, г
круглолúций § 68, прим. 2
круглувáтий § 23, п. 8
кругосвíтній § 67, п. 2, а
Крутибоpóди § 114, п. 2, в
крутибоpóдівський § 114, п. 2, в
Кру́тиков § 104, п. 6, в, 4
Крути́нське § 109, п. 4, а, 2, прим.
Крути́х § 104, п. 7
крутíння § 80, п. 6, в
Круторо́гий § 38, п. 4
кру́ча § 45, I, п. 3; *кручí* § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; *кручу*

§ 47, А, п. 3; *кру́чею* § 47, А, п. 4; *на кру́чі* § 47, А, п. 5; *кру́че* § 47, А, п. 6, б; *круч* § 47, Б, п. 2, а; *кру́чам* § 47, Б, п. 3, а; *кру́чами* § 47, Б, п. 5, а; *на кру́чах* § 47, Б, п. 6
кру́чений § 80, п. 6, а
крюк § 6, п. 2, прим.
Крю́ково § 109, п. 8, прим.
кря́кати § 6, п. 2, прим.
кува́ти, кую́ § 80, п. 3, б, 4, прим.
куди́-будь § 30, п. 3, в
куди́-не́будь § 30, п. 3, в
Кужче́нко § 18, п. 1, г
Кузнецо́в § 104, п. 1
Кузне́цьк § 109, п. 9, в
Кузне́цький Міст § 38, п. 9
Кузько́ § 18, п. 1, г
Кузьма́ § 22, п. 10
Кузьми́ч § 22, п. 10
Кузьмі́вна § 22, п. 10
Ку́зьмович § 22, п. 10
Кула́б Сайпради́т § 38, п. 1, прим. 3
кулеме́тник § 22, п. 1
Кули́нич § 104, п. 6, в, 4
ку́лька — *ку́льо́к* § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
культу́рно-техні́чний § 29, п. 2, б
купе́ць — *купці́* § 54, п. 2
купи́вши § 85, п. 2
купи́ти § 84, п. 2, прим. 1, г; *купи́в* § 85, п. 2; *куплю́, ку́плять* § 80, п. 6, в, прим. 2
купі́вля-про́даж § 26, п. 2, 1, а
ку́плений § 80, п. 6, в, прим. 2, а; § 84, п. 2, прим. 1, г
купува́вши § 85, п. 2
купува́ти — *купува́в* § 85, п. 2; *купу́й, купу́ймо, купу́йте* § 81, п. 2, а
Кур де Жебеле́н § 38, п. 1, прим. 1
кур'є́р § 6, п. 2
ку́риво § 22, п. 2
ку́ри § 66, п. 1, а; § 66, п. 1, а, прим.; § 66, п. 4, в; *куре́й* § 66, п. 2, а; § 66, п. 4, в; *ку́рям* § 66, п. 3, а; *курмі́* § 47, Б, п. 5, в; § 66, п. 5, в
Кури́льські острови́ § 109, п. 4, б, 3
курі́нь § 8, п. 2, е, прим.; *куреня́* § 8, п. 2, е, прим.; § 48, п. 3, в
курйо́з § 7, п. 1, б; § 90, п. 5, а, 2; § 92, п. 2, а
ку́рка § 66, п. 1, а, прим.
Курськ § 109, п. 9, в
курча́ (парадигма) § 46, IV; § 64, пп. 1—5; § 65, пп. 1—6
Кутаї́сі § 109, п. 4, а, 2
ку́тній § 67, п. 2, а
кутя́ § 20, п. 4, д, прим.
Ку́усінен § 99
ку́хня, ку́хонь § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
ку́ций § 67, п. 1, а
кущ — *куще́м* § 51, п. 1
кюве́т § 92, п. 2, б
Кюв'є́ § 92, п. 2, б
Кюсю́ § 112, п. 7
к'я́нті § 92, п. 1, а
Кя́хта § 109, п. 8, прим.

Л

лавірувати § 24, п. 3
Лаврі́н, Лаврі́на § 103, п. 2, прим. 1
Лавуазьє́ § 93, п. 1, а; § 100, п. 2
Лага́рп § 106, п. 1, г, прим. 2
ла́ден § 67, п. 1, в
ла́дити, ла́джу § 80, п. 6, в, прим. 1
Ла́дога § 113, п. 2, а
ла́дозький § 113, п. 2, а
Ла́зар, Ла́заря § 103, п. 2, прим. 2
ла́зити, ла́жу § 80, п. 6, в, прим. 1
ла́зня — *ла́зень* § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
Ла-Ма́нш § 86, п. 1, а; § 114, п. 3, г
ла-ма́ншський § 114, п. 3, г
лама́ти § 10, п. 1
Ламетрі́ § 106, п. 1, г, прим. 2; § 107, п. 4, в
ландта́г § 38, п. 13, прим.
ланцюжо́к § 17, п. 3
Ла-Пла́та § 114, п. 3, г
ла-пла́тський § 114, п. 3, г
Лас-Ве́гас § 114, п. 3, г
«Ла́стівка» § 124, п. 3
латві́єць § 38, п. 1, прим. 6
латиноамерика́нець — *латиноамерика́нці* § 38, п. 1, прим. 6
лати́ський § 113, п. 2, в
лати́ш § 113, п. 2, в
лауреа́т § 94
лауреа́т Держа́вної пре́мії Украї́ни ім. Т. Г. Шевче́нка § 38, п. 3, прим. 1
Лафа́рг § 86, п. 1, а
Лафонте́н § 106, п. 1, г, прим. 2
Лебеди́н, Лебедину́ § 49, п. 2, б; *Лебедино́м* § 51, п. 3, б
Лебеди́не § 53, п. 4
Ле́бідь, Ле́бедя, Ле́бедеві (Ле́бедю) § 102, п. 1
лев, ле́ва § 8, п. 2, а, прим. 1
Лев, Ле́ва, Льва, Ле́вові, Льво́ві § 103, п. 2, прим. 3
лева́да § 2, п. 1
Лев Толсто́й (селище) § 114, п. 1, г
леге́нда § 86, п. 2
легені — *легені́* (і *легені́в*) § 47, Б, п. 2, а
легенький-легенький § 25, п. 4, а
легки́й § 18, п. 3; § 18, п. 4, прим. 2
легкоатлети́чний § 29, п. 1, б
легго́рн § 38, п. 10
ле́гший, ле́гше § 18, п. 3
ле́две-ле́две § 30, п. 3, г
Ле́жнєво § 109, п. 1, б
лейб-ме́дик § 26, п. 2, 2
Лейбори́стська па́ртія Вели́кої Брита́нії § 38, п. 14, б
Ле́йпциг § 90, п. 5, в, 3; § 95, п. 1; § 113, п. 2, а
ле́йпцизький § 113, п. 2, а
Ле-Крезо́ § 38, п. 8, прим. 2
ле́кція § 86, п. 2
леле́ка — *леле́к* § 8, п. 3, г, 3
лемі́ш § 2, п. 1
Ле́на § 109, п. 1
Леонід Микола́йович Іване́нко — *Леоні́дові Миколайовичу Іване́нку* § 49, п. 1, прим.
Леоні́дово § 109, п. 4, б, 2, прим.
лепети́ський § 113, п. 2, в
Лепети́ха § 113, п. 2, в
Ле́рмонтов § 49, п. 2, б; § 104, п. 1; *Ле́рмонтову* § 49, п. 2, б
Лесса́ж § 106, п. 1, г, прим. 2
Ле́син — *Ле́синим* § 51, п. 3, а
Ле́ссінг § 86, п. 2
ле́стощі § 19, п. 1
Ле́ся Украї́нка (Ларі́са Петрі́вна Ко́сач) § 38, п. 1; § 106, п. 1, б
летіти § 10, п. 2; § 80, п. 3, а; *лечу́* § 80, п. 3, а; *летя́ть* § 80, п. 3, а; § 85, п. 1
летячи́й § 85, п. 1
ле Шапельє́ § 106, п. 1, г
лещата — *лещата́* § 66, п. 2, в
Лєско́в § 104, п. 2, г
«Ли́бідь» § 38, п. 20
лима́н § 90, п. 5, а, 5, прим. 1; *лима́ну* § 48, п. 3, г
Линьо́в § 7, п. 2
Ли́пецьк § 109, п. 4, б, 3
Ли́пова Доли́на § 114, п. 2, д
липоводоли́нський § 114, п. 2, д
Лиси́ця § 38, п. 2, б
Лиси́чка-Сестри́чка § 26, п. 2, 1, в
Ли́ска § 38, п. 4
лист, листа́ § 50, п. 1, прим.; *у листі́* § 52, п. 3, а
листоно́ша — *листоно́ш* § 47, Б, п. 4, а
листопа́д — *листопа́да* (*листопа́ду* — з іншим значенням) § 48, п. 2, д
ли́стя § 45, II, п. 2; *ли́стям* § 51, п. 2
Ли́сьва § 109, п. 9, а, 2
ли́ти § 20, п. 4, г; § 80, п. 3, б, 1; *лию* § 20, п. 4, г; § 80, п. 3,

б, 1; *ллєш, ллє, ллємо́, ллєте́* § 20, п. 4, г; *ллють* § 20, п. 4, г; § 80, п. 3, б, 1
ли́тися § 20, п. 4, г; *лля́ться* § 17, п. 5; § 20, п. 4, г; § 80, п. 6, в, прим. 3; *лля́ться* § 20, п. 4, г
Лиха́ § 109, п. 7, а
Лихачо́в § 104, п. 3, в
ли́хо — *ли́хові* § 49, п. 2, а
Лихосла́вль § 109, п. 4, б, 3; § 112, п. 1, II; *Лихосла́вля, Лихосла́влем, у Лихосла́влі* § 112, п. 1, II
Лі́бкнехт-штра́се § 38, п. 8
лібре́то § 89, п. 1
лівобере́жжя § 8, п. 3, б, 3
лівору́ч § 30, п. 1, е
ліва́ § 45, I, п. 3
лі́д § 8, п. 1, а, 1; *льо́ду* § 8, п. 1, а, 1; § 48, п. 3, а; на *льоду́* § 52, п. 2, б
Лі́дице § 109, п. 1, в, прим.
лі́єчка, лі́єчок § 9, п. 1, прим.
лі́жко § 8, п. 3, а, 2; *у лі́жку, на лі́жкові* § 52, п. 2, а; *лі́жок* § 8, п. 3, а, 2
лі́зти § 83
лі́кар § 17, п. 1; § 45, II, п. 2; *лі́каря* § 45, II, п. 2; *лі́карю* § 53, п. 2; *лікарі́* § 54, п. 2; *лікарі́в* § 57, п. 1
лі́кар-еко́лог § 26, п. 2, 1, б
Лім Хон Ін § 38, п. 1, прим. 3
лінгві́стика § 87
лінгвостилісти́чний — *лінгвостилісти́чні* § 29, п. 1, г
Лі́нда § 104, п. 5, а
Лі́нкольн § 86, п. 1, б
ліс § 114, п. 2, а, прим.; *лісу* § 48, п. 3, б; *лісі́* § 54, п. 1
Ліс — *Ліса* § 48, п. 2, а
Лісабо́н § 90, п. 5, а, 3
лісабо́нський § 90, п. 5, а, 3
ліска § 18, п. 1, б
Лісна́ § 109, п. 1, в
Лісова́ красу́ня § 38, п. 5
лісови́к § 38, п. 2, а, прим. 1
Лісови́к § 38, п. 2, б
лісово́з § 8, п. 3, г, 6
лісо́к — *ліска́* § 48, п. 3, г
лісопи́льно-стругальний § 29, п. 2, б
лісоспла́в § 26, п. 1, а
лісосте́п § 26, п. 1, в
лісостепови́й § 29, п. 1, а
літ — *ле́ту* (*льо́ту*) § 48, п. 3, є
літа́к — *на літаку́, на літакові* § 52, п. 2, а
літа́ти § 10, п. 2
літерату́ра § 90, п. 5, а, 5
«Літерату́рна Україна» § 38, п. 18
літерату́рно-худо́жній § 29, п. 2, б
лі́тній § 23, п. 1; § 67, п. 2, *а*
«Літо́пис Самови́дця» § 38, п. 18
Лі́фшиц § 104, п. 12, б, прим.
ліщи́на § 18, п. 1, б
лляни́й § 20, п. 3
лоб, ло́ба § 8, п. 2, а, прим. 1
ловела́с § 38, п. 1, прим. 5
ловець, ловця́ § 8, п. 3, г, 1
лови́ти — *ловлю́, ло́влять* § 80, п. 6, в, прим. 2
логари́фм § 88
логі́чний § 90, п. 5, а, 5
Лодзь § 113, п. 2, а
ло́дзький § 113, п. 2, а
ло́же § 45, II, п. 3
ло́жечка, ло́жечок § 9, п. 1, прим.
лозі́вський § 113, п. 2
Лозова́ § 112, п. 3; § 113, п. 2; *Лозово́ї, Лозові́й* § 112, п. 3
лока́ут § 94
Локе́тек, Локе́тека, Локе́текові § 102, п. 3, прим.
ломи́ти § 10, п. 1; *ломлю́, ло́млять* § 80, п. 6, в, прим. 2
Ло́мниця § 109, п. 9, б
Ло́мтєв § 104, п. 2, в
Лонгфе́лло § 88; § 100, п. 2
Ло́ндон § 86, п. 1, а; *Ло́ндона* § 48, п. 2, г
лопа́та § 1, п. 2
лопу́х § 1, п. 1
Лос-А́нджелес § 38, п. 8, прим. 2; § 114, п. 3, г
Лос-Фра́йлес § 38, п. 8, прим. 2
Лось § 104, п. 12, а, 3
Ло́хвиця, Ло́хвиці, Ло́хвицею, у Ло́хвиці § 112, п. 1, I
Ло́хвицький повіт § 38, п. 12
лоша́ § 44, IV, а; § 64, п. 1; *лоша́ти* § 44, IV, а; § 64, п. 2; *лоша́ті* § 64, п. 3; *лоша́м* § 64, п. 4; *лоша́та* § 65, п. 1; *лоша́т* § 65, п. 2; *лоша́там* § 65, п. 3; *лоша́тами* § 65, п. 5; *на лоша́тах* § 65, п. 6
лоя́льний § 90, п. 4
л-ра (література) § 26, п. 2, 5
Луа́нг Вічи́т Ватака́н § 38, п. 1, прим. 3
Лубни́, Лубе́н, Лубна́м § 112, п. 2
лу́б'я — *лу́б'ям* § 51, п. 2
Луб'я́нцев § 104, п. 11
луг — *лу́гу* § 48, п. 3, г
Луга́нськ, Луга́нська, Луга́нським, у Луга́нську § 112, п. 1, II
Луговсько́й (Луговська́) § 104, п. 9
лужо́к § 22, п. 12
Лука́ § 22, п. 10
Луки́ч § 22, п. 10
Луки́вна § 22, п. 10
Лук'я́нов § 104, п. 11
лу́па § 86, п. 1, а
Лу Сінь § 106, п. 2, г, прим.
Луховиці § 109, п. 4, б, 6
Луцьк — *Лу́цька* § 48, п. 2, г
Лу́чин § 104, п. 6, в, 1
Львів § 49, п. 2, б; § 108; § 112, п. 1, II; § 113, п. 2; *Льво́ва* § 112, п. 1, II; *Льво́ву* § 49, п. 2, б; *Льво́вом, у Льво́ві* § 112, п. 1, II; *Льво́ве* § 53, п. 4
Львівська пло́ща § 38, п. 9
Львівська середня шко́ла № 1 імені І. Франка́ § 38, п. 15, а
Львівське збро́йне повста́ння 1848 р. § 38, п. 22
львівський § 113, п. 2
Львівський обласни́й відді́л охоро́ни здоро́в'я § 38, п. 14, а
Львівський пала́ц одру́ження § 38, п. 15, в
Львівський політехні́чний університе́т § 124, п. 3, прим. 1
львів'я́нин — *львів'я́ни* § 38, п. 1, прим. 6; § 54, п. 1, прим.
Льгов § 109, п. 9, а, 2
Льодове́ побо́їще § 38, п. 22
льон § 7, п. 2; § 16, п. 1, б
льон-довгуне́ць § 27, п. 4
Лю́бек § 86, п. 1, б
люби́-мене́ § 26, п. 2, 4
люби́тель § 22, п. 4
люби́ти — *люблю́, лю́блять* § 80, п. 6, в, прим. 2
Любля́на § 86, п. 1, б
лю́блячи § 80, п. 6, в, прим. 2, в
любо́в § 44, III; *любо́ві* § 61, п. 1; *любо́в'ю* § 61, п. 3, б; *любо́ве* § 61, п. 5
Любо́в (парадигма) § 103, п. 3
люд § 18, п. 2, в
Лю́двіг — *Лю́двігу* § 53, п. 1
Лю́двіг ван Бетхо́вен § 106, п. 1, г
лю́ди § 5, п. 2; § 66, п. 1, а; § 66, п. 1, а, прим.; *люде́й* § 66, п. 2, а; § 66, п. 4, б; *лю́дям* § 66, п. 3, а; *людьми́* § 66, п. 5, в
люди́на § 66, п. 1, а, прим.
люди́но-день § 26, п. 1, в; § 26, п. 2, 1, в
лю́дство § 18, п. 2, в
людськи́й § 18, п. 2, в
лю́дськість § 16, п. 2, а, 1
Люксембу́рг § 87; § 113, п. 2, а
люксембу́рзький § 113, п. 2, а
Лю́тер § 86, п. 1, б
лю́тий, лю́того, в лю́тому § 68, прим. 1
Лютне́ва революція § 38, п. 22

лягти́ § 80, п. 9, прим. 1; § 81, п. 2, в, прим. 2; *ліг* § 80, п. 9, прим. 1; *ля́жу* § 80, п. 8, б, 2; § 81, п. 2, в, прим. 2; *ляж, ля́жмо, ля́жте* § 81, п. 2, в, прим. 2
ля́пас — *ля́пасу* § 48, п. 3, є
ля́піс § 86, п. 1, б
Ляпуно́в § 104, п. 12, а, 3, прим.

М

м — метр § 40
мавзоле́й § 94
Ма́вка § 38, п. 2, б
ма́впачий § 6, п. 1, прим.
Маврита́нія § 90, п. 5, в, 4
магази́н § 14; *магази́ну* § 48, п. 3, в
магази́н «Роксола́на» § 38, п. 15, а
МАГАТЕ § 41, п. 5
магістра́ль § 86, п. 1, б; § 93, п. 1, в; *магістра́лі, магістра́лю* § 100, п. 1, III
магнітоло́г-астроно́м § 26, п. 2, 1, б
Магоме́т § 87
маде́ра § 38, п. 10
мадо́нна § 89, п. 1
Мадри́д § 90, п. 5, в, 4
маля́р § 93, п. 2
мажо́р — *мажо́ру* § 48, п. 3, є
мазь, ма́ззю § 20, п. 4, в
ма́ївка § 22, п. 11
Ма́йборода, Ма́йбороди, Ма́йбороді, Ма́йбороду § 102, п. 1
майбу́тній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
майда́н — *майда́ну* § 48, п. 3, г
майда́н Незале́жності § 38, п. 9
майда́нчик — *майда́нчика* § 48, п. 3, г
Майкл Голд § 86, п. 1, а
Ма́йнгоф § 95, п. 2
ма́йстер § 23, п. 7; § 44, II, а; § 45, II, п. 1; *ма́йстрові* § 49, п. 1; *ма́йстром* § 51, п. 1
майсте́рний § 67, п. 1, а
ма́йстрів, ма́йстрова, ма́йстрове § 23, п. 7
Ма́йське § 109, п. 7, а
ма́йя § 90, п. 4
Мака́р, Мака́ра § 103, п. 2, прим. 2
макінто́ш § 38, п. 1, прим. 5
Мак-Кли́ор § 106, п. 1, г, прим. 1
Мак-Магон § 106, п. 1, г, прим. 1
макси́м § 38, п. 1, прим. 5
ма́ксі-спідни́ця § 26, п. 2, 2
Мала́шка § 18, п. 1, ґ, прим.
Мала́щин § 18, п. 1, ґ, прим.
Мале́нький Вовк § 106, п. 1, а
мале́сенький § 2, п. 2, б; § 16, п. 2, а, 2
Мали́цин § 104, п. 7
Ма́лишев § 8, п. 3, ґ, 4
ма́лишевський § 8, п. 3, ґ, 4
ма́ло-пома́лу § 25, п. 4, б
Малоярослáвець § 114, п. 2, а
мальо́ваний § 24, п. 1; § 84, п. 2, прим. 1, г
малюва́ння § 24, п. 1
малюва́ти § 24, п. 1; § 84, п. 2, прим. 1, г
малю́нок — *малю́нка* § 48, п. 2, в
ма́ля́р — *ма́ля́ре* § 53, п. 3
маля́рія § 93, п. 2
ма́нна § 89, п. 1
ма́нний § 89, п. 1
манто́ § 100, п. 2
манускри́пт — *манускри́пту* § 48, п. 3, и
Ма́о Цзеду́н § 38, п. 1, прим. 2; § 107, п. 2
маоцзеду́нівський § 107, п. 2
ма́рево § 22, п. 2
Марі́єчка § 22, п. 7
Марі́їн § 23, п. 4; § 67, п. 1, б; *Марі́їн лист* § 38, п. 26, а
Маріу́поль § 108, прим.
Марія § 23, п. 4; *Марі́є* § 47, А, п. 6, б
Марія-Антуане́тта § 106, п. 3, а
Марія Васи́лівна (Андрі́ївна, Іллі́вна) (парадигма) § 103, п. 3; *Марі́є Васи́лівно* § 47, А, п. 6, в, прим.; § 53, п. 4, прим. 4
Марія Се́ник — *Марії Се́ник* § 102, п. 4
Марія-Терéза § 38, п. 1
Ма́р'їно § 109, п. 4, а, 2; § 109, п. 7, б
ма́рка § 8, п. 2, а, прим. 2; § 47, Б, п. 2, в, прим. 1; *ма́рок* § 8, п. 2, а, прим. 2; § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
Марко́ Вовчо́к (Марія Олекса́ндрівна Вілінська) § 38, п. 1; § 106, п. 1, б; § 107, п. 4, а
Марк По́рцій Като́н § 106, п. 1, в
Марк Твен § 107, п. 4, а, прим.
марк-тве́нівський § 107, п. 4, а, прим.
маркше́йдер § 95, п. 1
маро́кка́нець § 89, п. 3, прим.
Маро́кко § 89, п. 3; § 89, п. 3, прим.; § 112, п. 7
Марс § 38, п. 6
марсельéза § 93, п. 1, а
Ма́ртін-Лю́тер § 106, п. 3, а
Маруси́н § 23, п. 4
Маруся § 23, п. 4
марширува́ти § 24, п. 3
Ма́сарик § 104, п. 7
ма́сло § 19, п. 3
масни́й § 19, п. 3
Ма́сниця § 38, п. 22
ма́сово-політи́чний § 29, п. 2, б
масти́льник § 22, п. 3
Матвéєв § 104, п. 2, в
матема́тика § 90, п. 5, в, 1
математи́чний § 23, п. 3
матеріа́л § 90, п. 5, а, 2
ма́терній § 23, п. 1
ма́ти (парадигма) § 63; *ма́ти* § 44, III; *ма́тір* § 20, п. 4, в; *ма́тір'ю* § 6, п. 2; § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, б
ма́триця — *ма́триць* § 16, п. 2, в
матуся — *матусю* § 47, А, п. 6, в
Махачкала́ § 112, п. 1, І; § 114, п. 3, в; *Махачкалí, у Махачкалí* § 112, п. 1, І
Мацéєв § 104, п. 2, в
маши́на § 44, І; § 45, І, п. 1; *маши́ни* § 47, А, п. 1, а; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; *маши́ні* § 47, А, п. 2; *маши́ну* § 47, А, п. 3; *маши́ною* § 47, А, п. 4; *на маши́ні* § 47, А, п. 5; *маши́н* § 47, Б, п. 2, а; *маши́нам* § 47, Б, п. 3, а; *маши́нами* § 47, Б, п. 5, а; *на маши́нах* § 47, Б, п. 6
машинобудівни́й § 29, п. 1, в
Маяко́вський § 104, п. 9
мед — *ме́ду* § 48, п. 3, а
меда́ль — *меда́ль «За бойові заслу́ги», меда́ль «За ви́зволення Варша́ви», меда́ль «За відва́гу», меда́ль «Партиза́нові Вітчизня́ної війни́»* § 38, п. 24
Медве́дєв § 104, п. 2, в
меджлі́с § 38, п. 13, прим.
ме́дик § 22, п. 1, прим.
медінститу́т § 25, п. 3, б; § 39, п. 1, б
медо́к — *медку́* § 48, п. 2, а
межа́ § 45, І, п. 3; *межі* § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 1, б, прим.; § 47, А, п. 2; *межу́* § 47, А, п. 3; *межéю* § 47, А, п. 4; *на межі* § 47, А, п. 5; *ме́жі* § 47, А, п. 1, б, прим.; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; *меж* § 8, п. 3, ґ, 3; § 47, Б, п. 2, а; *ме́жам* § 47, Б, п. 3, а; *ме́жами* § 47, Б, п. 5, а; *на ме́жах* § 47, Б, п. 6
мезоні́н — *мезоні́ну* § 48, п. 3, в
Ме́кка § 113, п. 2, б
ме́ккський § 113, п. 2, б
Ме́ксика § 90, п. 5, в, 2
Мела́шка § 23, п. 4, прим.
Мела́щин § 23, п. 4, прим.
ме́лений § 84, п. 2, прим. 1, в
ме́ливо § 22, п. 2
Мелітóполь § 108, прим.
Менделéєв § 104, п. 2, в
ме́нтор § 38, п. 1, прим. 5

менш вередли́вий § 69, п. 1, б
ме́нший § 17, п. 2
ме́ншість — *ме́ншості* § 9, п. 2, а
меню́ § 100, п. 2
Ме́редіт § 97
мере́живо § 22, п. 2
мереф'я́нський § 6, п. 1
мерсі § 90, п. 5, а, 4
мета́л § 93, п. 1, в
металу́ргія § 86, п. 1, а
мето́дика § 90, п. 5, в, 1
метр — *ме́тра* § 48, п. 2, д; *ме́трів* § 55, п. 1
метро́ § 100, п. 2
метрополіте́н — *метрополіте́ну* § 48, п. 3, в
меха́нік § 22, п. 1, прим.
меха́ніко-математи́чний § 29, п. 2, в
мецена́т § 38, п. 1, прим. 5
Мечисла́в § 104, п. 1; § 106, п. 2, г
Мєстє́чкін § 104, п. 2, г
Мики́та § 45, І, п. 1
Мики́тович § 22, п. 10
Мики́льська Слобі́дка § 38, п. 8, прим. 1
Мико́ла (парадигма) § 103, п. 1; *Мико́ла* § 22, п. 10; § 45, І, п. 1
Миколаєнко § 101
Миколаїв § 108
Миколаївна § 22, п. 10
Миколайович § 22, п. 10
Мико́лівна § 22, п. 10
Мико́лович § 22, п. 10
Миле́тич § 104, п. 5
ми́ля § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
мимово́лі § 30, п. 1, е
мимоїздом § 30, п. 1, е
мимохі́дь § 30, п. 1, е
мимохі́ть § 30, п. 1, е
мину́лий § 2, п. 1
Миньківський § 8, п. 3, г, 7
Ми́ргород — *Ми́ргорода* § 48, п. 2, г
Миро́нов § 104, п. 6, в, 2
мирт § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
мис § 38, п. 8
мис Дежньо́ва § 109, п. 2, б
мис До́брої Наді́ї § 110
ми́ска — *мисо́к* § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
мис Капіта́на Дже́ральда § 38, п. 8, прим. 1
мисль § 19, п. 3
мис Рум'я́нцева § 109, п. 1, б
ми́ти, ми́ю, ми́ють § 80, п. 3, б, 1
ми́тий § 84, п. 2, б
Мити́щі § 109, п. 4, б, 6
ми́тра § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
митрополи́т § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
Митрофа́нов § 104, п. 6, в, 2
мить, ми́ттю § 20, п. 4, в
Михайлівно § 47, А, п. 6, а
Михайло Балій — *Михайлові Балієві* § 102, п. 4
Михайловське § 109, п. 4, б, 2
Михайло-Коцюби́нське (село) § 114, п. 1, г; § 114, п. 3, б
михайло-коцюби́нський § 114, п. 3, б
Михалко́ве, Михалко́вим § 51, п. 3, б
Михальченко § 17, п. 6
Михальчу́к § 17, п. 6
ми́ша — *мише́й* § 47, Б, п. 2, б
Ми́шкін § 104, п. 6, в, 2
мишу́рино-рі́зький § 114, п. 3, д
Мишу́рин Ріг § 114, п. 3, д
миш'як § 92, п. 1, а
мігра́ція § 87; § 89, п. 2
мігши § 8, п. 1, а, 7
мідь § 16, п. 1, а; *мі́ддю* § 61, п. 3, а
міжгір'я § 6, п. 2; *міжгір'їв* § 55, п. 1
міжконтинента́льний § 21, п. 2
Міжнаро́дна асоціа́ція україні́стів § 38, п. 14, в

Міжнаро́дний жіно́чий де́нь § 38, п. 22
Міжнаро́дний комітє́т Черво́ного Хреста́ § 38, п. 11
міжпланє́тний § 21, п. 2
мій, моя́, моє́ (парадигма) § 75; *мій, мого́* § 8, п. 1, а, 1; *мої* § 4, п. 1
Міклошич § 104, п. 5, б
мільйо́н § 7, п. 1, б; § 70, п. 11; *мільйо́на* § 48, п. 2, д
мільйо́нний § 23, п. 1; § 71, п. 1
мілья́рд § 70, п. 11; § 93, п. 1, а; *мілья́рда* § 48, п. 2, д
Мінера́льні Во́ди, Мінера́льних Вод § 112, п. 4, а
мінімум — *мінімуму* § 48, п. 3, є
Міністе́рство культу́ри і тури́зму Украї́ни § 38, п. 14
Міністе́рство осві́ти і нау́ки Украї́ни § 38, п. 14
міні́стр § 38, п. 3, прим. 1
Міні́стр осві́ти і нау́ки Украї́ни § 38, п. 3, прим. 3
міні-футбо́л § 26, п. 2, 2
Міносві́ти § 25, п. 4, а
мірáж — *міражу́* § 48, п. 3, є
міро́шник § 18, п. 4
мі́рра § 89, п. 1
мі́сиво § 22, п. 2
Міссісі́пі § 90, п. 5, а, 3
Міссу́рі § 89, п. 3
міст § 8, п. 3, а, 3; § 38, п. 9; § 50, п. 2; *мо́сту* (і *моста́*) § 48, п. 2, в; *мо́сте* § 53, п. 3
місто (парадигма) § 46, ІІ; *місто* § 44, ІІ, б; § 45, ІІ, п. 1; § 50, п. 2; *міста* § 48, п. 1; *місту, містові* § 49, п. 2, а; *містом* § 51, п. 1; *у місті* § 52, п. 3, б; *по місту, по місті* § 52, п. 3, б, прим.; *міста́* § 54, п. 3; § 57, п. 2; *містам* § 56; *містами* § 58, п. 1
містóк — *містка́* § 8, п. 3, а, 3
місто Ки́їв § 27, п. 1
містóчок § 8, п. 3, а, 3
місце (парадигма) § 46, ІІ; *місце* § 45, ІІ, п. 2; § 50, п. 2; *місцем* § 51, п. 1; *місць* § 16, п. 2, в; § 55, п. 2; *місця́м* § 56; *місця́ми* § 58, п. 1; *на місця́х* § 59
міськра́да § 20, п. 1, б; § 25, п. 4, а
місяцехі́д § 8, п. 3, г, 6
мі́сяць § 18, п. 4; § 38, п. 6, прим. 2; *мі́сяця* § 48, п. 2, д; *мі́сяцю* § 53, п. 2; *на мі́сяці* § 52, п. 3, а
мі́сячний § 18, п. 4
мі́сячник — *у мі́сячнику* § 52, п. 2, а
мітла́ § 2, п. 2, в; *мі́тел* § 2, п. 2, в; § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
міф § 88; *мі́фу* § 48, п. 3, ж
міхоно́ша § 45, І, п. 3
Міцке́вич § 104, п. 1; § 104, п. 5, а
міць § 20, п. 4, в; § 44, ІІІ; *мо́ці* § 61, п. 1; *мі́ццю* § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, а
Мічу́матек § 104, п. 1; § 104, п. 5, а
Мічига́н — *Мічига́ну* § 48, п. 3, ї
Мічу́рін § 104, п. 6, а
мічу́рінець § 38, п. 1, прим. 5
міша́ти, міша́ю, міша́ють § 80, п. 3, б, 3
міше́чок § 22, п. 7
мішóк — *у мішку́* § 52, п. 2, а
Мйодо́вич § 104, п. 4, а
млин — *млина́* § 48, п. 3, в
мм — *міліме́тр* § 40
мобілізу́ючий § 84, п. 1, а
мо́вби § 32, п. 1
мо́вно-літерату́рний § 29, п. 2, б
мовностильови́й § 29, п. 1, б
мовозна́вець § 22, п. 4
Могилів § 113, п. 2
могилівський § 113, п. 2
могти́ § 8, п. 1, а, 7; § 10, п. 1; § 80, п. 4; *мо́жу* § 8, п. 1, а, 7;

§ 80, п. 4; *мо́жеш* § 80, п. 4; *міг, могла́* § 8, п. 1, а, 7
могу́тній § 14; § 67, п. 2, а
модернізм § 22, п. 13
мо́дний § 67, п. 1, а
мо́дус — *мо́дусу* § 48, п. 3, є
моза́їка § 90, п. 5, б
мол — *мо́лу* § 48, п. 3, в
моле́кула § 86, п. 1, а
молоде́цтво § 18, п. 2, а
молоде́ць § 18, п. 2, а; *моло́дче* § 53, п. 3
молоде́цький § 18, п. 2, а
молоди́й § 67, п. 1, а; *молодо́ї* § 9, п. 2, в
молоди́ця — *молоди́ць* § 47, Б, п. 4, а
мо́лодість, мо́лодістю § 20, п. 4, в
мо́лодь, мо́лоддю § 20, п. 4, в
моло́ти § 84, п. 2, прим. 1, в; *молов, моло́ла* § 8, п. 3, в
мо́лотий § 84, п. 2, прим. 1, в
молоти́ти § 18, п. 4, прим. 2
молотьба́ § 16, п. 1, а; § 18, п. 4, прим. 2
Мо́лох § 38, п. 2, а
мо́лох війни́ § 38, п. 2, а, прим. 2
молоча́й — *молочаю* § 48, п. 3, б
Моло́чний Шлях § 38, п. 6
моло́чно-бі́лий § 29, п. 2, д
Мольє́р § 93, п. 1, а
моме́нт — *моме́нту* § 48, п. 3, є
монасти́р § 1, п. 2
монго́лка, монго́лці § 16, п. 2, б, прим.
монпансьє́ § 93, п. 1, а
Монтевіде́о § 90, п. 5, а, 3
Монтеск'є́ § 92, п. 1, а
моргну́ти — *моргни́, моргні́м(о), моргні́ть* § 81, п. 1, в
мо́ре § 38, п. 8; § 44, II, б; § 45, II, п. 2; § 50, п. 2; § 114, п. 2, а, прим.; *мо́ря* § 48, п. 1; *мо́рем* § 51, п. 1; *моря́* § 54, п. 3; § 57, п. 2; § 60; *морі́в* § 55, п. 1; § 55, п. 2; *моря́м* § 56
мо́ре Ла́птєвих § 109, п. 1, б
моріг § 8, п. 2, в
Мо́ріц § 104, п. 12, б, прим.
моро́з § 8, п. 2, в; *моро́зу* § 48, п. 3, д
Моро́з — *Моро́за* § 48, п. 2, а; § 50, п. 1
моро́зиво § 22, п. 2
моро́ка — *моро́к* § 8, п. 3, г, 2
моро́читися — *не моро́чся* § 18, п. 4, прим. 1
мо́рщити — *морщ, мо́рщте* § 81, п. 2, б
мо́рщитися — *не мо́рщся* § 18, п. 4, прим. 1
Москва́, Москві́, Москво́ю, у Москві́ § 112, п. 1, І
Москва́-рі́ка § 27, п. 1; § 29, п. 2, а, прим.; § 38, п. 8
москворі́цький § 29, п. 2, а, прим.
мото́к, мотка́ § 8, п. 3, г, 1
мото́р — *мото́ра* § 48, п. 2, е
Мо́тря (парадигма) § 103, п. 1
мо́тто § 89, п. 1
мотуззя, у мотуззі § 20, п. 4, а
мох, мо́ху § 8, п. 2, а, прим. 1
мрія — *мрії* § 47, А, п. 1, б; § 47, Б, п. 4, б; *мріє* § 47, А, п. 6, б; *мріями* § 47, Б, п. 5, б
«Мрія» § 38, п. 20
му́жній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
му́за § 38, п. 2, а, прим. 1
Музе́йний прову́лок § 38, п. 9
мулла́ § 89, п. 1
Муравйо́во § 109, п. 8
муркота́ти, муркочу́, муркоче́ш § 80, п. 3, б, 8
мукроті́ти § 80, п. 3, а
Му́ромцев § 104, п. 2, в
Мурсія § 90, п. 5, а, 2
Му́соргський § 104, п. 9
му́ха, му́сі § 47, А, п. 5, прим.
Муйон-Кум § 38, п. 8, прим. 3

Мю́ллер § 89, п. 3; § 92, п. 2, б
Мю́нхен § 38, п. 8, прим. 4
мюри́д § 92, п. 2, б
м'я́со § 6, п. 1
м'я́со-вовня́ний § 29, п. 2, г
м'ясозаготіве́льний § 29, п. 1, а
м'я́со-моло́чний § 29, п. 2, г
м'я́ти § 84, п. 2, прим. 1, а
м'я́тий § 84, п. 2, прим. 1, а
М'я́тлєв § 104, п. 2, в

Н

набага́то § 30, п. 1, а
на бага́то § 30, п. 1, а, прим.
на́бережна Лейтена́нта Шмі́дта § 38, п. 8, прим. 1
На́бережні Челни́ § 109, п. 7, в
на бігу́ § 30, п. 2, а
на́бік § 30, п. 1, б
на́бір § 30, п. 1, б
на бі́с § 30, п. 2, а
набріхувати § 10, п. 2
на вагу́ § 30, п. 2, а
наве́рх § 30, п. 1, б
наверху́ § 30, п. 1, б
навесні́ § 30, п. 1, б; § 30, п. 2, а
на ве́сну § 30, п. 2, а
навздогі́н § 30, п. 1, д
на́взнак § 30, п. 1, д
на ви́бір § 30, п. 2, а
навиворі́т § 30, п. 1, б
на видноті́ § 30, п. 2, а
навили́ті § 30, п. 1, б
нависли́й § 84, п. 1, б
навідліг § 30, п. 1, б
на відмі́нно § 30, п. 2, а
навідрі́з § 30, п. 1, б
на відча́й § 30, п. 2, а
навік § 30, п. 1, б
навіки § 30, п. 1, б
на віку́ § 30, п. 2, а
на́віч § 30, п. 1, б
навічно § 30, п. 1, а
навіщо § 30, п. 1, г
навки́дьки § 30, п. 1, д
навко́ло § 30, п. 1, д; § 31, п. 1, а
навкруго́й § 30, п. 1, д
навкула́чки § 30, п. 1, д
навмання́ § 20, п. 4, г
навми́сне § 19, п. 3; § 30, п. 1, д
навпаки́ § 30, п. 1, д
навпереї́ми § 30, п. 1, д
навприсядки § 30, п. 1, д
навпросте́ць § 30, п. 1, д
навря́д § 30, п. 1, д
на́вскач § 30, п. 1, д
на́вскіс § 30, п. 1, д
навскоси́ § 30, п. 1, д
навспра́вжки § 30, п. 1, д
на́встіж § 30, п. 1, д
навтіка́ч § 30, п. 1, д
навча́льний § 29, п. 2, б; § 67, п. 1, а
навча́льно-виховни́й § 29, п. 2, б
Нагае́ва бу́хта § 38, п. 8
на га́му́з § 30, п. 2, а
Нагаса́кі § 90, п. 5, а, 3
нагі́рний § 67, п. 1, а
нагір'я — *нагір'ї́в* § 55, п. 1
на го́лову § 30, п. 2, а
на-гора́ § 30, п. 1, б
нагоро́да — *нагоро́д* § 8, п. 3, г, 2
нагору́ § 30, п. 1, б
нада́лі § 30, п. 1, а
надве́чір § 30, п. 1, б
на́двоє § 30, п. 1, г
надво́рі § 30, п. 1, б
на́дголодь § 30, п. 1, б
Наддніпря́нщина § 38, п. 12, прим.
на́дзелень § 30, п. 1, б
на ди́во § 30, п. 2, а
надія (парадигма) § 46, І; *надія* § 45, І, п. 2; *надії* § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1; *надію* § 47, А, п. 3; *надією* § 47, А, п. 4; *у надії* § 47, А, п. 5; *надій* § 47, Б, п. 2, а; *надіям* § 47, Б, п. 3, б
Надія Балій — *Надії Балій* § 102, п. 4
надмі́р § 30, п. 1, б

надмі́ру § 30, п. 1, б
на добра́ніч § 30, п. 1, а, прим.
надо́вго § 30, п. 1, а
на дозві́ллі § 30, п. 2, а
надпоту́жний § 21, п. 2
над си́лу § 30, п. 2, а
на жа́ль § 30, п. 2, а
наза́вжди́ § 30, п. 1, а
на за́втра § 30, п. 1, а, прим.
наза́д § 30, п. 1, б
наза́хва́т § 30, п. 1, б
на́зва — *назв* § 47, Б, п. 2, а
наздога́д § 30, п. 1, б
наздогі́н § 30, п. 1, д
на зло § 30, п. 2, а
назо́всім § 30, п. 1, а
на зразо́к § 30, п. 2, а
назу́стріч § 30, п. 1, б
наї́вний § 4, п. 4; § 90, п. 5, б
наї́здом § 30, п. 1, б
наї́стися — *наї́вся, наї́всь* § 33, А, п. 1, в
найбі́льш зру́чний § 69, п. 2, б
найбі́льший § 69, п. 2, а
найбі́льш стійки́й — *найбі́льш стійка́* § 69, п. 2, б
найкра́щий — *найкра́ща* § 69, п. 2, а
наймéння § 8, п. 3, г
наймéнший — *наймéнше* § 69, п. 2, а
наймéнш приéмний — *наймéнш приéмне* § 69, п. 2, б
налетівши § 85, п. 2
налетіти — *налетів* § 85, п. 2
нали́ти — *налл́ю* § 20, п. 4, г
на льоту́ § 30, п. 2, а
На́льчик § 109, п. 4, б, 1
намалюва́ти, намалю́ю, намалю́ють § 80, п. 3, б, 4
на мить § 30, п. 2, а
намі́чуваний § 84, п. 2, а
на́морозь § 16, п. 1, а
нани́з § 30, п. 1, б
нанизу́ § 30, п. 1, б
на ніщо́ § 30, п. 2, а
на о́ко § 30, п. 2, а
наоспліп § 30, п. 1, д
наоста́нку § 30, п. 1, б
наоста́нок § 30, п. 1, б
напа́м'ять § 30, п. 1, б
напе́вне § 30, п. 1, в
наперебі́й § 30, п. 1, б
наперева́ги § 30, п. 1, б
наперед § 30, п. 1, б
напередо́дні § 31, п. 1, а
наперекір § 30, п. 1, б
напереріз § 30, п. 1, б
написа́ти — *напишу́* § 80, п. 8, б, 1
напівавтома́т § 26, п. 1, д
напівдоро́зі § 30, п. 1, б
напівсо́н § 26, п. 1, д
напідпи́тку § 30, п. 1, б
напогото́ві § 30, п. 1, д
напока́з § 30, п. 1, б
наполови́ну § 30, п. 1, б
на поруки § 30, п. 2, а
на по́тім § 30, п. 1, а, прим.
напо́хвати § 30, п. 1, б
напоча́тку § 30, п. 1, б
напр. — напри́клад § 40
наприкінці́ § 31, п. 1, а
напри́клад § 30, п. 1, б
напро́весні § 30, п. 1, б
напролóм § 30, п. 1, б
напропа́ле § 30, п. 1, б
напро́ти § 31, п. 1, б
на прощання § 30, п. 2, а
напру́га § 80, п. 6, в, прим. 1
напру́ження § 22, п. 5; § 80, п. 6, в, прим. 1
напру́жуватися — *напру́жуюсь* § 80, п. 6, в, прим. 1
на ра́дість § 30, п. 2, а
на ра́дощах § 30, п. 2, а
нара́з § 30, п. 1, б
наректи́ § 10, п. 2
наре́шті § 30, п. 1, б
на́рис — *на́рису* § 48, п. 3, ж

нарі́вні § 30, п. 1, б; § 30, п. 1, в
на́різно § 30, п. 1, в
наріка́ти § 10, п. 2
наро́д § 8, п. 3, г, 7; § 50, п. 2
Наро́дна пала́та Респу́бліки І́ндії § 38, п. 13
наро́дний § 8, п. 3, г, 7; § 67, п. 1, а
наро́дний арти́ст Украї́ни § 38, п. 3, прим. 1
Наро́дний рух Украї́ни § 38, п. 14, в
наро́дно-ви́звольний § 29, п. 2, б
народногосподáрський § 29, п. 1, б
народнопоети́чний § 29, п. 1, б
наро́зхват § 30, п. 1, б
на ру́ку § 30, п. 2, а
Нар'я́н-Ма́р § 114, п. 3, в
на самоті́ § 30, п. 2, а
наса́мперед § 30, п. 1, е
на світа́нку § 30, п. 2, а
Насе́дкін § 104, п. 2, г
наси́лу § 30, п. 1, б
наси́ння § 22, п. 5
на скаку́ § 30, п. 2, а
на́скоком § 30, п. 1, б
на́скрізь § 30, п. 1, а
на сла́ву § 30, п. 2, а
на сло́во § 30, п. 2, а
на сміх § 30, п. 2, а
на со́вість § 30, п. 2, а
на со́ром § 30, п. 2, а
наспі́д § 30, п. 1, б
на́спіх § 30, п. 1, б
наспо́ді § 30, п. 1, б
наспра́ві § 30, п. 1, а
насторо́жі § 30, п. 1, б
Ната́лка, Ната́лці § 16, п. 2, б, прим.
Ната́лчин § 16, п. 2, б, прим.
Ната́ля (парадигма) § 103, п. 1
на́троє § 30, п. 1, г
натхну́ти § 18, п. 4, прим. 2
натще́серце § 30, п. 1, е
«Нау́ка і суспі́льство» § 38, п. 18
науко́во-техні́чний § 29, п. 2, б
на ура́ § 30, п. 1, а, прим.
нафтохімі́чна компа́нія «Оксиде́нталь петро́леум корпоре́йшн» § 38, п. 17
на́хил — *на́хилові* § 49, п. 1
Нахічева́нь § 109, п. 9, а, 3
на ходу́ § 30, п. 2, а
Нацба́нк § 25, п. 4, а
Націона́льна акаде́мія нау́к Украї́ни § 38, п. 15, б
Націона́льна бібліоте́ка Украї́ни і́мені В.І. Верна́дського § 38, п. 15, а
Націона́льна гва́рдія Украї́ни § 38, п. 13
Націона́льна о́пера Украї́ни ім. Т.Г. Шевче́нка § 38, п. 15, б, в, прим.
націона́льний — *націона́льні збо́ри* § 38, п. 13, прим.
Націона́льний банк Украї́ни § 38, п. 14
Націона́льний худо́жній музе́й Украї́ни § 38, п. 15, б
на́чеб § 32, п. 1
на́чебто § 32, п. 1
начетверо § 30, п. 1, г
наш § 75; *на́шого, на́шої, на́шою* § 9, п. 2, в
нашвидку́ § 30, п. 1, в
нашвидкуру́ч § 30, п. 1, е
на шко́ду § 30, п. 2, а
на ща́стя § 30, п. 2, а
на́що § 30, п. 1, г
наяву́ § 30, п. 1, б
Нгуе́н Конг Хоа́н § 106, п. 1, д
н. е. — на́шої е́ри, до н. е. — до на́шої е́ри § 40
неабиі́хто § 33, А, п. 1, е
неабиі́який § 33, А, п. 1, е
небалаку́чий § 33, А, п. 1, е
Нева́ § 109, п. 1
невблага́нний § 20, п. 2, б; § 23, п. 2
невважа́ючи на... § 33, А, п. 1, е
невважа́ючи на те що § 32, п. 2, б
невгаси́мий § 33, А, п. 1, г
невда́лий § 33, А, п. 1, е

невдо́взі § 33, А, п. 1, г
невдога́д § 33, А, п. 1, е
невесе́лий § 33, А, п. 1, е
невже́ § 33, А, п. 1, е
неви́нно § 33, А, п. 1, г
не від то́го § 33, А, п. 2, є
невільник § 33, А, п. 1, г
невмі́ння § 33, А, п. 1, е
неволи́ти § 33, А, п. 1, г
неволя § 33, А, п. 1, е
невпа́м'ятку § 33, А, п. 1, е
невпи́нний § 33, А, п. 1, г
невпи́нно § 33, А, п. 1, г
Не́врлий § 104, п. 10
неврожа́й § 33, А, п. 1, е
невсипу́щий § 33, А, п. 1, г
невтямки́ § 30, п. 1, а; § 33, А, п. 1, е
невче́ний § 33, А, п. 1, е
нега́дано § 33, А, п. 1, е
нега́йний § 33, А, п. 1, г
негара́зд § 30, п. 1, а
него́да § 33, А, п. 1, г
Негорі́ле § 109, п. 1, в
неда́вній § 67, п. 2, а
недале́ко § 33, А, п. 1, е
недарма́ § 33, А, п. 1, е
Не́дич § 104, п. 1
недобача́ти § 33, А, п. 1, д
недо́биток § 33, А, п. 1, д
недо́брий § 33, А, п. 1, е
недови́конаний § 33, А, п. 1, д
недовико́нувати § 33, А, п. 1, д
недоде́ржаний § 33, А, п. 1, д
недоде́ржати § 33, А, п. 1, д
недозволе́нний § 20, п. 2, б
недозрі́лий § 33, А, п. 1, д
недоїда́ти § 33, А, п. 1, д
недо́їдок § 33, А, п. 1, д
недока́заний § 33, А, п. 1, д
недока́зувати § 33, А, п. 1, д
недокрі́в'я § 33, А, п. 1, д
недо́лік § 33, А, п. 1, д
недо́літок § 33, А, п. 1, д
недолю́блювати § 33, А, п. 1, д
недо́ля § 33, А, п. 1, е
недооці́нений § 33, А, п. 1, д
недооці́нювати § 33, А, п. 1, д
недопи́саний § 33, А, п. 1, д
недоплати́ти § 33, А, п. 1, д
недорі́д § 33, А, п. 1, д
недорі́ка § 45, І, п. 1
недоро́слий § 33, А, п. 1, д
не до́сить § 33, А, п. 2, е
недоста́ча § 33, А, п. 1, д
недося́жність § 33, А, п. 1, д
недоте́па § 33, А, п. 1, д
недоторка́нний § 20, п. 2, б
недоторка́нність § 33, А, п. 1, д
недо́ук § 33, А, п. 1, д
недочува́ти § 33, А, п. 1, д
недочу́тий § 33, А, п. 1, д
неду́га § 33, А, п. 1, г
не ду́же § 33, А, п. 2, є
неду́рно § 33, А, п. 1, е
не-Євро́па § 33, А, п. 3, в
Не́здлий § 104, п. 10
не́жить § 33, А, п. 1, г
незаба́ром § 33, А, п. 1, г
незабу́тній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
незакі́нчений — *незакі́нчена пра́ця* § 33, А, п. 1, є
незбагне́нний § 33, А, п. 1, е
незважа́ючи на... § 33, А, п. 1, е
незважа́ючи на те що § 32, п. 2, б
нездо́ланий § 20, п. 2, в, прим.
нездола́нний § 20, п. 2, в, прим.; § 23, п. 2
нездужати § 33, А, п. 1, г
не здужати § 33, А, п. 1, г
незлі́чений § 20, п. 2, в, прим.; § 23, п. 2
незліче́нний § 20, п. 2, в, прим.; § 33, А, п. 1, г
не зо́всім § 33, А, п. 2, є
незрівня́нний § 20, п. 2, б
не з руки́ § 30, п. 2, а
незчисле́нний § 20, п. 2, б
незчу́тися § 33, А, п. 1, г
нез'ясо́ваний — *нез'ясо́вані пита́ння* § 33, А, п. 1, є
Не́льсон § 93, п. 1, б

немали́й § 33, А, п. 1, е
немо́в § 32, п. 1; § 33, А, п. 1, е
немо́вби § 32, п. 1
немо́вбито § 32, п. 1; § 33, А, п. 1, б
немовля́ § 33, А, п. 1, г
немовля́тко — *немовля́ткові (немовля́тку)* § 49, п. 1
не мо́жна § 33, А, п. 2, є
нена́видіти § 33, А, п. 1, г
нена́висний § 33, А, п. 1, г
нена́висть § 33, А, п. 1, г
ненаста́нний § 33, А, п. 1, г
нена́че § 32, п. 1; § 33, А, п. 1, е
нена́чебто § 32, п. 1
Не́нецький автоно́мний о́круг § 38, п. 12
неолі́т § 38, п. 22, прим. 1
неоці́нений § 23, п. 2
неоціне́нний § 23, п. 2
неп, під час не́пу § 39, п. 2, прим.
Непи́йвода § 106, п. 2, а
Непийпи́во § 26, п. 1, г
неписьме́нний § 33, А, п. 1, е
неподо́ланий § 23, п. 2
непокоїтися § 33, А, п. 1, г
непору́шно § 33, А, п. 1, г
непоси́да § 45, І, п. 1
непохи́тний § 33, А, п. 1, г
непра́вда § 33, А, п. 1, е
непримире́нний § 20, п. 2, б
нержавіючий — *нержавію́ча сталь* § 33, А, п. 1, є
несамовито § 33, А, п. 1, г
неска́заний § 23, п. 2
несказа́нний § 20, п. 2, б; § 23, п. 2
несказа́нно § 33, А, п. 1, г
нескі́нчений § 23, п. 2
нескінче́нний § 20, п. 2, б; § 23, п. 2
неслави́ти § 33, А, п. 1, г
не сла́вити § 33, А, п. 1, г
несмілю́вий § 33, А, п. 1, е
несподі́ванка § 33, А, п. 1, е
неспросто́ваний — *неспросто́вані фа́кти* § 33, А, п. 1, є
нести́ § 8, п. 1, а, 7; § 80, п. 3, б, 7; § 83; *несу́* § 2, п. 1; § 8, п. 1, а, 7; § 80, п. 3, б, 7; *несу́ть* § 80, п. 3, б, 7; *ніс* § 8, п. 1, а, 7; § 80, п. 9; § 80, п. 9, прим. 1; *несла́* § 8, п. 1, а, 7; § 80, п. 9; *несло́, несли́* § 80, п. 9
Не́стір, Не́стора, Не́сторові § 103, п. 2, прим. 1
Не́стор Літопи́сець § 38, п. 1
нестя́митися § 33, А, п. 1, г
нестя́мний § 33, А, п. 1, г
не сьогодні-за́втра § 25, п. 4, в
не тре́ба § 33, А, п. 2, є
не́тто § 89, п. 1
Нетудиха́та § 106, п. 2, б
не́ук § 33, А, п. 1, г
не́хворощ — *не́хворощю* § 61, п. 3, б
Нехоро́шев § 104, п. 2, в
не́хотя § 33, А, п. 1, е
не цілко́м § 33, А, п. 2, є
Нечу́й-Леви́цький § 38, п. 1; § 106, п. 3, б
«Ни́ва» § 38, п. 25
Ни́жній Но́вгород § 110
Ни́жня Тунгу́ска § 109, п. 7, а
Нижньодуна́йська низовина́ § 114, п. 2, а, прим.
Нижньоколи́мськ § 114, п. 2, а
нижчепідпи́саний § 25, п. 1, увага; § 29, п. 1, г
ни́жчий, ни́жче § 18, п. 3
низовина́ § 114, п. 2, а, прим.
низьки́й § 18, п. 3
Ники́форов § 104, п. 6, в, 2
ни́рка § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
ни́ти, ни́ю, ни́ють § 80, п. 3, б, 1
Ничи́пір § 103, п. 2, прим. 1
ні́би § 32, п. 1
ні́бито § 32, п. 1; § 33, А, п. 1, б
ні́готь, ні́гтя § 8, п. 3, а, 1; *ні́гті* § 18, п. 4, прим. 2
ні́де § 33, А, п. 1, ж

нідé § 33, А, п. 1, ж
ніж § 32, п. 1; § 50, п. 1, прим.; *ножá* § 48, п. 2, в; § 50, п. 1, прим.; *ножéм* § 51, п. 1; *ножí* § 54, п. 2
ніженька § 8, п. 3, а, 3; § 9, п. 1; § 22, п. 8
ні живúй ні мéртвий § 33, А, п. 2, ж
Ніжин § 113, п. 1
ніжинський § 131, п. 1
ніжка, ніжки, ніжок § 8, п. 3, а, 2
нізащó § 33, А, п. 1, ж
нізвíдки § 33, А, п. 1, ж
нізвíдкіля § 33, А, п. 1, ж
Нікарáгуа § 112, п. 7
Нікíтін § 104, п. 6, в, 2
Ніколáєв § 104, п. 6, в, 2
Ніколáєвськ-на-Амýрі § 109, п. 4, б, 2
нíколи § 33, А, п. 1, ж
нікóли § 33, А, п. 1, ж
Нікополь § 108, прим.
ні крóку далí § 33, А, п. 2, ж
Нíл § 90, п. 5, а, 3; *Нílу* § 48, п. 3, ї
німéцький § 18, п. 1, а
Німéччина § 18, п. 1, а
нímфа § 38, п. 2, а, прим. 1
Ніна Бáйко — *з Нíною Бáйко* § 102, п. 4
ні на грíш § 30, п. 2, а
ні на мáкове зéрно § 33, А, п. 2, ж
нінáщо § 33, А, п. 1, ж
Нінéль (парадигма) § 103, п. 3
ні пáва ні гáва § 33, А, п. 2, ж
ні рúба ні м'ясо § 33, А, п. 2, ж
ні се ні те § 33, А, п. 2, ж
нíскільки § 33, А, п. 1, ж
нíсши § 8, п. 1, а, 7
ні сюдú ні тудú § 33, А, п. 2, ж
ні так ні сяк § 33, А, п. 2, ж
нітрóхи § 33, А, п. 1, ж
ніхтó § 33, А, п. 1, ж; § 79; *нікóго* § 33, А, п. 1, ж; § 79; *нікóму, нікúм, ні на кóму* § 79
Ніцца § 89, п. 3; § 113, п. 2, б
нíццький § 113, п. 2, б
ніч § 8, п. 1, а, 1; § 18, п. 4; § 20, п. 4, в; *нóчі* § 8, п. 1, а, 1; § 61, п. 1; § 62, п. 1; *нíччю* § 8, п. 1, а, 1; § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, а; *ночéй* § 62, п. 2; *ночáм* § 62, п. 3; *ночáми* § 62, п. 4; *по ночáх* § 62, п. 5
нічúй, нічúм § 33, А, п. 1, ж
нічний § 18, п. 4
нíша § 90, п. 5, а, 5
нíщо, нічóго § 33, А, п. 1, ж
ніяк § 33, А, п. 1, ж
ніякий § 33, А, п. 1, ж; § 79; *ніякого* § 79; *ніякому* § 33, А, п. 1, ж; § 79; *ніяким, ні на якому* (й *ні на якім*) § 79
НЛО § 39, п. 2
Нóбелівська прéмія § 38, п. 26, в
Новá Гвінéя § 38, п. 8, прим. 1
новáція § 89, п. 2, прим.
Нóвгород § 25, п. 3, б; § 114, п. 2, г; *Нóвгорода* § 48, п. 2, г
Нóвгород-Сíверський § 108; § 112, п. 4, б; *Нóвгорода-Сíверського, Нóвгороду-Сíверському* § 112, п. 4, б
новгорóдський § 114, п. 2, г
новéла § 86, п. 1, а
Новé Мíсто § 114, п. 1, а; § 114, п. 2, д
новúй § 67, п. 1, а
Новúй рік § 38, п. 22
Новúй Сад § 114, п. 1, а
Нóвиков § 104, п. 6, в, 4
Нóвиков-Прибóй § 106, п. 3, б
Новí Зáмки § 109, п. 7, г
Новí Ключí § 109, п. 7, в
новítній § 67, п. 2, а
новíший § 69, п. 1, а
Нововолúнськ § 114, п. 2, а
Новогрáд-Волúнський, Новогрáда-Волúнського, Новогрáдові-Волúнському § 112, п. 4, б
новоірлáндський § 90, п. 5, б
новомíський § 114, п. 2, д
Новомлúнівська сільрáда § 38, п. 12
Новоросíйська губéрнія § 38, п. 12
Новосибíрськ § 109, п. 4, б, 8; § 114, п. 2, а
Новосибíрські островú § 114, п. 2, а, прим.
Новосíлки-на-Дніпрí § 114, п. 3, г
новосíлківський-на-Дніпрí § 114, п. 3, д
Новосьóлов § 104, п. 3, б
Нóвотний § 104, п. 10
новоутвóрений § 29, п. 1, г
Новочеркáськ § 109, п. 1
нога́ § 8, п. 1, а, 2; § 8, п. 1, б; § 47, А, п. 5, прим.; *нозí* § 47, А, п. 5, прим.; *ніг* § 8, п. 1, а, 2
ножíвка § 22, п. 11
Нойбáуер § 95, п. 2
Нойбрáнденбург § 95, п. 2
норд-вéст § 26, п. 2, 3
норд-óст § 26, п. 2, 3; § 38, п. 7
норд-óстівський § 29, п. 2, е
Нортгáйм § 95, п. 2
носúти § 22, п. 5; § 80, п. 5; *ношý* § 80, п. 5
носíй — *носíєві* § 49, п. 1; *на носíєві* § 52, п. 1, а
носíння § 8, п. 3, г; § 22, п. 5; § 80, п. 6, в
носóк, носкá § 8, п. 3, г, 1
носорíг § 8, п. 3, г, 6; § 26, п. 1, в
нотáція § 89, п. 2, прим.
нóчви § 66, п. 1, а; *ночв, ночóв* § 66, п. 2, в; *нóчвам* § 66, п. 3, а; *нóчвами* § 66, п. 5, а; *у нóчвах* § 66, п. 6
нóшений § 80, п. 6, а
НТШ § 41, п. 5
нульовúй § 23, п. 7
Нур ед Дін § 38, п. 1, прим. 1; § 106, п. 1, г; § 107, п. 3
нуреддíнівський § 107, п. 3
Нью-Йóрк § 90, п. 3; § 114, п. 3, г
нью-йóркський § 114, п. 3, г
Ньютон § 93, п. 1, а
нюáнс § 93, п. 2
нянин § 67, п. 1, б
нянька § 17, п. 2
няньчин § 17, п. 2
няньчити § 17, п. 2

О

о. — óстрів § 40
Об, Óбі § 112, п. 1, ІІІ; *Об'ю* § 61, п. 3, б; § 112, п. 1, ІІІ; *на Óбі* § 112, п. 1, ІІІ
обáбіч § 30, п. 1, е
оббúти § 20, п. 1, а
óбер-майстер § 26, п. 2, 2
об'єм § 6, п. 3
обúдва, обúдві, обóх, обóм, обомá, на обóх § 70, п. 9
обíд — *по обíді* § 52, п. 3, б, прим.
обíдній § 67, п. 2, а
óбік § 30, п. 1, б
обíруч § 30, п. 1, е
óбіч § 30, п. 1, б
об їхати § 4, п. 3
обл. — óбласть § 40
óбласть — *областéй* § 62, п. 2
облвиконкóм § 25, п. 4, а; § 39, п. 1, б
облúччя § 45, ІІ, п. 2; § 48, п. 1; § 54, п. 3; § 57, п. 2; *облúччю* § 49, п. 2, а; *облúччям* § 51, п. 2; § 56; *на облúччі* § 52, п. 3, б; *облúч* § 55, п. 2; *облúччями* § 58, п. 1; *на облúччях* § 59
обóє, обóх, обóм § 70, п. 8
оборíг § 8, п. 2, в
обпалúти § 21, п. 2
ображáти § 43
óбраз — *óбразу* § 48, п. 3, ж; *óбрази* § 43
óбраз — *образú* § 43
обрáза — *обрáзи* § 43
обтрусúти § 21, п. 2
оввá § 20, п. 3

овéс § 8, п. 1, а, 5; *вівсá* § 8, п. 1, а, 5; § 48, п. 3, б; *вівса, вівсú* § 54, п. 3
Ов'ѐдо § 91, п. 2
Овíдій § 90, п. 5, а, 3
овочéвий § 23, п. 7
овочесхóвище § 25, п. 2, а
óвруцький § 113, п. 2, б
Óвруч § 113, п. 2, б
О'Тéнрі § 106, п. 1, г, прим. 1
огнéнний § 20, п. 2, в
ого-гó § 25, п. 4, г
огорóжа — *огорóж* § 8, п. 3, г, 2
Одáрка, Одáрок § 103, п. 1, прим. 2
одвíку § 30, п. 1, б
одéржати § 2, п. 1
Одéса § 108; § 112, п. 1, І; § 113, п. 2, в; *Одéси, в Одéсі* § 112, п. 1, І
одéський § 113, п. 2, в
одúн, однá, однé (однó) (парадигма) § 70, п. 1; *óдного, óдному, óдній* § 70, п. 1, прим.
одинáдцятеро § 70, п. 10
одинáдцятий § 71, п. 1
11-го § 28, п. 2, а
одинáдцять § 28, п. 1, а; § 70, п. 3
одúн в одúн § 30, п. 2, б
одúн до óдного § 70, п. 1, прим.
Одинцóв § 104, п. 6, в, 2
одна́ двадця́та — *на одну́ двадця́ту* § 72, п. 1
одна́ дру́га § 72, п. 1
одна́ тре́тя § 72, п. 1
одна́ четве́рта § 72, п. 1
одни́м одна́ § 25, п. 4, б, прим.
однодéнний § 25, п. 3, а
оз. — óзеро § 40
óзеро § 114, п. 2, а, прим.; *озéр* § 8, п. 3, г, 3; § 55, п. 2
Óзеров § 104, п. 1
óзеро Íльмень § 38, п. 8; § 109, п. 4, а, 1
óзеро Селігéр § 109, п. 4, а, 1
озéрце́ § 8, п. 3, г, 3; *озéрéць* § 55, п. 2, прим.
ознайóмити — *ознайóм, ознайóмте* § 81, п. 2, б
Окайóмов § 104, п. 3, а
О'Кéйсі § 106, п. 1, г, прим. 1
óко § 58, п. 2, прим.; *óчі* § 54, п. 2; *очéй* § 55, п. 3; *очúма* § 58, п. 2, прим.
окóлиця § 18, п. 4
окóличний § 18, п. 4; § 67, п. 1, а
окóлишній § 67, п. 2, б
О'Кóннейль § 106, п. 1, г, прим. 1
окрíм § 31, п. 1, б
округлояйцеподíбний § 29, п. 1, г, прим. 2
окуля́ри § 66, п. 1, а; § 66, п. 4, а; *окуля́рів* § 66, п. 2, б
Олéг (парадигма) § 103, п. 2
Олексáндр Нéвський § 38, п. 1; § 38, п. 26, б
Олександрóвич § 101
олексáндро-пáщенківський § 114, п. 3, б
Олексáндро-Пáщенкове § 114, п. 3, б
Олексíєнко § 101
Олексíїв, Олексíєва § 23, п. 7
Олексíйович § 22, п. 10
Олéна Прекрáсна § 106, п. 1, а
Олéній (острів) § 109, п. 7, а
óлень — *óленів* § 57, п. 1
Оленьóк § 109, п. 2, б
Олефíр, Олефíра § 103, п. 2, прим. 1
олівéць § 8, п. 3, а, 1; § 50, п. 1, прим.; *олівця́* § 8, п. 3, а, 1; § 48, п. 2, в; § 50, п. 1, прим.; *олівцí* § 57, п. 2
олíїстий § 23, п. 6
Олíйникова Слобóда § 114, п. 3, д
олíйниково-слобíдський § 114, п. 3, д
Олóнець § 109, п. 9, б
Óльвія, Óльвії, Óльвією, в Óльвії § 112, п. 1, І
Óльга § 23, п. 4, прим.; § 103, п. 1, прим. 1; *Óльзі* § 103, п. 1, прим. 1
Ольгóпіль § 108, прим.; § 114, п. 2, г
ольгóпільський § 114, п. 2, г
Óльжин § 23, п. 4, прим.
Óльстер § 86, п. 1, б
ом — *óмів* § 55, п. 1
Онéга § 109, п. 1; § 113, п. 2, а
онéзький § 113, п. 2, а
Óниська § 18, п. 1, г, прим.
Óниська § 18, п. 1, г
Óниський § 18, п. 1, г
Óниський § 18, п. 1, г, прим.
Óнищенко § 18, п. 1, г
Óнищук § 18, п. 1, г
опектúся — *опíкся* § 80, п. 9, прим. 3
Óперний теáтр (Національна óпера Украíни ім. Т.Г. Шевчéнка) § 38, п. 15, в, прим.
опíвдні § 30, п. 1, б
опíвночі § 30, п. 1, б
óпік § 8, п. 3, г, 5; *óпіку* § 8, п. 3, г, 5; § 48, п. 3, і
óпліч § 30, п. 1, б
óпух — *óпуху* § 48, п. 3, і
Організáція Об'ѐднаних Нáцій § 38, п. 11
організýючий § 84, п. 1, а
органíчний § 23, п. 3
óрден — *óрден Вітчизня́ної війни́, óрден Дру́жби наро́дів, óрден Почéсного легіóну, óрден «Мáти-героїня», óрден Пошáни* § 38, п. 24
орéл, орлá § 8, п. 3, г, 1; *óрле* § 53, п. 3
Орéл § 109, п. 2, б; § 112, п. 1, ІІ; § 113, п. 2; *Орлá* § 48, п. 2, г; § 112, п. 1, ІІ; *Орлóм, в Орлí* § 112, п. 1, ІІ
Орéхово-Зýєво § 109, п. 1, в; § 109, п. 7, б; § 112, п. 5; § 114, п. 3, а; *Орéхово-Зýєва* § 112, п. 5; *Орéхово-Зýєвом* § 51, п. 3, б; *в Орéхово-Зýєві* § 112, п. 5
орéхово-зýєвський § 114, п. 3, а
оркéстр — *оркéстру* § 48, п. 3, б
орлúний § 23, п. 5
óрлій § 67, п. 2, в
орлóвський § 113, п. 2
ортодóкс § 88
ортопедúчний § 23, п. 3
ортопéдія § 88
орфографíя § 88
освíтній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
освітя́нський § 17, п. 2
осéл — *на ослí* § 52, п. 1, б, прим.
Осéл § 38, п. 2, б
осетúн § 113, п. 1; *осетúни* § 54, п. 1, прим.; *осетúнів* § 55, п. 1, прим.
осетúнський § 113, п. 1
Осипóвичі § 109, п. 4, б, 6
осíлий § 84, п. 1, б
осíнній § 20, п. 1, в; § 23, п. 1, прим.; § 67, п. 2, а
óсінь § 8, п. 1, а; § 20, п. 1, в; *óсені, óсінню* § 8, п. 1, а, 1
Óсло § 86, п. 1, а
Осмáн-пашá § 106, п. 2, д; § 107, п. 4, б
оснóва — *оснóв* § 8, п. 3, г, 3
основнúй § 8, п. 3, г, 7
осóба § 8, п. 1, а, 2; *осíб* § 8, п. 1, а, 2; § 8, п. 3, г, 3
Оссіáн § 90, п. 5, а, 2
остáнній § 67, п. 2, а; *остáннє* § 5, п. 2
Остéр — *Острá* § 48, п. 2, г
óстрів § 38, п. 8; § 49, п. 2, б; § 114, п. 2, а, прим.; *óстрову* § 49, п. 2, б
Острóвський § 104, п. 9
Острóг § 113, п. 2, а
острóзький § 113, п. 2, а
остюкувáтий § 23, п. 8
ось-óсь § 30, п. 3, г
отáк § 20, п. 1, а, прим.; § 30, п. 1, а
отакúй-то § 33, А, п. 3, а

отáм § 20, п. 1, а, прим.; § 30, п. 1, а
отепéр § 20, п. 1, а, прим.
óтже § 32, п. 1
óтже ж § 32, п. 2, а
отодí § 20, п. 1, а, прим.
отóж § 32, п. 1
отóж-то § 32, п. 3
отóй § 20, п. 1, а, прим.; § 76
отрúмувати § 2, п. 1
отýт § 20, п. 1, а, прим.; § 30, п. 1, а
офіційний § 88
Охтúрка § 108
оцéй § 20, п. 1, а, прим.; § 76
очевúдний § 25, п. 2, а
очевúдно § 30, п. 1, д
очерéт — *очерéту* § 48, п. 3, б
очíкуваний § 24, п. 1
очíкування § 10, п. 2; § 24, п. 1
очíкувати § 10, п. 2; § 24, п. 1

П

Пáвлов (парадигма) § 102, п. 3; *Пáвлов* § 8, п. 3, г, 4
пáвловський § 8, п. 3, г, 4
павутúння § 22, п. 5
Па-де-Калé § 91, п. 1; § 114, п. 3, г
Пáйонк § 104, п. 8, б
Пакистáн § 90, п. 5, в, 5
Пак Ті Вон § 106, п. 1, д
Палáжка, Палáжці § 103, п. 1, прим. 1
Палáта мір і вимірнúх прúладів § 38, п. 14
палáц § 17, п. 7; § 45, II, п. 1; *палáцу* § 48, п. 3, в
палацóвий § 23, п. 7
Палáц урочúстих подíй § 38, п. 15, в
Пáлацький § 104, п. 10
палеозóйська éра § 38, п. 22, прим. 1
палеолíт § 38, п. 22, прим. 1
Палéрмо § 86, п. 2
Палестúна § 90, п. 5, в, 5
пáлець § 16, п. 1, а; *пáльці* § 16, п. 2, б
пáливо § 22, п. 2
Палúцин § 104, п. 6, в, 4
пáличка § 22, п. 7
пáльма — *пальм* § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
пальтó § 100, п. 2; *пальт* § 55, п. 2
Памíр — *Памíру* § 48, п. 3, ї
памфлéт — *памфлéту* § 48, п. 3, ж
пан — *пáне лейтенáнте* § 53, п. 4, прим. 1
Панáмський перешúйок § 38, п. 8
Панáс Мúрний § 106, п. 1, б
пан'європéйський § 6, п. 3
пáні — *пáні Катери́но* § 53, п. 4, прим. 2
Панібудьлáска § 102, п. 1; § 106, п. 2, б; *Панібудьлáски, Панібудьлáсці* § 102, п. 1
Панкрáтьєв § 104, п. 12, а, 1
пáнна § 47, Б, п. 2, прим. 2; § 89, п. 1; *панн* § 47, Б, п. 2, в, прим. 2
Пáнченко § 17, п. 6
Паперівка § 38, п. 5
папíр § 8, п. 2, д, прим.; § 45, II, п. 1; *папéру* § 8, п. 2, д, прим.
пáпка, пáпок § 8, п. 2, а, прим. 2
паранóя § 90, п. 4
Парáска § 18, п. 1, ґ, прим.; § 103, п. 1, прим. 2; *Парáсок* § 103, п. 1, прим. 2
Парáсчин § 18, п. 1, ґ, прим.
парашýт § 90, п. 6
Пáрдубице § 109, п. 1, в, прим.
Парúж § 18, п. 2, б; § 90, п. 5, в, 4; § 113, п. 2, а; *Парúжа* § 48, п. 2, г
Парúзька комýна § 38, п. 22
парúзький § 18, п. 2, б; § 113, п. 2, а

парúрувати § 24, п. 3
парí § 90, п. 5, а, 4
парк — *пáрку* § 48, п. 3, б
паркáн — *паркáну, паркáна* § 48, п. 3, в
парлáмент § 38, п. 13, прим.
Парнáс § 38, п. 8, прим. 4
пароксúзм § 90, п. 5, в, 1
пароплáв — *пароплáва* § 48, п. 3, и
пáросток, пáростка § 8, п. 3, ґ, 1
пáрта — *парт* § 8, п. 2, а, прим. 2
партизáн — *пітú в партизáни* § 57, п. 1
партíйний § 90, п. 5, а, 2
партíйно-політúчний § 29, п. 2, б
пáртія § 44, I
Пáртія демократúчного відрóдження Украíни § 38, п. 13
пáрубок § 18, п. 2, а
парубóцтво § 18, п. 2, а
парубóцький § 18, п. 2, а
парувáти § 24, п. 3
парфумéрія § 90, п. 6
парфýми § 90, п. 6
пасажúр § 45, II, п. 1
Пáсіка § 38, п. 6
пáсмо, у пáсмі § 17, п. 3, прим.
пáсти, пасý, пасýть § 80, п. 3, б, 7
пáститися — *пáсся* § 20, п. 1, г
пáуза § 94
Пáульсен § 94
пáфос § 88
пацієнт § 91, п. 2
паяц § 17, п. 7
пéвен § 67, п. 1, в
пéвність, пéвності, пéвністю § 8, п. 1, а, 1
педагóг § 14
педáль § 86, п. 1, б
педантúзм § 22, п. 13
пейзажúст § 22, п. 13
пейзажúст-худóжник § 27, п. 3
пектú § 80, п. 4; § 81, п. 2, в, прим. 2; § 83; *печý* § 80, п. 4; § 81, п. 2, в, прим. 2; *печéш* § 80, п. 4; *пік* § 80, п. 9; *пеклá, пеклó, пеклú* § 80, п. 9; *пектúму, пектúмеш, пектúме, пектúмемо (пектúмем), пектúмете, пектúмуть* § 80, п. 8, а, 2; *печú, печíм(о), печíть* § 81, п. 1, а; § 81, п. 2, в, прим. 2
пектúся, пектúсь § 83
пекýчість — *пекýчості* § 9, п. 2, а
пеленá § 2, п. 2, а
пéлех § 8, п. 2, в
Пелопоннéс — *Пелопоннéсу* § 48, п. 3, ї
Пéнжино § 113, п. 1
пéнжинський § 113, п. 1
Пéнза § 109, п. 1
пéнні § 89, п. 1
Пенсільванія-авеню § 38, п. 8
пень — *пнéві* § 49, п. 1
пеньóк § 22, п. 12
первіснообщúнний § 29, п. 1, б
Перебúйніс § 26, п. 1, г
перебрíхувати § 2, п. 3, б
перевéршувати § 10, п. 2
перевíрити — *перевíр* § 17, п. 1
пéред § 8, п. 2, в
передúній § 67, п. 2, а
передовúк § 22, п. 1
передоплáта § 21, п. 2
передусíм § 30, п. 1, ґ
передчáсний § 21, п. 2
переінáкшити § 4, п. 4, прим.
перекóнувати § 10, п. 1
перекотúпóле § 26, п. 1, г
Перелéсник § 38, п. 2, б
перемальóваний § 24, п. 2
перемальóвування § 24, п. 2
перемальóвувати § 24, п. 2
Перéмишль § 113, п. 2, в, прим.
перéмишльський § 113, п. 2, в, прим.
перемóга § 45, I, п. 1; *перемóги* § 47, А, п. 1, а; § 47, Б, п. 1; *перемóзі* § 47, А, п. 2; *перемóгу*

§ 47, А, п. 3; *перемо́гою* § 47, А, п. 4; *у перемо́зі* § 47, А, п. 5; *перемо́го* § 47, А, п. 6, а
перемо́жений § 80, п. 6, а
перемо́жець § 22, п. 4
перео́р, перео́ру § 8, п. 3, г, 5
перетво́рюючий § 84, п. 1, а
пери́стий § 23, п. 6
перістий § 23, п. 6
«Перли́на сте́пу» § 38, п. 25
перо́ — *пе́ра* § 54, п. 3
Пе́рська зато́ка § 38, п. 8; § 110
Перу́н § 38, п. 2, а
перце́пція § 89, п. 2
Пе́рше Садо́ве § 114, п. 1, в
Пе́рше тра́вня § 38, п. 22
1 Тра́вня § 38, п. 22, прим. 2
пе́рший, пе́рша, пе́рше § 71, п. 1; *пе́ршої, пе́ршою* § 9, п. 2, в
Першотравне́ве § 114, п. 2, б
пес — *пса* § 48, п. 2, б
пестли́вий § 19, п. 1
Петра́ й Павла́ § 38, п. 22
Петрі́в § 8, п. 1, а, 3; *Петро́ва* § 8, п. 1, а, 3; § 23, п. 7; *Петро́ве* § 23, п. 7; *Петро́вого* § 8, п. 1, а, 3
Петрі́вка § 38, п. 22
Петро́ § 23, п. 7; § 44, II, а; § 45, II, п. 1; *Петро́ві* § 49, п. 1; *Пе́тре* § 53, п. 3
Петро́в § 104, п. 1
Петро́ Кузьми́ч — *Пе́тре Кузьмичу́* § 53, п. 4, прим. 4
Петропа́влівка § 114, п. 3, б
пе́чений § 20, п. 2, в, прим.
пече́ний § 20, п. 2, в, прим.; § 80, п. 6, а
пе́чиво § 22, п. 2
Печиво́ди § 114, п. 2, в
печиво́дівський § 114, п. 2, в
п'єдеста́л § 91, п. 2; § 92, п. 1, а
П'ємо́нт § 92, п. 1, а
п'є́са § 90, п. 5, а, 2
Пєшко́вський § 104, п. 2, г
Пивова́ров § 104, п. 6, в, 2
Пили́півка § 88, п. 22
Пиля́єв § 104, п. 6, в, 2
пирі́й — *пирі́єм* § 51, п. 1
Пиря́тин — *Пиря́тина* § 48, п. 2, г
писа́в-писа́в § 25, п. 4, а
пи́саний § 84, п. 2, прим. 1, г
пи́сар, пи́саря § 45, II, п. 2
Пи́сарев § 104, п. 2, в; § 104, п. 6, в, 2
писа́ти § 80, п. 3, б, 3; § 81, п. 2, в, прим. 2; § 84, п. 2, прим. 1, г; *пишу́* § 80, п. 3, б, 3; § 81, п. 2, в, прим. 2; *пи́шуть* § 80, п. 3, б, 3; *пиши́, пишім (о), пишіть* § 81, п. 2, в, прим. 2; *бу́ду писа́ти* § 80, п. 8, а, 1
Пи́семський § 8, п. 3, г, 7
писк § 19, п. 2
пи́снути § 19, п. 2
письме́нник § 20, п. 1, в
письмо́ § 17, п. 3, прим.; *на письмі́* § 17, п. 3, прим.; § 52, п. 3, б
пита́ння — *пита́нь* § 55, п. 2; *пита́нням* § 56
пи́ти, п'ю § 80, п. 3, б, 1; *п'є* § 6, п. 1; *п'ють* § 80, п. 3, б, 1
пито́мий § 67, п. 1, а
піані́симо § 89, п. 1; § 90, п. 5, а, 4
піаніст § 22, п. 13
півáркуша § 26, п. 1, д
півгоди́ни § 26, п. 1, д
Півде́нна Аме́рика § 110
Півде́нне Полі́сся § 38, п. 7
півде́нний за́хід § 38, п. 7
Півде́нно-За́хідна залізни́ця § 38, п. 9
півде́нно-схі́дний § 29, п. 2, е
Південноукраїнський кана́л § 114 п. 2, а, прим.
пі́вдень § 38, п. 7
пі́вдень — *куро́рти Пі́вдня* § 38, п. 7
півд.-зах. (півде́нно-за́хідний) § 40
півдю́жини § 26, п. 1, д
пів-Євро́пи § 6, п. 3; § 26, п. 1, д, прим.
півкарбо́ванця § 26, п. 1, д
пів-Ки́єва § 26, п. 1, д, прим.
півко́ло § 26, п. 1, д
півмі́сяць § 26, п. 1, д
пі́вніч § 38, п. 7
пі́вніч — *наро́ди Пі́вночі* § 38, п. 7
Північна Буковина́ § 38, п. 7
Північний Льодови́тий океа́н § 110
Північний морський шлях § 38, п. 9
Північний по́люс § 38, п. 8; § 110
північно-за́хідний § 29, п. 2, е
Північнокри́мський кана́л § 38, п. 8
Півн. крим. кана́л (Північно-кри́мський кана́л) § 40
півн.-сх. (північно-схі́дний) § 40
півогірка́ § 26, п. 1, д
півтора́ § 72, п. 2
півтора́ста § 72, п. 2
півтори́ § 72, п. 2
пів'я́блука § 6, п. 3; § 26, п. 1, д
під бо́ком § 30, п. 2, а
підборі́ддя § 8, п. 3, б, 3
підви́щення § 18, п. 3
підви́щити § 18, п. 3
підв'яза́ти § 6, п. 1
під го́ру § 30, п. 2, а
підгото́вка § 22, п. 11
підда́шшя § 20, п. 4, а; § 54, п. 3; *підда́шшю* § 20, п. 4, а; § 49, п. 2, а; *підда́шшям* § 51, п. 2; *на підда́шші* § 20, п. 4, а; § 52, п. 3, б; *підда́ш* § 20, п. 4, а; § 55, п. 2
піджа́к — *піджака́* § 48, п. 2, в
підзо́листо-боло́тний § 29, п. 2, б
під'їхати § 6, п. 3
під кіне́ць § 31, п. 3
підко́ва — *підкі́в* § 8, п. 3, г, 3
підкре́слити — *підкре́сли, підкре́слім (о), підкре́сліть* § 81, п. 1, г
Підмоско́в'я § 38, п. 12, прим.
піднесе́ння § 22, п. 5
підні́жжя § 8, п. 1, б
пі́дпис — *пі́дписів* § 55, п. 1
підпо́ра — *підпо́р* § 8, п. 3, г, 3
підпорядко́ваний § 24, п. 1
підпорядкува́ння § 24, п. 1
підпорядкува́ти § 24, п. 1
підраху́нок — *у підраху́нку* § 52, п. 2, а
підря́д § 30, п. 1, б
під си́лу § 30, п. 2, а
підси́нюваний § 24, п. 1
підси́нювання § 24, п. 1
підси́нювати § 24, п. 1
підтри́мка § 21, п. 2
пі́дтюпцем § 30, п. 1, а
під ча́с § 31, п. 3
пієте́т § 90, п. 5, а, 2
пізнава́ти, пізнаю § 80, п. 3, б, 4, прим.
пі́зній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
пік § 38, п. 8
пікірувати § 24, п. 3
пік Шевче́нка § 38, п. 8
пілóт § 90, п. 5, а, 5
Пількома́йо § 100, п. 2
пілю́ля § 86, п. 1, б
Пі́нега § 109, п. 1
пі́нчер § 38, п. 4, прим.
піоне́р — *піоне́рові* § 49, п. 1; *піоне́ри* § 54, п. 1; *піоне́рів* § 57, п. 1
пірце́ — *пі́рець* § 55, п. 2, прим.
пір'я § 6, п. 2; § 45, II, п. 2
піскува́тий § 23, п. 8
пі́сля то́го як § 32, п. 2, б
пі́сня § 45, I, п. 2; *пісе́нь* § 16, п. 2, в
пісня́р, пісня́ра § 45, II, п. 3
пісо́к § 18, п. 1, б; § 18, п. 1, в; *піску́* § 18, п. 1, б; § 18, п. 1, в; § 48, п. 3, а
пі́ти — *пішла́ б* § 33, Б, б
піфаго́рова теоре́ма § 38, п. 26, в, прим., б

піцика́то § 89, п. 1
пішохі́д § 8, п. 3, г, б
пішохі́дний § 8, п. 3, г, б
Піща́не § 109, п. 1, в
піща́ний § 18, п. 1, в
піщи́на § 18, п. 1, б
Пйо́нтек § 104, п. 8, б
Пйотро́вський § 104, п. 4, а
план § 86, п. 1, а
пласки́й § 16, п. 2, а, 1, прим.
плащ — *плаща́* § 48, п. 2, в
пле́м'я § 44, IV, б; § 64, п. 1; § 64, п. 2; *племені* § 44, IV, б; § 64, п. 2; § 64, п. 3; *пле́менем, пле́м'ям* § 64, п. 4; *у племені* § 64, п. 5; *племена́* § 65, п. 1; § 65, п. 4; *племе́н* § 65, п. 2; *племена́м* § 65, п. 3; *племена́ми* § 65, п. 5; *у племена́х* § 65, п. 6
пле́нум § 86, п. 2
плести́, плів, плела́ § 8, п. 1, а, 7
плече́ § 45, II, п. 3; § 58, п. 2, прим.; *плеча́* § 48, п. 1; *плече́м* § 51, п. 1; *на плечі́* § 52, п. 3, б; *пле́чі* § 54, п. 2; *плечи́й* і *пліч* § 55, п. 3; *плечи́ма* § 58, п. 2, прим.
Плещее́в § 104, п. 2, в
Плещее́во § 109, п. 1, б
плея́да § 90, п. 4
пли́нний § 23, п. 1, прим.
Пли́ски, Пли́сок, Пли́скам § 112, п. 2
плиско́ватий § 23, п. 8
пліви́ши § 8, п. 1, а, 7
пліт — *пло́ту, плота́* § 48, п. 2, в
пліт|ка, пліто́к § 8, п. 3, а, 2
пліч-о́-пліч § 30, п. 3, г
пломбі́р § 22, п. 13
пло́ский § 16, п. 2, а, 1, прим.
пло́ско-опу́клий § 29, п. 2, б
пло́ща (парадигма) § 46, I; *пло́ща* § 45, I, п. 3; *пло́щі* § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; *пло́щу* § 47, А, п. 3; *пло́щею* § 47, А, п. 4; *на пло́щі* § 47, А, п. 5; *площ* § 47, Б, п. 2, а; *пло́щам* § 47, Б, п. 3, а; *пло́щами* § 47, Б, п. 5, а
плуг § 14; § 50, п. 1, прим.; *плу́га* § 50, п. 1, прим.
плюралі́зм § 22, п. 13
плюск § 19, п. 2
плю́снути § 19, п. 2
пляж § 86, п. 1, б
По § 112, п. 7
по-ба́тьківськи § 30, п. 3, а
по-ба́тьківському § 30, п. 3, а
по́біч § 30, п. 1, б
поблизу́ § 30, п. 1, б
побо́їще § 22, п. 9
по-бойово́му § 30, п. 3, а
побороти, поборю́, побо́рють § 80, п. 3, б, 5
по-брате́рськи § 30, п. 3, а
по-бра́тньому § 30, п. 3, а
Побу́джжя § 38, п. 12, прим.
по́бут — *по́буту* § 48, п. 3, і
побутови́зм § 22, п. 13
Повали́зька Би́стриця § 114, п. 1, а
по́вен § 67, п. 1, в
Повене́ць § 109, п. 9, б
по́верх — *по́верху* § 48, п. 3, в; *на по́версі* § 52, п. 3, а
пове́рх § 30, п. 1, б
пове́рхня, пове́рхонь § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
повини́нен § 67, п. 1, в
повік § 30, п. 1, б
повік-ві́ки § 25, п. 4, б
повірити — *повір, повірмо, повірте* § 81, п. 2, б
повісити — *повісь, повісьмо, повісьте* § 81, п. 2, в
повісмо — *повісом* § 55, п. 2, прим.
по́вість, по́вістю § 20, п. 4, в
повні́ший § 69, п. 1, а
повноголо́сся § 8, п. 3, б, 3
повноли́ций § 68, прим. 2
повнолі́тній § 67, п. 2, а
пово́лі § 30, п. 1, б
повсю́ди § 30, п. 1, а
повсякча́с § 30, п. 1, е
пога́ний § 1, п. 2
погаси́ти § 84, п. 2, прим. 1, г
пога́шений § 84, п. 2, прим. 1, г
погі́рдний § 8, п. 2, б
погли́блення § 80, п. 6, в, прим. 2, г
поголі́в'я § 8, п. 3, б, 3
пого́нич — *пого́ничу* § 53, п. 1
пого́рда § 8, п. 2, б
по-господа́рськи § 30, п. 3, а
по-господа́рському § 30, п. 3, а
подві́р'я § 8, п. 1, б; *на подві́р'ї* § 6, п. 2; § 52, п. 3, б; *подві́р'їв* § 55, п. 1
по дво́є § 30, п. 2, г
поде́куди § 30, п. 1, а
Подо́лля § 38, п. 12, прим.
по́дорож (парадигма) § 46, III; *по́дорож* § 8, п. 2, в; § 20, п. 4, в; *по́дорожі* § 61, п. 1; § 62, п. 1; *по́дорожжю* § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, а; *у по́дорожі* § 61, п. 4; *по́дорожей* § 62, п. 2; *по́дорожам* § 62, п. 3; *по́дорожами* § 62, п. 4; *у по́дорожах* § 62, п. 5
подоро́жній § 67, п. 2, а; § 68, прим. 1
подоро́жчання § 18, п. 3
подоро́жчати § 18, п. 3
по-дру́ге § 30, п. 3, б
Подьячев § 104, п. 2, в
по́за § 31, п. 1, б
позавчо́ра § 30, п. 1, а; § 30, п. 1, д
позаду § 30, п. 1, б
по зако́ну § 30, п. 2, а
позато́рік § 30, п. 1, а; § 30, п. 1, д
поздо́вжній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
пози́ція § 90, п. 5, в, 1
по змо́зі § 30, п. 2, а
по зна́ку § 30, п. 2, а
поінформува́ти § 4, п. 4, прим.; § 90, п. 5, б
по-і́ншому § 30, п. 3, а
по́їзд § 19, п. 1
поїзни́й § 19, п. 1
по́ки що § 30, п. 1, є
покли́кати — *покли́ч, покли́чмо, покли́чте* § 81, п. 2, б
по-коза́цькому § 30, п. 3, а
покриття — *покриттів* § 55, п. 1
Покро́ва § 38, п. 22
Покро́вське § 109, п. 7, а
Поку́ття § 38, п. 12, прим.
по-лати́ні § 30, п. 3, а
по́ле § 44, II, б; § 45, II, п. 2; *по́ля* § 48, п. 1; *на по́лі* § 52, п. 3, б; *поля́* § 54, п. 3; § 57, п. 2; *поліе́* (рідше *піль*) § 55, п. 1; § 55, п. 2; *поля́ми* § 58, п. 1
Полево́й § 104, п. 10
полі́вка § 22, п. 11
поліе́др § 91, п. 2
полі́льник § 22, п. 3
полірува́ти § 24, п. 3
Полі́сся § 38, п. 12, прим.
політико-економі́чний § 29, п. 2, в
полк § 50, п. 2; *по́лку* § 48, п. 3, б
полови́на § 72, п. 1
поло́ження, поло́жень § 8, п. 2, г
Поло́зьєв § 104, п. 12, а, 1
полоска́ти, полощу́, поло́щеш § 80, п. 4
поло́ти, полю́, по́лють § 80, п. 3, б, 5; *поло́в, поло́ла* § 8, п. 3, в
полотно́ — *поло́тен* § 55, п. 2
Полта́ва, Полта́ви, у Полта́ві § 112, п. 1, I
полта́вець § 38, п. 1, прим. 6
полта́вський § 18, п. 1, б
Полта́вщина § 18, п. 1, б
полу́кіпок § 26, п. 1, д
полу́мисок § 26, п. 1, д
по́лум'я § 45, II, п. 2
полюва́ти § 24, п. 3

по-лю́дськи § 30, п. 3, а
поля́нин — *поля́ни* § 38, п. 1, прим. 6
поля́рний § 86, п. 1, б
мала́ньку § 30, п. 1, в
пома́лу § 30, п. 1, в
поми́ї § 66, п. 1, б; *поми́ям* § 66, п. 3, б; *поми́ями* § 66, п. 5, б; *у поми́ях* § 66, п. 6
поміж § 31, п. 1, б
по́міч § 18, п. 4
помічни́й § 18, п. 4
помічни́к § 18, п. 4
по можли́вості § 30, п. 2, а
Пом'ялóвський § 104, п. 11
по́над § 31, п. 1, б
понадпла́новий § 21, п. 2
по-на́шому § 30, п. 3, а
понеді́лок — *понеді́лка* § 48, п. 2, д
по́ні § 100, п. 2
по-нім́ецьки § 16, п. 2, а, 1
по-нім́ецькому § 16, п. 2, а, 1
по́ночі § 30, п. 1, б
пообі́дній § 67, п. 2, а
пооди́нці § 30, п. 1, г
поо́браний § 20, п. 2, в, прим.
попада́ю § 20, п. 4, д, прим.
попере́д § 31, п. 1, б
попере́чний § 67, п. 1, а
поперечношліфува́льний § 29, п. 1, е
по-пе́рше § 30, п. 3, б
попідвіко́нню § 20, п. 4, г
попідти́нню § 20, п. 4, г; § 30, п. 1, д
по́пліч § 30, п. 1, б
по пра́ві § 30, п. 2, а
попурí § 90, п. 5, а, 4
пор. — порівня́й, порівня́йте § 40
по́рений § 84, п. 2, прим. 1, в
поріг § 8, п. 2, в; *на поро́зі* § 52, п. 3, а
поро́жній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
порося́тко — *порося́ткові, порося́тку* § 49, п. 1
поро́ти § 84, п. 2, прим. 1, в; *поро́в, поро́ла* § 8, п. 3, в
по́ротий § 84, п. 2, прим. 1, в
по́рох § 8, п. 2, в; *по́роху* § 48, п. 3, а
порськи́й § 16, п. 2, а, 1, прим.
по́ртик — *по́ртика* § 48, п. 3, в
порт Балаклáва § 38, п. 19
Порт-Луї́ § 112, п. 7
По́рто-Але́гре § 38, п. 8, прим. 3
Порт-о-Пре́нс § 38, п. 8, прим. 2
портфе́ль — *портфе́ля* § 48, п. 2, в
по́руч § 30, п. 1, б
по́ршень — *по́ршня* § 48, п. 2, е
по́ряд § 30, п. 1, б
по-сво́єму § 30, п. 3, а
посе́ред § 31, п. 1, б
посере́дині § 30, п. 1, б
посере́дній § 67, п. 2, а
посила́ння — *посила́нь* § 55, п. 2
посила́ти § 80, п. 3, б, 9
по си́лі § 30, п. 2, а
посія́ний § 84, п. 2, а
послідо́вно миролю́бний § 29, п. 1, г, прим. 1
по со́вісті § 30, п. 2, а
Посо́л Респу́бліки По́льща § 38, п. 3, прим. 3
посо́хнути, посо́хнув, посо́хнула § 80, п. 9, прим. 2
посо́хти, посо́х, посо́хла § 80, п. 9, прим. 2
по-соціалдемократи́чному § 30, п. 3, а, прим.
постача́льник § 22, п. 3
постача́льно-збутови́й § 29, п. 2, б
по сусíдству § 30, п. 2, а
по-сусíдськи § 30, п. 3, а
по-сусíдському § 30, п. 3, а
по су́ті § 30, п. 2, а
посу́тній § 67, п. 2, а
Посьє́т § 109, п. 1, а
по́тинський § 113, п. 1
потихе́ньку § 30, п. 1, в

По́ті § 90, п. 5, а, 3; § 109, п. 4, а, 1; § 112, п. 7; § 113, п. 1
потíк § 8, п. 3, ґ, 5
потóп § 8, п. 3, ґ, 7; *потóпу* § 8, п. 3, ґ, 5
пото́чний § 67, п. 1, а
потре́ба — *потре́б* § 8, п. 3, ґ, 3
потребува́ти § 10, п. 2
по-тре́тє § 30, п. 3, б
по тро́є § 30, п. 2, ґ
потро́ху § 30, п. 1, а
Потсда́мська уго́да § 38, п. 23
поту́жний § 23, п. 1
потягти́ — *потя́г, потягла́* § 80, п. 9, прим. 2
по-украї́нськи § 16, п. 2, а, 1; § 30, п. 3, а
по-украї́нському § 16, п. 2, а, 1; § 30, п. 3, а
по-францу́зьки § 16, п. 2, а, 1
по-францу́зькому § 16, п. 2, а, 1
походжа́ти § 80, п. 6, б
по-християнському § 30, п. 3, а
Почаївська ла́вра § 38, п. 21
почáсти § 30, п. 1, б
почáтий § 84, п. 2, б
по́чеп, по́чепу § 8, п. 3, ґ, 5
по чéрзі § 30, п. 2, а
по чéтверо § 30, п. 2, ґ
почíм § 30, п. 1, ґ
почóму § 30, п. 1, ґ
почорні́лий § 84, п. 1, б
почуття́ § 20, п. 4, а; *почуттíв* § 20, п. 4, а; § 55, п. 1
по́штовх — *по́штовху* § 48, п. 3, і
по щúрості § 30, п. 2, а
по́яс — *по́яса, по́ясу* § 48, п. 3, ї, прим.
пояснення § 8, п. 3, г
П-подíбний § 25, п. 4, є
прав § 67, п. 1, в
пра́вда § 2, п. 2, в
Пра́вдинськ § 109, п. 4, а, 2, прим.
правобере́жний § 29, п. 1, б
правóруч § 30, п. 1, е
Пра́га § 18, п. 2, б; § 112, п. 1, І; § 113, п. 2, а; *Пра́ги, у Пра́зі* § 112, п. 1, І
пра́зький § 18, п. 2, б; § 113, п. 2, а
пра́пор § 8, п. 3, ґ, 7
пра́порщик § 22, п. 1
працездáтний § 25, п. 2, б
працíвни́к § 22, п. 1
працьови́тий § 67, п. 1, а
працю́ючий § 84, п. 1, а
пра́ця § 44, І; *пра́ці* § 47, А, п. 1, б
прега́рний § 21, п. 3
представни́к § 21, п. 2
презавзя́тий § 21, п. 3
президе́нт НАН Украї́ни § 38, п. 3, прим. 1.
Президе́нт Національної акаде́мії нау́к Украї́ни § 38, п. 3, прим. 3
Президе́нт Сполу́чених Шта́тів Аме́рики § 38, п. 3
Президе́нт Украї́ни § 38, п. 3
презúдія § 38, п. 16
презúрливий § 21, п. 3
презúрство § 21, п. 3
прекра́сний § 21, п. 3
прекра́сно § 21, п. 3
прем'є́р § 92, п. 1, а
прем'є́р-мініст́р § 26, п. 2, 1, б
Прем'є́р-мініст́р Кана́ди § 38, п. 3
премýдрий § 21, п. 3
преосвяще́нний § 21, п. 3
препога́но § 21, п. 3
преподо́бний § 21, п. 3
престóл § 21, п. 3
Приазóв'я § 38, п. 12, прим.
приамудар'їнський § 114, п. 3, в
прибере́жний § 21, п. 3
Прибúлкін § 104, п. 6, в, 3
прибíгти § 21, п. 3; § 80, п. 5, прим.
прибóркати § 21, п. 3
прúбраний § 21, п. 3

прибудува́ти § 21, п. 3
прибу́ток — *прибу́тку* § 48, п. 3, і
прибуття́ § 21, п. 3
прива́бливо § 21, п. 3
Прива́лов § 104, п. 6, в, 3
Прибо́лжя § 109, п. 4, б, 5
привселю́дно § 30, п. 1, е
при́гірок § 21, п. 3
приги́р'я — *на приги́р'ї* § 52, п. 3, б
при́горща — *при́горщ, при́горщю* § 20, п. 4, в
приї́хати § 4, п. 1
прийде́шній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
Прикарпа́ття § 38, п. 12, прим.
при́клад — *при́кладу* § 48, п. 3, і
прикордо́нний § 21, п. 3
прикрути́ти § 21, п. 3
Прику́мськ § 109, п. 4, б, 5
прила́ддя § 17, п. 5
Прилу́ки § 112, п. 2; § 113, п. 2, б; *Прилу́к, Прилу́кам* § 112, п. 2
прилу́цький § 113, п. 2, б
Примо́р'я § 109, п. 4, б, 5
при́мула § 86, п. 1, а
прина́джувати § 80, п. 6, б
прина́дний § 23, п. 1
принесе́ний § 2, п. 1
принести́ — *принісши* § 85, п. 2
принісши § 85, п. 2
принц § 38, п. 3, прим. 2
при́нцип — *при́нципу* § 48, п. 3, є
припусти́ти — *припусти́, припусті́м (о), припусті́ть* § 81, п. 1, а
При́п'ять § 108
приро́дний § 23, п. 1
прислі́в'я § 54, п. 3; *прислі́в'їв* § 55, п. 1
при́стань Ржи́щів § 38, п. 19
прису́тній § 67, п. 2, а
притім § 32, п. 1
притому́ § 32, п. 1
притулок § 21, п. 3
Приура́лля § 38, п. 12, прим.
при цьо́му § 32, п. 2, б
причепи́ти § 10, п. 2
причи́на § 20, п. 1, в
причи́нний § 20, п. 1, в
причі́м § 32, п. 1
причо́му § 32, п. 1
Причорномо́р'я § 38, п. 12, прим.
пришви́дшити § 21, п. 3
При́швін § 104, п. 6, в, 3
прищеплювати § 10, п. 2
при́ярок § 21, п. 3
пріз́висько § 21, п. 3
пріз́вище (парадигма) § 46, II; *пріз́вище* § 21, п. 3; § 44, II, б; § 45, II, п. 3; *пріз́вища* § 48, п. 1; § 54, п. 3; *пріз́вищу* § 49, п. 2, а; *пріз́вищем* § 51, п. 1; *у пріз́вищі* § 52, п. 3, б; *пріз́вищ* § 55, п. 2; *пріз́вищам* § 56; *пріз́вищами* § 58, п. 1
пріз́рва § 21, п. 3
про́ба — *проб* § 8, п. 3, г, 3
про́від — *про́воду* § 48, п. 3, і
провітрити — *провітри, провітрим(о), провітріть* § 81, п. 1, г
проводи́р, проводиря́ § 45, II, п. 2
Програ́ма ДемПУ § 38, п. 23
прогре́с — *прогре́су* § 48, п. 3, є
прода́жний § 67, п. 1, а
прое́кт § 91, п. 2, прим.
прое́кція § 91, п. 2, прим.
проза́їк § 4, п. 4; § 22, п. 1, прим.; § 90, п. 5, б
проза́їчний § 23, п. 3
пройди́світ § 26, п. 1, г
Про́кіп § 8, п. 2, е, прим.; § 103 п. 2, прим. 1; *Про́копа* § 8, п. 2, е, прим.
Прокі́п'євськ § 109, п. 8
Про́копів § 102, п. 3
Прокоф'є́в § 104, п. 11
прокру́стове ло́же § 38, п. 26, в, прим., б
пролета́р, пролетаря́ § 45, II, п. 2; *пролета́рю* § 53, п. 2; *пролетарі́* § 54, п. 2; § 60; *пролетаря́м* § 56; *пролетаря́ми* § 58, п. 1
пролетаріа́т — *пролетаріа́ту* § 48, п. 3, б
променисти́й § 23, п. 6
про́між § 31, п. 1, б
промо́вець — *промо́вця* § 48, п. 2, а
пропаганди́ст § 18, п. 2, в
пропаганди́стський § 18, п. 2, в
проро́к § 8, п. 3, г, 7
проси́ти § 18, п. 4, прим. 2
просмоли́ти — *просмо́лю* § 81, п. 2, в, прим. 3
проспе́кт Дру́жби наро́дів § 38, п. 9
прости́ти § 10, п. 1; § 18, п. 1, г; *прости́ш, прости́ть* § 18, п. 1, г
про́сьба § 18, п. 4, прим. 2
проте́ § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага
протока Па-де-Кале́ § 38, п. 8
проф. — профе́сор § 40
профе́сор § 45, II, п. 1
профко́м Ки́ївського національного університе́ту § 38, п. 14, а
профспі́лка § 25, п. 4, а
профспілко́вий § 25, п. 4, а
проце́нт — *проце́нта* § 48, п. 2, д
проце́с — *проце́су* § 48, п. 3, є
проща́ти § 10, п. 1; § 18, п. 1, г; *проща́ю, проща́єш, прощу́* § 18, п. 1, г
пря́диво § 22, п. 2
Псалти́р § 38, п. 18, прим. 2
Псел — *Псла* § 48, п. 3, г
Псков § 112, п. 1, II; *Пско́ва* § 48, п. 2, г; § 112, п. 1, II; *Пско́вом* § 51, п. 3, б; § 112, п. 1, II; *у Пско́ві* § 112, п. 1, II
пта́ство § 18, п. 2, в
пта́х § 18, п. 2, в
«Пташи́не молоко́» § 38, п. 25
Пташи́нський § 104, п. 7
Пугачо́в § 104, п. 3, в
пу́жално § 17, п. 4
пу́жальце § 17, п. 4
пусти́ти — *пущу́* § 80, п. 8, б, 2
пу́тній § 67, п. 2, а
пухи́р, пухиря́ § 45, II, п. 2
Пу́шкін § 49, п. 2, б; § 53, п. 4; § 104, п. 6, а; *Пу́шкіну* § 49, п. 2, б
пушкіні́ст § 38, п. 1, прим. 5
Пу́шкіно § 109, п. 7, б
Пу́ща-Води́ця § 112, п. 5; § 114, п. 3, а; *Пу́щі-Води́ці, у Пу́щі-Води́ці* § 112, п. 5
пу́ща-води́цький § 114, п. 3, а
пу́щений § 80, п. 6, а
Пхенья́н § 109, п. 9, а, 1
пшени́ця § 9, п. 1; § 18, п. 4
пшени́чний § 18, п. 4
пшоно́ § 9, п. 1; *пшоні́, у пшоні́* § 9, п. 2, б
пюпі́тр § 92, п. 2, б
Пясе́цький § 104, п. 11, прим.
п'ятдеся́т (парадигма) § 70, п. 4; *п'ятдеся́т* § 28, п. 1, а
п'ятдеся́тий § 71, п. 1
п'я́теро, п'ятьо́х, п'ятьо́м § 70, п. 10
П'ятиго́рськ § 109, п. 4, б, 4; § 109, п. 8; § 114, п. 2, б
п'я́тий § 71, п. 1
п'ятику́тний § 25, п. 3, а; § 67, п. 1, а
п'ятимільйо́нний § 71, п. 1
п'ятисо́тий § 71, п. 1
п'ятисо́тий § 71, п. 1
П'ятиха́тки § 114, п. 2, б
п'ятиха́тківський § 114, п. 2, б
п'ятна́дцятий § 28, п. 1, б
п'ятна́дцять § 70, п. 3
п'ятсо́т (парадигма) § 70, п. 5
п'ятсоттридцятити́сячний § 28, п. 1, б
п'ять (парадигма) § 70, п. 2; *п'ять* § 6, п. 1; § 70, п. 3 і п. 12
п'ять други́х § 72, п. 1
П'ячёнца § 92, п. 1, а

Р

р. — рік, річка § 40
Рáва-Рýська § 112, п. 4, б; § 114, п. 3, а; *Рáви-Рýської, Рáві-Рýській* § 112, п. 4, б
рáва-рýський § 114, п. 3, а
Рáві § 38, п. 4
рагс, до рáгсу § 39, п. 2, прим.
рагý § 100, п. 2
рад § 67, п. 1, в
рáда § 38, п. 16
Рáда Безпéки § 38, п. 11
рáда філологíчного факультéту § 38, п. 16
рáдий-радíсінький § 25, п. 4, б
рáдитися — *рáдишся* § 18, п. 4, прим. 1
Рáдич § 104, п. 5
Радúщев § 104, п. 6, в, 4
рáдій § 90, п. 5, а, 2
рáдіо § 100, п. 2
радіо- й телеапарáтура § 26, п. 2, б
радіокомітéт § 25, 3, а; § 26, п. 1, в
радіофізúчний § 29, п. 1, а
рáдість (парадигма) § 46, III; *рáдість* § 8, п. 1, а, 1; § 17, п. 3; *рáдості* § 8, п. 1, а, 1; § 9, п. 2, а; *рáдістю* § 8, п. 1, а, 1; § 61, п. 3, б; *рáдосте* § 61, п. 5
рáдіус § 90, п. 5, а, 2; *рáдіуса* § 48, п. 2, є
рáдощі § 66, п. 1, б; *рáдощам* § 66, п. 3, а; *рáдощами* § 66, п. 5, а
Радчýк § 17, п. 6
раз — *сто раз* (і *разíв*), *разíв сто* § 55, п. 1, прим.
раз у рáз § 30, п. 2, б
Рáїч § 104, п. 5
райвнó § 39, п. 1, б
райóн § 7, п. 1, а
райрáда § 39, п. 1, б
Рамбуйé § 112, п. 7
рáнішній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
рáнній § 20, п. 1, в; § 23, п. 1; § 23, п. 1, прим.; § 67, п. 2, а
рáнок § 20, п. 1, в
Рафаéль § 86, п. 1, б; § 93, п. 1, в; § 100, п. 1, II; *Рафаéля, Рафаéлем* § 100, п. 1, II
рахýнок — *рахýнка, рахýнку* § 48, п. 3, ї, прим.
раціонáльний § 89, п. 2
реалíзм § 89, п. 2; *реалíзму* § 48, п. 3, є
реáльний § 89, п. 2
ребрó — *рéбер* § 55, п. 2, прим.
ревíти, реву́, ревýть § 80, п. 3, б, 9
революціонéр § 90, п. 5, а, 2
революцíя § 86, п. 1, б; § 89, п. 2
Революцíя 1905 р. § 38, п. 22
ревтúй § 80, п. 3, б, 9; § 83
регрéс — *регрéсу* § 48, п. 3, є
регулятор § 86, п. 1, б
рéдька, рéдьці § 17, п. 3, прим.
реевакуáція § 91, п. 2
реемігрáція § 91, п. 2
реéстр § 91, п. 2
режúм § 90, п. 5, в, 1
Рéзерфорд § 97
Рейн § 95, п. 1; *Рéйну* § 48, п. 3, ї
рейс — *рéйсу* § 48, п. 3, є
Рекóрд § 38, п. 5
Рекордúстка § 38, п. 4
рéктор § 38, п. 3, прим. 1
реманéнт — *реманéнту* § 48, п. 3, б
ремеслó § 19, п. 3
ремінéць, ремінця § 8, п. 3, а, 1
ремісникúк § 19, п. 3
ремóнт — *ремóнту* § 48, п. 3, є; *на ремóнті* § 52, п. 3, а
Ренесáнс § 38, п. 22
ренéт — *ренéту* § 48, п. 3, б
ренклóд — *ренклóду* § 48, п. 3, б
Ренн § 89, п. 3
рентгéн § 38, п. 1, прим. 5
Реньé § 93, п. 1, а
репетúрувати § 24, п. 3
репетувáти § 24, п. 3
республíка § 90, п. 5, а, 5
Республíка Білорýсь § 38, п. 12
Республíка Болгáрія § 38, п. 12
Республíка Íндія § 38, п. 12
Республíка Кýба § 38, п. 12
Республíка Пóльща § 38, п. 12
Республíка Румýнія § 38, п. 12
рефóрма § 88
речитатúв § 90, п. 5, в, 1
Рéчиця § 109, п. 9, б; § 112, п. 1, І; *Рéчиці, в Рéчиці* § 112, п. 1, І
речовúзм § 22, п. 13
речовúй § 23, п. 7
Рéпін § 6, п. 2, прим.; § 104, п. 2, г
Ржев § 109, п. 1, б
Рибакóв § 104, п. 7
рибáлка, рибáлці § 16, п. 2, б, прим.
рибáлчин § 16, п. 2, б, прим.
рибáльство § 16, п. 2, б
Рив'éра § 92, п. 1, а
ривóк — *ривкá* § 48, п. 3, є
Ríга § 90, п. 5, в, 4; § 113, п. 2, а
ри́зький § 113, п. 2, а
Рим § 90, п. 5, в, 4
Ри́мський-Кóрсаков § 106, п. 3, б
риск § 19, п. 2
рискнýти § 19, п. 2
ритм — *рúтму* § 48, п. 3, є
риф § 90, п. 5, в, 1
риштóваний § 24, п. 1
риштóвання § 24, п. 1
риштувáння § 24, п. 1
риштувáти § 24, п. 1
рів § 49, п. 2, б; *рóву* § 48, п. 3, г; § 49, п. 2, б
рíвень, рівня § 8, п. 3, а, 1
Рівне § 108; § 112, п. 3; *Рівного, Рівному* § 112, п. 3
рід — *рóду* § 48, п. 2, є
рíдний § 67, п. 1, а
різати — *ріж, ріжмо, ріжте* § 81, п. 2, б
Різдвó § 38, п. 22
різкúй § 16, п. 2, а, 1, прим.
різко § 16, п. 2, а, 1, прим.
різко окрéслений § 29, п. 1, г, прим. 1
різьбя́р (і *різьбáр*) § 17, п. 3
рій — *рóю* § 48, п. 3, б; *рóєм* § 51, п. 1
рік § 18, п. 4; *рóку* § 48, п. 2, д
рікá Москвá § 27, п. 1
рік у рік § 30, п. 2, б
рілля́, ріллí, ріллю́, ріллéю § 20, п. 4, б
Ріо-де-Жанéйро § 38, п. 8, прим. 2; § 90, п. 5, в, 4; § 114, п. 3, г
Ріо-Негро § 38, п. 8, прим. 3; § 114, п. 3, в
рíсши § 8, п. 1, а, 7
річ § 44, III
Рíчард Лéвове Сéрце § 106, п. 1, а; § 107, п. 4, а
річечка § 22, п. 7
річни́й § 18, п. 4
робúв-робúв § 25, п. 4, а
робúти (парадигма в теперішньому часі) § 80, п. 1; *рóбить* § 1, п. 1; § 16, п. 2, г; *рóблять* § 16, п. 2, г; *робíть* § 1, п. 1
робúтися — *рóбиться* § 16, п. 2, г
робінзóн § 38, п. 1, прим. 5
робітникúк (парадигма) § 46, II; *робітникúк* § 8, п. 1, б; § 23, п. 7; *робітникá* § 48, п. 2, а; *робітникóві* § 49, п. 1; *робітникóм* § 51, п. 1; *на робітникóві* § 52, п. 1, а; *на робітникý* § 52, п. 1, б, прим.; *робітники́* § 54, п. 1; § 60; *робітникíв* § 55, п. 1; § 57, п. 1; *робітникáм* § 56; *робітникáми* § 58, п. 1; *на робітникáх* § 59; *перейтú в робітники́* § 57, п. 1

робітників — *робітникóва, робітникóве* § 23, п. 7
робітни́ця (парадигма) § 46, І; *робітни́ця* § 45, І, п. 2; *робітни́ці* § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1; *робітни́цю* § 47, А, п. 3; *робітни́цею* § 47, А, п. 4; *на робітни́ці* § 47, А, п. 5; *робітни́це* § 47, А, п. 6, б; *робітни́ць* § 16, п. 2, в; § 47, Б, п. 2, а; § 47, Б, п. 4, а; *робітни́цям* § 47, Б, п. 3, б; *робітни́цями* § 47, Б, п. 5, б; *робітни́ці* § 47, Б, п. 7
ро́блячи § 80, п. 6, в, прим. 2, в
ро́блячий § 80, п. 6, в, прим. 2, б
робо́та § 8, п. 1, б
Рогачо́во § 109, п. 2, в
родина — *роди́ни* § 47, А, п. 1, а
родовід — *родово́ду* § 48, п. 3, и
Ро́дос — *Ро́досу* § 48, п. 3, і
Рожи́щенський райо́н § 38, п. 12
розгі́н § 8, п. 3, г, 5
розгі́ження § 80, п. 6, в
розгра́флений § 80, п. 6, в, прим. 2, а
роздорі́жжя § 8, п. 3, б, 3; § 54, п. 3; *роздорі́жжю* § 49, п. 2, а; *роздорі́жжям* § 51, п. 2; § 56; *на роздорі́жжі* § 52, п. 3, б; *роздорі́ж* § 55, п. 2; *роздорі́жжями* § 58, п. 1; *на роздорі́жжях* § 59
роззброї́ти § 20, п. 1, а
роззя́ва § 20, п. 1, а
ро́зіграш § 90, п. 5, б
розідра́ти, роздер § 8, п. 2, а
розка́зувати — *розка́зую* § 81, п. 2, в, прим. 3
ро́зкіш § 20, п. 4, в; § 44, ІІІ; *ро́зкішшю* § 20, п. 4, в
розку́шувати § 80, п. 6, б
розма́й — *розма́ю* § 53, п. 2
розм'якши́ти § 6, п. 1, прим.
розповіда́ти, розповіда́й § 81, п. 2, в, прим. 1
розповісти́ § 80, п. 7; § 81, п. 2, в, прим. 1
розри́в-трава́ § 26, п. 2, 4
розрости́ся — *розрі́сся* § 20, п. 1, г
розсію́вати § 24, п. 1
розтягну́ти § 21, п. 2
ро́зтяг-сти́снення § 26, п. 2, 1, а
ро́зум § 1, п. 1; *ро́зумові* § 49, п. 1
розу́мний § 1, п. 1
розхита́ти § 21, п. 2
розхо́дження § 80, п. 6, в; § 80, п. 6, в, прим. 1
ро́зчин § 21, п. 2
роз'ю́шити § 6, п. 3
роз'ясни́ти § 6, п. 3
рома́н — *рома́ну* § 48, п. 3, ж
Романи́шин (парадигма) § 102, п. 3; *Романи́шин* § 53, п. 4
ромб — *ро́мба* § 48, п. 2, є
Ромни́, Ромéн, Ромна́м § 112, п. 2
Ромода́нівський шлях § 38, п. 9
рона́ § 1, п. 2
Росі́йська Федера́ція § 38, п. 12, прим.
росі́йський § 109, п. 6
Росія § 109, п. 6
росія́нка § 38, п. 1, прим. 6
Россíні § 90, п. 5, а, 3; § 100, п. 2
рости́ § 8, п. 1, а, 7; *ріс* § 8, п. 1, а, 7; *росла́* § 8, п. 1, а, 7
Ростóв-на-Дону́ § 112, п. 6; § 114, п. 3, г; *Ростóва-на-Дону́, у Ростóві-на-Дону́* § 112, п. 6
ростóвський-на-Дону́ § 114, п. 3, г
Рось § 108
рот, ро́та § 8, п. 2, а, прим. 1
Ро́щино § 109, п. 7, б
рояль § 90, п. 4
рр. — ро́ки § 40
Рти́щево § 109, п. 4, б, 6
Рудольфштáдт § 114, п. 2, г
рудольфштáдтський § 114, п. 2, г
Руж'é § 92, п. 1, а

руї́на § 4, п. 4; § 90, п. 5, б
рука́, руці § 47, А, п. 5, прим.
рука́в — *рукави́, рука́ва* § 54, п. 3
руко́пис — *руко́пису* § 48, п. 3, и
рулóн § 93, п. 1, в
рум'я́ний § 6, п. 1
Рум'я́нцев § 104, п. 11
руса́лка § 38, п. 2, а, прим. 1
руси́н — *руси́ни* § 54, п. 1, прим.
Руссó § 89, п. 3
«Ру́ська пра́вда» § 38, п. 18
рух — *ру́ху* § 48, п. 3, є
ручáй — *ручаю́* § 48, п. 3, г
ру́ченька § 2, п. 2, б; § 16, п. 2, а, 2
ру́шити — *руш, ру́шмо, ру́ште* § 81, п. 2, б
рушни́к § 18, п. 4
рушни́ця § 18, п. 4
Рю́дберг § 92, п. 2, б
рюкза́к § 92, п. 2, б
Рю́мін § 104, п. 11, прим.
рюш § 92, п. 2, б
рябúй § 6, п. 2, прим.
ряд § 5, п. 2; § 6, п. 2, прим.
Рязáнь § 109, п. 8, прим.

С

с. — село́, сторі́нка § 40
Са́ва § 22, п. 10; § 45, І, п. 1
Са́вич § 22, п. 10
Са́вівна § 22, п. 10
Са́вович § 22, п. 10
Савóйя § 90, п. 4
сад — *са́ду* § 48, п. 3, б
саджа́ти § 80, п. 6, б
Садóль § 86, п. 1, б
саквоя́ж § 90, п. 4
са́кля — *сакль* § 8, п. 2, а, прим. 2
Сала́сьєв § 104, п. 12, а, 1
Салóніки, Салóнік, Салóнікам § 112, п. 2
сам, самú, самí § 78, прим. 1
сама́ самотóю § 25, п. 4, б, прим.
са́мий § 78, прим. 1
самúй § 78, прим. 1
самíтни́й § 67, п. 2, а
самобу́тній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
самовчи́тель § 25, п. 2, а
самóтній § 67, п. 2, а
самохíд § 8, п. 3, г, 6; § 26, п. 1, а
самохíдний § 8, п. 3, г, 6; § 29, п. 1, а
самохíть § 30, п. 1, е
са́ни § 66, п. 1, а; § 66, п. 4, а; *сане́й* § 66, п. 2 а; *са́ням* § 66, п. 3, а; *саньмú* (й *саня́ми*) § 66, п. 5, в
Санкт-Га́ллен § 114, п. 3, г
Сан-Мартíн § 106, п. 1, г, прим. 1
Сан-Сальвадóр § 114, п. 3, г
Са́нта-Кла́ра § 114, п. 3, г
Сант-Я́го § 112, п. 7; § 114, п. 3, г
Сапу́н-гора́ § 27, п. 1
сара́й — *сара́ю* § 48, п. 3, в
Сардúнія § 90, п. 5, в, 5
Сату́рн § 38, п. 6
Сахалíн — *Сахалíну* § 48, п. 3, і
Са́хо-сквер § 114, п. 3, г
саяни § 38, п. 10
сваля́ва § 38, п. 10
сва́тівський § 113, п. 2
Сва́тове § 113, п. 2
сва́ха § 23, п. 4, прим.
сва́шин § 23, п. 4, прим.
свекру́ха § 23, п. 4; § 44, ІІ, б
свекру́шин § 23, п. 4
свекру́шисько § 44, ІІ, б
свердли́льно-довба́льний § 29, п. 2, б
Свєнці́цький § 104, п. 8, б
свинома́тка § 25, п. 2, б
свинопа́с § 25, п. 2, б
свиня́ § 20, п. 4, д, прим.; *свине́й* § 47, Б, п. 2, б; *сви́ньмú* (і *сви́нями*) § 47, Б, п. 5, в; *годува́ти свине́й* (і *сви́ні*) § 47, Б, п. 4, а, прим.
свиста́ти, свищу́, сви́щеш § 80, п. 4
свíжий § 67, п. 1, а
свíжíсінький § 16, п. 2, а, 2

свіжість § 22, п. 4; *свіжості* 9, п. 2, а
свіжозру́баний § 29, п. 1, г
свій § 75
Свір, Свірі, Свір'ю, на Свірі § 112, п. 1, III
світ § 17, п. 3; *світу* § 48, п. 3, г
світловодолікува́ння § 26, п. 1, е
світо́гляд — *світо́гляду* § 48, п. 3, є
Світоза́р, Світоза́ра § 103, п. 2, прим. 2
Світязь § 112, п. 1, II; *Світязю* § 48, п. 3, ї; § 112, п. 1, II; *Світязем, на Світязі* § 112, п. 1, II
свобо́да — *свобо́д* § 47, Б, п. 2, а
Свьо́нтек § 104, п. 8, б
Свя́дек § 104, п. 9
Свят-ве́чір § 26, п. 2, 1, а
Свято́го Ду́ха § 38, п. 18, прим. 2
святко́вий § 23, п. 7
свя́то § 6, п. 1, прим.; § 17, п. 3; *свя́ту* § 49, п. 2, а
Свя́то Перемо́ги § 38, п. 22
Свято́шин — *Свято́шина* § 48, п. 2, г; *Свято́шином* § 51, п. 3, б
свяще́нний § 20, п. 2, в
с. г. — сільське́ господа́рство § 25, п. 4, ж
с.-г. — сільськогосподарський § 25, п. 4, ж
с.-д. — соціа́л-демокра́т, соціа́л-демократи́чний § 25, п. 4, ж
себе́ (парадигма) § 74; *на се́бе* § 78, прим. 2
се́бто § 32, п. 1
Севасто́поль § 108, прим.; § 114, п. 2, г
севасто́польський § 114, п. 2, г
Севі́лья § 90, п. 5, а, 3; § 93, п. 1, а
сегме́нт — *сегме́нта* § 48, п. 2, є
Седа́н § 38, п. 8, прим. 4
Седла́чек § 104, п. 1
сей § 76
сейм § 38, п. 13, прим.
Сейм — *Се́йму* § 48, п. 3, ї
секво́я § 90, п. 4
секрета́р (парадигма) § 46, II; *секрета́р* § 17, п. 1; § 38, п. 3, прим. 1; § 45, II, п. 2; *секретаря́* § 45, II, п. 2; *секретаре́ві* § 49, п. 1; *секретаре́м* § 51, п. 1; *секретарі́* § 54, п. 2
се́ктор — *се́ктора* § 48, п. 2, є
сел., селян., селянськ. — селя́нський § 40
се́лезень § 2, п. 2, а
се́лище — *се́лища* § 57, п. 2; *у се́лищах* § 59
село́ § 8, п. 1, а, 2; § 8, п. 1, б; § 45, II, п. 1; § 50, п. 2; *села́* § 48, п. 1; *селу́* § 49, п. 2, а; *село́м* § 51, п. 1; *на селі́* § 52, п. 3, б; *по селу́, по селі́* § 52, п. 3, б, прим.; *се́ла* § 60; *сіл* § 8, п. 1, а, 2; § 55, п. 2; *се́лам* § 56; *се́лами* § 58, п. 1
селяни́н — *селя́ни* § 54, п. 1, прим.; *селя́н* § 55, п. 1, прим.
селя́нство § 17, п. 2
селя́нський § 17, п. 2
семафо́р § 45, II, п. 1
Семе́нов § 104, п. 3, б
се́меро § 2, п. 2, б; § 70, п. 10
семе́стр § 96
семигі́рський § 114, п. 2, б
Семиго́ри § 114, п. 2, б
семими́льний § 25, п. 3, а
Семипала́тинськ § 109, п. 4, б, 4
Семипі́лки § 114, п. 2, б
семипі́лківський § 114, п. 2, б
семиразо́вий § 29, п. 2, д
Семирі́чна війна́ § 38, п. 22
семирі́чний § 67, п. 1, а
Семьо́ркін § 104, п. 3, б
сена́т § 38, п. 13, прим.
сенберна́р § 38, п. 10
Сен-Гота́рд § 114, п. 3, г
Сен-е-Уа́з § 38, п. 8, прим. 2; § 114, п. 3, г
Сенке́вич § 104, п. 1; § 104, п. 5, б
Сен-Сімо́н § 106, п. 1, г, прим. 1
Сент-Луї́с § 114, п. 3, г
Серако́вський § 104, п. 1
Сергє́єв-Це́нський § 38, п. 1
Сергі́ївна § 22, п. 10
Сергі́й (парадигма) § 103, п. 2; *Сергі́єві* § 49, п. 1
се́рде́нько § 22, п. 8
серде́чний § 18, п. 4
серде́шний § 18, п. 4
се́ред § 2, п. 2, а; § 8, п. 2, в
сере́дні ві́ки § 38, п. 22, прим. 1
сере́дній § 67, п. 2, а
середньові́ччя § 25, п. 1; § 38, п. 22, прим. 1
Сере́дня шко́ла № 2 § 38, п. 15, а, прим.
серйо́зний § 7, п. 1, б; § 90, п. 5, а, 2; § 92, п. 2, а
се́рце § 18, п. 4; *се́рцю, се́рцеві* § 49, п. 2, а; *серць* (і *серде́ць*) § 16, п. 2, в; § 55, п. 2
се́сія § 38, п. 16
се́сія Хмельни́цької міськра́ди § 38, п. 16
сестра́ — *сестри́* § 47, А, п. 1, б, прим.; *се́стро* § 47, А, п. 6, а; *се́стри* § 47, А, п. 1, б, прим.
Сибі́р § 109, п. 4, б, 8; *Сибі́ру* § 48, п. 3, ї
сива́ський § 113, п. 2, в
Сива́ш § 113, п. 2, в
Си́вий § 38, п. 4
Си́дір § 103, п. 2, прим. 1
сиді́ти, сиджу́ § 80, п. 3, а; *сидя́ть* § 80, п. 3, а; § 85, п. 1
сидр § 96
сидячи́й § 85, п. 1
си́зий § 67, п. 1, а
Си́зрань § 109, п. 5; § 112, п. 1, III; *Си́зрані, Си́зранню, у Си́зрані* § 112, п. 1, III
Сиктивка́р § 109, п. 5
си́ла-силе́нна § 25, п. 4, б
силе́нний § 20, п. 2, а
силосонавантажувач § 26, п. 1, а
силуе́т § 90, п. 5, в, 1; § 91, п. 1
Симбі́рськ § 109, п. 4, б, 8
симента́лка § 38, п. 10
Симоне́нко, Симоне́нка, Симоне́нкові (Симоне́нку) § 102, п. 1
Симоне́нко Васи́ль Андрі́йович — *Симоне́нкові Василю́ Андрі́йовичу* § 49, п. 1, прим.
симпо́зіум § 38, п. 16
син — *сину́* § 53, п. 1
Син Бо́жий § 38, п. 18, прим. 2
сині́й, сині́я, сині́є (парадигма) § 68; *сині́й* § 67, п. 2, в
сині́ти, синію, синіють § 80, п. 3, б, 2
сині́ший § 69, п. 1, а
сино́к — *сино́ку* § 53, п. 1
си́нтаксис — *си́нтаксису* § 48, п. 2, є
си́нтез — *си́нтезу* § 48, п. 3, ж
си́нус — *си́нуса* § 48, п. 2, є
синьоо́кий § 25, п. 1
си́ньо-си́ньо § 25, п. 4, а
синюва́тий § 23, п. 8
си́пати — *сип, си́пмо, си́пте* § 81, п. 2, б
сир § 45, II, п. 1; *си́ру* § 48, п. 3, а
Сиракузи § 90, п. 5, в, 5; § 113, п. 2, а
сиракузький § 113, п. 2, а
Сирдар'я § 38, п. 8, прим. 3; § 114, п. 3, в
Си́рія § 90, п. 5, в, 5
сирови́нний § 29, п. 2, б
сирота́ § 44, I; § 45, I, п. 1; *си́роти* § 47, Б, п. 1
систе́ма § 90, п. 5, в, 1
си́тцевий § 23, п. 7
Сицилія § 90, п. 5, в, 5
Сичо́вка § 109, п. 2, в
сівба́ § 45, I, п. 1

Сіверськодонéцьк § 108
Сíдней § 90, п. 5, а, 3
сік — *у сокý* § 52, п. 2, б
сіль § 20, п. 4, в; § 44, III; *сíллю* § 17, п. 5; § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, а
сільськúй § 8, п. 1, б; § 16, п. 2, б
сільськогосподáрський § 29, п. 1, б
сім (парадигма) § 70, п. 2; *сім, семú* § 8, п. 1, а, 1
сімдеся́т § 70, п. 4
сімдеся́тий § 71, п. 1
сімдесятирíччя § 25, п. 4, б
сімнáдцять § 70, п. 3
сімсóт § 70, п. 5
750-рíччя § 26, п. 1, д, прим.
Сімферóполь § 108, прим.; § 109, п. 9, а, 3
сім'я § 45, II, п. 2
сім'я́ § 45, I, п. 2; *сім'ї́* § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 1, б, прим.; § 47, А, п. 2; *сім'ю́* § 47, А, п. 3; *сім'єю* § 47, А, п. 4; *у сім'ї́* § 47, А, п. 5; *сім'є* § 47, А, п. 6, б; *сім'ї́* § 47, А, п. 1, б, прим.; § 47, Б, п. 1; § 47, Б п. 4, б; *сімéй* § 47, Б, п. 2, б; *сім'ям* § 47, Б, п. 3, б; *сім'ями* § 47, Б, п. 5, б; *у сім'ях* § 47, Б, п. 6
сінéшній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
сíни § 66, п. 1, а; *сінéй* § 66, п. 2, а; *сíням* § 66, п. 3, а; *сíньми* § 66, п. 5, в
Сíнне § 109, п. 1, в
сíрий § 67, п. 1, а
Сíрий мис § 109, п. 1, в
Сíркó § 38, п. 4
сíро-голубúй § 29, п. 2, д
сісти — *сядь, ся́дьмо, ся́дьте* § 81, п. 2, в
сíяти, сію, сіють § 80, п. 3, б, 3
скáзаний § 20, п. 2, в, прим.
сказáти § 21, п. 1
скакáти § 10, п. 1
Скандинáвія § 90, п. 5, в, 5
Скандинáвський півóстрів § 114, п. 1, б
Скитáлець § 104, п. 12, б
скíльки § 79, прим.
скíльки ж то § 33, А, п. 3, а, прим. 1
склад § 21, п. 1; *складу* § 48, п. 2, є
скляр, склярá § 45, II, п. 3
сконструйóваний § 24, п. 3
сконструювáти § 24, п. 3
скопійóваний § 84, п. 2, а
скоротúти § 21, п. 1
Скороход § 106, п. 2, в
скóчити § 10, п. 1
скрáю § 30, п. 1, б
скрипалíв — *скрипалéва, скрипалéве* § 23, п. 7
скрипáль § 22, п. 4; § 23, п. 7
скупóвуваний § 24, п. 2
скупóвування § 24, п. 2
скупóвувати § 24, п. 2
слáбнути § 80, п. 9, прим. 2
Славýтич § 38, п. 12, прим.
слáти, стелю́, стéлють § 80, п. 3, б, 9
слáти, шлю, шлють § 80, п. 3, б, 9
слівцé § 8, п. 3, а, 3
слíд § 17, п. 3
сліпúй § 67, п. 1, а
сліпоглухонімúй § 29, п. 1, г
Слобожáнщина § 38, п. 12, прим.
словáк § 113, п. 2, б
словáцький § 113, п. 2, б
словéчко § 8, п. 3, а, 3; § 22, п. 7
словнúк § 8, п. 3, г, 7
«Слóво» § 38, п. 18
слóво § 8, п. 1, а, 2; *у слóві* § 52, п. 3, б; *слів* § 8, п. 1, а, 2; § 55, п. 2
«Слóво о полкý Íгоревім» § 38, п. 18
службóвий § 23, п. 7
слухáч § 45, II, п. 3; *слухáчу* § 53, п. 1; *слухачéм* § 51, п. 1; *слухачí* § 54, п. 2; *слухачáм* § 56

сльозá — *слізьмú* (і *сльозáми*) § 47, Б, п. 5, в
см — *сантимéтр* § 40
смерть, смéрті § 8, п. 2, б; *смéрте* § 61, п. 5
Смирнóв § 104, п. 6, в, 2
сміттєзбíрник § 25, п. 2, в
сміх § 17, п. 3
смія́тися — *сміюся, сміéшся, сміéться* § 80, п. 6, в, прим. 3
смóрід § 8, п. 2, в
смýток, смýтку § 8, п. 2, а
СНД § 39, п. 2
сніг § 17, п. 3; *на снігý* § 52, п. 2, б
Сніговúй кальвíль § 38, п. 5
снігýр, снігурí § 45, II, п. 1
Сніжúнка § 38, п. 4
сніп § 17, п. 3
Сóболь § 104, п. 12, а, 3
сокúра § 1, п. 1
сóкіл — сóколе § 53, п. 3
соколóнько § 16, п. 2, а, 2
солдáт § 1, п. 2; *солдáтів* § 55, п. 1
солигáлицький § 113, п. 2, б
Солигáлич § 113, п. 2, б
сóло § 86, п. 1, а
соловéй — *солов'éві* § 49, п. 1; *солов'éм* § 51, п. 1; *солов'ї́* § 54, п. 2; *солов'їв* § 55, п. 1
солов'їний § 23, п. 5
Соловйóв § 7, п. 1, б; § 104, п. 3, а; § 104, п. 11
Соловйóво § 109, п. 2, а
сóлод § 8, п. 2, в
солóдший § 69, п. 1, а
Соломíя (парадигма) § 103, п. 1; *Соломíє* § 47, А, п. 6, б
Солóха, Солóсі § 103, п. 1, прим. 1
Соль-Ілéцьк § 114, п. 3, г
соль-ілéцький § 114, п. 3, г
Сомалí § 90, п. 5, а, 3
Сомкóва Долúна § 114, п. 1, а
сон § 8, п. 2, а; § 50, п. 2; *сну* § 8, п. 2, а
сóнце § 18, п. 4; § 38, п. 6, прим. 2; *сóнцю* § 49, п. 2, а
сóнячний § 18, п. 4
сóняшник § 18, п. 4
сóрок, сорокá § 70, п. 7
сорóка — *сорóк* § 8, п. 3, г, 2
Сорокадýби § 114, п. 2, б
сорокадýбівський § 114, п. 2, б
сороковúй § 71, п. 1
сорт — *сóрту* § 48, п. 3, є
сосна́, сóсон (і *сóсен*) § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
Сóсницька сóтня § 38, п. 12
сóтий § 71, п. 1
сóтня, сóтень § 8, п. 2, а
Софíїн § 23, п. 4
Софíйський собóр § 38, п. 21
Софíя § 23, п. 4
соціáл-демократúчний § 29, п. 2, а
Соціалістúчна Республíка В'єтнáм § 38, п. 12
соціолóгія § 86, п. 1, а; § 90, п. 5, а, 2
соцстрáх § 25, п. 4, а
соцстрáхівський § 25, п. 4, а
сóчинський § 113, п. 1
Сóчі § 90, п. 5, а, 3; § 109, п. 4, а, 1; § 113, п. 1
союз § 1, п. 1
спалахнýти § 21, п. 1
Спáсівка § 38, п. 22
Спас-Клéпики § 114, п. 3, г
спáти § 80, п. 3; *сплять* § 85, п. 1
спáтися — *спúться* § 18, п. 4, прим. 1
спектúль — *спíк* § 85, п. 2
спéреду § 30, п. 1, б
спéршу § 30, п. 1, г
спеціалíст § 22, п. 13
спецнáз § 8, п. 2, г
спéчений § 20, п. 2, в, прим.
спирт § 90, п. 5, а, 5, прим. 1; *спúрту* § 48, п. 3, а
спиртíвка § 22, п. 11

Співдру́жність Незале́жних Держа́в § 38, п. 11
спідло́ба § 30, п. 1, д
спі́дній § 67, п. 2, а
спі́кши § 85, п. 2
спі́лка, спі́лці § 16, п. 2, б, прим.
спільча́нський § 16, п. 2, б, прим.
спі́льник § 16, п. 2, б
сплячи́й § 85, п. 1
спо́вна § 30, п. 1, в
Сполу́чені Шта́ти Аме́рики § 38, п. 12
спорт — *спо́рту* § 48, п. 3, є
спорти́вний ко́мплекс «Трудові резе́рви» § 38, п. 15, а
спо́сіб — *спо́собу* § 48, п. 2, є; § 48, п. 3, є
спостерегти́ § 10, п. 2
спостері́гати § 10, п. 2
споча́тку § 30, п. 1, б
справедли́вий § 2, п. 2, в
спра́вжній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
сприйняття — *сприйня́ть* § 55, п. 2
сприя́ння § 22, п. 5
сприя́ти § 22, п. 5
спросо́ння § 20, п. 4, г
спро́ста § 30, п. 1, в
спро́щення § 80, п. 6, в
сп'я́ну § 30, п. 1, в
ссавці § 20, п. 3
ссáти § 20, п. 3
ст. — ста́нція, сторі́ччя § 40
става́ти, стаю́ § 80, п. 3, б, 4, прим.
ста́вити — *став, ста́вмо, ста́вте* § 81, п. 2, б
ставо́к — *ставка́* § 48, п. 3, г
ста́вши § 85, п. 2
стадіо́н «Дина́мо» § 38, п. 15, а
ста́йня — *ста́єнь* § 9, п. 1; § 16, п. 2, в
стака́то § 89, п. 1
сталева́р (парадигма) § 46 II
сталь — *ста́лі* § 61, п. 1
Стальо́ва Во́ля § 109, п. 7, г
Станови́й (хребет) § 109, п. 7, а
стано́вище § 22, п. 9; *у стано́вищі* § 52, п. 3, б
ста́нція метро́ «Контрактова́ пло́ща» § 38, п. 19
ста́нція Фа́стів-Пе́рший § 38, п. 19
Станюко́вич § 104, п. 6, в, 4
стара́нний § 20, п. 2, б
стара́нність § 20, п. 2, в
стара́нно § 20, п. 2, в
Стара́ Плани́на § 114, п. 1, а
Стародубський полк § 38, п. 12
староіндійський § 4, п. 4, прим.; § 90, п. 5, б
Старокостянти́нів § 114, п. 2, а
ста́роста § 45, I, п. 1; *старости́* (і *ста́рости* — з іншим значенням) § 47, Б, п. 1; *старости́в* § 47, Б, п. 2, в
ста́рший § 67, п. 1, а
ста́ти § 10, п. 1; *став* § 85, п. 2; *стань* § 16, п. 2, г; § 81, п. 2, в; *ста́ньмо* § 81, п. 2, в; *ста́ньте* § 16, п. 2, г; § 81, п. 2, в
стаття́ § 20, п. 4, б; § 47, Б, п. 2, б; *статті́* § 20, п. 4, б; § 47, А, п. 2; § 47, Б, п. 1; *статтю́* § 47, А, п. 3; *статте́ю* § 20, п. 4, б; § 47, А, п. 4; *у статті́* § 47, А, п. 5; *статте́й* § 20, п. 4, б; § 47, Б, п. 2, б; *стаття́м* § 47, Б, п. 3, б; *стаття́ми* § 47, Б, п. 5, б; *у стаття́х* § 47, Б, п. 6
ствéрдити § 21, п. 1
ство́рений § 84, п. 2, а
стели́ти § 80, п. 3, б, 9
степ — *сте́пу, у степу́* § 52, п. 2, б; *степі́в* § 55, п. 1
Степа́н — *Степа́не* § 53, п. 3
Степа́нов § 104, п. 1
Степа́н Ти́гряча Смерть § 106, п. 1, а
Степанчу́к § 17, п. 6
стерегти́ § 8, п. 3, в; *стері́г* § 8, п. 3, в; § 80, п. 9, прим. 1; *стерегла́, стерегло́* § 8, п. 3, в
стерегти́ся — *стері́гся* § 80, п. 9, прим. 3
стері́гши § 8, п. 3, в
Стеф'ю́к § 6, п. 1
стиль § 50, п. 2; *сти́лю* § 48, п. 3, ж
стильови́й § 23, п. 7
сти́мул § 90, п. 5, в, 1
стира́ти, стер, зітри́ § 10, п. 2
стіжо́к, стіжка́ § 8, п. 3, а, 1
стіл § 50, п. 2; *стола́* (й *сто́лу*) § 48, п. 2, в
стіле́ць, стільця́ § 8, п. 3, а, 1
стільки § 79, прим.
стільки-то § 33, А, п. 3, а
стін. календа́р (стінний календар) § 40
сто, ста § 70, п. 7
стовбо́ватий § 23, п. 8
сто́вбур § 45, II, п. 1
стовп — *на стовпі* § 52, п. 3, а
сто́гін — *сто́гону* § 48, п. 3, є
стодвадцятип'ятирі́чний § 29, п. 1, д
125-рі́чний § 29, п. 1, е
«Стої́ть гора́ висо́кая» § 38, п. 18
Сто́їч § 104, п. 5
Сто́лаць § 109, п. 9, б
Столе́тов § 104, п. 2, г
«Столи́чні» § 38, п. 25
сто́ляр § 45, II, п. 1
столя́рно-механі́чний § 29, п. 2, б
стоп-кра́н § 26, п. 2, 1, а
стоп'ятдесятирі́ччя § 26, п. 1, г
сторі́нка § 8, п. 3, б, 1; § 17, п. 3, прим.; *сторі́нці* § 17, п. 3, прим.
сторі́ччя § 20, п. 4, а; § 26, п. 1, г; *сторі́ччю, у сторі́ччі* § 20, п. 4, а; *сторі́ч* § 20, п. 4, а
сто́рож § 8, п. 2, в; § 23, п. 7; § 45, II, п. 3; *сто́роже* § 53, п. 3
сто́рожів — *сто́рожева, сто́рожеве* § 23, п. 7
сторона́, сторі́н § 8, п. 3, б, 1
сторо́нній § 67, п. 2, а
сто́ртинг § 38, п. 13, прим.
Стохі́д § 108
стоя́ти § 8, п. 1, а, б; § 10, п. 1; § 80, п. 3, а; *стій* § 8, п. 1, а, б; § 81, п. 2, а; *стіймо, стійте* § 81, п. 2, а
стравохі́д § 8, п. 3, г, б
страйкко́м § 20, п. 1, б; § 38, п. 14, а
Стра́сбург § 113, п. 2, а
стра́сбурзький § 113, п. 2, а
страх — *стра́ху* § 48, п. 3, е
Страхолі́сся § 114, п. 2, г
страхолі́ський § 114, п. 2, г
страше́нний § 23, п. 2
стреме́но — *стреме́на* § 54, п. 3
стрибо́к — *стрибка́* § 48, п. 3, є
Стрі́йський парк § 38, п. 9
стриміти § 2, п. 3, а
стри́мувати § 2, п. 3, б
Стрі́ла § 38, п. 4
стрімголо́в § 30, п. 1, е
стручо́к § 22, п. 12
ст.-сл. — старослов'я́нський § 25, п. 4, з
студе́нт § 8, п. 2, д; § 18, п. 2, в; *студе́нта* § 48, п. 2, а
студе́нтство § 18, п. 2, в
студе́нтський § 18, п. 2, в
сту́кнути — *сту́кну* § 80, п. 8, б, 2; *сту́кни, сту́кнім(о), сту́кніть* § 81, п. 1, в
стусáн — *стусана́* § 48, п. 3, є
субо́та — *субо́т* § 8, п. 3, г, 3
субо́тній § 23, п. 1
сувені́р § 45, II, п. 1
сувій — *сувою́* § 48, п. 3, і
суддя́ § 20, п. 4, б; § 45, I, п. 2; *судді́, суддю́* § 20, п. 4, б; *су́дді* § 47, Б, п. 1; *су́ддів* § 20, п. 4, б; § 47, Б, п. 2, в

Суджоно́ Хадіното́ § 38, п. 1, прим. 3
Суе́ц § 17, п. 7; § 93, п. 1, в; § 113, п. 2, б
суе́цький § 113, п. 2, б
сузір'я Вели́кого Пса § 38, п. 6, прим. 1
сукно́ — *су́кон* § 55, п. 2, прим.
су́кня, су́конь § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
су́ма § 89, п. 1
Сунь Ятсе́н § 38, п. 1, прим. 2; § 106, п. 2, г
суспі́льно кори́сний § 29, п. 1, г, прим. 1
суспі́льно необхі́дний § 29, п. 1, г, прим. 1
суспі́льно-полі́ти́чний § 29, п. 2, б
суттє́вий § 23, п. 7
суть § 16, п. 1, а
Сухи́й Яр § 38, п. 9
суході́л — *суходо́лу* § 48, п. 3, и
Сухумі § 109, п. 4, а, 1
сушня́к — *сушняку́* § 48, п. 3, б
сформульо́ваний § 84, п. 2, а
сфотографува́ти § 21, п. 1
схил § 21, п. 1
схід § 38, п. 7
Схід — *Дале́кий Схід, Схід проки́нувся* § 38, п. 7
схі́дний § 67, п. 1, а
Схі́дноєвропе́йська рівни́на § 38, п. 8; § 114, п. 2, а, прим.
Схі́доказахста́нська о́бласть § 114, п. 2, а, прим.
Схі́днокита́йське мо́ре § 114, п. 2, а, прим.
східнослов'я́нський § 29, п. 1, б
схід со́нця § 38, п. 6, прим. 2
схо́ди § 66, п. 1, а; *схо́дів* § 66, п. 2, б; *схо́дам* § 66, п. 3, а; *схо́дами* § 66, п. 5, а
схопи́ти § 10, п. 1
Сьє́рра-Лео́не § 91, п. 2; § 109, п. 9, а, 1
сьогоднішній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
сьо́мий § 7, п. 2; § 16, п. 1, б; § 71, п. 1
7-й § 28, п. 2, а
7-А § 25, п. 4, є
Сю § 93, п. 2; § 100, п. 2
сюже́т — *сюже́ту* § 48, п. 3, ж
сюрреалі́зм § 89, п. 2
сяк-та́к § 30, п. 3, г
Сян § 108
Сятко́вський § 104, п. 9

Т

т. — това́риш, том § 40
та́бель § 86, п. 1, б
«*Та́врія*» § 38, п. 25
Тадéй § 88
таджи́к § 113, п. 2, б
таджи́цький § 113, п. 2, б
Тажиба́єв § 104, п. 6, в, 1
та й § 32, п. 2, б
таки́м чи́ном § 30, п. 2, в
так-о́т § 33, А, п. 3, а
таксі § 90, п. 5, а, 4; § 100, п. 2
та́к-таки § 33, А, п. 3, а
та́к-то § 30, п. 3, в
та́к що § 32, п. 2, б
талановúтий § 23, п. 8
тали́ський § 113, п. 2, в
Тамбо́в § 113, п. 2
тамбо́вський § 113, п. 2
та́нець — *та́нцю* § 48, п. 3, з
танцюва́ти § 17, п. 3
Та́о Юаньмі́нь § 38, п. 1, прим. 2; § 106, п. 2, г
Та́ссо § 100, п. 2
татáрин — *татáри* § 54, п. 1, прим.; *татáр* § 55, п. 1, прим.
Тати́щев § 104, п. 6, в, 4

та́то § 54, п. 3; *та́ту* § 53, п. 1; *та́ти* § 54, п. 1; § 54, п. 3; *та́тів* (*тат*) § 55, п. 1
тату́ньо § 44, II, а
Тбілісі § 112, п. 7; § 113, п. 2, в
тбіліський § 113, п. 2, в
тве́рдження, тве́рджень § 8, п. 2, г
Твердохлі́бов § 104, п. 2, г
твій § 75; *твоє́* § 5, п. 1; *твої́* § 4, п. 1
т-во (товариство) § 26, п. 2, 5
тво́рення, тво́рень § 8, п. 2, г
твореці, творця́ § 8, п. 3, г, 1
тво́рчо § 9, п. 2, г, прим.
теа́тр § 88; § 91, п. 1; § 96
тей́н § 90, п. 5, б
текст — *те́ксту* § 48, п. 3, б
текстúль § 90, п. 5, в, 1
телегра́ф § 86, п. 2
Те́льман § 86, п. 1, б
теля́, теля́ти § 44, IV, а; *теля́та* § 65, п. 1; *теля́т* § 65, п. 2; *теля́там* § 65, п. 3
теля́тко — *теля́ткові, теля́тку* § 49, п. 1; *на теля́ткові* § 52, п. 1, б; *на теля́тку* § 52, п. 1, б, прим.
теля́чий § 67, п. 1, а
те́мно-зеле́ний § 29, п. 3, д
те́мної но́чі § 30, п. 2, в
темнува́тий § 23, п. 8
темп § 45, II, п. 1; *у те́мпі* § 52, п. 3, а
те́ніс — *те́нісу* § 48, п. 3, з
Теодо́р § 88
тео́рія § 88
тепе́р § 17, п. 1
тепе́рішній § 67, п. 2, б
тепловóз § 8, п. 3, г, 6; § 26, п. 1, а
Те́плого Оле́кси § 38, п. 22
тепло- й гідроелектроста́нції § 26, п. 2, б
теплообмі́нний § 29, п. 1, а
Те́рек § 109, п. 1
Тере́нь (парадигма) § 103, п. 2
те́рмін — *те́рміна, те́рміну* § 48, п. 3, ї, прим.
термогідродинáміка § 26, п. 1, е
термо́метр § 96
Терно́піль § 108, прим.; § 112, п. 1, II; *Терно́поля* § 48, п. 2, г; § 112, п. 1, II; *Терно́полем, у Терно́полі* § 112, п. 1, II
тероризм § 22, п. 13
терпíти — *терпíть* § 83, прим. 1
те́рти § 80, п. 3, б, 7; § 80, п. 3, б, 9, прим.; § 84, п. 2, прим. 1, а; *тру, труть* § 80, п. 3, б, 7; § 80, п. 3, б, 9, прим.; *три* § 80, п. 3, б, 9, прим.
те́ртий § 84, п. 2, прим. 1, а
Теруе́ль § 86, п. 1, б; § 91, п. 1; § 112, п. 1, II; *Теруе́ля, Теруе́лем, у Теруе́лі* § 112, п. 1, II
тесáти § 10, п. 2
тесля́р § 45, II, п. 3; *теслярá* § 45, II, п. 3; § 48, п. 2, а; *тесля́ре* § 53, п. 3; *теслярí* § 54, п. 2
Те́терів § 108; § 113, п. 2; *Те́терева* § 48, п. 1, г
те́терівський § 113, п. 2
течія́ Гольфстрі́м § 38, п. 9
ти (парадигма) § 73; *до те́бе* § 78, прим. 2
Тибе́т § 90, п. 5, в, 5
тигр — *на ти́грі* § 52, п. 1, б, прим.
ти́ждень § 19, п. 1; *ти́жня* § 19, п. 1; § 48, п. 2, д
тижне́вий § 19, п. 1
Тиміря́зєв § 104, п. 2, в
Тимíш (парадигма) § 103, п. 2; *Тимíша* § 103, п. 2, прим. 1
Тимофе́єв § 104, п. 6, в, 2
тим ра́зом § 30, п. 2, в
ти́м-то § 32, п. 3; § 33, А, п. 3, а
Тимчасо́вий у́ряд § 38, п. 13,

тимчасо́во § 30, п. 1, е
тим ча́сом § 30, п. 2, в
тимча́сом як § 32, п. 2, б
тин — *ти́ну* § 48, п. 3, в
тип § 90, п. 5, в, 1
Тира́споль § 103, прим.
Ти́са § 108
ти́сяча § 70, п. 11
ти́сяча дев'ятсо́т вісімдеся́т во́сьмий § 28, п. 1, б, прим. 1
ти́сяча дев'ятсо́т дев'яно́сто пе́рший — *ти́сяча дев'ятсо́т дев'яно́сто пе́ршого* § 71, п. 2
ти́сяча дев'ятсо́т три́дцять дев'я́тий — *у ти́сяча дев'ятсо́т три́дцять дев'я́тому* § 71, п. 2
ти́сяча п'ятсо́т три́дцять вісім § 28, п. 1, б, прим. 1
ти́сячний § 71, п. 1
титан § 38, п. 2, а, прим. 1
Тито́в § 104, п. 4, в, 2
тиф — *ти́фу* § 48, п. 3, є
Ти́хвін § 109, п. 4, б, 3
ти́хий-тихе́сенький § 25, п. 4, б
Тихоми́ров § 104, п. 6, в, 2
Тихоре́цьк § 109, п. 4, б, 3
ти́хо-ти́хо § 25, п. 4, а
Тиціа́н § 104, п. 6, в, 1
Тичи́нин — *Тичи́нине сло́во* § 38, п. 26, а
ти́ша § 45, I, п. 3; *ти́ші* § 47, А, п. 1, б; § 47, А, п. 2; *ти́шу* § 47, А, п. 3; *ти́шею* § 47, А, п. 4; *у ти́ші* § 47, А, п. 5
ти́шком-ни́шком § 25, п. 4, б
ті́льки-но § 32, п. 3; § 33, А, п. 3, а
ті́льки що § 30, п. 1, є; § 33, А, п. 2, а
тім'я § 6, п. 1; § 45, II, п. 2
«*Тіні забу́тих пре́дків*» § 38, п. 18
тінь (парадигма) § 46, III; *тінь* § 20, п. 4, в; § 44, III; *ті́ні* § 61, п. 1; § 62, п. 1; *тінню* § 20, п. 4, в; § 61, п. 3, а; *у ті́ні* § 61, п. 4; *ті́ней* § 62, п. 2; *ті́ням* § 62, п. 3; *у ті́нях* § 62, п. 5
ті́тка § 23, п. 4
Ті́то, Ті́та § 100, п. 2, прим.
тітуся — *ті́тусю* § 47, А, п. 6, в
ті́тчин § 23, п. 4
тка́цтво §18, п. 2, а
тка́цький § 18, п. 2, а
ткач § 18, п. 2, а; § 45, II, п. 3
тов. — *това́риш* § 40
това́р § 1, п. 2; *това́ру* § 48, п. 3, б
товари́ство § 18, п. 2, в
Товари́ство об'є́днаних украї́нських кана́дців § 38, п. 14, в
товари́ський § 18, п. 2, в
това́риш (парадигма) § 46, II; *това́риш* § 18, п. 2, в; § 28, п. 7; § 44, II, а; § 45, II, п. 3; *това́ришеві* § 49, п. 1; *на това́ришеві* § 52, п. 1, а; *това́ришу* § 53, п. 1; *товариші* § 54, п. 2; § 60; *товаришів* § 55, п. 1; *товаришам* § 56; *товаришами* § 58, п. 1
това́ришів — *това́ришева, това́ришеве* § 23, п. 7
това́риш Віта́лій — *това́ришу Віта́лію* § 53, п. 4, прим. 2
това́ришу Гончар § 53, п. 4, прим. 3
Товста́ Могила § 38, п. 8, прим. 1
тогобічний § 67, п. 1, а
той, та, те (парадигма) § 76; *від то́го* § 78, прим. 2; *на то́му* § 78, прим. 2
Той, що гре́блі рве § 38, п. 2, б
тока́й § 38, п. 10
Токма́к, Токмака́, у Токмаці (*у Токмаку́*) § 112, п. 1, II
Толе́до § 86, п. 2
толк — *то́лку* § 48, п. 3, є
Толсто́й § 104, п. 10
том § 8, п. 2, е; *то́му* § 48, п. 3, б
Тома́шув-Мазове́цький § 109, п. 7, г
тому́-то § 32, п. 3
тому́ що § 32, п. 2, б
то́нна § 89, п. 1
то́нно-кіломе́тр § 26, п. 2, 1, в
то́нший § 17, п. 2
тонюсінький § 16, п. 2, а, 2
То́омінг § 99
топо́ленька § 22, п. 8
топо́ля — *топо́ль* § 8, п. 3, г, 3
топо́лька § 8, п. 3, г, 3
торг, то́ргу § 8, п. 2, б; *на то́рзі, на торгу́* § 52, п. 3, а, прим.
торгі́вець, торгі́вця § 8, п. 3, а, 1
торгпре́д § 8, п. 2, д
торі́шній § 18, п. 4; § 67, п. 2, б
торф'яни́й § 6, п. 1, прим.; § 92, п. 1, а
тото́жний § 67, п. 1, а
Т-подібний § 25, п. 4, є
трава́ звіробі́й § 27, п. 1
тра́вень, тра́вня § 8, п. 2, а
траєкто́рія § 91, п. 2, прим.
тра́ктор — *тра́ктора* § 48, п. 2, е; *тракторі́* § 57, п. 2; *тракторам* § 56; *тракторами* § 58, п. 1
тра́тити — *трать* § 16, п. 2, г; § 81, п. 2, в; *тра́тьмо* § 81, п. 2, в; *тра́тьте* § 16, п. 2, г; § 81, п. 2, в
Трафальга́р-сквер § 38, п. 8, прим. 3
Тре́птов-парк § 38, п. 8, прим. 3
третина § 72, п. 1
третирувати § 24, п. 3
тре́тій § 71, п. 1; *тре́тя, тре́тє* § 20, п. 4, д, прим.; § 71, п. 1
Третьяко́в § 104, п. 12, а, 1
Третьяко́вська галере́я (*Держа́вна Третьяко́вська галере́я*) § 38, п. 15, в, прим.
три (парадигма) § 70, п. 2; *три* § 70, п. 8; *трьох* § 7, п. 2; § 16, п. 1, б; § 70, п. 8; *трьом* § 70, п. 8
трива́ти § 2, п. 3, а
трива́га § 2, п. 3, а
тридця́тий § 71, п. 1
35-мільйо́нний § 28, п. 2, а
три́дцять § 70, п. 3
три з полови́ною ти́сячний загін § 28, п. 1, б, прим. 2
трику́тник § 25, п. 4, б; *трику́тника* § 48, п. 2, є
трима́ти § 2, п. 1; § 2, п. 3, б
трина́дцять § 70, п. 3
триніжок § 25, п. 3, а
Трипі́лля § 108; § 114, п. 2, б
трипільська культу́ра § 38, п. 22, прим. 1
трипроце́нтний § 25, п. 4, б
три п'я́ті, трьома́ п'я́тими § 72, п. 1
три́ста § 28, п, 1, а; § 70, п. 5; *трьохсо́т, трьомста́м* § 28, п. 1, а
три четве́рті § 72, п. 1
три-чоти́ри § 25, п. 4, в
3—4 (*дні*) § 25, п. 4, в, прим.
Трієст § 91, п. 2
тріск § 19, п. 2
тріснути § 19, п. 2
тріумвіра́т — *тріумвіра́ту* § 48, п. 3, б
тріу́мф § 90, п. 5, а, 2
тріща́ти § 2, п. 3, б
тро́є, трьох, трьом § 70, п. 8
троїстий § 23, п. 6
Троїстий сою́з § 38, п. 11
Тро́їцьк § 109, п. 4, а, 2; § 109, п. 9, в
тро́хи ви́ще зазна́чений § 29, п. 1, г
Троя́нда § 38, п. 2, б
Трубецько́й (*Трубецька́*) § 104, п. 9
Трубіж § 108
Трублаєвич § 104, п. 6, в, 4
трубопро́від § 8, п. 3, г, 6; *трубопро́воду* § 48, п. 3, и

трудоде́нь § 26, п. 1, в
трьохмільйо́нний (і *тримільйо́нний*) § 71, п. 1
трьохсо́тий § 71, п. 1
трьохти́сячний (і *тритисячний*) § 71, п. 1
3-ти́сячний § 28, п. 2, а
трясти́сь — *тря́сся* § 20, п. 1, г
тт. — товариші́, томи́ § 40
Туапсе́ § 109, п. 1; § 112, п. 7
туберкульо́з § 86, п. 1, б
туги́й § 67, п. 1, а
Тулу́за § 86, п. 1, а
Тульчи́н § 113, п. 1
тульчи́нський § 113, п. 1
тума́н — *тума́ну* § 48, п. 3, д
тума́нний § 20, п. 1, в; § 23, п. 1, прим.
тума́нність § 20, п. 1, в
тума́нність Андроме́ди § 38, п. 6, прим. 1
тума́нно § 20, п. 1, в
тунгу́с § 113, п. 2, в
тунгу́ський § 113, п. 2, в
Тунгу́ський метеори́т § 38, п. 6, прим.1
Тупи́й Ніж § 106, п. 1, а
Тупи́к § 109, п. 4, б, 6
Турге́нєв § 104, п. 1
туре́цький § 18, п. 1, а; § 113, п. 2, б
Туре́ччина § 18, п. 1, а
«Тури́ст» § 38, п. 25
турне́ § 100, п. 2
ту́рок § 113, п. 2, б
Турсунзаде́ § 106, п. 2, д
ТУ-154 § 25, п. 4, д
туте́шній § 23, п. 1; § 67, п. 2, б
Ту́шино § 109, п. 4, б, 1; § 113, п. 1
ту́шинський § 113, п. 1
тхір § 18, п. 4, прим. 2
тьмя́ний § 6, п. 1, прим.; § 17, п. 3
Тьо́лкін § 104, п. 3, б
тьо́хкати § 16, п. 1, б
тю́бик § 93, п. 2
ТЮГ — *ТЮГу, ТЮГом* § 39, п. 2, прим.
тюль § 93, п. 2
Тюме́нєв § 104, п. 12, а, 3, прим.
Тюме́нь § 109, п. 9, а, 3, прим.
тюрк — *тю́рки* § 113, п. 2, б
тю́ркський § 113, п. 2, б
Тю́тчев § 53, п. 4
тягну́ти, тягну́в, тягну́ла § 80, п. 9, прим. 2
тягти́ § 80, п. 9, прим. 2
тяму́щий § 67, п. 1, а
Тянь-Ша́нь § 109, п. 9, а, 3

У

Уа́йльд § 97
УАПЦ § 41, п. 5
уби́вця § 44, І; § 45, І, п. 2
Убийво́вк § 26, п. 1, г; § 106, п. 2, а
уба́к § 30, п. 1, б
уба́гий § 18, п. 2, б
уба́зтво § 18, п. 2, б
уболіва́льник § 22, п. 3
убрі́д § 30, п. 1, б
ува́га § 11, п. 3, а
ува́жність § 11, п. 3, а
увертю́ра § 11, п. 3, б
увечері § 9, п. 1; § 30, п. 1, б
у ви́гляді § 30, п. 2, а
уві сні § 30, п. 2, а
увіч § 30, п. 1, б
угі́ддя — *угі́дь* § 20, п. 4, а
У́глич § 109, п. 4, б, 6
Углове́ § 109, п. 7, а
уго́лос § 30, п. 1, б
угорі § 30, п. 1, б
уго́рка § 38, п. 5
Уго́рка § 38, п. 5
Уго́рська Респу́бліка § 38, п. 12
уго́ру § 30, п. 1, б
Уго́рщина § 11, п. 3, б
уда́рник § 11, п. 3, а; § 45, ІІ, п. 1; *уда́рнику* § 53, п. 1
уда́рницький § 11, п. 3, а
удача § 11, п. 3, а
удво́х § 30, п. 1, г
уде́нь § 30, п. 1, б
удій § 8, п. 3, г, 5
Удовиче́нко § 11, п. 3, б
удоскона́лення § 22, п. 5
Уе́льс § 97
У́жгород, У́жгорода, У́жгородом, в У́жгороді § 112, п. 1, ІІ
ужи́тий § 84, п. 2, б
узбе́к § 113, п. 2, б
узбере́жжя § 8, п. 3, б, 3; § 11, п. 3, а
узбе́цький § 113, п. 2, б
узви́шшя § 57, п. 2; *узви́шшям* § 56; *узви́шшями* § 58, п. 1; *на узви́шшях* § 59
узи́мку § 30, п. 1, б
узнаки́ § 30, п. 1, б
узя́тись, узя́всь, узяла́сь, узяло́сь, узяли́сь § 80, п. 9, прим. 3
указ § 11, п. 3, а
укла́д § 11, п. 3, а
Укоопспілка § 39, п. 1, а
Україна § 11, п. 3, б, прим.
«Україна» § 38, п. 18; § 38, п. 20
украї́нець § 38, п. 1, прим. 6
українка — *украї́нок* § 47, Б, п. 4, а
Украї́нська гли́ва § 38, п. 5
Украї́нське товари́ство охоро́ни пам'я́ток істо́рії та культу́ри § 38, п. 14
Украї́нський дім § 38, п. 15, в
«Украї́нські» § 38, п. 25
украй § 30, п. 1, б
Укрінфо́рм § 39, п. 1, а
Укрпрофра́да § 39, п. 1, а
уку́пі § 30, п. 1, б
улад § 30, п. 1, б
Улан-Уде́ § 112, п. 7; § 114, п. 3, в
улесливий § 19, п. 1
улі́тку § 30, п. 1, б
ультима́тум § 11, п. 3, б
Ульянов § 104, п. 12, а, 1
У́манська міськра́да § 38, п. 12
У́манщина § 17, п. 2
умісний § 19, п. 3
у мі́ру то́го як § 32, п. 2, б
умо́ва § 11, п. 3, а
умо́вний § 11, п. 3, а
уна́слідок § 31, п. 1, а
уни́з § 30, п. 1, б
унизу́ § 30, п. 1, б
універма́г — *універма́гу* § 48, п. 3, в
університе́т § 124, п. 3; *університе́ту* § 48, п. 3, г
уночі § 30, п. 1, б
у́нтер-офіце́р § 26, п. 2, 1, б
у́нтер-офіце́рський § 29, п. 2, а
У Ну Мунг § 38, п. 1, прим. 3; § 106, п. 1, д
Уо́лл-стрит § 38, п. 8, прим. 3
упе́нь § 30, п. 1, б
упере́д § 30, п. 1, б
упе́рти, упру́, упру́ть, упри́ § 80, п. 3, б, 9, прим.
уплав § 30, п. 1, б
уплач § 30, п. 1, б
у по́міч § 30, п. 2, а
упоперек § 30, п. 1, б
упо́ру § 30, п. 1, б
управа § 11, п. 3, а
ураган — *урага́ну* § 48, п. 3, д
у (в) рази § 31, п. 3
Урал § 11, п. 3, б; *Ура́лу* § 48, п. 3, і
Ура́ло-Куши́мський степ § 38, п. 8
ура́нці § 30, п. 1, б
уре́шті § 30, п. 1, б
уривок — *ури́вку* § 48, п. 3, г
урівень § 30, п. 1, б
урівні § 30, п. 1, б
урожа́й — *урожа́єм* § 51, п. 1
урозкид § 30, п. 1, б
урозліт § 30, п. 1, б
урозсип § 30, п. 1, б
урозтіч § 30, п. 1, б
урочи́стий § 23, п. 6

УРП § 39, п. 2
уря́д § 30, п. 1, б
Усвя́тцев § 104, п. 2, в
усере́дині § 30, п. 1, б
услід § 30, п. 1, б
усма́к § 30, п. 1, б
у́сміх — *у́сміху* § 48, п. 3, і
Усо́льє § 109, п. 9, а, 1
Успі́ння § 38, п. 22
у́спіх § 45, II, 1; *у́спіху* § 48, п. 3, і
Уссу́рі § 112, п. 7
уста́лення § 11, п. 3, а
устано́ва § 11, п. 3, а
устано́влювати § 10, п. 1
у стокра́т § 30, п. 2, а
у́стрій, у́строю § 8, п. 1, а, 1
устю́п § 11, п. 3, а
Усть-Каменого́рськ § 114, п. 3, г
усть-каменого́рський § 114, п. 3, г
усу́нений § 84, п. 2, прим. 1, б
усу́нути § 84, п. 2, прим. 1, б
усу́нутий § 84, п. 2, прим. 1, б
УТН § 39, п. 2
уто́пія § 11, п. 3, б
утрі́чі § 30, п. 1, а
утрьо́х § 30, п. 1, г
учена́ ра́да Інститу́ту украї́нської мо́ви НАН Украї́ни § 38, п. 16
у́чень § 9, п. 1; *у́чні 8—10 кла́сів* § 25, п. 4, в, прим.
учи́тель (парадигма) § 46, II; *учи́тель* § 45, II, п. 2; *учи́теля* § 48, п. 2, а; *учителі́* § 60
учи́тель-фі́зик § 27, п. 3
У Чин Су § 38, п. 1, прим. 3
учотирьо́х § 30, п. 1, г
уши́р § 30, п. 1, б
уя́ва § 11, п. 3, а

Ф

фабко́м § 38, п. 14, а
фа́брика (парадигма) § 46, I; *фа́брика* § 45, I, п. 1; § 88; § 90, п. 5, в, 1; *фа́брики* § 47, А, п. 1, а; § 47, Б, п. 1; § 47, Б, п. 4, б; *фа́бриці* § 47, А, п. 2; *фа́брику* § 47, А, п. 3; *фа́брикою* § 47, А, п. 4; *на фа́бриці* § 47, А, п. 5; *фа́брик* § 47, Б, п. 2, а; *фа́брикам* § 47, Б, п. 3, а; *фа́бриками* § 47, Б, п. 5, а
фабри́чний § 23, п. 1
фавн § 38, п. 2, а, прим. 1
фаетО́н § 91, п. 1
факт § 88
фа́ктор — *фа́ктору, фа́ктора* § 48, п. 3, ї, прим.
фальш — *фа́льші* § 61, п. 1
Фам Ван Донг § 38, п. 1, прим. 3
Фао́н § 88
фараО́н § 88
ФараО́н § 38, п. 4
фарту́х § 88
Фа́стів, Фа́стова § 8, п. 1, а, 4
фа́уна § 94
Фа́уст § 94
фах § 88
фахіве́ць, фахівця́ § 8, п. 3, а, 1
фая́нс § 88; § 90, п. 4
федерати́вний § 88
Федера́ція незале́жних профспіло́к Украї́ни § 38, п. 14, в
Фе́дін § 104, п. 1
Фе́дір § 22, п. 10, прим.; § 88; § 103 п. 2, прим. 1
Фе́дорівна § 22, п. 10, прим.
Фе́доров § 104, п. 3, б
Фе́дорович § 22, п. 10, прим.
Фе́дченко § 17, п. 6
Федчи́шин § 17, п. 6
феєрве́рк § 90, п. 4; § 91, п. 2
Фейєрба́х § 90, п. 4; § 91, п. 2
фейлетО́н § 88; *фейлетО́ну* § 48, п. 3, ж
ферме́нт — *ферме́нту* § 48, п. 3, ж
Фета́й Чотіну́чит § 106, п. 1, д
Фетьйо́ § 93, п. 1, а
фе́я § 38, п. 2, а, прим. 1
Ф'е́золе § 92, п. 1, а
фіа́лка § 90, п. 5, а, 2
фігу́ра § 88
фі́зик § 22, п. 1, прим.
фі́зика § 88; § 100, п. 1, І; *фі́зики, фі́зиці* § 100, п. 1, І
фі́зик-учи́тель § 27, п. 3
фізи́чний § 90, п. 5, в, 1
фізіоло́гія § 88
філе́ § 91, п. 1
Філіппі́ни § 88; § 112, п. 2; § 113, п. 1; *Філіппі́н, Філіппі́нам* § 112, п. 2
філіппі́нський § 113, п. 1
Філі́ппов § 104, п. 6, в, 2
філосо́фія § 88
фільм § 93, п. 1, б
фін, фіни § 89, п. 1
фіна́нси § 90, п. 5, а, 5
Фінікія § 88
Фінля́ндія § 86, п. 1, б
Фі́нська зато́ка § 114, п. 1, б
фіоле́товий § 90, п. 5, а, 2
Фіорава́нте § 90, п. 5, а, 2
Фірдоусі § 88; § 100, п. 2
фі́рма «Фі́лко корпоре́йшн» § 38, п. 17
Фіу́ме § 90, п. 5, а, 2; § 112, п. 7
ф-ка (фабрика) § 26, п. 2, 5
Фламмаріо́н § 89, п. 3
флегма́тик § 88
Флобе́р § 86, п. 1, а
Флоре́нція § 88
Флори́да § 90, п. 5, в, 2
флот § 86, п. 1, а
Флура́нс § 86, п. 1, а
фойє́ § 90, п. 4
Фолл-Ри́вер § 114, п. 3, г
фолл-ри́верський § 114, п. 3, г
фон Бісмарк § 107, п. 3
Фонві́зін § 106, п. 1, г, прим. 2
фон дер Гольц § 106, п. 1, г
фоне́тика § 88
Фонте́н-сюр-Рон § 38, п. 8, прим. 2
фо́рма § 88; *форм* § 8, п. 2, а, прим. 2
фо́рмула § 86, п. 1, а
форпо́ст § 19, п. 1, прим.
форпо́стний § 19, п. 1, прим.
форти́симо § 89, п. 1; § 90, п. 5, а, 4
фо́сфор § 88
фотогра́фія § 14
франкі́вський — *франкі́вські сонети́* § 38, п. 26, в, прим., а
Франкі́вський — *Франкі́вська кімна́та* § 38, п. 26, в
Франко́ — *Франка́* § 48, п. 2, а
Фра́нкфурт-на-Ма́йні § 38, п. 8, прим. 2; § 112, п. 6; § 114, п. 3, г; *Фра́нкфурта-на-Ма́йні, у Фра́нкфурті-на-Ма́йні* § 112, п. 6
фра́нкфуртський-на-Ма́йні § 114, п. 3, д
Фра́нція § 38, п. 12; § 88
францу́з § 113, п. 2, а
францу́зький § 113, п. 2, а
фрезерува́льник § 22, п. 3
френч § 38, п. 1, прим. 5
Фрі́дріх — *Фрі́дріху* § 53, п. 1
Фрі́дріх-Вільге́льм § 106, п. 3, а
фу́га § 88
Фукуї́ § 112, п. 7
фунт сте́рлінгів — *фу́нта сте́рлінгів* § 48, п. 2, д
Фур'є́ § 92, п. 1, а
футбо́л § 86, п. 1, а; *футбо́лу* § 48, п. 3, з
футля́р § 45, II, п. 1; § 88; *футля́ри* § 54, п. 1
Фу́чик § 104, п. 5, б
фюзеля́ж § 92, п. 2, б

Х

хазя́їн § 1, п. 2; *хазя́ї, хазя́їни* § 54, п. 1, прим.
халва́ § 86, п. 1, а
хапа́ти § 10, п. 1

харакíрі § 90, п. 5, а, 4
Хáра-Нур § 38, п. 8, прим. 3
Хáрків § 8, п. 1, а, 4; § 17, п. 1; § 49, п. 2, б; § 108; *Хáркова* § 8, п. 1, а, 4; § 48, п. 2, г; *Хáркову* § 49, п. 2, б; *Хáрковом* § 51, п. 3, б
Хáрківський клуб метробýдівців § 38, п. 15, в
хáрків-товáрний § 114, п. 3, а
Хáрків-Товáрний § 114, п. 3, а
хáтній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
хвастлúвий § 19, п. 1
хвастнýти § 19, п. 1
хворостнúк § 19, п. 1
Хемінгуéй § 87
хúжо § 9, п. 2, г, прим.
химéра § 90, п. 5, а, 5, прим. 1
хист — *хúсту* § 48, п. 3, є
хúтрощі § 66, п. 1, б; *хúтрощів* § 66, п. 2, б
хібá що § 30, п. 1, є; § 33, А, п. 2, а
хід — *хóду* § 48, п. 3, є
хíмік § 22, п. 1, прим.
хíмічно зв'язáний § 29, п. 1, г, прим. 1
хíмія § 90, п. 5, а, 2; § 90, п. 5, а, 5
хірýрг § 90, п. 5, а, 5
хліб — *хлíба* § 48, п. 3, а; *хлібú, хлібá* § 54, п. 3
Хлíб § 38, п. 2, б
хлібороб § 8, п. 3, г, б
хліборóбство § 8, п. 3, г, б
хліб-сíль § 25, п. 4, б
хлів — *хлівá* § 48, п. 3, в
хлóпець § 2, п. 2, в; *хлóпця* § 2, п. 2, в; § 50, п. 1; *хлóпче* § 53, п. 3
хлóпець-богатúр § 27, п. 2
хлóпчик § 22, п. 1
хлопчúсько § 22, п. 9
хлоп'я — *хлоп'я́т* § 65, п. 4
хлоп'я́тко — *на хлоп'я́ткові* § 52, п. 1, б
Хмéлеве § 113, п. 2
хмéлівський § 113, п. 2
Хмельниччина § 38, п. 22
хóбі § 87
ходúв-ходúв § 25, п. 4, а
ходúти § 22, п. 5; § 80, п. 6, в, прим. 1; § 83; *ходúть* § 83, прим. 1; *ходжý* § 80, п. 6, в, прим. 1; *хóдить, хóдять* § 16, п. 2, г; *бýдете ходúти* § 80, п. 8, а, 1; *ходúв був, ходúла булá, ходúли булú* § 80, п. 9
ходíння § 8, п. 3, г; § 22, п. 5
хокéй § 87; *хокéю* § 48, п. 3, з
хол § 87
хóлод — *хóлоду* § 48, п. 3, д
Хомá § 22, п. 10
Хомúч § 22, п. 10
Хомíвна § 22, п. 10
Хóмович § 22, п. 10
хор — *хóру* § 48, п. 3, б
хорт, хортá § 8, п. 2, б
Хотúнський зáмок § 38, п. 21
хотíти § 80, п. 3, б, 9; § 80, п. 4; § 83; *хóчу* § 80, п. 3, б, 9; § 80, п. 4; *хóчеш* § 80, п. 4; *хóчуть* § 80, п. 3, б, 9
хочá б § 32, п. 2, а
хоч би § 32, п. 2, а
хоч-не-хóч § 30, п. 3, г
Хо Ші Мін § 38, п. 1, прим. 3; § 106, п. 1, д
хребéт § 38, п. 8; § 114, п. 2, а, прим.
хрестóві похóди § 38, п. 22, прим. 1
християнство § 90, п. 5, а, 5, прим. 2
Хрúстов § 104, п. 5
хрущ — *хрущíв* § 57, п. 1
хто (парадигма) § 77; *біля кóго* § 78, прим. 2
хто-бýдь § 28, п. 2, б
хтóзна-як § 30, п. 3, в
хтóзна-якúй § 28, п. 2, б
хто-нéбудь § 28, п. 2, б; § 79; *когó-нéбудь, комý-нéбудь, кимнéбудь, на кóму-нéбудь* § 79
хтось § 33, А, п. 1, г; § 79; *когóсь, комýсь, кимсь* (і *кúмось*) § 79; *біля кóгось* § 78, прим. 2
худóжник-пейзажúст § 27, п. 3
худóжній § 23, п. 1; § 67, п. 2, а
хýнта § 90, п. 1
хутір — *хýтора* § 48, п. 3, г
хутро — *хýтер* § 55, п. 2

Ц

цар § 38, п. 3, прим. 2
Цвéтко, Цвéтка § 100, п. 2, прим.
Цвік § 104, п. 9
цвях § 6, п. 1, прим.
цéбто § 32, п. 1
цей, ця, це (парадигма) § 76; *цьогó* § 7, п. 2; *у цьóго* § 78, прим. 2; *при цьóму* § 78, прим. 2
целулóїд § 4, п. 4
Цéнкий § 104, п. 1
центр § 96; *у цéнтрі* § 52, п. 3, а
Цецúлін § 104, п. 6, в, 1
Цивíльний повітрянúй флот Украíни § 38, п. 14
Циганкóв § 104, п. 7
цилíндр § 96
Цимлянська § 109, п. 4, б, 1
Циндáо § 90, п. 5, в, 3
цистéрна § 90, п. 5, в, 1
цúфра § 90, п. 5, в, 1
Цицерóн § 104, п. 6, в, 1
Цілиноградá § 109, п. 1, в; § 114, п. 2, г
ціпúлно § 17, п. 4
цокотíти § 80, п. 3, а
цукéрки § 38, п. 25
цьогорíчний § 66, п. 2, б
Цьóтка § 104, п. 7
Цюй Юáнь § 106, п. 2, г, прим.
Цюрýпинськ § 113, п. 1
цюрýпинський § 113, п. 1
Цявлóвський § 104, п. 12, а, 3, прим.

Ч

чагарнúк — *чагарникý* § 48, п. 3, б
Чад — *Чáду* § 48, п. 3, ї
чаєня § 22, п. 6
«Чáйка» § 38, п. 20
Чапáєв § 53, п. 4
Чáпек § 104, п. 1
Чáплін — *Чáпліном* § 51, п. 3, а
чар-зíлля § 26, п. 2, 4
час від чáсу § 30, п. 2, б
частíвка § 22, п. 11
чáсто-гýсто § 25, п. 4, б
чверть (1/4) § 72, п. 1
Чебоксáри § 109, п. 5; § 112, п. 2; *Чебоксáр, Чебоксáрам, у Чебоксáрах* § 112, п. 2
чекáння § 10, п. 2
чекáти § 10, п. 2
Челябíнськ § 109, п. 4, а, 1; § 109, п. 9, а, 3, прим.
Ченстохóва § 109, п. 7, д
червíнець — *червíнця* § 48, п. 2, д
Червóна Шáпочка § 38, п. 2, б
Червóний Став — *Червóного Стáву* § 48, п. 2, г, прим.
червоногарячий § 29, п. 2, д
червóно-зелéно-сúній § 29, п. 2, д
черв'як § 6, п. 1, прим.
чередá, черíд § 8, п. 3, б, 1
чéрез § 8, п. 2, в
черезплíчник § 21, п. 2
чéрез сúлу § 30, п. 2, а
чéрез те що § 32, п. 2, б
Череповéць § 109, п. 9, б; § 113, п. 2, б
череповéцький § 113, п. 2, б
черíдка § 8, п. 3, б, 1
Черкáси § 113, п. 2, в
Черкáське старóство § 38, п. 12
черкáський § 113, п. 2, в
черкéс § 113, п. 2, в
черкéський § 113, п. 2, в
чернéтка § 9, п. 1
Чернишóв § 104, п. 7

Чернівці́ § 108; § 112, п. 2; *Чернівців, Чернівця́м, у Чернівця́х* § 112, п. 2
Черні́гів § 8, п. 1, а, 4; § 108; § 113, п. 2; *Черні́гова* § 8, п. 1, а, 4
Черні́гівська облспоживспі́лка § 38, п. 14, а
черні́гівський § 113, п. 2
чеса́ти, чешу́, че́ше́ш § 80, п. 4
че́сний § 19, п. 1
честь § 19, п. 1
честь че́стю § 25, п. 4, б, прим.
че́ський § 113, п. 2, в
Че́ський Кру́мльов § 109, п. 7, г
че́тверо, чотирьо́х, чотирьо́м § 70, п. 10
четве́ртий § 9, п. 1; § 71, п. 1
чех § 113, п. 2, в
Чигири́н § 113, п. 1
чигири́нський § 113, п. 1
чий, чия́, чиє́ (парадигма) § 77; *чийо́го* § 7, п. 1, а
чий-бу́дь § 28, п. 2, б
чий-не́будь § 28, п. 2, б
чийсь, чийо́гось, чийо́мусь, чиї́мсь (і *чиї́мось*) § 79
Чика́го § 90, п. 5, в, 3
Чиковані § 104, п. 6, в, 1
Чи́лі § 90, п. 5, в, 3
чимале́нький § 33, А, п. 1, а
чима́ло § 30, п. 1, є; § 33, А, п. 1, а
чи́м би то § 33, А, п. 3, а, прим. 1
чимду́ж § 30, п. 1, е
чимра́з § 30, п. 1, е
Чингісха́н § 104, п. 6, в, 1
чин чи́ном § 25, п. 4, б, прим.
Чирчи́к § 109, п. 4, б, 1
чисе́льник — *чисе́льника* § 48, п. 2, є
числе́нний § 20, п. 2, а
числе́нність § 20, п. 2, в
числе́нно § 20, п. 2, в
числі́вник — *числі́вника* § 48, п. 2, є
чи́стий § 67, п. 1, а
чи́стити — *чисть, чи́стьмо, чи́стьте* § 81, п. 2, в
Чи́сті Пруди́ § 109, п. 7, в
Чистово́дне § 114, п. 2, а
чистово́дні́вський § 114, п. 2, а
Чита́ § 113, п. 1
чити́нський § 113, п. 1
чи то § 33, А, п. 2, б
чичеро́не § 90, п. 5, в, 1
Чи́чиков § 104, п. 6, в, 1
чи що § 30, п. 1, є
чіпа́ти § 10, п. 2
чіпля́ти § 10, п. 2
член-кореспонде́нт § 26, п. 2, 1, б; § 38, п. 3, прим. 1
чо́біт — *чобі́т* § 55, п. 1, прим.; *чобі́тьми́* (й *чобо́тями, чо́ботами*) § 58, п. 2; *на чо́ботах* (*чобо́тях*) § 59
чоловік § 9, п. 1; *сім чоловік, сім чоловіків, чоловік із двісті* § 55, п. 1, прим.
чому́сь § 9, п. 1
Чо́рне мо́ре § 114, п. 1, б
чо́рний § 9, п. 1; § 9, п. 2, г; *чо́рного* § 9, п. 2, г
чорни́ло § 9, п. 2, г
чорни́ти § 9, п. 2, г
чорни́ця — *чорни́ці* § 9, п. 2, г
чорні́ти, чорні́є § 9, п. 2, г
чорногу́з § 25, п. 1; § 26, п. 1, б
чорно́зем § 26, п. 1, б
чорнозе́мний § 29, п. 1, а
чорноро́б § 8, п. 3, г, 6
чоти́ри (парадигма) § 70, п. 2; *чоти́ри* § 9, п. 1
4½-ти́сячний § 28, п. 2, а
чотирику́тник § 25, п. 3, а
чотиримі́сячний § 25, п. 4, б
чоти́риста § 70, п. 5
чоти́риста сімдеся́т вісім ти́сяч шістсо́т п'ятдеся́т де́в'ять — *з чотирьохсо́т сімдесяти́ восьми́ ти́сяч шестисо́т п'ятдесяти́ де́в'яти́* § 70, п. 6
чоти́ри тре́ті § 72, п. 1
чотирна́дцять § 70, п. 3
чотирьоха́ктний § 25, п. 3, б
чотирьохмільйо́нний (і *чотиримільйо́нний*) § 71, п. 1
чотирьохсо́тий § 71, п. 1
чотирьохти́сячний (і *чотиритисячний*) § 71, п. 1
чува́ський § 113, п. 2, в
чува́ш § 113, п. 2, в
чума́к — *чума́че* § 53, п. 3
Чума́цький Шлях § 38, п. 6
Чупри́нків § 47, Б, п. 2, в
Чусова́ § 109, п. 7, а; § 112, п. 3; *Чусово́ї, Чусові́й* § 112, п. 3
чу́ти (парадигма в теперішньому часі) § 80, п. 1; *чу́ти, чу́ю, чу́ють* § 80, п. 3, б, 1

Ш

ша́бля — *шабе́ль* § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
ша́йба — *шайб* § 47, Б, п. 2, в, прим. 1
шалі́вка § 22, п. 11
Шантійї § 98; § 100, п. 2
шарудіння § 22, п. 5
шарудіти § 22, п. 5
шасі § 89, п. 1
шах § 38, п. 3, прим. 2
шахта́р, шахтаря́ § 45, II, п. 2; *шахтаре́ві* § 49, п. 1; *шахтаря́м* § 56; *шахтаря́ми* § 58, п. 1; *на шахтаря́х* § 59
Ша́хти § 109, п. 5; § 113, п. 1
ша́хтинський § 113, п. 1
Ша́ші § 38, п. 4
Швейца́рія § 95, п. 1
швець § 16, п. 1, а; *шевче* § 53, п. 3
Швець § 101; § 102, п. 1; *Швеця́, Швецеві* (*Швецю́*) § 102, п. 1
швидкохі́д § 8, п. 3, г, 6
швидкохі́дний § 8, п. 3, г, 6
шевців § 8, п. 1, а, 3; § 67, п. 1, б; *шевце́ва, шевце́вого* § 8, п. 1, а, 3
шевченкіа́на § 38, п. 1, прим. 5
Шевче́нків — *Шевче́нкова, Шевче́нкове* § 23, п. 7; *Шевче́нкові поезії* § 38, п. 26, а
Шевче́нківська пре́мія § 38, п. 26, в
Шевче́нківський райо́нний відді́л наро́дної осві́ти мі́ста Ки́єва § 38, п. 14, а
шевче́нківський стиль § 38, п. 26, в, прим., а
Шевче́нко § 23, п. 7
Шексна́ § 109, п. 1
ше́лест § 2, п. 2, а; § 8, п. 2, в
Ше́ллі § 100, п. 2
Шепетівка § 108; § 112, п. 1, І; *Шепетівки, у Шепетівці* § 112, п. 1, І
ше́піт § 2, п. 1
шепоті́ти § 2, п. 1
ше́стеро, шістьо́х, шістьо́м § 70 п. 10
шестиде́нка § 9, п. 1; § 26, п. 1, г
Ши́ллер § 89, п. 3; § 100, п. 1, II; *Ши́ллера, Ши́ллером* § 100, п. 1, II
Ши́мчак § 104, п. 5, б
шино́к — *шинку́* § 48, п. 3, в
ши́рма § 90, п. 5, в, 1
широ́кий § 2, п. 1
Широ́кий Яр § 114, п. 1, а; *Широ́кого Я́ру* § 48, п. 2, г, прим.
ши́роко § 2, п. 1
широчина́, широчі́нь § 61, п. 1, прим.
ши́ти, ши́ю, ши́ють § 80, п. 3, б, 1; *ший, ши́ймо, ши́йте* § 81, п. 2, а
шифр § 90, п. 5, в, 1

шихті́вка § 22, п. 11
Ши́шкін § 104, п. 6, в, 1
Шіофо́к § 90, п. 5, в, 3
шістдеся́т § 70, п. 4
шістдеся́тий § 28, п. 1, б; § 71, п. 1
шістдесятип'ятимільйо́нний § 28, п. 1, б
16-поверхо́вий § 26, п. 1, д, прим.
шістна́дцять § 19, п. 1; § 70, п. 3
шістсо́т § 70, п. 5
шість (парадигма) § 70, п. 2; *шість* § 70, п. 3; *шести́* § 9, п. 1
шків — *шківа* § 48, п. 2, є
шко́да — *шкод* § 8, п. 3, г, 3
шко́ла — *шкіл* § 47, Б, п. 2, а
школя́р (парадигма) § 46, II; *школя́р* § 17, п. 1; § 45, II, п. 3; *школя́ра* § 45, II, п. 3; *школя́ре* § 53, п. 3; *школярі́* § 54, п. 2; *школярі́в* § 55, п. 1
шлакоблок § 26, п. 1, в
шлях § 38, п. 9; *на шляху́* § 52, п. 2, б
Шмельо́ва § 104, п. 1
шовк, шо́вку § 8, п. 2, б
се́сія Ки́ївської обласно́ї ра́ди § 38, п. 16
шо́стий § 9, п. 1; § 71, п. 1
Шо́у § 94; § 100, п. 2
шофе́р § 45, II, п. 1; § 89, п. 1
Шпа́нка ра́ння § 38, п. 5
шприц § 17, п. 7; § 93, п. 1, в
штаб — *шта́бу* § 48, п. 3, г; *у шта́бі* § 52, п. 3, а
штабс-капіта́н § 26, п. 2, 1, б
штани́ § 66, п. 1, а; *штана́м* (і *шта́ням*) § 66, п. 3, а; *штаньми́* (й *штана́ми*, рідше — *шта́нями*) § 66, п. 5, в; *на штана́х* (рідше — *на шта́нях*) § 66, п. 6
Штра́ус § 94
штрейкбре́хер § 95, п. 1
шум — *шу́му* § 48, п. 3, є

Щ

щаве́ль — *щавлю́* § 48, п. 3, б
щасли́вий § 19, п. 1
ща́стя § 17, п. 3; § 19, п. 1; *ща́стям* § 51, п. 2
щеміти § 9, п. 1
щети́на § 9, п. 1
Щигло́в § 104, п. 6, в, 1
Щигри́ § 109, п. 4, б, 1
Щипачо́в § 104, п. 3, в
що (парадигма) § 77; *від чо́го, в чо́му* § 78, прим. 2
щоб § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага; § 33, А, п. 1, б
що-бу́дь § 28, п. 2, б; § 79; *чого́-будь, чому́-будь, чим-бу́дь, на чо́му-будь* § 79
щове́чора § 30, п. 1, є; § 33, А, п. 1, а
щогоди́ни § 30, п. 1, є; § 33, А, п. 1, а
Що́голів § 53, п. 4
щода́лі § 30, п. 1, є
щоде́нник § 33, А, п. 1, а
щоде́нно § 30, п. 1, є
щодня́ § 30, п. 1, є; § 33, А, п. 1, а
що́до § 31, п. 1, а
щодоби́ § 33, А, п. 1, а
щоду́ху § 30, п. 1, є; § 33, А, п. 1, а
що ж до § 31, п. 3; § 33, А, п. 2, а
щока́ § 9, п. 1; *щоці́, на щоці́* § 9, п. 2, б
Що́кіно § 109, п. 2, в
щомі́сяця § 30, п. 1, є
щомо́га § 30, п. 1, є
щонайбі́льше § 30, п. 1, є
щонайдо́вше § 30, п. 1, є
щонайду́жче § 30, п. 1, є
щонайкра́ще § 30, п. 1, є
щонайкра́щий § 33, А, п. 1, а
щонайме́нше § 30, п. 1, є
щонайсильні́ший § 69, п. 2, б
щонайши́рше § 30, п. 1, є
що-не́будь § 28, п. 2, б; § 79; *чого́-не́будь, чому́-не́будь, чим-не́будь* § 79
щоно́чі § 30, п. 1, є
щопра́вда § 30, п. 1, є; § 33, А, п. 1, а
щора́з § 30, п. 1, є
щора́зу § 30, п. 1, є; § 33, А, п. 1, а
щоро́ку § 30, п. 1, є
щоси́ли § 30, п. 1, є; § 33, А, п. 1, а
щось § 33, А, п. 1, г; § 79; *чогось, чомусь, чимсь* (і *чи́мось*) § 79; *від чо́гось, в чо́мусь* § 78, прим. 2
що то § 33, А, п. 2, б
що то за § 33, А, п. 2, б
щохвили́ни § 30, п. 1, є
Щу́ка § 38, п. 2, б

Ю

ювіля́р § 45, II, п. 1
ю́дині срібняки́ § 38, п. 26, в, прим., б
юннат § 20, п. 1, б
Юпі́тер § 38, п. 6
Юр'єв § 104, п. 11
Юріївна § 22, п. 10
Юрій Клен (Осва́льд Бу́ргардт) § 38, п. 1
Юрійович § 22, п. 10
юрмище § 45, II, п. 3
Юхи́менко § 2, п. 2, б
юшка — *ю́шці* § 18, п. 4, прим. 1

Я

я (парадигма) § 73; *до ме́не* § 78, прим. 2
Яблоно́вський § 104, п. 9
я́вище § 45, II, п. 3; *я́вища* § 54, п. 3; *я́вищами* § 58, п. 1
я́вір § 45, II, п. 1
Я́гич § 104, п. 5
ягня́ — *ягня́та, ягня́т* § 65, п. 4; *ягня́тами* § 65, п. 5; *на ягня́тах* § 65, п. 6
ягня́тко — *ягня́ткові, ягня́тку* § 49, п. 1
яче́нко § 22, п. 7
яче́ння § 18, п. 4
яйце́ § 18, п. 4; *яє́ць* § 55, п. 2
яйцеподі́бний § 25, п. 2, б
якби́ § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага; § 33, А, п. 1, а; § 33, А, п. 1, б
яки́й § 77
яки́й-бу́дь § 28, п. 2, б
яки́й-не́будь § 28, п. 2, б
яки́йсь, яка́сь, яке́сь § 33, А, п. 1, г
Я́ків § 22, п. 10
Я́ківна § 22, п. 10
я́кісний § 19, п. 1
я́кість § 5, п. 1; § 19, п. 1; *я́кістю* § 61, п. 3, б
якнайбі́льше § 30, п. 1, є
якнайбі́льший § 69, п. 2, б
якнайдо́вше § 30, п. 1, є
якнайду́жче § 30, п. 1, є
якнайкра́ще § 30, п. 1, а
якнайшви́дше § 33, А, п. 1, а
якнайшви́дший § 69, п. 2, б
як-не́будь § 30, п. 3, в
як-не-я́к § 30, п. 3, г
Я́кович § 22, п. 10
якомо́га § 30, п. 1, є; § 33, А, п. 1, а
я́кось § 30, п. 1, є
якó́сь § 30, п. 1, є
я́кось-то § 33, А, п. 3, а
як-о́т § 33, А, п. 3, а
якра́з § 30, п. 1, є
як слід § 30, п. 2, а
як тре́ба § 30, п. 2, а
якщо́ § 32, п. 1; § 32, п. 1, увага; § 33, А, п. 1, а
Я́мпіль § 108
Я́нка Купа́ла § 104, п. 7
яр § 38, п. 9; *я́ру* § 48, п. 3, г
ярó́к — *ярка́* § 48, п. 3, г
Яропо́лк § 106, п. 2, г

Ярослáв Андрíйович — *Ярослáве Андрíйовичу* § 53, п. 4, прим. 4
Ярослáвів Вал § 38, п. 9
Ярослáв Мýдрий § 38, п. 1; § 38, п. 26, б
Яр-під-Зáйчиком § 114, п. 3, г
ярський-під-зáйчиком § 114, п. 3, д
я́сен § 67, п. 1, в
я́сень — *я́сеня* § 48, п. 2, б; *я́сеню* § 53, п. 2
я́сла § 66, п. 1, в; § 66, п. 4, а; *я́сел* § 66, п. 2, в; *я́слам* § 66, п. 3, а; *у я́слах* § 66, п. 6
я́сна § 66, п. 1, в; *я́сен* § 66, п. 2, в
Я́сна Поля́на § 38, п. 8, прим. 1; § 114, п. 2, д
Ясногоро́дка § 114, п. 2, а
яснополя́нський § 114, п. 2, д
Я́сси § 113, п. 2, в
я́сський § 113, п. 2, в
Я́ффа § 89, п. 3; § 89, п. 3, прим.
я́ффський § 89, п. 3, прим.
ячмíнний § 18, п. 4
ячмíнь § 18, п. 4; § 50, п. 2; *ячме́ню* § 48, п. 3, б
я́чний § 18, п. 4

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА 3

І. ПРАВОПИС ОСНОВИ СЛОВА

ЛІТЕРНІ ПОЗНАЧЕННЯ ЗВУКІВ 7
ГОЛОСНІ 7
§ 1. Ненаголошений О 7
§ 2. Ненаголошені Е, И 7
§ 3. І 8
§ 4. Ї 8
§ 5. Я, Ю, Є 8
§ 6. Апостроф 9
§ 7. ЙО, ЬО 9
Чергування голосних 10
§ 8. Чергування О—І, Е—І 10
О, Е, що не переходять в І 10
Відхилення в чергуванні О—І, Е—І 11
§ 9. Чергування Е—О після Ж, Ч, Ш, Щ, ДЖ, Й 14
Чергування голосних у дієслівних коренях 15
§ 10. Чергування О—А 15
Е (невипадний) — І (невипадний) 15
Е (випадний) — И 16
§ 11. Чергування У—В 16
§ 12. Чергування І—Й 17
§ 13. Чергування З—ІЗ—ЗІ (ЗО) 18
ПРИГОЛОСНІ 19
§ 14. Літера Г 19
§ 15. Літера Ґ 19
Позначення м'якості приголосних 20
§ 16. Коли пишеться Ь 20
§ 17. Коли Ь не пишеться 21
Зміни приголосних при збігу їх 22
§ 18. Зміни груп приголосних -ЦЬК-, -СЬК-, -ЗЬК-, -СК-, -ШК-, -ЗК-, -СТ- 22
Зміни приголосних перед -СЬК(ИЙ), -СТВ(О) 23
Зміни приголосних перед -Ш(ИЙ) у вищому ступені прикметників (прислівників) 23
-ЧН-, -ШН- 23

Спрощення груп приголосних 24
§ 19. -Ж(Д)Н-, -З(Д)Н-, -С(Т)Н-, -С(Т)Л- 24
-З(К)Н-, -С(К)Н- 24
-С(Л)Н- 25
Подвоєння та подовження приголосних 25
§ 20. Подвоєння приголосних при їх збігу 25
-ЕНН(ИЙ), -АНН(ИЙ) 25
Подовження приголосних перед Я, Ю, Є, І 26

ПРАВОПИС ПРЕФІКСІВ 27

§ 21. З-, (ІЗ-, ЗІ-) 27
БЕЗ-, РОЗ-, ЧЕРЕЗ- та ін. 28
ПРЕ-, ПРИ-, ПРІ- 28

ПРАВОПИС СУФІКСІВ 29

Іменникові суфікси 29
§ 22. -ИК, -НИК та ін. 29
-ИВ(О) 29
-АЛЬНИК, -ИЛЬНИК та ін. 29
-АЛЬ, -ЕНЬ та ін. 29
-ИНН(Я), -ІНН(Я) та ін. 29
-ЕН(Я) [-ЄН(Я)] 30
-ЕЧОК [-ЄЧОК], -ЕЧК(А) [-ЄЧК(А)], -ИЧОК, -ИЧК(А) та ін. 30
-ЕНК(О) [-ЄНК(О)], -ЕНЬК(О, А) [-ЄНЬК(О)] 30
-ИСЬК(О) [-ЇСЬК(О)], -ИЩ(Е) [-ЇЩ(Е)] 30
-ОВИЧ, -ІВН(А) [-ЇВН(А)] 30
-ІВК(А) [-ЇВК(А)], -ОВК(А) 31
-ОК 31
-ИР, -ИСТ, -ИЗМ, -ІР, -ІСТ, -ІЗМ 31
Прикметникові та дієприкметникові суфікси 31
§ 23. -Н(ИЙ), -Н(ІЙ) 31
-АНН(ИЙ), -ЕНН(ИЙ), -АН(ИЙ), -ЕН(ИЙ) 32
-ИЧН(ИЙ), -ІЧН(ИЙ) [-ЇЧН(ИЙ)] 32
-ИН, -ЇН 32
-ИН(ИЙ), -ЇН(ИЙ) 33
-ИСТ(ИЙ), -ЇСТ(ИЙ) 33
-ЕВ(ИЙ), -ЄВ(ИЙ), -ОВ(ИЙ) 33
-УВАТ(ИЙ) [-ЮВАТ(ИЙ)], -ОВАТ(ИЙ), -ОВИТ(ИЙ) 34
Дієслівні суфікси 34
§ 24. -УВА- (-ЮВА-), -ОВА- 34
-ОВУВА- 35
-ІР- (-ИР-) 35

ПРАВОПИС СКЛАДНИХ СЛІВ 35

ЗАГАЛЬНІ ПРАВИЛА ПРАВОПИСУ СКЛАДНИХ СЛІВ 35
§ 25. Сполучні звуки О, Е (Є) 35
Складні слова без сполучного звука 36
§ 26. Складні іменники 38
§ 27. Прикладки 40
§ 28. Складні числівники та займенники 40
§ 29. Складні прикметники 41
§ 30. Прислівники 44
§ 31. Прийменники 49
§ 32. Сполучники 49
§ 33. Частки 50

ВЖИВАННЯ ВЕЛИКОЇ ЛІТЕРИ (БУКВИ) 54

§ 34. Велика літера на початку речення 54
§ 35. Велика літера при звертаннях і в ремарках 55
§ 36. Велика та мала літери в рубриках 56
§ 37. Велика літера після двокрапки, на початку цитати тощо 57
§ 38. Велика літера у власних назвах 58
§ 39. Велика літера в складноскорочених назвах 69
§ 40. Графічні скорочення 70

ПРАВИЛА ПЕРЕНОСУ 71

§ 41. Орфографічні правила переносу 71
§ 42. Технічні правила переносу 71

ЗНАК НАГОЛОСУ 72

§ 43. 72

II. ПРАВОПИС ЗАКІНЧЕНЬ ВІДМІНЮВАНИХ СЛІВ

ІМЕННИК 73

§ 44. Поділ на відміни 73
§ 45. Поділ на групи 73
§ 46. Зразки відмінювання іменників 76
УВАГИ ДО ПРАВОПИСУ ОКРЕМИХ ВІДМІНКІВ 79
І відміна 79
§ 47. А. Однина 79
§ 47. Б. Множина 81
ІІ відміна 83
А. Однина 83
§ 48. Родовий відмінок 83
§ 49. Давальний відмінок 86
§ 50. Знахідний відмінок 87
§ 51. Орудний відмінок 87
§ 52. Місцевий відмінок 88

§ 53. Кличний відмінок ... 89
Б. Множина ... 90
§ 54. Називний відмінок ... 90
§ 55. Родовий відмінок ... 91
§ 56. Давальний відмінок ... 92
§ 57. Знахідний відмінок ... 92
§ 58. Орудний відмінок ... 92
§ 59. Місцевий відмінок ... 93
§ 60. Кличний відмінок ... 93
III відміна ... 93
§ 61. Однина ... 93
§ 62. Множина ... 94
§ 63. Відмінювання слова *ма́ти* ... 95
IV відміна ... 95
§ 64. Однина ... 95
§ 65. Множина ... 95
§ 66. Відмінювання іменників, що мають тільки форму множини ... 96

ПРИКМЕТНИК ... 98
§ 67. Тверда група прикметників ... 98
М'яка група прикметників ... 98
§ 68. Зразки відмінювання прикметників ... 99
§ 69. Ступенювання прикметників ... 100

ЧИСЛІВНИК ... 101
КІЛЬКІСНІ ЧИСЛІВНИКИ ... 101
§ 70. Відмінювання кількісних числівників ... 101
ПОРЯДКОВІ ЧИСЛІВНИКИ ... 103
§ 71. Відмінювання порядкових числівників ... 103
ДРОБОВІ ЧИСЛІВНИКИ ... 104
§ 72. Відмінювання дробових числівників ... 104

ЗАЙМЕННИК ... 104
§ 73. Особові займенники ... 104
Відмінювання особових займенників ... 104
§ 74. Зворотний займенник ... 105
Відмінювання зворотного займенника ... 105
§ 75. Присвійні займенники ... 105
Відмінювання присвійних займенників ... 105
§ 76. Вказівні займенники ... 105
Відмінювання вказівних займенників ... 105
§ 77. Питальні займенники ... 106
Відмінювання питальних займенників ... 106
§ 78. Означальні займенники ... 106

Відмінювання означальних займенників ... 106
§ 79. Складні займенники (неозначені й заперечні) ... 107
Відмінювання складних займенників ... 107

ДІЄСЛОВО ... 108
§ 80. Дійсний спосіб ... 108
Теперішній час ... 108
Поділ дієслів на дієвідміни ... 108
Друга дієвідміна ... 108
Перша дієвідміна ... 109
Зміни приголосних у дієсловах, дієприкметниках і віддієслівних іменниках ... 111
Відмінювання дієслів ДА́ТИ, ЇСТИ, ВІ́СТИ (ВІДПОВІ́СТИ́ й под.), БУ́ТИ ... 112
Майбутній час ... 113
Минулий і давноминулий час ... 113
§ 81. Наказовий спосіб ... 114
§ 82. Умовний спосіб ... 115
§ 83. Неозначена форма дієслова (інфінітив) ... 115
§ 84. Дієприкметник ... 116
Дієприкметники активного стану ... 116
Дієприкметники пасивного стану ... 116
§ 85. Дієприслівник ... 117

III. ПРАВОПИС СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ

ПРИГОЛОСНІ ... 118
§ 86. L ... 118
§ 87. G, H ... 118
§ 88. F, PH, TH ... 119
§ 89. Неподвоєні й подвоєні приголосні ... 119

ПЕРЕДАЧА ЗВУКА J ТА ГОЛОСНИХ ... 120
§ 90. J ... 120
§ 91. E, O, EU ... 123

ГРУПИ ПРИГОЛОСНИХ З ГОЛОСНИМИ ... 123
§ 92. Апостроф ... 123
§ 93. Ь ... 123
§ 94. Дифтонги AU, OU ... 124
§ 95. Дифтонги EI, EU, IJ, EY ... 124
§ 96. Кінцеві -TR, -DR ... 124
§ 97. ... 124
§ 98. ... 125
§ 99. ... 125

ВІДМІНЮВАННЯ СЛІВ ІНШОМОВНОГО ПОХОДЖЕННЯ 125
§ 100. 125

IV. ПРАВОПИС ВЛАСНИХ НАЗВ

§ 101. Українські прізвища 126
§ 102. Відмінювання прізвищ 126
§ 103. Відмінювання імен 128
§ 104. Фонетичні правила правопису слов'янських прізвищ 131
§ 105. Неслов'янські прізвища 135

СКЛАДНІ І СКЛАДЕНІ ОСОБОВІ ІМЕНА ТА ПРІЗВИЩА Й ПОХІДНІ ВІД НИХ ПРИКМЕТНИКИ 135

§ 106. Імена та прізвища (прізвиська) 135
§ 107. Похідні прикметники 137

ГЕОГРАФІЧНІ НАЗВИ 138

§ 108. Українські географічні назви 138
§ 109—110. Географічні назви слов'янських та інших країн 138
Географічні назви з прикметниковими закінченнями 141
§ 111. Іншомовні географічні назви 142
§ 112. Відмінювання географічних назв 142
§ 113. Правопис прикметникових форм від географічних назв 144
Суфікси -ИНСЬК(ИЙ), -ІНСЬК(ИЙ) 144
Суфікси -ОВСЬК(ИЙ) [-ЬОВСЬК(ИЙ)], -ЕВСЬК(ИЙ) [-ЄВСЬК(ИЙ)], -ІВСЬК(ИЙ) [-ЇВСЬК(ИЙ)] 145
§ 114. Правопис складних і складених географічних назв ... 146
Написання окремо 146
Написання разом 147
Написання через дефіс 148

V. НАЙГОЛОВНІШІ ПРАВИЛА ПУНКТУАЦІЇ

§ 115. Крапка 151
§ 116. Знак питання 152
§ 117. Знак оклику 153
§ 118. Кома 155
А. Кома в простому реченні 155
Б. Кома в складному реченні 166
§ 119. Крапка з комою 170
§ 120. Двокрапка 172
§ 121. Тире 173
§ 122. Крапки 178
§ 123. Дужки 179
§ 124. Лапки 180
§ 125. Розділові знаки при прямій мові 182
ПОКАЖЧИК 186

Наукове видання

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ МОВОЗНАВСТВА ім. О.О. ПОТЕБНІ
ІНСТИТУТ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

УКРАЇНСЬКИЙ ПРАВОПИС

Київ, Науково-виробниче підприємство
«Видавництво "Наукова думка" НАН України», 2012

Художнє оформлення *М.А. Панасюк*
Художній редактор *Р.І. Калиш*
Технічні редактори *Т.С. Березяк, Г.М. Ковальова*
Коректор *С.В. Шарабанова*
Оператори *О.О. Іщенко, М.А. Кравченко*
Комп'ютерна верстка *О.І. Фуженко*

Підп. до друку 07.05.2012. Формат 84×108/32.
Папір офс. № 1. Гарн. Таймс. Друк офс. Ум. друк. арк. 15,12.
Ум. фарбо-відб. 15,54. Обл.-вид. арк. 16,46.
Тираж 7000 прим. Зам. № 12—238

НВП «Видавництво "Наукова думка" НАН України»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру ДК № 2440 від 15.03.2006 р.
01601 Київ 1, вул. Терещенківська, 3

ПАТ "Білоцерківська книжкова фабрика"
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 4063 від 11.05.2011 р.
09117 Біла Церква 117, вул. Леся Курбаса, 4